

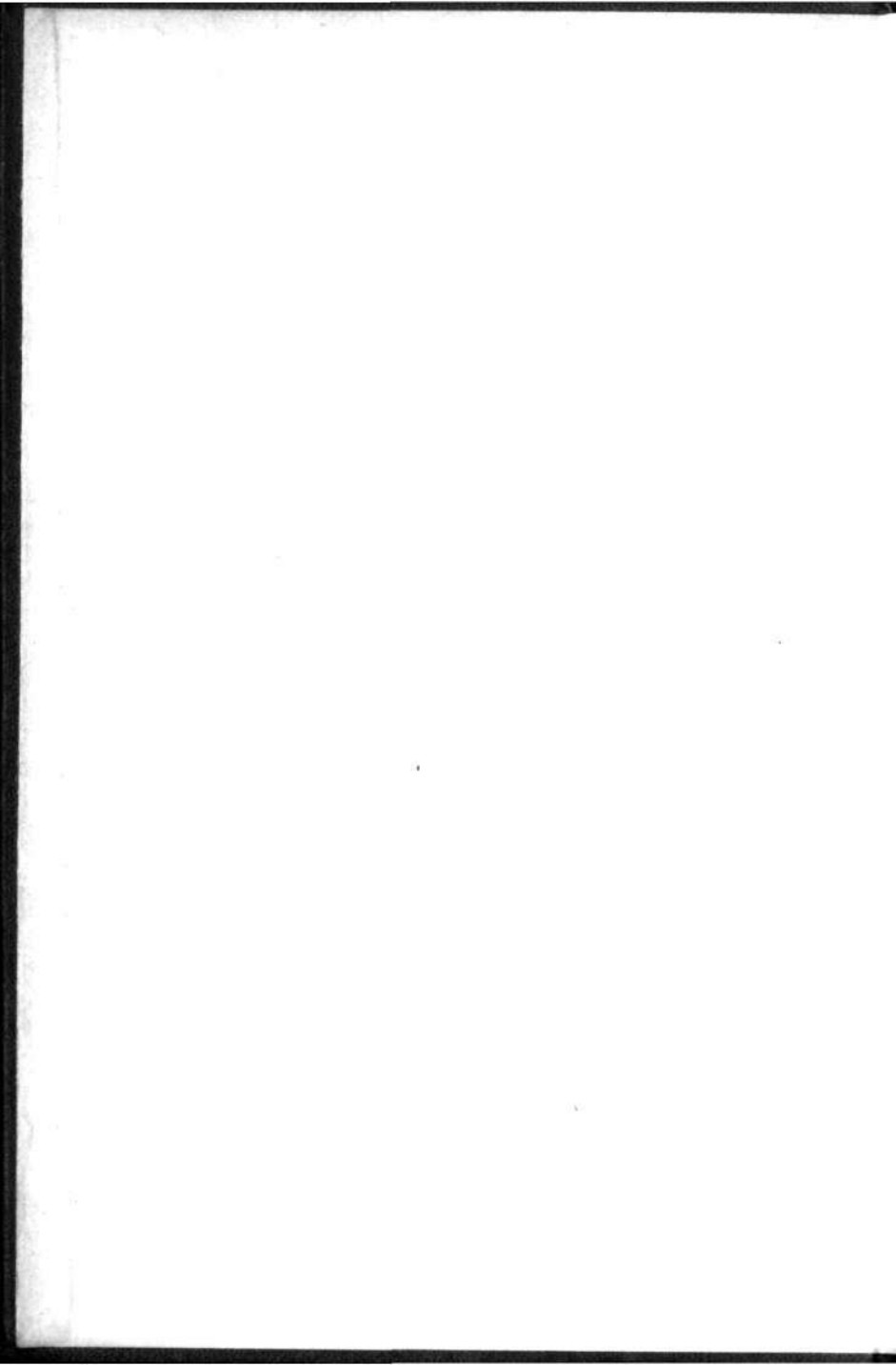

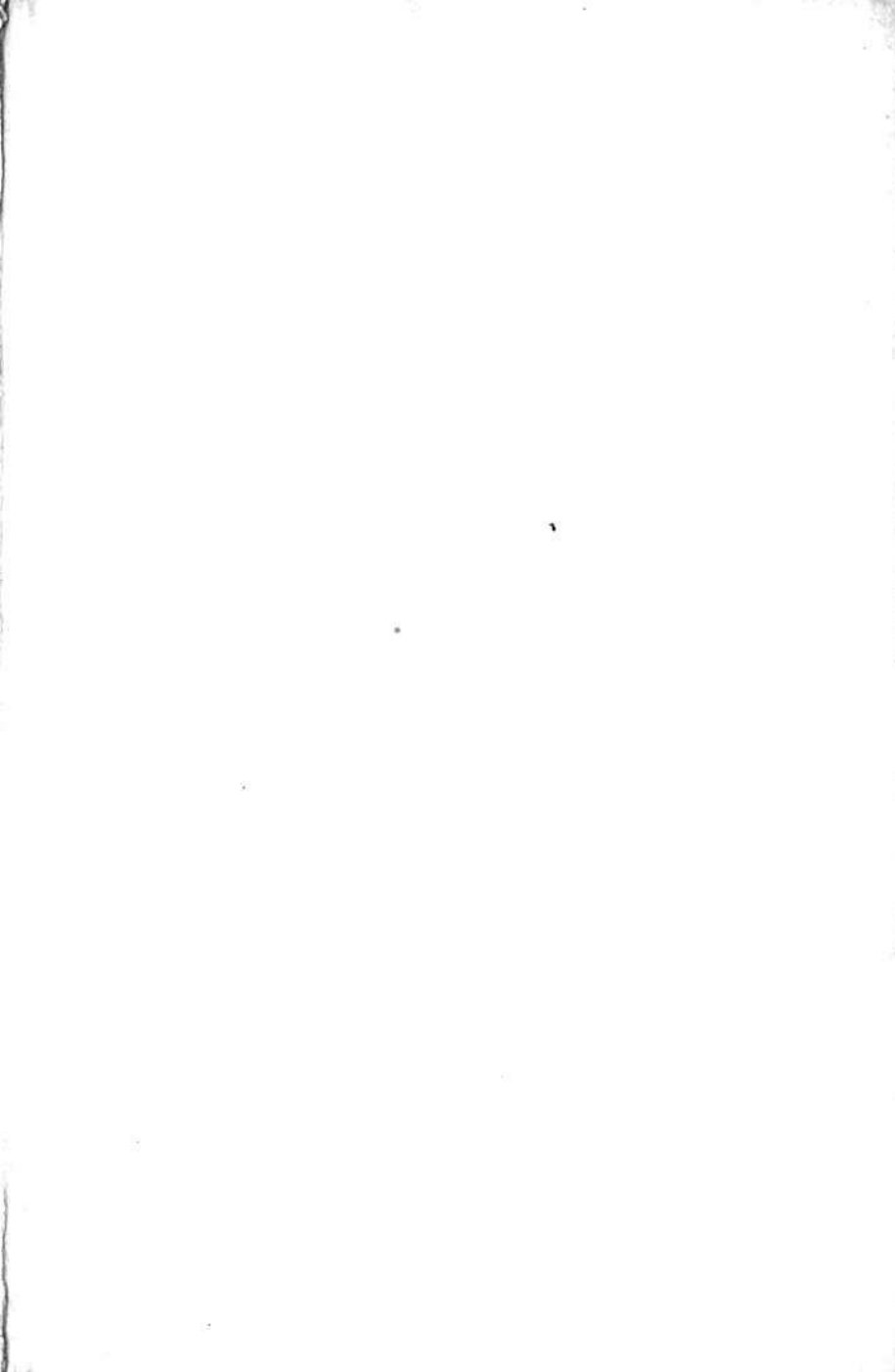
~~18~~

42152

2.

SLOVENSKI PISATELJI

JOSIP JURČIČ

ZBRANI SPISI.

II. ZVEZEK.

IZDALA IN ZALOŽILA „TISKOVA ZADRUGA“ V LJUBLJANI

1920.

STOVENSKI PISARNI

JOSEF JURIC

UNIVERSITETNA KNJIŽNICA

LJUBLJANA

UNIVERSITETNA KNJIŽNICA LJUBLJANA

1951

Slovenski pisatelji.

Josip Jurčič.

II.

JOSIPA JURČIČA
ZBRANI SPISI

DRUGA IZDAJA

UREDIL
DR. IVAN PRIJATELJ

V LJUBLJANI 1920
IZDALA IN ZALOŽILA „TISKOVNA ZADRUGA“

JURČIČEVIH ZBRANIH SPISOV

II. ZVEZEK

SPOMINI STAREGA SLOVENCA. TIHOTAPEC. JURI KOBILA. DVA
PRIJATELJA. VRBAN SMUKOVA ŽENITEV. GRAD ROJINJE

V LJUBLJANI 1920

IZDALA IN ZALOŽILA „TISKOVNA ZADRUGA“

UNIVERSITÄT

VERMÖGENS VERWALTUNG

42152

VERMÖGENS VERWALTUNG

Prejeto od urada
za upravljanje imovine
upornikov

Inv. št. v. 215797

REPUBLIKA SLOVENIJA
Natisnila Narodna tiskarna v Ljubljani

Kazalo.

Urednikov uvod	I.
Spomini starega Slovenca, ali črtice iz mojega življenja	1
Tihotapec	87
Juri Kobilica	181
Dva prijatelja	245
Vrban Smukova ženitev	279
Grad Rojinje	315
Urednikove opombe	397

Urednikov uvod.

Tik pred odhodom z ljubljanske gimnazije in pred vstopom v široki vseučiliški svet dunajski je pisal Jurčič spise, obsežene v pričujočem zvezku. Pišoč jih, je imel pred očmi iste vzore, osebne in idejne, kakor pri prvencih, natisnjenih v prvem zvezku te izdaje. Vzornik mu je bil Levstik in najvišje vodilo in merilo istega pisatelja nauk: v jezikovnem oziru je dolenjski govor „zaklad našega jezika v oblikah, besedah in prigovorih“; v snoveh pa se je držati slovenskemu leposlovcu tradicije narodnega blaga in domače zgodovine. Iz teh dveh naukov si je priredil Jurčič svoj način ustvarjanja, ki je obstajal v zbiranju in opisovanju originalov in tipov, grupiranih v povest, razvijajočo se sredi ljudskih npravov in običajev.

Tudi „Spomini starega Slovenca“ se natančno uvrščajo v ta način Jurčičevega mladostnega slovstvovanja. Sicer je njih junak^a navidezno tudi njih avtor, a samo navidezno. Andrej Pajk je spravil na papir — kakor kaže vzorec zadaj v „urednikovih opombah“ — samo snov brez organske razvrstitve in oblike. Pisatelj tega spisa, kakršen je izšel v tisku, je brezdvomno Jurčič, ker mu je dal miselno in čuvstveno razporedbo ter vso ono literarno, jezikovno in prozodično obliko, ki tvori bistvo leposlovne umetnine. Pajk je tu v primeri z Jurčičem isti mojstrov podajač, kakršen je bil pisčev ded v „Spominih na deda“, ali kakor oni ponekod resnični, drugod izmišljeni pravljicar, ki se nanj Jurčič v svojih prvih povestih tako rad sklicuje, želeč nasloniti

svoje pripovedovanje, ako le mogoče, na ljudsko pripoved. Razlika je samo ta, da sta ded in pravljicar le pravila, Pajk pa je svoje spomine tudi fiksiral na papirju, in da je Jurčič onima nasproti pisal po spominu, napram Pajku pa po predlogi. Vendar niti tu ne samo po predlogi, ampak marsikaj tudi po spominu z ozirom na ustno pripovedovanje Pajkovo. Prim. konec devetega poglavja v Pajkovem originalu (zadaj v „opombah“), kjer je Pajk pozabil zapisati, da ga je spravil preko berezinskega mostu pruski poročnik in je Jurčič to dejstvo vstavil v tekst po starčevem pripovedovanju, kakor si ga je bil sam zabeležil v svoj počitniški „Dnevnik“ po posetu pri starem Jakšu dne 5. avg. 1863. Takih neodvisnih mest od Pajkove predloge je še nekaj, vendar ni nobeno takega značaja, da bi se moglo o njem reči, češ: Jurčič si ga je izmislil. Stvarno ni Jurčič prav nič pridodajal, pač pa mnogokaj izpuščal, kar mu ni šlo v koncept.

Drugače je seveda z opremo. Ta je docela Jurčičeva, in vanjo je vložena nekatera čisto Jurčičeva nota; napr. izrazito slovensko domoljubje koncem pripovedi starega Pajka, ki se nam kaže v svojem spisku bolj lokalnega patriota svojega dolenskega kota, čeprav na nekem mestu tudi on s poposom poudarja, da se pride s slovensčino daleč po svetu. Kjer Pajk postaja pri nevažnih in nezanimivih podrobnostih, kjer vzdihuje, izlivajoč svojo jezo ter nevoljo, ali se baha z zgodovinskim, oziroma jezikovnim znanjem, tam Jurčič s skopimi stavki beži preko predloge. Posamezni stavki so skoraj vsi Jurčičeve tvorbe. Tudi dialogi, ki pestrijo in poživljajo pripoved, so domalega vsi njegovi.

Iz vsega tega sledi, da se je Jurčič snovno sicer jako vestno držal spiska starega Jakša, a kjer je bilo treba dati logično in kronološko pogosto zelo pomešanemu starčevemu čebljanju časovno zaporednost, miselno in psihološko pravilno razvijanje ter jasno, pregledno in

prikupno obliko prikazovanja, tam je Jurčič ubiral povsem svojo pot — umetnika.

Ta umetniška pot je bila v tem delcu — namenjenem več ali manj le koristni zvedavosti (kakor vsi Jurčičevi prispevki za Mohorjevo družbo) — dokaj nizka, ne dvigajoča se bogve koliko nad snovno interesiranje, ki je bilo Jurčiču vedno prva in glavna skrb. V pisateljskem razvoju ni Pajk za Jurčiča nič drugega nego zanimiv original njegovega ožjega okoliša, portret iz galerije domačih tipov, narodno-kulturni prispevek k poznavanju markantnih prikazni iz naroda, katerega proučevanje je smatral naš mladi pisatelj baš takrat za glavno svojo in svojih pisateljskih vrstnikov prvo nalogo.

„Tihotapec“ je bil spočet v Jurčičevi glavi obenem z „Domnom“ in napisan najbrž neposredno za njim. Iz istega milijeja je vzet in istih predstav, obstoječih v nepokorščini našega preprostega človeka nasproti nekim zapovedim oblasti: njegova snov je zajeta iz predrznega in nevarnega ter zato vedno vabljivega skrivanja in prikrivanja pred očesom postave. „Tihotapec“ je pendant k „Domnu“, nekak dvojček njegov. Kompozicija mu je dokaj enostavnejša in preprostejša od „Domnove“. Zato pa je slikanje značajev v njem enako izvrstno, a razvitek dogodkov premejši in jadrnejši nego v „Domnu“. — Štibernikov France je kakor pograbljen iz srede našega ljudstva: močan, da „se mu nihče v okraju ne more postaviti v bran“, sicer pa „nič kaj posebno lep“, celó kozav; od nature nagel kakor Domen in „svojejav“, „precej v ognju“; dobrega srca, ljubeč sestro in skrbč za njeno dobro ime, spoštujoč očeta svojega. To spoštovanje se je Jurčiču posrečilo upodobiti v psihološko fini sceni v Rebrnikovi krčmi, ko požene stari Štibernik svojega sina s palico od pretepa. Nikomur bi se ne bil dal nekaznovano tepsti tak hrust, kakor je France, samo pred njim, ki ga je rodil, povesi roke. V ostalem pa je

ta kmetiški fant brez posebnega duševnega življenja: samo s par besedami omenjena simpatija do Rebrnikove Mice ne ovaja v njem nikakih globin niti na erotičnem polju. Edini dve strasti, ki ga obvladujeta vsega, sta tihotapstvo in maščevanjaželjnost nasproti Peču. Poslednja ima svoj vzrok v Pečevem ljubavnem zasledovanju Francetove sestre Rezke, a najbrž tudi v oni mržnji, ki jo goji naš kmet do izobraženejših oseb, do „škricev“, in ki jo je delil s svojimi preprostimi rojaki ter v svojih delih nekoliko prepogosto izražal tudi sam Jurčič, neredko romantično olepšujoč našega kmeta. — Vendar se mora reči, da v Petru Peču Jurčič ni naslikal kake kompletne gosposke propalnice, ampak povsem realno opazovano figuro nekoliko omikanejšega mladiča, kateremu je ljubavna strast glavno gibalno njegovega dejanja in nehanja. Silni erotični nagon mu narekuje besede: „Ti moraš biti moja, če se nebo podere vrhu naju in če se zoper mene zakolne ves svet!“ Isti strastni nagon ga privede v razgovoru z dekletom tako daleč, da hoče od nje ljubezen naravnost izsiliti. Ako bi mu Rezka „dala srce“, ji obeta rešiti brata, svojega sovražnika, „ko bi bil v treh ječah“. V nasprotnem slučaju pravi, da bo on skrbel, da bodo bratova dela „še krivičnejša na videz, kakor so v resnici“. Naravno je, da „strastni mladenič“ pri spolno tako skromni slovenski kmetiški deklici vzbuja najprej strah, pozneje pri slutnji, da „je morda res dobra duša“, kvečjemu rahlo usmiljenje. In prav tako naravno je, da mora med njim in tihotapcem priti končno do spopada, v katerem seveda Peč podleže. A z nasilno zmago Francetovo je prej ali slej zapečaten tudi njegova lastna usoda, ki mu na koncu povesti v resnici ni prizanesena. — Rezka pomeni v primeri z Anko v „Domnu“ že precej aktivnejšo osebnost, ki se pa udejestvuje povsem v duhu naših kmetiških tradicij seveda zgolj v zmislu rodbinskih zvez in nagnenj. To je pridna hčerka, dobra sestra in

nazadnje skrbna ženica. — S par markantnimi potezami je narisana Štibernik, stari kmetiški vdovec dolenskega kova, kateremu pri vzgoji sina „manjka moškega značaja in odvažne besede“ in kateri ima to lastnost, da „rajši v skrinjo spravlja in zaklepa, kakor pa izdaja“. Te dve očetovi lastnosti tudi prepričevalno utemeljmeta in pojasnjujeta sinovo samopašno življenjsko pot. — Toliko več prostora pa je zopet odmerjenega Jurčičevemu „originalu“, potujoči osebeci Frtnatku Tekmeču, ki prenaša za razvoj dejanja potrebne pošte in skrbi v tej žalostni povesti za pohleven humor, obstoječ bolj v njegovih gostobesednih tiradah nego v situacijah. Gradivo za njegove govorance je skrbno nabrano med narodom, ravno tako kakor za opis krčemskih kmetiških pogovorov in prizorov, kateri se zdijo kakor posneti po skicah, ki jih je delal ob različnih malih in velikih počitnicah dijak Jurčič, sedeč z beležnico v roki v zapečku očetove žganjarne na Muljavi.

Doživetja junaka in pobočnega osobja razvija avtor z globoko pronicavostjo sodoživljavca in s takšno spretnostjo oblikovatelja, da imamo pri čitanju nepretrgano in razločno iluzijo resničnega dogajanja. Važnejši dogodki se vrše pred našimi očmi, samo o postranskih poroča avtor ali kaka oseba povesti. Zato ima to Jurčičevo delce jako mnogo dramatičnih življev v sebi (doživelo je tudi dramtizacijo Fr. Ks. Steržaja). — Psihološka nit, ki je na nji nanizano vse dejanje, je močna in napeta. Pisec jo razgalja za hip v začetku šestega poglavja z besedami: „Zopet je rajši nezakonito životaril po domačih gorah, pečaje se s tihim, nevarnim tihotapstvom in z obupnimi tovariši, kakor da bi bil sedel v železju, ali nosil puško po tujih deželah... izginile so mu vse boljše misli, ako je pomislil, da ga je zapeljala vroča, nagla kri že tako daleč, da se že ne sme povsod pokazati.“ Ta zavest rastoče krivde, iz katere ni zložne

poti nazaj, ampak samo vedno strmejša naprej v prepad, je liki vodilni motiv, ki se čuti vso povest od začetka do konca.

Prirodni okvir povesti, vršeče se ob romantičnih, Gorjancih, med dolensjimi vinogradi ter v selskih krčmah, teh kmetiških zboriščih in shodiščih, nosi prikupen domač čar že v sebi, čeprav avtor sam pri izdelovanju tega okvira ne postaja dolgo. Opisovanje prirodnega in družabnega milijeja sploh ni bila močna stran Jurčičevega talenta. Zmisel za socialne momente mu je sploh manjkal. Na prirodo pa se je včasih vendar ozrl s kratkim, delikatnim pogledom. Primerjaj začetek sedmega poglavja, kjer se je pisatelju posrečilo postaviti Rezko sredi ljubke pokrajinske sličice.

S povestjo „Juri Kobilica“ je posegel Jurčič v drugi predal snovnega reservoarja svoje umetnosti — v zgodovino. Ob roki Valvasorja je poizkušal prodreti v eno najvahnnejših dob slovenske prošlosti, v reformacijo, da s pomočjo fabule, fiktivno oprte vrhutega na „pravljlična“ in „starih dedov“ sporočila, ponazori takratne nrave. A v zgodovinskem svetu in med gosposkim objemem se Jurčič ni kretal tako spretno in naravno kakor v svoji sodobni dolenski vasici med poznato kmetiško družbo. Njegov predikant je gotov portret, nikakšen razvijajoč se značaj; ne predstavlja se nam postopoma v svojih dejanjih, ampak pisec nam odgrinja njegovo sliko z besednim opisovanjem. Vsi dramatični dogodki se predpostavljajo že kot doigrani, in povest podaja samo njih epilog, reven vnanjih in notranjih doživljajev, prebogat besednega referiranja. Pripovedovanje starega kmeta pri Jeri Zaplotnici in razkladanje starega Grobljiča v njegovem ljubljanskem stanovanju sta dve berglji, ki se na njih pomiče povest dalje, ker nima lastnih nog. Nazadnje je privzeta kot tretja berglja še pripoved strežaja Martina, ki baje zadostuje, da se

mladi Razborški izpreobrne k veri svoje neveste. Zavozljana predzgodba: vzajemna ljubezen v dveh sosednjih gosposkih hišah in njen epilog: pogin enega izmed akterjev predzgodbe, namreč Jurija Grobljiča, imenovanega „Kobila“, ter srečna zakonska združitev istoimenskega vnuka Kobilovega sovražnika Boštjana Razborškega s predikantovo sestro, ta dva dela ništa v nobeni nujni psihološki, ampak povsem slučajni zvezi, trpeči na različnih neverjetnostih. Najbolj moti čitatelja ta okolnost, da se Juri Kobila, prišedši po naključju v svoj domači kraj, čisto nič ne spozna v njem, da o svojega učenca Vozarja pokolenju vidno nima niti pojma, medtem ko Vozar brez podrobnih podatkov in samo iz imena „Grobljič“ spozna v Kobilu nekdanjega zoprnika svojega deda. Pre-slabo podprta in pre nagla je tudi izpreobrnitev Karla Vozarja. Dalje pogreša čitatelj prizor, kako Štefan Razborški vjame potujočega predikanta in ga zapre v ječo.

Kobilov značaj je poizkušal Jurčič zasidrati v zane-senjaštvu in fanatizmu reformacijskega pokreta. To je tudi edina zgodovinska črta v povesti. O kakem drugem časovnem koloritu, zlasti o nravih in o duhu reformacije, je v nji komaj medel sled. Povsem pa manjkajo prizori, značilni samo za ono dobo in možni samo takrat, v tej sliki, ki je napisana z docela recentnega katoliškega zrelišča. Samo v govoricu predikantovi je poizkušana rahla rekonstrukcija sodobne reformacijske vneme in dikcije. V primeri s poznejšimi Tavčarjevimi reformacij-skimi slikami je ta Jurčičev poizkus blede, z ozirom na druge sočasne Jurčičeve povesti — neuspel.

„Dva prijateja“ je sličica, ki dela po svojem pretehtanem, uravnovešenem tonu ter sigurnih potezah čopiča vso čast mlademu osmošolcu. Intuicija, s katero se je vživel mladostni pisatelj v tragično zgodbo deloma po svoji lastni krivdi prevarjenega zaročenca, potem pa ono pokojnoživo občutje v življenjski nesreči izmodrelega

možaka, ki je čudovito zdržano do konca povesti, pričata o veliki zrelosti enoindvajsetletnega beletrista. Značilna za bodočega politika je tudi kratka temperamentna zastranitev na politično polje v začetku sličice. Posebno pa preseneča pri začetniku pojmovanje ljubezni kot tragične prvinske življenjske sile, kot težko odoljivega nagona, vsled česar se nam „zapeljivec“ Lojz ne predstavlja kot hudoben frivolnež, Tona ne kot vsakdanja nezvesta ljubica, ampak oba kot bolj ali manj nedolžni žrtvi instinktov. Nedostatek vsake čuvstviteljne in moralistične opreme pri obdelovanju za tiste čase tako kočljivega predmeta v takšnem zmislu ovaja pogumno realistično žilo. Romantiki in sentimentalnosti se pisec ob koncu naravnost in izrecno sam odreka.

Medspolna ljubezen, ki jo je položil Jurčič kot usedopolno elementarno silo v osnovo teh dveh povesti, pojavivših se v osmošolskem almanahu „Slovenski vili“, je bila tudi vzrok raznih ukorov, ki so doleteli Jurčiča zategadelj v osmi šoli. Javno je bil deležen rahle graje od strani urednika Janežiča, ki je pisal povodom izida „Slovenske vile“ v svojem „Glasniku“ med drugim tudi sledeče: „Pri tej priložnosti ne moremo zamolčati želje, da bi bila naša nadepolna mladina v izbiri tvarine vselej prav pazljiva in se skerbno ogibala predmetov, ki niso kaj primerni njih nežni starosti.“

Besedilo te graje jasno kaže, da je meril Janežič ž njo baš na to in tako obravnavanje erotike. O tej Janežičevi graji in drugih sitnostih, ki jih je imel Jurčič po tem povodu piše Levec v svojih „Spominih o Josipu Jurčiči“ (Ljub. zvon 1888, str. 423): „V tej knjižici [Slov. vili] že se Jurčič odlikuje s svojimi baladami in s povestjo ‚Dva prijatelja‘, katera nam kaže, da jo je spisal mladenič po letih, a po nazorih in mislih svojih že dozorel mož. Objavil pa je v ‚Vili‘ tudi povest ‚Jurij Kobila‘ ter za glavnega junaka postavil znanega refor-

matorja slovenskega. To je bilo za tiste čase sila drzno! Učitelji so ga ostro grajali, dr. J. Bleiweis mu je očitno v „Novicah“ in z osornimi besedami na domu pokazal nejevoljo svojo in celó Janežič je v „Glasniku“ Jurčiča posvaril! Učitelj vérstva je zahteval, da se Jurčič strogo kaznuje, kar pa naposled ni obveljalo.“ Po mojem mnenju se je Levec glede „Jurija Kobilá“ motil. Ob to povest, napisano vseskozi v takrat običnem katoliškem pojmovanju reformacije, se pač ni mogel spotikati nihče. Spomin je malce prevaril Levca tudi radi graje drja Bleiweisa, ki v „Novicah“ ni niti ocenjeval niti „očitno“ grajal Jurčičevih prispevkov „Slov. vile“. Pač pa je verjetno, da mu je na domu izrazil svojo nevoljo, ampak tudi on ne radi reformacijskega, temveč radi erotičnega motiva ne samo prve temveč še bolj druge imenovanih dveh povesti. Rekel mu je baje takrat, ko mu je Jurčič prinesel v dar pravkar izdani almanah (kakor je tri leta pozneje razodel Stritar v sonetu „Solncu in mesecu“):

„Ne poj ljubezni, to nam je ostudno;
vsak ve, kako se ljubijo dekleta;
glej solnce, mesec, to sta ti ‚predmeta‘,
visoka, čista — tá nam poj nevtrudno.“

Najodločneje pa je nastopil zoper Jurčičevo erotiko, obseženo v povestih „Slov. vile“, najmrkejši stražnik „nedolžnosti“ mlade slovenske literature, Luka Jeran, ki je pisal dne 1. maja 1865 v svoji „Zgodnji danici“ o tem osmošolskem almanahu: „Razne dopise in naznanila smo dobili naj poslednjiši dni, ki kažejo, kako zmožni za nejevero so pogosto tudi naši ljudjé, ako v slabe okolišine pridejo, zlasti mladenčí, pri vsi svoji oliki in omiki in pri vsem tem, da se že zgodej korenito učijo verne in npravne vede. O tacih, ki se do čistega na eno ali na drugo stran nagnejo, ni veliko govoriti; veliko pa jih je, ki hočejo dvema gospodoma služiti, ako-

ravno pravi večna resnica, da je to nemogoče. To se zlasti rado kaže v našem slovstvu. Ravno te dni nam je neki domorodec tožil zastran nove „Slovenske Vile“, kako živo popisuje tisto ljubezen, ki pelje v Ljubljano, Savo, Donavo, pa še kam drugam. Želodec, ki škodljive jedi poželi, ni zdrav; tudi duh je hromoten, kteriga mika po kužljivem branji. Potreba rezo na vrata terka, da naj se verne in npravne moči strinjajo zoper kužljivo slovstvo; če ne, utegne kuga biti splošnja. Vsako novo delo bo treba pretresti in Slovencem odkrito povedati, če je za nje, ali ne. K temu je pa treba zedinjenih moči.“ (Zgod. danica, 1865, str. 104.)

Jeranu je odgovoril Jurčič na ta napad takó mimogrede, ko je začel v prihodnjem letu pisati v 1. številu „Slov. glasnika“ „Pomenke o domačih rečeh“: „... kako nápak in preostro mislijo tisti slovenski gospodje, ki se v svoji tesnosrčnosti preveč strašijo pred besedo ljubezen, ki hočejo, da bi ostala naša literatura samotarska, ki se boje celo povesti, ki je v nji narisana ženska z. i. i. ki bi radi v žlici vode vtopili našega prvega pesnika Prešerna in njegove pesmi in kterim mrzi celo menišec Vodnik, zato ker je poslovenil nekaj Anakreontovih pesmi. Jaz mislim, prijatelj, da je ustvaril Bog sam človeškemu srcu nekatera čuvstva; da mu je pa dal obenem nalogo, naj jih ohrani v pravi meji, naj jih izkuša vedno bolj p oblažiti; zatirati se popolnoma ne dádo. Samoobsebi se razume, da slovenski leposlovni pisatelj mora biti moralen, da se mora varovati mesečnosti, da tako frivolnih slik, kakršne je risal nemški Wieland in drugi za njim, Slovenec ne bo hvalil, da se mora ogibati popisov, ki bi vzbujali golo poželjivost. Ko bi se ravnali po zahtevah teh gospodov, bi dobili enostransko slovstvo, kakršnega ni imel še noben narod in

ga ne bo, ker je nemogoče in poeziji nasprotno. Strah obide te ljudi, ako čujejo besedo „roman“. Zakaj? Zato ker morda niso brali v estetiki, kaj je to, in so včasih slišali, da so romani strašno nevarni, da mlademu človeku tako razbelijo in razjarijo domišljijo, da mora kar v Ljubljano, v Savo, v Donavo, ali še bogve kam; menijo, da so vsi romani ene baže, da se pod onim imenom ne more misliti drugega kakor umazani prizori, poželjiva golota, hudobna zapeljivost ali kakor se še zovejo druge take reči. Resnica je, da je dosti nemoralnih romanov, zlasti v tujih literaturah, romanov, ki se nezreli mladini ne smejo dati v roko; res je, da če premlad človek tiči zmerom in vedno le v romanih in vse požira, da mu duh otrpne za resnobnejše reči in da je razgreta domišljija pripeljala že marsikaterega mladega človeka v pogubo: ali „abusus non tollit usum“ je stara poslovice, in nihče pametnih ne bo klel očaka Noeta zato, da je zasadil vinsko trto, ker se današnji dan kak možak tako napije sladke kapljice, da obleži v mlaki. Nezmernost ni nikjer pridna, torej ne more biti tudi tu. Starši, učitelji in odgojitelji pa imajo tudi to nalogo, da mladino varujejo, otrokom pa v roke ne dajo takega, kar ni zanje. Slovenski pisatelji naj bodo skrbni in naj ne prekoračijo meje spodobnosti, odgojitelji pa naj store svojo, in Bog nam daj skoro obilo dobrih romanov, če si potlej prav kdo puli lase. Isto velja o drugih leposlovnih izdelkih.“ (Slov. glasnik, 1866, str. 21.)

Jezikovno predstavljata povesti „Juri Kobilca“ in „Dva prijatelja“ za proučevalca mladostne Jurčičeve dikcije poseben interes, ker teh dveh povesti Jurčiču pred tiskom ni popravljala noben urednik in je torej njun prvotisek v „Vili“ istoveten z rokopisom. Z ozirom na nedavno (sicer od strani nestrokovnjaka) izraženo mnenje, da je Janežič Jurčiču bogve kako močno popravljala rokopise, se dá na podlagi primerjanja teh dveh prvotiskov

s prvotiski drugih Jurčičevih prispevkov v istodobnih „Glasnikih“ reči, da je imel Janežič pač mnogo dela s popravljanjem Jurčičevih pravopisnih in ločilnih hib (katerih tiska v „Vili“ kar mrgolita), dikcije mladega leposlovnega talenta, pišočega že takrat boljšo prozo nego urednik sam, pa se ni dotikal, ker je v „Glasnikih“ enako dobra kakor v „Vili“.

To izpričevalo je dal ob priliki izida „Vile“ Jurčiču javno sam Janežič, ki je v kratki oceni almanaha pisal v „Glasniku“ (1865, str. 190) pač najbolj z ozirom na Jurčičeva prispevka, da so povesti almanaha „prav zanimive in v čisti gladki slovenščini pisane; reči moramo, da presegajo v mičnosti in pravilnosti besede vse dosedanje izdelke dijaških peres“.

V podrobnejšo kritiko „Vile“, tega za tiste čase vsekakor izrednega leposlovnega pojava, se Janežič ni spuščal, kar mu je mladina očitvidno zamerila in tej zameri tudi dala duška na ta način, da je eden njenih zastopnikov podrobneje ocenil almanah v 5. številki Lukšičevih na Dunaju izhajajočih „Slavische Blätter“, pišoče: „Man hat bei uns noch jetzt kein richtiges aesthetisches Verständniss für literarische Producte erlangt. Dieses letzte sollte wenigstens bei einem speziell schönwissenschaftlichen Blatte, wie es ‚Glasnik‘ sein will, nicht vermisst werden, wie es leider noch geschieht... Ein erfreuliches Zeichen einer bessern Zukunft für unsere Belletristik ist das Erscheinen der ‚Slovenska Vila‘, wovon das erste Heft vorliegt. Es biethet uns von drei jungen Schriftstellern vier Originalnovellen, einige Balladen und mehrere Gedichte. ‚Juri Kobilá‘, Erzählung aus den Zeiten der Reformation in Krain zeigt, was für ein schönes Erzählertalent sein Verfasser Herr J. Jurčič besitzt. Seine Sprache ist so edel und einfach, seine Bilder und Vergleiche so national und mit einem Humor verwebt, seine Darstellung so dramatisch und seine

handelnden Personen, namentlich die aus dem Volke so wahr und natürlich, dass man nur ungerne die letzten Zeilen schliesst, nachdem man hastig dem Laufe der Entwicklung gefolgt hat. Auch die Composition ist originell und verräth den künftigen Novellisten par excellence. Eine zweite kürzere Novelle „Dva prijatla“ ist ungemein lieblich gehalten, obwohl man den Stoff gerade nicht neu nennen kann...“ Jurčič si je to prvo daljšo kritiko o svojem pisateljevanju zabeležil v notes iz l. 1864.-5.

O Jurčičevih prispevkih v „Slov. vili“ in vsem dotedanjem njegovem leposlovnem delu imamo sedaj po zaslugi dr. Žigona objavljeno (v „Zvonu“ 1919, str. 488) tudi mnogo zanimivejšo — Levstikovo sodbo. Nahaja se v pismu, ki ga je poslal o počitnicah 1865 Levstiku Miklošiču na Dunaj, priporočajoč znamenitemu slavistu mladega abiturienta za „kako instrukcijo ali kak drug zaslužek“. Levstik piše: „Ker berete ‚Glasnik‘, veš, da so Vam tudi znane v njem natisnene izvrstne povesti mladega pisatelja g. Jurčiča, ki je letos dovršil gimnazijo in misli priti na Dunaj, kjer se hoče lotiti modroslovja ali medicine. Gosp. Jurčič je že dozdej skoraj najboljši slovenski novelist, in koliko še obeta v prihodnosti, ko je še tako mlad! Letos je izdal v družbi z dvema osmošolcema, g. Marnom in Celestinom, knjigo ‚Slovensko Vilo‘, v ktorej so dobre povesti in pesmi, ali najboljše so pa zopet le Jurčičeve. Duhovstvo ljubljanskih učilnic ga jako pisano gleda, in radi bi, da bi poginil, toda pri maturi ga vendar niso vrgli... Čuditi se je, kako ta mladenič lepo in bogato slovenski piše, kako zna risati značaje, zapletati in razreševati svoje povesti, in kako bogato fantazijo [ima]. Pravil mi je, da ima tudi nabranih 100 do zdaj še nikjer ne natisnenih slov. narodnih pesmi.“

Kar se tiče izdaje almanaha „Slovenske vile“, se mi zdi tukaj primerno opomniti, kako se je financirala. O tem je pisal dne 8. V. 1881, torej nekaj mesecev po

Jurčičevi smrti, dr. Fran Celestin iz Zagreba uredniku Lëvcu v Ljubljano: „Slovensko Vilo' izdali smo tako, da sem jaz Blazniku plačal naprej, kar je zahteval (ne vem sedaj, koliko?), ostanek smo plačali iz naročnine précej, ko smo knjigo razdali i denarje pobrali.“

Ena najbolj „nacionalnih“ (kakor bi rekel kritik v duñajskem Lukšičevem listu) povestice Jurčičevih, naravnost etnografskega značaja je humoreska „Vrban Smukova ženitev“. Tusëm je nanesel Jurčič v svoji kompoziciji na eno osebo takorekoč še gorko in malo premešeno vse to, kar je na različnih osebah iz ljudstva videl na lastne oči smešnega in čul na lastna ušesa o kom praviti šegavega. Stvarca se zopet začjenja v krčmi, Jurčičevem najudobnejšem opazovališču. Dva „originala“ sedita za pivsko mizo, njima se pridruži tretji in sicer pristno Jurčičeva potujoča figura, tukaj naravnost vaški „pot“; vsi trije so fotografirani po obrazu in noši tako pödrobno, da pri opisu poslednjega pisec samega sebe öpominja h kratkoči. In to, kar govore ti možički, so narodne predstave in vraže, so humoristične zgodbe, oblečene v takšno govorico, zabeljene s takimi besednimi primerami, da ima čitatelj vtisek nekakega narodopisnega „kabineta za smeh“. Humor je zlasti v Vrbanovem popotovanju v Ljubljano ne samo beseden, temveč tudi prizoren. Delce je tako natrpano, da organična oblika trpi in mestoma naravnost poka; zlasti med nujnostjo Vrbanovega obiska pri zdravniku in pravim namenom njegovega pota v Ljubljano, vpisom pri krivovercih, zija docela nenaravna špranja. Vrban ga pri zdravniku pošteno lomí, ä želja njegova dati se zdravniško preiskati in zlasti potreba tega koraka zaradi slučajnega, malenkostnega kašlja, je privlečena za lase. Napisana pa je ta narodopisna groteska v tako narodnem jeziku, kakor malokakšen sestavek v naši literaturi. — Literarnozgodovinsko se mora smatrati ta Jurčičeva humoreska za izpolnitev Levstikove

želje, ki jo je ta izrekel, pišoč, „da bi jako ustregel, kdor bi znal resnico zavijati v prijetne šale“.

Povest „Grad Rojinje“, nastala po „Domnu“ in „Tihotapcu“, zanima proučevalca Jurčičevega dela zlasti zato, ker mu očitno razodeva, kako si je mladi leposlovec prikrojil udejstvitvev obeh prvih Levstikovega programa: prikazovanja „originalov“, narisanih na podlagi sodobnega domačega življenja, „da bi Slovenec vidil Slovenca v knjigi, kakor vidi svoj obraz v ogledalu“, in vzpostavljanja interesantnih dogodivščin na podlagi „narodnih zakladov: pesmi in pripovedke“ ter zgodovinskih reminiscenc, snovno zanimajočih in budečih „veselje do branja“.

Prvi element je uporabljal Jurčič bolj pri snovanju povesti za inteligenco, ki jih je pisal za Janežičeva leposlovnna podjetja. Iz drugega pa je kaj rad zajemal snovi za povestice, ki jih je sestavljal za preprostoljudsko čitateljstvo „Mohorjeve družbe“. Ta tendenca se čuti precej dosledno, čeprav se prav tako dosledno obe kategoriji tudi mešata na ta način, da privzemlje pisatelj v povesti, namenjene višjemu sloju, zgodovino in se peča v ljudskih kosih tudi s sodobnimi „tipi“. Pri prvi kategoriji daje Jurčič duška bolj svoji lastni, k realizmu nagnjeni naturi, pri drugi pa romantični tradiciji in potrebi takratnega širšega občinstva slovenskega. „Grad Rojinje“ je tak romantičen kos za ljudstvo. Njega dejanje se vrši po dokončani bitki pri Sisku, o kateri poje naša narodna pesem, odigrava se deloma ob Kolpi, tej Jurčiču priljubljeni romantični reki, godi se v enem iz gradov, o katerih pravi pisec: „Ponosno in gržeče so v oblake moleli trdni skalnati gradovi po bližnjih in daljnjih hribih in gričih, stanovanja moči in oblasti, pravice in krivice, zaslombe in zatiranja v prejšnjem in ondanjem času, dandanes v razvalu in podrtiji le žalostne priče nekdanjih čudovitih dni.“ Želja obuditi spomin na te „čudovite dni“ je osrednja os Jurčičeve romantike. Da bi stalo

njegovo pisanje še bolj „na vogelnem kamnu narodskega života“, kliče pisatelj izmišljeno za pričo še „pravljico“. Tudi fabula se glasi zlasti v Črtkovih ustih kakor kakšna stara narodna pripoved: „Neki kranjski gospod... je bil tako pameten, da se je šel drugič ženit, čeravno je bil, kakor se govori, že póstaren. Vzel si je še celó mlado ženo in ni mislil, kaj pravi govornica, da staro in mlado ne gre v eno malho.“ — Da bi šla povest ljudstvu še bolj do srca in mu bila še bolj domača, je položil avtor v nje osnovo dva zelo priljubljena motiva narodnega snovanja in umovanja: motiv o nezvesti ženi in motiv o mačehi, pisani materi. Glavno pažnjo je obračal na risanje „čudovitih dni“ in čudovitih dogodeb. Pri očitavanju značajev v tej romantični storiji ni postajal tako skrbno in dolgo, kakor v realističnih, posvečenih študiju sodobnih npravov in običajev. Napr. Rojarja je naslikal z jako beglimi potezami kot plemenitaša, simpatičnega kajpak zato, ker so „pradedje njegovi bili iz ljudstva“. Obraza vitez ni lepega, a „iz oči mu sije neka prijaznost, ki je priča dobrega njegovega srca“. O obeh pregrešnih ljubimcih se ne pove veliko več, nego da sta nenavadne telesne lepote in dušne grdobe.

Razvoj dejanja je bolj interesanten ko naraven. „Po nenavadnem in čudnem potu“ se seznaní Anica s svojim ženinom, potem ko jo je bil še kot otroka po ravnotakem naključju rešil oče smrti v gozdu. Romantične rekvizite dopolnjujejo razbojniki, prežeči ob cestah, in vislice na Peščénjaku.

Podrobno in na lastne oči pa so očitani po postavah, vedenju in govorici drvar in njegov sin ter potujoči lovec vider in lisic, Črtek, vsi trije pač bolj sodobni nego zgodovinski kmetiški tipí in razločni kazavci na to, da je šla Jurčičeva pot iz romantike v realizem.

I.

Spomini starega Slovenca

ali

črtice iz mojega življenja.

(Spisal Andrej Pajk, bivši avstrijski in francoski vojščak, vojni ujetnik na Francoskem in Ruskem ob Napoleonovem času.)

1.

Kako sem nosil študentovsko suktnjo in kako sem jo izpremenil v vojaško.

Rodil sem se 1789. leta na Hudem pri Zatičini na Dolenjskem. Sosedje kmetje so me imenovali in klicali za Jakševega Andrejčka, v krstnih bukvah pa sem bil zapisan za Andreja Pajka. Moj oče in moja mati sicer nista bila bogata, pa vendar še precej imovita; jaz sem jima bil prvi ljubček izmed devetero otrok. Hoteli so iz mene narediti gospoda, zato so me poslali v šolo; toda šola denar požira, kakor pravi pregovor; moji starši pa nišo radi trosili zame denarjev. Zato sem moral še v tretji razred hoditi bos v šolo.

Leta 1807. sem bil v četrtem razredu v Ljubljani pod gospodom Kersnikom; ta učitelj mi je bil najljubši izmed vseh. V tej šoli sem dobil nekaj razumnosti in učenosti ter pravo veselje do uka, zlasti do latinskih šol. Stopil sem leto potlej v „parvo“, kakor smo imenovali tačas prvo latinsko šolo. Ali nekaj me je jedlo in grizlo brez prenehanja. Nobenemu mladeniču ni namreč po volji, ako vidi, da so njegovi

tovariši bolje in lepše oblečeni kakor on sam, tembolj ako nima samo dobre obleke, ampak ima celo slabo. Bilo me je sram študirati v lepi beli Ljubljani, med lepo oblečenimi sinovi imovitih in ošabnih Gorenjcev in med takimi mladeniči bogate gospode — mene, ubogega Dolenjca v ponošeni opravi.

Kaj si izmislil bistroglavec Andrejček Pajk s Hudega doma? Dejal sem sam pri sebi: Da bi te — jaz nisem za Ljubljano. Pobral bom svoja kopita, majhna in velika, vse vkup bom zadel na ramo in hajdi študirat v ponižno Novo mesto na dolenjsko stran. Tam bom laže živel; gotovo niso tako nališpani in nasukani kakor v Ljubljani. Novo mesto bo bolje pristovalo moji obleki. — Kakor namenil, tako storil.

Prejel sem dobra izpričevala od prve latinške šole iz blagih rok gospoda — Valentina Vodnika, ki ga pa tačas še nisem poznal, da bo imel kdaj tako imenitnost med Slovenci, kakor slišim, da se mu izkazuje dandanes. Da je mož slovenski pevec, tega še menda vedel nisem. Pa prav je, liubi moji rojaki, da častite moža, on je bil dober gospod — e, malo je takih!

V Novem mestu me je vzel pater prefekt Gratus Mavermajer radovoljno v drugo šolo. Dobil sem pri peku na oglu velikega trga življenje in stanovanje za to, da sem učil nekega

mladega porednega Petra in neko Marico brati in pisati. Oh, dobro mi je bilo zares, živel sem brez skrbi. Pa tisto, kar v beli Ljubljani, me je gonilo tudi tukaj: nobenega krajcarja ni bilo v žepu, zato slabo oblačilo na telesu, od doma pa čisto nič. Prijateljev in znancev sem imel revež tudi malo, izmed teh še eden živi, Kastelec po imenu; dandanes je fajmošter v neki veliki fari na Dolenjskem. Morda bi bil zdaj tudi jaz duhovnik, ko bi bil imel pamet, in koliko grenkih grenkih dni bi ne bil učakal!

Na Laškem se je bila tačas močno razvnela vojska. Ker je kranjska dežela laški soseda, zato se je bilo Avstrijcem bati za staro Kranjo. Pripravljali so se kakor se je dalo na sovražnika, ki so ga že gotovo pričakovali. Tako smo bili tudi veliki študentje odbrani v takoimenovani študentovski zbor. Vsak, kdor je količkaj mogel, se je moral uriti in učiti v orožju kakor vojaški novak, vendar plačila ni bilo nobenega za to prisiljeno službo. Zdaj sem si mislil: Kaj bo? Črevlje bom raztrgal pri tem stopicanju in štelevičenju, drugih gotovo ne bom dobil. Denarja že zdaj nimam, pri tej službi tudi ne bom zaslužil nobenega bora, kaj bo? Tako sem premišljeval, ali predrugačiti si nisem mogel. Kar je, to je, bo že Bog kaj dal, tako sem se tolažil.

Ravno v tem času se začno nanaglem shajati kompanije deželnih brambovcev v Novo

mesto. Ves novomeški bataljon, šest kompanij, se jih je bilo sešlo, samih poštenih Kranjcev. Med njimi je bilo mnogo Višnjanov, mojih faranov iz Zatičine in iz drugih mojih krajev; znancev in prijateljev sem imel zdaj več ko poprej.

Kar me zdajci zadene pusta sreča. Nekova stara ženica iz mojega rojstnega kraja pride k svojemu sinu, tačas vojaku, v Novo mesto gledat, ali je še tak, kakršen je bil, ko je šel od doma. Gredoč pa mi prinese od mojih, kakor sem že rekel, dosti imovitih staršev — Bog jim daj svojo milost! — pripomoč v denarjih. Mislil bi si, častiti bravec, da je moralo že nekaj denarja biti, saj je bilo za pol leta; ves ta čas namreč ga nisem dobil ne boriča od doma. Tudi jaz sem tako menil, ali kako sem se prestrašil, ko zagledam — buzarona — celih petnajst krajcarjev — nič več. Godrnjaje gledam veliko bakreno podobo z napisom 15 krajcarjev.

To tedaj, sem rekel malo nejevoljen — Bog mi grehe odpusti! — to sem tedaj prejel od skopih staršev za celih šest mesecev! Kaj mi je storiti? Moje oblačilo je napol raztrgano: v orožju pri študentovskem oddelku zastonj trgaš črevlje, to mi malo in dosti ne kaže.

Zdaj vidim nekaj svojih prijateljev iz Višnje gore, kako v nekem stanišču igrajo za denarje. Začno me napravljati, naj bi šel še jaz. Ne bodi

tako dreven, Andrejček, ampak pojdi igrat, dobil boš še enkrat toliko, kakor imaš. Jaz pa igranju še nisem bil vajen; moj stan in druge okoliščine, katere vsak lahko ugane, so mi branile se prej prijeti tega posla. Zdaj mi pa nekaj pravi notri: Andrejček, le igray! Kaj, če vržeš ta debeli denar tja, za pol leta si ga dobil, pa kakor si prebil pol leta brez njega, tako boš še pol. Začel sem pošteno delo; bil sem razumnejši od drugih. Sreča me je iskala, kakor vsakega, ki prvič igra. Nismo dolgo premetavali, ko izpraznim vsem tovarišem žepe in jih do suhega oberem. Odneseš sem bil deset debelih tridesetakov, to je bilo celih pet goldinarjev. O veliko veselje za mladega študenta! Toliko denarja nisem še nikdar imel do tistega časa. Ni čuda, da sem si naredil usnjat pas, da bi denar, ki je v tedanjih okoliščinah imel veliko težo, vedno nosil pri sebi; zmerom pa še nisem mogel pozabiti, da nisem od doma dobil za pol leta več ko 15 krajcarjev. Če bô tako šlo, kaj pa bo, jaz ne morem biti brez vsega denarja. To ni nič, jaz moram izpremeniti svoj stan, si mislim, da bom imel še kdaj toliko novcev ko zdaj. Kaj sklène Jakšev Andrejček s Hudega? — Ukrene, da se ne bo študent nič več brez plačila vadił po vojaško.

Grem nekega dne k bataljonskemu adjutantu in ga poprosim: Gospod, ali bi mi ne

mogli nakloniti kake vojaške službe? V orožju sem se nekaj privadil, pisati znam, brati sem že davno znal, to in to znam tudi tako in tako. — Gospod me gleda od nog do glave. Menda sem mu bil že povšeči, rekel mi ni nič drugega, samo: Sédi! Dá mi v roke pero in papir in mi narekuje hitro stavek, da bi videl, kako pišem. Pisal sem, kar sem naglo najlepše mogel. Tudi pisava mu je bila po godu. Poslal me je k tretji kompaniji za prvega feldvebeljna.

Stotnik Bogataj me gleda, kakor gospod adjutant, in vpraša naposled, ali si bom upal pisati liste za preskrbavanje vojakov? — „Ne dvojim gospod stotnik, gotovo jih bom pisal!“ odgovorim jaz.

„Prav tako, moj ljubi!“ mi reče gospod.

Tako sem postal vojak prostovoljno. Ali naglo storjeno, slabo storjeno.

2.

Služba avstrijska.

Zdaj mi dajo lepo novo suknjo z zelenimi obšivi, gosposki klobuček in dolg, plav šopek iz svetlih petelinjih peres na njem, v roko pa gladko trstiko za palčico. Ničesar nisem pogrešal, kar dela gospoda, zakaj tudi v žepu ni bilo prazno. Dajali so mi po devetindvajset krajcar-

jev na dan. To se mi je zdelo ne samo zadosti, ampak celo mnogo, ker nisem bil vajen dobiti denarjev. Malo in dosti: bilo mi je prav dobro in bil sem popolnoma zadovoljen sam s seboj in z izpremembo svojega stanu.

Čez pol leta šele bom imel dvajset let — sem si mislil tačas — pa sem že v tako dobri službi! Hvala bodi Bogu in moji pameti, ki sta me tako dobro vodila, že sem feldvebelj avstrijskega cesarja! Plača na dan se mi je po drugih zaslužkih pomnožila tako, da mi je hodilo skoraj več ko goldinar na dan.

To je bilo 1809. l. Ugibal sem tedaj v svoji glavi: Kakor je moja rojstna številka srečna devetica, ravno tako je zadnja številka leta, v katerem sem izpremenil prav po sreči svoj stan, tudi srečna devetica. Le stoj, Andrejček, po čudnih potih boš še hodil v svojem novem stanu, sreča je nestanovitna!

Nanaglem se je razglasilo: Francozi so na meji. In nismo bili več dolgo v Novem mestu. Kmalu pride ukaz, naj gremo v Ljubljano in odtod na Notranjsko.

Pridemo do Razdrtega. Tu so nas čakali okopi, za silo dobro narejeni in namenjeni braniti Francozu, da ne bi prenašlo prilomastil na Kranjsko. Tu noter torej so nas poteknili, da bi odbijali Francoze, kadar pridejo. Šestnajststo mož in naš prvi bataljon je šlo v okope; mnogo

drugega vojaka pa je bilo nastavljenega v Razdrtem in po okolici. Nas Krajnce so postavili v najvišji nasip, pa nekaj Ogrov je bilo pri nas. Pripravljali smo zdaj vse, kakor in kjer se je dalo, da zapodimo Francoza, ali mu vsaj ubramo v sredino naše dežele.

Preden smo se bili dodobra pripravili, pridejo Francozi. Naš poveljnik, ki bi bil imel ostati pri nas in se z nami boriti do poslednjega moža — ta nas meni nič tebi nič popusti. Sicer ne sodim, ali je mož iz boječnosti pobegnil, ali je imel morebiti samega sebe za vrednejšega ko vse nas druge, ali je morda dobil ukaz od višjih; samo to vem, da je pobral v nevarnosti pete in hitel v Ljubljano.

Dugi dan se začne bojevanje. Za prvega so se streljavkali Francozi in naši, ki so stali v Razdrtem, po majhnih trumah nagajaje si med seboj iz zatišja. Francozi so tudi nam, ki smo bili na okopih, pošiljali po zraku marsikatero kroglico na visočino. Pobili so jih izmed nas reš malo, ker smo bili zavarovani v nasipih, ali marsikoga so ranili. Pa tudi mi jih izza kota nismo pustili pri miru, ampak nekateri se je zvrnil, zadet od krogle iz naših kanonov, da ni vstal na tem svetu nikdar več. Na krilu, kjer sem bil postavljen jaz, je stal tik mene velik kanon. Videlo se je raz okopov lepo do hriba Nanosa, pod katerim so korakali Francozi

po kompanijah. Kanon, ki sem stal poleg njega celih pet ur nepretrgoma, je metal posebno dobro v vsako francosko kompanijo, ki se je prikazala izza hriba, po dvajset funtov težke krogle. Kadar je zagrmelo iz njegovega žrela, je padlo mnogo belohlačnikov, in vselej sem dobro videl tjakaj. Vendar, ako ima človek, celo prvič, celih pet ur delo pri takem gromovniku, ga začno boleti ušesa, ako ni posebno privajen. Jaz sem bil skoraj oglušil, in še danes mi brenči od tedaj po ušesih.

Avstrijska posadka v Razdrtem se ni mogla braniti proti Francozom. Potegnejo se torej naši vojaki, kar jih je bilo pri nas v okopih, proti Ljubljani nazaj, da bi tam naznanili meščanom Napoleona. Nas šestnajststo mož pa popuste tamkaj, da bi se branili in varovali mesto, dokler bi bilo moči.

Pa živeža nam niso pustili nobenega. V okopih smo imeli le malo, Francozi pa so nas pritiskali od vseh strani. Pet dni smo stradali; vsak dan smo dobivali le četrtno navadnega dela; vode pa nismo imeli nobene. Nekateri možje so bili tako žejni, da so šli pit iz okopov vun k studencu; pa Francozi so jih pograbili in ni jih bilo več k nam.

Dasiravno smo pet dni grozno stradali prostaki in častniki, je zmanjkalo peti dan popolnoma vsega, kar pomaga želodcu v njegovih

težavah. Zato se je moral ogrski polkovnik, ki nam je zapovedoval, pogoditi s Francozom o vdaji. Pogodbe so bili naredili tako, da so se smeli častniki vsi s polkovnikom vred prosto pomekniti v Ljubljano, nas nižje pa so prodali Francozu, da so sami sebe odkupili. Sestradani in suhi ko goba ste bili vi, častniki, zares, ali blagor vam, vsaj pete ste srečno odnesli domov mi pa, ki nismo storili drugega kakor to, kar smo morali, mi smo dobili na pleča vse hujše reči.

3.

Kako so me gnali ujetnika proti Francoskemu.

Pisano smo gledali veselo odhajajoče častnike. „Kaj bo z nami?“ to nam je šumelo po glavi. Nismo dolgo ugibali; precej smo razvideli svojo usodo.

Zapoved nam je prišla od Francozov, naj gremo iz okopov vun v dolino. Potuhnjeno smo gledali, ko so nas postavili po vrsti na cesti, moža k možu. Francoski vojaki, stari vojskarji, vajeni zmage, so gledali zaničljivo na nas premalo izurjene, dasi krepke in zastavne avstrijske bojnike, kakor gleda močnejši deček na mlajše in slabejše svoje vrstnike, ki jih je ravno pometal.

Ukažejo nam položiti orožje na kupe pred se. Radi smo tako storili, saj bi bil vsak rajši premlatil kos kruha z zobmi, kakor pa troje sovražnikov s puško in sabljo. Lakota je le lakota.

Pa Francozom ni bilo zadosti, da smo jim dali orožje radovoljno iz rok, hoteli so imeti še naše malhe iz telečje kože, ki smo jih nosili na plečih. Kdor ni imel ničesar svojega notri, je rad dal še to, da mu ni bilo treba ničesar več nositi; ali kdor je kaj svojega imel v njej, ta se je nerad, grozno nerad ločil od svoje malhe na hrbtu. Francozi pa niso vpraševali, ali daš rad ali nerad, ali boš dal ali boš imel; ampak tistemu, ki bi se bil branil, so vzeli še rajši ko tistemu, ki je rad dal, ker so vedeli, da se le polna mošnja boji tatu.

Jaz sem si bil tudi nekaj prihranil, od ust pritrgal. Jeza me je torej zgrabila, ko sem moral gledati, kako mi Francozi trgajo malho in dele moje imetje med seboj. „O, ko bi včasih človek vsaj vedel, komu hrani in varuje, kolikrat bi rajši sam zapraval!“ sem si mislil. Prav vesel bi bil, ko bi bil mogel vsakemu pritisniti eno za uho, pa kaj sem hotel, samo Bog, da mi je oni niso pritisnili, kar bi mi bili lahko.

Bila je ta dan ravno postna nedelja. Oh, žalostna postna nedelja, ko sem moral prvič zapustiti svojo ljubo domačo deželo, kjer se

govori jezik, ki sem ga najpreje znal govoriti in v katerem vam zdaj razkladam svoje križe in težave. Zapustiti domovino in daleč daleč iti na Francosko, pa še v zapor, to je bilo hudo, ljubi moji!

Zdaj nismo imeli na sebi nič, pa tudi v sebi nič. Ali nihče nas ni vprašal: Ali si lačen, žejen? Česa bi rad? Častnik, ki je bil prejel opravke, da nas ujetnike pelje na Francosko, nam zapove se uvrstiti, kar se je dalo nagosto. Potem nas obstopi velika francoska straža z nabitimi puškami. Častnik zakriči s svojim čistim glasom, da nam je zvenelo po ušesih, stražarji pa nam vele zasukniti se na levo. Častnik drugič zakriči, bobnar začne rompljati in razbijati po bobnu, da je bilo groza, mi pa žalostni; nekateri izmed nas, ki so bili brambovci in so imeli doma žene in otroke, se spuste v jok. Ali kaj je pomagalo!

Ko zadoni ukaz „Stopaj!“ hajdi, vsak je moral naprej, kamor so mu kazali francoski stražniki. Kam, tega nismo vedeli, povedati nam nihče ni mogel. To pa smo vedeli le predobro, da na dobro nas ne ženo, ker nas odvrčajo strani od doma. „Umri ali hodi!“ tako so nam pretili in vsak lahko ve, katero smo izvolili.

Prvi dan na poti nam je bilo hudo, šembrano hudo. Pomisli, človek, kakšen prah naredi šestnajststo mož, nagostem mož za možem, po

suhi prašni tržaški cesti! Tak prah je bil, da nisem videl skoraj svojega soseda, ki je taval tikoma pred menoj, da sem mu stopal zmerom na pete, ker me je rinil drugi za hrbtom naprej. Imel sem prahu polna usta, poln nos, malo in dosti: ves sem ga bil poln. Skoraj mi ni dalo dihati. „Sapnik se mi bo zadela in zamašil,“ sem mislil in komaj stopal dalje, „oči mi bodo zatemnele, vse so že zakidane od cestnega prahu.“ In pa vročina, kaj mi je prizadela letá! — Žejni pa kakor suha goba. Lakota se še pozabi, ali žejo trpeti, to je huje ko ne vem kaj. Madžari, ki so bili z nami, so kleli in rentočili neprenehoma po svoje, Hrvatje so bogmali po svoje, mi Slovenci smo se pa tudi hudovali po svoje. Vzdihovali smo po svoji potrpežljivi naturi: „Bog nam daj še kdaj priti do vode, sicer vsi pocepamo od žeje.“ Res je več Ogrov prvi dan obležalo, da kar dalje niso mogli, dasiravno so francoski stražniki vpili in se jezili. — Komaj sem čakal večera. „Zvečer dobimo vendar vsaj vode, če že kruha ne;“ — sem si mislil — „poginiti nas vendar ne bodo pustili.“ Prišel je zaželjeni mrak. „Zdaj se bomo odpočili, dobili kaj za v usta dejati in pa vode,“ so si pravili veselo moji tovariši.

Dado nam res majhno mero kalne vode in kosec kruha. Že to je bilo dobro, ko bi ne bilo zopet druge, rekel bi, še hujše nesreče. Čez

noč smo imeli namreč ležišča po hlevih, kamor so nas zaprli kakor kozle in razpostavili okoli in okoli prav nagosto straže. Bog se usmili, kam naj uidem, ko sem bil tako zdelan in truden, da bi bil kar obležal; stražnikov bi nam res ne bilo treba, majhna pest vojakov bi nas bila lahko ugnala v kozji rog. Pocepali smo kakor snopje na razdrobljeno slamo, ki je bila tu razstlana. Nobeden si ni postiljal, ampak vse križem smo pospali kakor kralj Matjaževa vojska. Truden sem bil, to je res; ali ko bi bil vedel, da si nakopljem v tem spanju tako strašansko nadlogo na glavo, ne bi bil šel spat. Na slami so namreč spali poprejšnji večer drugega transporta vojaki; Bog vedi, kaki so bili, da so bili tako nečedni, zakaj zapustili so nam bili toliko tiste hude živalce, ki trpinči in nadleguje človeka ponoči in podnevi, kadar se priklati, in katero z mnogimi imeni poznajo sosebno razcapani ber ači.

Ko začne drugo jutro na vse zgodaj tambor razbijati in nas sklicavati na noge, smo prihajali vsi živejši in skočnejši iz hleva, zakaj izpodbada-
dale so nas te živalce, da je bilo groza. Vsak mož je dobil četrť hruha soldaškega komisa za ves dan; ali ga snej précej zjutraj, ali pa zdaj malo, zdaj malo. Po eno četrť smo dobivali vseh petnast dni noter do Mantove. Vodo smo smeli piti le zjutraj in zvečer, kadar smo bili zaprti;

na potu pa, če smo tudi ves dan ob vodi hodili, ni smel nobeden srkniti kapljice.

Štirindvajset pohodov (maršev) so nas ponoči po cerkvah zapirali, ali pa kam drugam, kjer so se poprejšnji transporti hranili in puščali živali, zato smo se jih bili tako nalezli, da me izpreleta groza, kadar se domišljam. Nasledki so bili, da smo bili bleđi kakor kamen, koža trda in skeleča, kakor bi si naložil kopriv. — Vem, da se bo nekaterim gnusilo brati o tem, pa meni je do tega, da po resnici povem svoje nadloge, in ako hočem vse povedati, ne smem te primolčati, ki je bila ena najhujših. — Toda nihče naj ne misli, da smo bili sami krivi, ker smo trpeli to nadlogo; ne, temveč na vso moč smo si prizadevali, odkopati tega vruga s sebe. Kosti so se nam majale, tako smo bili suhi od stradanja in uši. Ko pridemo do Mantove, nam je šlo na bolje — hvala Bogu! — znebimo se sitnega in neusmiljenega poveljnika in dobomo tudi več živeža, na dan pol hlebca, torej še enkrat toliko ko prej. Res smo imeli še nekaj bankovcev, katerih Francozje niso hoteli vzeti, ko so nas ropali; in v Mantovi smo jih ponujali, za kolikor bi jih kdo hotel. Ali nihče ni hotel poznati avstrijskih bankovcev; niso bili nič vredni, še beliča ne, in stran smo jih pometali.

Od Mantove so nas spremljevali ali, da bolj prav rečem, gonili civilisti. Malo število

jih je bilo; ko bi ne bili tako sestradani in utrujeni, lahko bi se jim bili ustavili, dasi smo bili brez orožja. Ali to nam ni prišlo še na misel.

Na vsaki postaji so se menjali naši spremeljavci in drugi brambovci so nas gonili zopet do prve postaje in tako dalje. Tolažili so nas zmerom z mestom Turinom. „Tam dobite denarjev in več živeža,“ so rekali in mi smo hitreje stopali, da bi bili poprej v Turinu.

In glej, ko smo storili štiriindvajset maršev od moje domovine, smo prišli v Turin, ki nas je rešil revščine. Veselo smo kričali, vsak je mislil le na to, da se tukaj najé, na drugo smo bili pozabili, na dom že ni nihče mislil, ali pa le redkokrat, želodec mu ni pripuščal obračati misli na kaj drugega ko nanj. Dobili smo pol hleba prav lepega kruha, prostaki in korporali po 4 francoske solde (sous), mi feldvebelji pa po 8 soldov na dan. Zdaj smo se znebili svoje „žive nadloge“ in se okrepčali, ko smo si sami kupovali živež. Ceno pa je bilo k sreči tedaj vse. Okrepčavši se, jo potegnemo veseli dalje proti Francoski. Tretji dan pridemo do visoke gore, ki se imenuje Mont Cenis. Šli smo sedem ur navzgor po široki, gladko v strmo skalo vdeleni cesti. Tukaj dobimo lepo stanovanje pri menihih — Bog jim daj dobro, to so bili možje po božji volji! — Dali so nam belo oble-

čeni možje dovolj vina in mesa, da smo ga bili vsi siti, in vse to so nam dali menihi zastonj. Takega še nismo imeli, kar sem bil vojak, in spoznavali smo to dobrotljivo postrežbo toliko bolj, ker smo bili ujetniki, sestradani, utrujeni, ujedeni, v sovražnikovi deželi. Vsi smo se skoraj od veselja jokali in Boga hvalili, bodisi Hrvat ali Madžar ali Kranjec, hudoben ali pošten; za menihe pa bi bili storili tačas ne vem kaj, ko bi bili hoteli kaj od nas. „Božja previdnost nas je pripeljala semkaj, in božji ljudje so to, ki so nas pogostili,“ smo dejali, dasiravno smo bili vojaki.

Marsikomu so se skrivaj utrinjale solze hvaležnosti, ko smo se poslovili od dobrih belih menihov. Jaz gotovo nisem mislil, da bom ta sveti kraj videl še kdaj.

4.

Kako se mi je godilo na Francoskem.

Truden popotnik, ki je gazil v deževju in mrazu težko, težko po blatu, vzdiga laglje noge in veselje se mu zopet povrne, ko zagleda gorko solnce in jasno nebo nad seboj in gladko stezo čez travnik: tako je bilo nam, ko smo prišli na Francosko. Vsak dan se bolj krepčamo od poprejšnje revščine, vsak dan postajamo veselejši,

bolj poskakujemo; jaz — kakor sem bil od mladih kolen malo norosten — včasih še zapojem kako milo pesemco domačega glasu in na tujem, in moji tovariši so me radi slišali in mi pomagali, da so le pozabili nekaj časa domovine, ki jim je zopet bolj hodila na misel. Lehko pa sem bil vesel, saj sem imel zopet nekaj denarja in celo svojo trstiko sem imel še zmerom, ki sem jo bil dobil v Novem mestu; tudi to so mi bili Francozi pustili v Razdrtem. V celem krdelu ni nobene druge palice — se je dejalo — sam Andrej Pajk, feldvebelj, jo ima, pa je naprodaj ne da. To me je veselilo.

Skozi Chambery (Šamberí), stolno mesto Savojevcev, smo šli v Lyon. Popotovali smo po dolgih žlebovih med hribi in dolinami. Solnce je sijalo, lepo vreme je bilo; za živež tudi nobene sile, samo vodo smo pili tako kalno, kakor bi bila mešana s pepelom. Toda kaj smo hoteli, navadili smo se, in ker smo videli, da ni dobiti boljše, nam je bila prav dobra. 'Bili smo Kranjci največ malovedeži in ničvedeži, ki se niso ozrli čez deveti prag; zato smo tudi ogledovali od oglela do oglela to veliko mesto lepe francoske dežele.

Samo še štiri pohode od Lyona smo hodili vkup, kar so nas gnali s slovenskega Razdrtega. Potem nas razdele nekoliko na mesto Bourges (Burž), nekoliko pa nas je šlo na mesto Nevers.

Ker sem še imel svojo feldvebeljsko palico, postanem komandant transportu, v katerem sem transportiral tudi samega sebe. Vendar ta sreča in dobro plačilo, ki sem ga dobival za to, nista trajala dolgo. Božja šiba me je znagla zadela in hudo otepla.

Mnogo sem bil prebil od Razdrtega noter do Francoskega. Lakota, žeja, uši, pomanjkanje spanja, vse me je pritiskalo. Dasi sem bil trden človek, vendar nisem bil vajen tolikega trpljenja: kar je preveč, je preveč. Tudi vodo smo pili na potu kalno kakor lužo. Zalezlo je bilo vse to globoko vame in glava me je jela boleti, ko sem bil komaj dobil nekako povelje čez druge svoje soujetnike. „To ne bo dobro, če zbolim tu na tujem. Kdo mi bo stregel? Še mrzle vode mi ne bo imel kdo prinesiti! O, zakaj nisem pri Razdrtem, da bi me bili vsaj na domači zemlji pokopali!“

Komaj sem začel tako premišljati, je bila bolezen že tukaj. Moral sem v posteljo. Odpeljali so me v zdravilnico; dobil sem hudo vročinsko bolezen. Tam so me hranili in strojili, da se Bogu usmili. Francozi so nevoljno nekaj kričali name; jaz še tačas nisem razumel, kaj hočejo, vendar sem vedel, da leti meni, ker so spakovali obraze, kakor bi hoteli reči: Še tebe se bo kdo ogibal! Bilo mi je hudo; komaj sem razločil, da ležim. Mislil sem: „Andrejček, zdajle

je prišla tvoja poslednja ura!“ Spomin in pamet me zapustita in ležal sem več dni, da ne vem, kako se je godilo z menoj. Mešalo se mi je in blodil sem vsakotere reči; k sreči me niso razumeli okoli stoječi, zakaj kdo je daleč od mojega doma razumel moj domači jezik! Izpametujem se šele, ko čutim, da mi raz noge trgajo oblič. Dado mi kupico vina; okrepčalo me je to, in od dne do dne je bilo zopet malo bolje. Rekel sem: „Bo že, bo, Andrejček, ne boš še umrl, ne!“ Precéj dolgo sem bil še bolehav; najrajši in najlaže bi bil zdaj jedel in pil, pa nisem imel kaj. Strojili so me dodobra. Précej, ko sem stopil zopet na noge, sem vprašal po svojih tovariših; skoraj nobenega že ni bilo v mestu. Medtem ko sem bil jaz dolgo v zdravilnici, so zaslužili moji tovariši že mnogo denarja na kmetih in se lepo gostili; poslali so bili namreč vse na deželo, da so delali. Moških delavcev so na Francoskem tačas grozno pogrešali. Samo kruljavi in druge moške pokveke so ostali doma, vsi drugi, da so le mogli nositi orožje, so morali z Napoleonom v Avstrijo in na Špansko na vojno. Doma so jim žene, starci in otroci sami opravljali dela, oni pa so ropali po cesarskih in španskih deželah, igrali in pevali, pili in bili dobre volje. To se ve, dobro se jim je godilo, bolje ko nam ujetnikom. Pravili so tačas, da je bilo osemdesettisoč ujetnikov po vsej Francoski.

Ti so tedaj delali in dobivali plačilo, res je bilo majhno, vendar bolje ko nič. Zvesto smo tudi povpraševali, kako je kaj na Avstrijskem. Francozi nam povedo, da je Napoleon povsod premogel, da je dobil, česar je želel, in cesarjevo hčer za ženo.

Neki dan zvemo veselo novico, da se povrnemo v domovino. To je bilo veselje, ko so se jeli od vseh kotov zopet shajati bojni ujetniki, zdaj že ne več ujetniki. Mi slovenskega jezika smo veselo kričali in peli staro višnjansko popevko:

Oh, usmili se Bogu,
kak je v Višnji gor' hudo;
otroc' se milo jokcajo,
matere pa glih tako;
Višnjana ni noben'ga domu,
oh, usmili se Bogu, itd.

Ta popevka nam je bila primerna sosebnost zato, ker je bilo pri nas mnogo poženjenih brambovcev in mnogo Višnjancov. Zapeli smo nekatero veselo vojaško, pa moja stara pamet se jih ne domišljuje več. Jaz sem bil prvi pri veseljakih, dasi še ne trden ko drugi; in pa še nekaj mi je bilo, kar me je prav nekaznega delalo — lase mi je bila populila moja vročinska bolezen; golo bučo sem nosil. O, kako nekazno! Noter do Avgsburga sem bil gologlav.

5.

Kako sem zopet popotoval v domovino.

Ko odidemo, premislim šele Nevers. Res sem tam prebil hudo bolezen, ki mi je vzela dolge lase; res sem bil tam največ zaprt ali bolan ali bolehav; res so tovariši moji zaslužili denarja, jaz sem bil pa še zapravljen svojega poprej nahranjenega in od ust pritrzanega; toda imel sem tudi marsikatero veselo urico, da sem bil kakor doma.

Jako rad sem gledal potem, ko sem vstal od bolezni, včasih vrste fantov in deklet. So-sebno ob nedeljah so se zbirali na gladkem trgu pred cerkvijo po sv. maši; tam so se radovali in si izbirali godcev, ki stoje tu v okrogu; mnogo jih je in čakajo. Ta ima dudlo pod pazduho, ta ima reč, kakor naš kranjski brus narejene citrice in tako dalje; vsakovrstne goslice in piščalke sem videl. Po dva, po tri pare fantinov in deklet si je izbralo enega godca. Tam je dudlal eden, malo dalje piskal zopet eden itd., prav mnogo je bilo gledati in poslušati. Vsak godec je zagodel po eno okroglo, plačevali so vsako sproti in se vrteli pod milim nebom, da so človeku kar noge silile od tal, ko jih je gledal.

Toda vendar smo se imeli mi tujci Slovenci mnogo smeјati. Zakaj čudni so se nam zdeli fantini, lepi in dosti čedno opravljeni, pa klobuk in cokle — letó se nam je zdelo kaj smešno. Tam pred cerkvijo pred vsem ljudstvom plesati in še v coklah, tako nerodnih! Ples so imeli legak; skačejo na láhko, s coklami ropóčejo in rajajo do mraka; potlej pa se razidejo po krčmah. Tam se napasó, si nalivajo kozarce in si napivajo, da je veselje.

Šest pohodov smo storili do mesta Besansona; čez osem dni pa pridemo do Štrasburga. Tukaj smo gledali slavni stolp, ki je eden najlepših na svetu; tudi ura je napravljena na taki visóčini, da Bog nas varuj. Take lepote ne morem popisati, ker sem šel samo mimo. Ko bi hotel vse vedeti in vse povedati, morda bi se mi zaletelo.

Malo časa sem bil na Francoskem, pa sem se vendar naučil jezika, in še zdaj na stare dni rad gledam francosko slovnico, dasi me je vse minilo. Dolgo let je od tedaj, postaral sem se, pa še lomim in govorim za silo francosko. — In jaz sodim, da se Slovenec lahko nauči vsakega jezika, bodisi nemški, francoski ali laški, ako le hoče. Kako je s slovanskimi jeziki, z jeziki naših bratov, to bom povedal o priliki. Zato te, mladenič, opominjam, zapiši si v spomin besede Vodnika, ki pravi, da ti je „Slovcu um dan

in da si prebrisane glave“. To pa si zapomni, da se boš trudil, postati res prebrisan, ne pa da bi si samo domišljal, da si, v resnici pa ne bi bil. Toliko mimogrede.

V Štrasburgu se nisem mogel več uriti v francoski besedi, ampak privlekel sem svojo nemščino na dan, ki so mi jo učitelji v glavo vtepali nekdam v Ljubljani in potem v Novem mestu, ko sem se še komaj zavedal, da res živim. Dobro mi je služil nemški jezik od Štrasburga dalje. Prestopimo reko Reno in pridemo po velikem mostu štrasburškem v nemško deželo Badensko. Popotovali smo prosteje in smo se smeli bolj ogledavati po krajih kakor doslej. Pridemo v veliko mesto Avgsburg na Bavarskem, čudimo se veliki mestni posvetovalnici, sezidani iz rezanega kamena mramorja; vikši pa nam napravijo velik strah zato, ker so bili nevedneži, in kar se tiče znanja jezikov, pravi ubožci ter niso znali razen svojega materinega nemškega nobenega drugega jezika.

Iz transporta namreč, ki je šel s Francoskega, izločijo Poljake in jih odpravijo po drugi poti v njih domovino. Ker smo mi Kranjci govorili med seboj slovensko, kakor se pri nas govori, so menili učeni možje v Avgsburgu, spoznavši slovansko svojstvo našega govora: „To so tudi Poljaki.“ Skoraj ne bi bilo pomagalo nič, da smo mi trdili in pravili, odkod in kdo

smo; po vsej sili so hoteli imeti, da bi nas spravili na Poljsko. Ker je bilo med nami nekaj poženjenih in očetov, si lahko mislite, kako nas je bilo strah in nevolja, ko nam hočejo vriniti še drugo domovino in nas gnati tja. morda iz dežja pod kap. Po sreči pa se je našel Poljak, ki nas je potrdil za Ilire in rešil vseh nevarnosti.

Dosti mest prehodivši pridemo naposled zopet na cesarsko v Šerding in potem do Linca. Izmed vseh Kranjcev sem bil jaz edini, ki sem pisal in imel dnevnik, zakaj drugi največ še brati niso znali (tačas je bilo še drugače ko zdaj). Prišlo mi je vse v prid, kar sem zapisal, nekaterikrat smo se pomenkovali jaz in moji rojaki o mojih pohodih.

Menili smo, da nas popeljejo do Gradca in potem v ljubo belo Ljubljano, toda zaobrnilo so nas čez Češko na Dunaj, kjer se nam je dobro godilo. Med potom pa se je naše število vedno manjšalo, zakaj marsikaterega, ki je mislil, da bo v kratkem doma, so potegnili v regiment. Jaz sem odletel tej nesreči, ker sem bil bolj majhne postave. Naposled nam v Gradcu vendar dado izpustnice in nas razpuste domov. Oh, kako veselje je bilo doma v očetovi hiši, ko me zopet zdravega vidijo med seboj! Starši in bratje in sestre se jokajo od veselja. Od bližnjih in daljnjih krajev prihajajo žene izpraševat me, kako je temu in onemu, ali je živ ali kaj? In

kako žalostno poročilo sem moral dati nekateri ženi, nekateri materi!

Da se mi je obrnilo zdaj zopet na dobro, to se ume samo ob sebi. Saj sem bil doma! In kje je bolje ko doma? Ker pa so imeli moji starši razen mene še osmero otrok, ker je bil avstrijski denar tačas po kurzu izgubil veljavo, in so bili tudi moji starši mnogo izgubili, sem videl, da me doma ni treba. Ker sem govoril razen domačega jezika tudi nemški, laški in francoski, sem dobil dobro službo pri nekem gospodu v francoski civilni službi v Medvodah nad Ljubljano.

Vsaka reč pa traja le nekaj časa. Tudi te brezskrbne sreče mi je bilo naglo konec, kakor bi pogledal v nebo. Bilo je 1811. leta pred pustom, ko pride neki gospod z Goričan k mojemu gospodu v vas. Komaj odide, me gospodar pokliče in me vpraša: „Andrejka, ali bi bil rad francoski soldat?“

„Ne, rajši hočem umreti ko zopet uši pasti po tujem,“ odgovorim jaz.

„Torej moraš popustiti mojo službo,“ mi reče on dalje.

„Zakaj?“

„Napravljali bodo nov francoski regiment tod po naših krajih; gotovo boš tudi ti na vrsti. Jaz te ne morem prikriti, torej ti svetujem, vrni

se na dom, tam so ti znani vsi kotje; lažje se boš skrival, če te bodo lovili.“

Nato jaz lepo zahvalim gospoda, da mi je pravočasno razodel nevarnost, in grem domov. Kakor blisk se je raznesla skrivna novica med mladimi moškimi po naši deželi. Vsi smo se posvetovali, kam se bomo potikali in kako se bomo odtegnili.

6.

Kako so me vteknili drugič v vojake.

Ni minilo štirinajst dni, že se začno župani, tri pa tri soseske vkup, shajati, loviti po hostah in vaseh mlade fante in pošiljati nalovljence gosposki v Višnjo goro.

„Če le spaka ni, ne boste me imeli ne!“ sem rekel jaz; z menoj in z mojim bratom Antonom pa sta bila ene misli dva brata Župančiča iz moje vasi. Potegnemo jo v hosto. Štirinajst dni smo tičali v takoimenovanem Velikem borštu pri Zatičini, podnevi spali v skritih goščah, ponoči pa kurili, pekli in kuhali ter se posvetovali in grozili, kaj naredimo z lovci, ako nas pridejo lovit. Ker pa ni bilo nikogar v hosto, nam je prešla nevarnost zmerom bolj izpred oči. „Jaz sem se že naveličal laziti in se plaziti po hosti venomer,“ pravi Župančič

neko noč, ko smo ravno sedeli pri ognju. Noč je bila črna kakor nikdar tako.

„Pojdimo dol v Štorovje, izpijemo ga vsak en kozarec; nocoj ne pritrese nikogar vrag tjakaj!“ dostavi moj brat Tone.

„Vidva še ne vesta, kaj se pravi vojak biti v tuji deželi!“ rečem jaz.

„Nocoj nas ne bo še konec ne, gotovo ne!“ reče drugi Župančič.

„I, no,“ — pravim jaz — „da ne boš rekel, da sem jaz največji strahopetec, pa pojdimo v Štorovje!“

Res gremo iz hoste vun in v samotno krčmo. Noč je bila, pil ni nihče, komaj smo doklicali spečega Štorovca, da nam je šel dajat vina. Jamemo ga dobro vlivati vase. Vino stopa v glavo, zmerom veselejši smo prihajali, celo peli smo in naposled vpili, kakor bi bilo vse naše. Zunaj je vstala burja in vihra, dež je lil. „Kdo bo v takem hodil nazaj v hosto!“ smo dejali, legli na klopi in trdno pospali. Ali kako smo se vzbudili!

Predramil nas je krik: „Drži ga! Drži ga!“ in ko odpremo oči, vidimo sto mož lovcev. Zastonj smo brcali in bili okrog sebe. Vlečejo nas vun, porežejo nam gumbе pri hlačah, da smo jih morali držati z rokami ter se tako nismo mogli braniti, in hajd, gnali so nas vse

štiri v Višnjo goro. Tam nam zopet prišijejo gumbe in nas potem vklenejo.

Od tukaj do Ljubljane so nas gnali osem parov, po dva in dva vkup vkljenjena, neki birič Miha Koncilja in nekateri Višnjanje. Peli smo za kratek čas slovenske popevke, pametne in nore, svete in okrogle; zlasti smo peli svojim gonjačem v kljubo in nagajivost zabavljico na Višnjane, kako jedo pasje meso:

Potokar je kuzlo zaklal,
Višnjanom koline poslal:
„Višnjanje, glodajte kosti,
Potokar nas s kuzlo gosti!“ itd.

Črez Šmarje smo peli tudi zabavljivo narodno:

Gori v Šmarji
so sami košarji itd.

Nismo bili dolgo v Ljubljani. Potegnejo nas v Gorico. V Gorici nas zapro v kosarno. Dan na dan priženo več in več novakov, mojih rojakov, ki so jih nabrali in polovili po Iliriji. Vsak je bil žalosten in pobit, če je tudi marsikateri vriskaje in pevaje skrival prava čuvstva. Kako ne bi bil človek žalosten, če ga ženo iz ljube domače dežele na tuje, v boj za tujo reč!

Kakih tristo novakov se je bilo skrivaj zgovorilo tu v goriški kosarni, da se hočejo s silo oprostiti. Jaz in moj brat nisva nič vedela

za ta namenjeni upor; šele ko so nekega jutra s hrupom udarili iz kosarne vun na trg, sva spoznala, kaj so pomenili skrivni pomenki. Ker pa so bili rekrutje brez orožja in naši čuvaji, francoski vojaki, vedno pazljivi, ker so bili dalje tudi žandarji in takoimenovana narodna straža ž njimi enih misli, zato ni bilo iz vsega upora nič. Komaj so se ubogi slovenski mladeniči zmašili skozi kosarniška vrata na trg, že so jim štrleli bajoneti in nabite puške nasproti, bobnarji so jeli po ulicah strahovito biti na boben, narodna straža je tekla vkup. Ves naklep je izpodletel, prostost je šla po vodi. Le nekaj malo novakov je bilo ušlo, pa še izmed tistih so jih več ulovili in dva dni pozneje so jih begune in prestopnike vojaške prisega vpricho nas ustrelili. Po pravici povem, jaz bi bil morda tudi utekel, ko bi se mi bila ponudila lepa prilika; ko pa sem zdaj videl, kako grozovito se vsak poizkus kaznuje, sem rekel sam v sebi: „Ljubi moj Andrejčko, zdaj velja iz glave izbiti vse druge muhe in samo Napoleonu zvesto služiti; bo že Bog še vse na prav obrnil.“ Vendar mi je bilo hudo pri srcu; domislil sem se, da nisem ubogal staršev, da sem šel prvič proti njih volji iz šole v vojake. Ko bi bil v šoli ostal, morda bi se mi ne bilo treba kesati te nepokorščine tam gori na Ruskem v mrazu in lakoti!

Bali so se novaki, da ne pride kazen za upor. Vendar k sreči ni nihče nič preiskoval, nihče nič rekel. Ostalo je pri onem, da so bili postrelili samo ulovljene begune.

Ko se nas je v Gorici nabralo en bataljon, smo marširali na Palmanovo. Tu se začno vojaške vaje, in sicer 15 dni še v oblačilu, kakor ga je vsak prinesel od doma. Ko dobimo platneno obleko, jo krenemo do Vičence.

Tukaj dobimo šele častnike, same mlade lepe Francoze, dobimo puške in nova modra oblačila. Zdaj šele se začne pravi red. Jaz se zglašim pri majorju, da sem bil pri avstrijski vojski feldvebelj, in ker sem se bil naučil v prejšnjem ujetju na Francoskem precej dobro francoskega jezika, me pelje major do stotnika Rokavina in sem postal prvi korporal v bataljonu. Ta gospod mi reče: „Do zdaj imam samo enega korporala pod seboj, ki zna pisati; le glej, da se boš dobro nosil!“ Opravljal sem službo lahko. Vesel sem bil, da je tudi moj brat pod menoj in da ni prišel kakemu drugemu pustežu v pest. Dva meseca smo se v Vičenci vadili v orožju.

Iz Vičence smo marširali trije bataljoni skozi Mantovo, Kremono in Morlaro do Turina, stolnega mesta v Piemontu. Dvakrat sem šel z svoje domovine, prehodil sem šestintrideseti dežel, pa nikjer nisem videl mesta, ki bi bilo

meni bolj ugajalo ko Turin. Snažne in po redu narejene ulice so mi bile jako povšeči. Sredi mesta je velik, lep trg, da se obračajo lahko trije polki obenem; v sredi je malo višji, da se odceja dež. Tu najdeš tudi kraljevo palačo. Kdor to obide okoli in okoli, razvidi in sešteje lahko vse mestne ulice, ki se naravnost razprostirajo gledavcu pred očmi. Vodica, ki teče okoli mesta, se izpušča ob gotovi uri v vodo-točih po ulicah. Vsak gospodar je da za potrebo prinese v svojo hišo in malo časa potlej je zopet vse lepo.

V Turinu pride k nam še četrti bataljon. Do novega leta se je vadil ves naš polk v orožju. Bili smo po tem času toliko izurjeni, da se nam ni bilo treba sukati noter do ruske meje.

Da smo namenjeni na Rusko, smo zvedeli šele na novega leta dan. Nanaglem nam je prišlo povelje. Žalostni smo zaslišali to novico.

7.

Popotovanja proti ruski deželi.

Prve štiri dni, ko smo bili na potu, smo hodili prav težko. Na nogah so se nam narejali krvavi žulji. Nositi smo morali dvojno obleko; celo kompanijski častniki so morali nositi teleč-

njake in svoje perilo sami, ker je vsak bataljon imel samo po en voz za poveljnika. Štirje poveljniki so jezdili vsak pri svojem bataljonu, polkovnik pa spredaj pred regimentom. Samo on je imel ženo s seboj do ruske meje; čez reko Njemen pa tudi njemu ni bilo pripuščeno, in morala se je vrniti.

Pri Francozih ni bilo takega vretja in takega razrivanja po cesti, kakor sem ga videl in doživel pri cesarski avstrijski vojski. Ako je vojak na pohodu zbolel ali čisto opešal, so ga dejali na voz do prve postaje. Tam so ga dobro pre-skrbeli, in kadar je ozdravel, je popotoval sam za polkom ter imel še za vsako uro tri krajcarje priboljška.

Nekaj dni po našem odhodu iz Turina so se ločili nekateri od polka in šli pod poveljem nekega adjutanta Sivkovića v belo Ljubljano po novake, ki so bili medtem v francoski Iliriji potrjeni v vojake. Že sem se veselil, da pojdem tudi jaz še enkrat v ljubo domačijo, pa zadela je ta sreča namesto mene nekovega Ljubljančana Markosetija. Jaz, moj brat Tone in z nama ujeta soseda, brata Župančiča, pa smo popotovali s trumo dalje in se tolažili, kakor se je dalo.

Ker nam ničesar ni manjkalo, smo se privadili poti; dan za dnevom smo hodili laže. Vsak

četrty dan smo imeli počitek. Drugič sem videl in užival gostoljubnost že prej imenovanega samostana na gori Mont Cenis, drugič sem videl marsikatero mesto, skozi katero sem prej hodil ujetnik, zdaj vojak.

V nekem malem savojskem mestu je bila ukradena našem tambormajorju, vodniku bobnarjev in muzikantov, velikanskemu in lepemu Hrvat, dragocena palica, ki je veljala 700 frankov. To smo morali mi vsi plačevati tja do Frankobroda.

Pred vsakim velikim mestom se je ves polk ustavil in smo zamenili platneno potno obleko z lepo paradno. Pridemo do Štrasburga in dobimo nekaj Španjolov in Portugizov k polku. Petnast dni ostanemo tamkaj. Jaz sem že večkrat prej pravil svojemu bratu in svojima tovarišema, bratoma Župančičema, o lepoti štrasburški, ki sem jo občudoval v svojem ujetju. Ko smo torej šli čez veliki renski most, rečem jaz svojim tovarišem: „Dvakrat sem hodil tod, nikdar več ne bom!“ Moj brat Tone mi odgovori: „Kaj tod! Na Kranjskem smo se rodili, pa nikdar ne bomo videli Kranjskega več!“ Župančičema se udero solze. Moj brat se ozre po meni in ko vidi, da tudi meni milo prihaja, pravi: „Nič, kranjski fantje, korajža velja, zapojmo kako domačo!“ In ker je bilo nekaj

Ribničanov med nami, zapojemo, da bi si pregnali otožnost po domu, staro ribniško :

Vrè, vrè, vrè,
mi smo Ribničanje;
cel teden smo okol' hodili,
v nedeljo smo Boga molili:
da bi loncev ne pobili.
Vrè, vrè, vrè,
mi smo Ribničanje.

Dve bandi muzike sta nam godli in krožili čez vsa mesta in sicer ena naša, ena španjolska. V Virzburgu smo prvič videli svojega glavnega maršala Neyja.

Popotovaje skozi nemške dežele smo imeli posebno dobre kvartirje, tako v Badenskem, Vestfalskem, Saksonskem, Pruskem. Vseh petintrideset maršev skozi Nemčijo nismo dobivali pri kompanijah živeža; noter do Poljskega smo ga imeli po stanovanjih. Res so plačevali po dva franka od moža, ali pri gostoljubnih gospodarjih smo popili že pijače za več, kakor je bila ta plača vredna. Pri kmetih in meščanih so nas radi sprejemali, jemali nam telečnjake z rame, pregrinjali mizo, stregli nam z jedjo, žganjem in tobakom. Največ nas je bilo po šest mož pri enem gospodarju.

Ravno na Veliki petek smo prišli v Lipsko (Leipzig). Vsa naša kompanija je bila nastanjena v veliko lepo sobano. Mestno poglavarstvo je

bilo zapovedalo lepo pogostiti francoske vojake. In res, dali so nam še preveč: pil in jedel je, kolikor je kdo mogel. Ker na potu sploh nismo znali, ali je dan petek ali svetek, tudi danes tega nismo vedeli. Mnogo je bilo pijanih, eni so piskali na piščalke, drugi pa so plesali. Tudi jaz sem bil vesel in sem se malo zavrtel. Kar me ljubi moj brat Tone domisli: „Andrejec, Veliki petek je, danes je Bog umrl, ne spodobi se.“ Jaz pravim: „Res je tako, dobro da si me opomnil.“ Začnem svoje tovariše ustavljati v veselju in pitju ter jim pripovedujem, kakšen praznik je danes. Vendar ni nič izdalo opominjevanje, pili in peli so drugi dalje, samo nas Kranjcev je nekaj mirovalo. Oh, kako huda kazen jih je zadela na Ruskem zavoljo svetega dne!

Prehodili smo petintrideset nemških mest, ki bi jih lahko vse naštel bravcu, ako se ne bi bal, da bi se mu zdelo dolgočasno brati suha imena; poslednje nemško mesto je bilo na meji v Poljsko stoječ Švibus.

V Švibusu sem nekaj doživel, česar tudi nisem pozabil in česar ne smem zamolčati; tukaj sem namreč pomagal dvema rojakoma, Slovincema v nebesa. Nikakor majhno delo. Prišel sem tu s svojimi možmi na veliko stražo pred mestno ječo. Ne vem, kaj me je gnalo, da sem šel k jetnikom. Začnem jih preštovati,

kakor so ležali po tleh. Štel sem po slovensko : eden, dva, tri . . . kar se mi oglasi v našem jeziku tam v kotu eden in tam zopet eden. Najdem tu dva rojaka. Eden je bil doma iz Trebnjega na Dolenjskem, drugi pa goriški Slovenec. Oba sta bila ujeta vojaška beguna, na jutrišnji dan v smrt obsojena. „Kako, brata, ali se bosta kaj izpovedala in zopet seznanila z Bogom na poslednjo uro?“ vprašam ju jaz, potem ko smo se marsikaj razgovorili. Rečeta mi, da ne znata nemško in francosko, pa bi se rada izpovedala. „Jaz sem pripravljen biti vama za tolmača; kakor bosta meni pravila, tako bom jaz nemško duhovniku pravil. Bati ali sramovati se me ni treba, vsi smo grešniki,“ jima rečem. Obsojenca sta bila zadovoljna, in jaz grem iskat katoliškega fajmoštra. Ko sem našel po mnogem povpraševanju duhovnika, ga vprašam in prosim, ali bi se moglo zgoditi to opravilo. Gospod me nekako ostro pogleda in mi reče: „Francozi ste nepripravni za tako sveto delo.“

Jaz odgovorim: „Gospod, jaz nisem Francoz, ampak Slovan iz Avstrije.“

„Ali ste poučeni v sveti veri?“ me vpraša dalje fajmošter.

„Poučen,“ odgovorim ter mu pokažem šolsko latinsko izpričevalo iz ljubega Novega mesta.

Kmalu potem je prišel duhovnik s svetim Rešnjim Telesom v ječo. Kar je bilo jetnikov katoličanov, so vsi pokleknili in našega Boga molili, luteranje pa ne. Jaz postavim polomljen stol v kot za duhovnika in izpoved se začne. Tolmačil sem zdaj grešnikovo, zdaj gospodovo besedo. Trebanjec se je lepo spovedal, goriški vojak pa jo je bil obdelal bolj po soldaško, nakratko; oba sta prejela sv. Telo. Drugi dan sem ju spremljal z duhovnikom vred na morišče. Na glas sem jima molil za duhovnikom molitve. Obema zavežejo oči, dvanajst pušek se sproži in — mrtva sta bila.*

8.

Kako smo marširali skozi Poljsko, in kako sem videl Velikega Napoleona.

Stopili smo na Poljsko. Pot je bil pust, kraji samotni. Nič več nismo imeli enakih stanovanj in enake postrežbe kakor dozdaj; poznalo se je, da smo sovražniku zmerom bliže.

Mene je bila našla še precej dobra sreča. Prestavljen je bil naš stari sitni stotnik, in na njegovo mesto je prišel bistroglav mlad Francoz, Lastan po imenu. Dobro je ta poznal, kateri človek je kaj vreden. Uvidel je tudi, da smo Kranjci dobre duše, in imel nas je rad; sosebno

midva sva bila prijatelja. Rajši me je imel ko vse druge svoje korporale. Marširala sva dostikrat vštric in žlobudrala francosko. Ko smo prišli na Poljsko, sem bil jaz zopet prvi za jezik. Ne samo, da sem kakor Slovan kmalu pogodil razlike našega in poljskega jezika, znal sem že od svojih nekdanjih soujetnikov Poljakov malo „mówić po polsku“. Sploh sem videl, kako hitro so razumevali tudi moji rojaki poljske besede. Stotnik Lastan me je porabljal, kjer je bilo treba govoriti poljsko.

Vsak dan pride več francoskih trum za nami in se pritakne naši vrsti. Narastlo nas je kmalu na širokost in dolgost.

Prve štiri postaje na Poljskem smo imeli na kmetih. Vsak kmet je dobil po eno kompanijo na stanovanje. Toda zahtevati nismo smeli ničesar od njega, še mrzle vode ne. Za kuho in pijačo smo morali za ljubo jemati kalno, grdo, s smrdljivo smetano prevlečeno vodo iz luže. Dobivali smo na dan mnogo mesa, kruha pa ne. Mislil bi kdo, da nam ni bilo sile pri mesu. Ali kaj se pravi imeti samo meso in nič drugega v želodcu, to ve le, kdor je izkušal. Kopalo in pehalo se mi je, žejen sem bil strašno, toda luže nisem mogel piti.

Na cesti pa je bila zmerom večja gneča, večje vretje. Črezinčrez, daleč naprej, daleč nazaj ni bilo videti drugega ko glava do glave,

voz do voza. Le počasi smo se premikali, tako da smo v štiriindvajsetih urah prešli samo šest ur. Čolne, vozove s smodnikom, kanone s prižigavniki so vozili med nami štirinajst dni.

Že smo bili prehodili mi Slovenci od Ljubljane do Ligvine v ruskem Poljskem stošestindvajset maršev, kakor je kazal moj zapisnik v dnevniku. Pol marša od Ligvine nas razpostavijo vse polke, kar se nas je bilo nabralo, na široko planjavo v vrsto. Nič nismo vedeli, kaj to pomeni. Že smo menili, da je morda sovražnik blizu; kar prijezdi na belem sircu Napoleon sam na ogled. Bil je prav v preprosti obleki, v slabjši kot naš polkovnik. Jezdi enkrat ob vsej vrsti in zvesto ogleduje trume. Pride do našega polka, kjer smo bili mi, kranjske matere sinovi. Naš polkovnik je stal pred polkom. Napoleon jezdi k njemu in ga vpraša:

„Quel régiment?“ *)

„Le régiment d'Illyrie, Sire!**“) odgovori polkovnik.

Jaz sem stal tako blizu, da sem ga videl in slišal natanko. Dobro sem bil ubral njegov obraz v oči in še zdaj, ko me spomin zavoljo starosti že zelo zapušča, še pomnim ostri pogled, zapovedni glas svojega francoskega cesarja, moža, ki je bil moj in cele Evrope strah.

*) „Kateri polk je to?“

***) „Polk ilirski, Veličanstvo!“

Imeli smo še štiri marše do ruske meje. Ker se je bilo narastlo naše število že do vojske, se nismo mogli ustavljati več po kmetih, ampak narejali smo tabore. Vsako popoldne ob štirih se ustavimo. Najrajši so nam odbrali taborišče na velikem polju v žitu. Piramide naredimo iz pušk, potem zakriči poveljnik: „Delajte kolibe (barake)!“

Po dvajset mož prostakov, en seržant in dva korporala smo nalomili vkup drevesnih vej in si naredili stanico in spalnico za eno noč. Žito smo pomendrali in poležali.

Po samotni veliki planjavi pridemo do reke Njemen. Čolni, ki so vozili z nami in pred nami, so nam naredili tu z deskami obdan most čez reko. Prekoračimo vodo.

„Bogve, ali bomo prestopili to reko kdaj nazaj grede“, pravim jaz tudi tukaj bratu.

„Nikoli!“ mi odgovori brat, in res je revež ni prekoračil več.

Bili smo na rusko-poljski zemlji.

Marširali smo zdaj zmerom ob vodi proti Kovnu. Med potom smo zvedeli novico, da ne pojdemo za veliko francosko vojsko, ki je bila že pred nami šla v sredo Ruske proti Moskvi, ampak da ostanemo v mestu Kovnu pri reki Njemenu, da bo naš polk poslednja straža vojski in da bomo v Kovnu sprejemali za vojsko živež, ki je imel po vodi priti do tja, ga devali

iz čolnov na suho in pošiljali na vozeh za armado. Pridemo v Kovno. Polkovnik Šmid nas začne zopet uriti v orožju kakor v Turinu. Bilo je ravno okoli kresa leta 1812. Z zarjo smo morali stopiti v orožje in se sukati, da nas je pot oblival, dve uri. Potem je moral ves polk k čolnom na delo; prostaki so nosili suhor, moko, riž itd. iz čolnov na vozove in v skladišča. Meni ni bilo treba delati težavnega dela; moj prijazni kapitan Lastan me pošlje s štirimi možmi na pošto. Jaz sem pisal sprejemne liste o tem, kar smo sprejemali za vojsko, moji možje pa so imeli spremljati poštno vozove na vse kraje, da niso drugi vojaki jemali poštnih konj od vozov. Imeli smo nekaj več plačila zato, ker smo mnogo trpeli, in sicer je dobil vsak prostak pol franka na dan. Marsikateri je bil prihranil nekaj rubljev, pa ne sebi, ampak ruskim kozakom, kakor bo bravec še uvidel iz naslednjega.

Ali prazno je bilo upanje, po katerem smo mislili, da ostanemo na meji v Kovnu in da ne pojdemo v sredo sovražnikove dežele. Komaj mesec dni, pa smo bili tam.

Dne 20. julija pride povelje, vsi pomarširamo iz Kovna proti sredini Ruske. Moji kompaniji je bilo naloženo, transportirati sto voz moke na Vilno. Vsak mož je spremljal voz, naprežen s štirimi konji. Krme za konje med

potjo nismo imeli druge kakor zeleno rž, ki smo jo kosili kar s polja s sabljami ali kosami. Konji, nevajeni zelene krme in vedno napreženi, so nam pojemali na potu in cele vozove smo morali tako na cesti puščati brez čuvajev. Vozniki, ki so bili primorani že s Pruskega voziti v tako daljo, so popustili konje, voz in vse in so nam pobegnili, kadar je mogel kateri. Na četrti postaji že nismo imeli več ko trideset konj živih. Naš kapitan je spoznal, da mu ni mogoče moke pripraviti v Vilno, zato se pogodi s pekom v Eviji in mu jo proda.

V Vilno prišedši najdemo zopet svoje tovariše, ves polk, in zvemo, da je bil Napoleon pred štirinajstimi dnevi tukaj.

V Vilni ostane ves polk samo trinajst dni, potem pa se pomakne dalje v Minsk. Tukaj pride povelje, da ostane od poslednje straže, to je našega polka po en major, en poročnik in en korporal v mestu, polk pa pojde dalje v Borisovo na reki Berezini. In ravno mene je zadelo, da sem ostal v Minsku. Opravka sem imel obilo; zaklepal sem skladišča in hranil ključe. Mesto je bilo največ zapuščeno. V predmestjih je bilo mnogo vojakov po stanovanju, zlasti bolehnih, in jaz sem jim imel vsega preskrbeti. Pisanja sem imel veliko. Spat sem hodil v staroversko cerkev, kjer je bilo mnogo

kupov usnja, od Rusov popuščenega, naloženo v skladanice.

Tu moram še povedati bravcu primer tedanje ruske neusmiljenosti v kaznovanju. Zvedeli smo v Minsku, da bo sedem ruskih kmetov usmrčenih, ker so svojega gospoda graščaka in njegovo ženo neusmiljeno umorili in požgali graščino. Hotel sem tudi jaz videti morstvo po ruski šegi in postavi ter sem šel gledat. Zunaj mesta vidim vzvišeni prostor — kakor brez strehe koč, z zemljo nasuto. — Na tem prostoru je molel steber proti nebu, poleg stebra pa je bil velik mesarski ploh. Na to vzvišeno mesto se je prišlo po napravljeni brvi. Tik zraven so stala vešala in precej globoka, z drvni obložena jama. Najprej pripeljejo dva kmeta. Stopita na nasuto vzviševino, se pripogneta do zemlje in vzameta slovo od okrog stoječih ljudi. Biriči jima raztrgajo srajce, onadva objameta steber, roke jima zvežejo ter zvezana obesijo na kljuko pri stebru tako visoko, da sta komaj na prstih stala. Dva pa dva biriča sta začela zdaj udrihati s šibami in sta tepla tako dolgo, da sta jima razcepila hrbet in rebra. To je bilo krvi! Nesli so ju napol mrtva stran. „Taka je torej moskovska šega? Bog nas varuj!“ sem rekel sam v sebi in videl, kako ženejo druga dva na vzvišeni kraj. Eden leže na ploh, grdogled kmetski rabelj zavzdigne mesarico in daleč je

odletela glava. Drugemu se je ravno tako zgodilo, in oba so nesli za roke in pete v jamo na drva in dejali še glavi k truploma. Grmado prižgo in drva so gorela zmerom bolj v jamo, trupli sta izginili v žerjavici. Potem store še z drugima dvema ravno tako, samo da so brezglavo mrtvo truplo še na deset kosov razmesarili. Strašno pa resnično! Poslednjega so obesili na vešala. —

Čez nekaj dni mi je bilo zapovedano postaviti vse vojake, ki so bili toliko zdravi, da so mogli nositi puške, na velikem trgu v vrsto. Zberem torej ozdravele može in jih ženem na trg. Imel sem vsakovrstne ljudi raznih polkov, pa največ so bili Francozi. Ko smo stali v vrsti, prikoraita dva polka Bavarcev skozi mesto in naravnost dalje v gozd. Kam ti gredo tako naglo?“ smo si mislili nevede, da gredo v smrt. Nam pa zapove major, naj se zopet razidemo, naj se kaj dobro okrepčamo, zvečer pa zopet zberemo. Ker sem imel črevlje raztrgane, grem v staroversko cerkev, od katere sem imel sam ključ, si nabašem usnja in dobim pri nekem črevljarskem mojstru nove črevlje zanje. Ključ pa denem v žep in še dolgo sem ga prenašal po Ruskem okrog, sam ne vem, čemu sem ga bil vteknil k sebi. Zvečer se snidemo na trgu. Poveljnik nam naznani, da gremo vsi vkup za polkom v Borisovo. Jaz sem bil vesel, da pridem zopet k bratu in rojakom.

Še smo stali, ko pride štirinajst mož iz bližnjega gozda brez orožja. Bili so Bavarci. Od dveh lepih polkov, ki smo jih videli tisto jutro, je bilo ostalo štirinajst oseb, vse druge so bili v hosti Rusi zajeli in potolkli. Slišal sem našega poveljnika kleti:

„Bougre, deux régiments sont perdus!“ *)

Mahnemo jo proti Borisovi. V štirih marših dospemo tja, in jaz sem bil zopet pri rojakih.

9.

Andrej Pajk v ognju pri Borisovu. Beg. Nesrečni prehod čez reko Bere-zino, in kako je on prišel čeznjo.

Polnoči je bilo. Vsi smo bili na nogah, puške smo imeli pripravljene, vse je bilo ure-jeno, marsikatero srce je glasno tolklo. Vedeli smo, da morajo sovražnika čutiti. Tema je bila, ko so nas postavili na mostu in okoli mosta. Jaz sem bil postavljen v neki kotanji blizu mosta. Čakali smo dne. Komaj se je zdanilo, razločimo kakor senco veliko množino Rusov. Jamemo streljati vanje. Dobro smo merili, izprva so cepali in se umikali. Mož do moža so stali naši ljudje na mostu in okrog mosta. Kar začno

---

*) „Vrag, dva polka sta izgubljena!“

ruski topovi grmeti, in goste vrste naših so cepale kakor muhe. Tudi v jarek, kjer sem stal jaz, je priletela ena krogla in vrgla več mojih tovarišev za vselej ob tla. Na mostu se naredi živa kopica. Povsod stok in krik. Že se je most podiral, topovske krogle so bile razvrtale že veliko luknjo v zidanih obokih, večina mojih tovarišev je bila na drugi strani. „Tudi jaz moram priti tja, če ne, bo po meni!“ sem rekel, in drzno sem se plazil po vseh štirih čez kup mrtvih in poluživih teles. Prekobacam srečno na drugo stran, ozrem se nazaj in že se je podiral most. Brez reda se pomaknemo nazaj v Borisovo, ali tudi tukaj so bili že Rusi. Videli smo preobrnjene in oropane vozove. Skozi mesto ni bilo mogoče iti. Skakali smo čez plove in prišli po vrtilih v ovinku na cesto proti Smolensku. Od vseh strani so prihajali iz gozdov in iz zakotij vojaki k nam na cesto. Bila je že čudna mešanica, in vendar smo šli še le v sovražnikovo deželo.

Uro hoda od Borisovega smo slišali za seboj kanonado, ki je trajala še čez poldne. Pozno naredimo tabor. Jaz zagledam krvavega mladega Poljaka in ga vprašam, kako je bilo v bitki, sodil sem namreč, da pride iz boja, in nisem se motil. Pravil mi je, da ravno takrat, ko je bil razbit zidani most pri Borisovu, so se bojevali Poljaki in maršal Ney za ohranitev dveh

drugih mostov, ki sta bila postavljena čez Berezino.

Drugo noč, na potu proti Smolensku, smo prenočili v gozdu. Barak nam ni bilo treba delati, našli smo že lepe iz lesenih desak narejene, najbrž so jih bili postavili še ruski vojaki. Edini tovariš, s katerim sem govoril, je bil ranjeni Poljak, zakaj ljubega brata sem bil že izgubil. Upal sem, da pridem k polku in ga tam zopet najdem.

Padel je bil drugi sneg vrhu prvega, in mraz je pritiskal. Povsod nas je bilo vse živo, jesti pa nam je primanjkovalo. Malokdo je imel kaj kruha.

Kar zagledam pred seboj neznansko trumo Francozov, ki so brez reda drli od Smolenska dol. „Kaj to pomeni?“ smo dejali. Ko smo pa srečali prve in so nam ti povedali, da je Napoleon pobegnil iz Moskve (ki jo je skrivaj zažgal ruski guverner Rostopčin), in da se vsa vojska od Rusov pojena vrača domov, ko smo videli, da nima že skoraj nobeden orožja, nobeden konja in da vse vre in hiti proti Berezini, smo jo urezali še mi nazaj.

Zdaj je nastalo vretje in razrivanje na cesti, da ne morem povedati, vsak je hotel priti brž dalje. Vsak je stopal na pete svojemu predniku, pa je nejevoljen klel, ko se mu je zaletaval v hrbet zadaj tudi eden, po drugih rinjen in suvan.

Vsak je bil lačen, telečnjake pa smo imeli prazne. Slišal sem tu rentaćiti Slovenca, Hrvata, Čeha, Poljaka, Nemca, Francoza, Španjolca itd., vsak je imel le dve, tri želje: da bi brž dalje prišel na poti, da bi dobil kaj jesti in da bi se zavaroval proti mrazu.

V dveh dneh prilomastimo nazaj v Borisovo. Iskal sem naš polk, da bi dobil brata. Našel sem majorja in poročnika, ki sta si v gneči pomagala dalje, kakor sta mogla in znala. „Combien d'hommes avez-vous?“* vpraša major poročnika; ta mu odmajе z glavo in kaže v vretje. Brata nisem našel nikoli nikjer. Nikdar več ga nisem videl. Bog mu daj lahko počivati v hladni ruski zemlji!

Mesto Borisovo je bilo še bolj zapušćeno ko prej. Vse je bilo odprto. Jaz stopim v neko židovsko hišo. Natlačim si tam polno malho tobaka, v majhni sobici dobom malo kruha, kar mi je bilo najljubše, in vzamem samo dva svilna prta z zlatom in srebrom natkana. Dobil sem bil ravno tisto jutro dva lepa konja; pogrnem torej prta po konjskih hrbtih in ju vodim vsakega za eno uzdo. Ker je bil zidani most čez Berezino pri Borisovu prestreljen, smo se obrnili na majhno cesto in desno roko.

Videl sem zdaj, kako so privezovali jezdecі svoje konje na kolićke, metali stran železne

* „Koliko mož imate?“

oklope, ostroge, orožje in se mešali med nas pešce.

V dveh urah pridemo do Berezine. Kakor so ljudje videli, da se zdaj pride na most, so pritiskali še bolj; gneča je postajala taka, da so izrinili mene, ki sem s svojima konjema hodil bolj pri kraju, iz vrste, in vse prizadevanje, da bi se zopet zagozdil med nje, je bilo zastonj. Pred berezinskim mostom je stal gozdič, obrastel z mladimi hojami. Zakurim ogenj; ali mlade in sveže hoje niso hotele goreti, naj sem še tako pihal in si prizadeval. Kadilo se je, do plamena pa nisem mogel razpihati in če sem količkaj odnehal, mi je pogasnilo vse. Videč, da ni mogoče, popustim kurjavo. Primem zopet svoja konja za uzdo in grem iz hojevega gozda proti mostu. Strašen pogled! Držaji ob mostu so bili že odlomljeni, marsikoga je prekucnilo vretje z mosta v globoko vodo. V vodi so se bojevali možje in konji z mrzlo smrtjo v valovih; toda malokdo je izplaval vun, kdor je že padel noter ali kdor se je brez premiselka sam vrgel v vodo, če ni mogel črez most. „Ako bo taka gneča, ne pridem nikdar na most,“ sem rekel sam pri sebi in poizkušal od strani priti v vrsto. „Da bi prišel le v sredo, pa sem dober,“ sem dejal in čakal štiri ure prilike. Koliko sem jih videl pasti pod nogami drugih in pohojenih nikdar več vstati! Konji in ljudje so drli

dalje; kdor jim je prišel pod noge, tega je imela smrt.

Utrudim se od dolgega stanja in čakanja, zato se obrnem in grem stran. Nedaleč od mosta so stale hiše. Tjakaj peljem konja. Okoli in okoli poslopja je bilo polno vojakov, ki so kakor jaz čakali, da bi prišli na vrsto. Privežem žival k plotu, naberem pri hiši nekaj suhega lesa in zakurim ogenj. Preiščem malho in najdem tobak, ki sem ga bil vzel v Borisovu, ter kosec kruha. Poslednjega željno pojem, tobaka pa pokažem nekaj peres nedaleč sedečim Francozom, in brž ga prodam po dva peresca za en frank. *V naglosti sem bil bogat. Denarjev je bilo dosti, zlasti pri Francozih, ali kaj pomaga denar, če kruha ni.* Vse, kar je imel, bi bil dal marsikateri rad za kosec kruha. Svoj tobak prodajaje sem moško in trdo sedel na malhi, sicer bi mi jo bili iztrgali in vzeli. Za kratek čas sem bil obogatel. Komaj sem bil namreč prodal tobak, je prihajala taka truma jezdecev, da mi niso samo pomendrali in zadušili ognja, razhodili in pobrali malho, potegnili mojih konj s seboj, ampak da bi bili spravili skoraj še mene s poltjo in dušo vred pod kopito, ko bi se ne bil hitro ognil.

Dva dni sem čakal v mrazu in lakoti zastonj pri mostu. Nepretrgoma je bil most tako natlačen,

da ne bi bil mogel stopiti ni otrok nanj. Tisoče in tisoče ljudi je požrla Berezina.

Tretji dan pa rečem: „Ali umrjem, ali pa pridem čez vodo.“ Na vse zgodaj čakam že pri mostu. Najdem tu med čakavci vendar zopet nekega Slovenca, svojega tovariša Devetaka od Gorice doma, ki je bil za hlapca pri majorju. Imel je dva sestradana majorjeva konja.

„Prijatelj, jaz nikdar ne bom prišel na Vilno!“ mi reče tožno.

„Le korajžo, brate!“ mu rečem jaz. „Pusti svoji sesušeni mrhi, pa izkušajva rešiti sama sebe!“

„Na most ne prideva,“ pravi on; zato bom jaz življenje zastavil. Zvezal bom konja za gobca in za repa vkup, prijel se bom za grivo, legel po hrbtih in ju zapodil v vodo.“

„Bog ti daj srečo!“ pravim jaz. Videl sem ga v sredi vode, kako ga je izpodnašalo, potem mi je izginil izpred oči, izgubil se med množino v vodo padlih mož in nikdar več ga nisem videl. Gotovo je utonil.

Kadar je človek na tem, da mu je umreti pri mrzli krvi, ga mine vsako usmiljenje. Tega sem se jaz prepričal, ko sem ves dan ril in prosil, naj bi me pustili v vrsto na most. Prosil sem po francosko, nemško, slovansko, na vse načine, pa zastonj. Proti večeru prijezdi med gnečo mlad pruski poročnik. Nagovorim ga

nemški in ga za Kriščevo voljo prosim, naj podrži samo toliko konja, da zagozdim jaz svoja pleča v vretje in tako pridem na most. In glej čuda, mladenič se me usmili, v svojo nevarnost podrži konja, bil sem v gneči in sem prekoračil Berezino.

10.

Kako sem ušel kazakom, potem dobil dober plen; kakšno potico sem pekel na Ruskem, stradanja in zmrzovanja.

„Zdaj sem doma!“ sem mislil lahkega srca, ko sem se ozrl takraj Berezine nazaj. Ali ko sem videl v kalni, že malo zmrzli vodi, kakor tudi na obeh pobrežjih toliko mrtvih ljudi, mi je zagrenila radost nad rešitvijo misel: „Morda je tudi moj brat med temi.“

Kmalu popoldne se ustavim v neki vasi. Stanovavci so bili pobegnili v gozde in potegnili s seboj živino in živež. V usta nisem imel kaj dejati, moral sem iti česa iskat. V neki hiši dobom krdelo Francozov, ki so imeli moko, pa piskra ne. Ponudim se, da jim spečem kruha. Že sem se bil pripravil, kar zagledam mladega praščička skakati po dvorišču. Z veselim krikom tečemo nanj, ga ulovimo, osmodimo in denemo

v peč. Komaj je bil malo opaljen, kar povedo: „Kazaki gredo, bežimo!“ Planemo vun, jaz sem bil zadnji. Eden kazakov se spusti proti meni in drži visoko nastavljeno svojo sulico. S težo sem mu ušel čez plot, malo je manjkalo, in bil bi me piknil s svojim orožjem. Nekoliko časa sva tekala ob tistem plotu, jaz zdaj po tej strani peš, on na oni strani na konju, zdaj zopet jaz po oni in on po tej. Naposled se naveliča takega kratkočasnega lova na življenje in smrt tujega človeka in jo udere za drugimi tovariši, ki so menda gonili moje Francoze. Jaz hitim v hišo, vzamem kos polupečenega mesa in tečem čez polje; bal sem se namreč, da ne bi prišli še drugič. Hotel sem zopet na cesto, pa sem zagledal celo trumo kazakov pred seboj. Bili so tako blizu mene, da bi me bil vsak lahko ustrelil; vendar videči, da sem jo v krivo zavil in da bežim, mi niso prizadeli drugega, kakor da so za menoj kričali: „Vidiš, vidiš, francuskago smirdulaka!“ Preskočim čez jarek in bil sem na vrtu neke graščine. Tam zakurim ogenj, opečem svojo praščičkovo kračo in ko odjem, se nabere okoli mojega ognja kakih trideset mož. Vsi smo bili brez orožja in brez živeža. Gremo zopet na cesto. Proti večeru pridrče kazaki s topovi in začno s strani streljati v gosto gnečo na cesti. Cepale so cele vrste. Topovi pa potihnejo, ko se zmrači. Kadar se

stori noč, si vzamem toliko poguma in se vrnem v vas, dasi je bila precej daleč zadaj. „Morda še ni nihče našel ostalega praščička,“ sem mislil, in svoje orožje bi bil dobil rad nazaj. Vse je bilo tiho tukaj. V hiši je bila luč in ruske besede sem slišal skozi okno. „Kazaki so notri“, sem dejal. Pri plotu, ki me je rešil kazakove sulice, vidim zdaj privezana dva rejena kazaška konja, dva hleba, nov koc za odejo, nov oficirski plašč, pet kokoši in dve vreči moke. „To je dobro zame,“ pravim, denem vse na enega konja, na drugega sedem in po bliskovo zdirjam zopet na cesto tjakaj v črno noč.

Čez pol ure pridem do tabora. Bili so tukaj pruski vojaki, poprosim jih malo prostora pri enem ognju in za plačilo jim dam kruha. Bili so mi hvaležni, naredili mi prostor in odrezali kos gorkega konjskega mesa. Konj še nisem mogel napojiti, ker ni bilo vode. Jesti sem jima dal pest slame, za zobanje sta imela namesto ovsa sneg, na tla sem pa sam legel, se odel s kocem in zaspal. Ko se zbudim, ni bilo koca na meni, niti dragega plašča na konju. Drugo pa je bilo še vse, in to me je tolažilo.

Tri ure pred dnem sem šel zopet na cesto in storil precej pota dopoldne. Kar me obide misel, da bi poiskal kakega rojaka, da bi tako drug drugemu pomagala. Umaknem se s poti,

podkurim na strani popuščeni ogenj in vse popoldne kričim kakor jesihar:

„Fantje, le sem, kdor je Kranjec! Jaz imam dosti kruha za Kranjce!“

Pa zastonj sem se zadiral, da mi je grlo ohripelo, nobenega ušesa ni bilo, ki bi me bilo razumelo. Slovenci so bili vsi ali še zadaj ali že spredaj; ko torej vidim, da moje prizadevanje ne izda nič, grem zopet v gnečo.

Moko in kokoši sem imel na strani na enem konju privezane, dva ruska hleba, črevelj visoka in dva črevelja široka, pa sem imel zvezana v malhi in tako prevezana čez drugega konja, kakor pri nas vidimo Čiče tovoriti sol. Dosti je bilo v vretju do smrti lačnih. „Ali jaz moram najprej zase skrbeti,“ si mislim. Kar zaslišim prepir za seboj, se ozrem in — o joj — mojih velikih hlebov ni bilo na konju. Eden ju je bil izvohal, iztrgal doli in topli so se za nju, da Bog nas varuj. Kateri se je hleba doteknil, je prijel tako, da mu je moralo vsaj malo ostati v roki.

V taboru smo imeli po štirje in štirje en ogenj. Reda in vojaške šege res ni bilo videti tukaj, vendar smo se ravnali po naturnih postavah. Kdor je ogenj zakuril, tisti mu je bil poglavar in je imel pravico vzeti, kogar je hotel k ognju: kogar ni hotel, tega je zapodil. Jaz sem skrbel, da sem zakuril prvi in bil tako

gospodar. Ravnal sem se potlej po slovenskih pastircih, ki ne puste nobenega k ognju, kdor ne prinese drv. Ker je bilo ognjev neštevilno dosti, je zmanjkalo drv povsod. Razbijali smo vrata pri hišah, trame, skrinje, omare, dragocene politure iz graščin, vse smo žgali, kar nam je lesenega prišlo pod palec, da bi ogreli otrple ude. Kdor ni bil tako srečen, da bi bil dobil drv, ali da bi ga bil vzel kdo k ognju, je zaspal v snegu in se zbudil v večnosti.

Précej poleg mojega ognja so kurili tisto noč štirje drugi možje. Ko se drugo jutro ogledam, vidim, da so vsi štirje zmrznili pri ugaslem ognju. Toda nič nenavadnega se mi ni zdelo; kakor bi le spali, potegnem izpod enega koc, se zavijem vanj in koračim dalje s svojima konjema. Čez dan mi eden ukrade kokoši s konj. En konj mi od lakote in žeje tako oslabi, da ga pustim na potu in le z enim klomuzava dalje. Svojo žejo sem še ugasil s snegom, ali za konja sem težko dobil kako mrzlo mlako, ki sem jo sesekal do tal, da sem prišel do nekaj kapljic, ki jih je moral konj posrebatiti kleče.

Naslednjo noč zakurim sam ogenj in vzamem še tri možje Francoze k sebi. Zagrabim skrivaj tri pesti moke, jo vržem v sneg in začnem delati gibanico (potico). Sneg je bil namesto vode in potičanja, pepel pa mesto soli. Gnetem in naredim cmoke, tolike kakor pest,

ter jih opečem v žerjavici. Tri sem snedel, šest sem jih pa pokazal posameznim in prodal svojim denarnim tovarišem po tri goldinarje cmok. To je bila draginja, in vendar bi bil prodal takih gibanic po deset goldinarjev lahko tri voze. Svoje moke se nisem upal pokazati, ker sem se bal, da bi mi je ne bili vzeli s silo lačni reveži.

Mraz je bil od dne do dne strašnejši in reznejši. Zmerom bolj se je množilo število zmrzlih vojakov.

Drugi dan dojdem v vretju na cesti adjutanta našega polka. Bil je ves bolan, shujšan, bled in se je tresel od mraza in mrzlice. V nevarnosti in nesreči mine ves razloček med stanom. Zato sem ga veselo pozdravil kakor znanca in prijatelja, tembolj ker že dolgo nisem videl nobenega človeka našega polka. Poprosi me, naj bi ga pustil jezdit na svojem konju, ker so mu noge tako opešale, da bo sicer moral v snegu ostati in umreti. Smilil se mi je, in dasi je moj konj komaj prestavljal noge od slabosti, sem vendar posadil mladega moža nanj.

Zvečer prideva do neke hiše. V izbi se je vse trlo, toliko je bilo nama enakih ljudi notri. Jaz denem konja v vežo, zakurim pred hišo ogenj, in moj ubogi tovariš se je grel, kolikor se je mogel. Dal mi je en cekin za štirideset frankov; moral sem ga vzeti. Ko se stori noč,

se zařijem v hišo. Bila je tako natlačena, da ni mogel nihče sestiti, ampak stal je mož do moža vso noč. Ker smo vsi dihali, smo bili segreli izbo tako, da nas ni zeblo. Rad bi bil poklical še svojega adjutanta noter, ali ker sem se bil že vgozdil v gnečo, nisem mogel vunkaj, in ko bi se bil izril vun, se mi je bilo bati, da ne bi več prišel nazaj. Predolgo pa že nisem bil na gorkem, da bi bil že zdaj popustil to dobrodelno hišo. Vso noč smo stali; samo kakih pet generalov, razcapanih in shujšanih, je sedelo ali čepelo v kotu na svojih malhah. Ko se je začel delati dan in so pravili, da je zunaj strahovita zima, nismo hoteli iti z gorkega. Zdajci pa se pokaže ogenj; hiša, ki smo bili v nji, je gorela s plamenom. Zdaj je vse vrelo proti durim, vsak je hotel priti prvi iz hiše. Jaz sem bil blizu vrat, zato sem precej skočil v vežo. Drugi pa so se rili tako, da so sami s seboj zatlačili vrata in da jih je mnogo zgorelo v tisti koči, med drugimi vseh pet generalov.

Zunaj nisem našel ne konja, ne adjutanta. Zasedel je bil menda moja mrho in odjahal. Težko če je kdaj videl svoj dom! Koračil sem zopet sam brez konj in brez vsega dalje po snegu in mrazu. V sredi poldne se grem gret v neko hišo. Tudi tukaj je bila velika gneča. Zaslišim dva Laha, da se nekaj pogovarjata o odrti mački. Ker sem bil grozno lačen, začnem

pazljivo gledati okrog sebe. Vzdignem napol žlebast krov od neke mizice in najdem notri popolnoma za kuho ali peko pripravljeno mačko. Z velikim veseljem jo vtaknem brž v veliki žep svojega spodnjega plašča.

Ko bi ne dobil te mačke, bi bil moral od lakote obležati in zmrzniti, zakaj od Berezine doli nismo več videli štirinožne živali, ne goveje, ne pasje, ne nobene, razen kakega konja, ki je leno predeval koščene noge. Kmalu pa je zmanjkalo še konj, nekaj jih je opešalo od lakote, nekaj so jih bili pojedli ljudje. Ko se ni dalo še rženo klasje več dobivati iz snega, se je videlo dan na dan več sestradanih zmrzlih mož okoli pogorelih ognjev. Vozovi, tamborji, muzika, vse to je bilo že na Berezini izgubljeno; eno samo blagajno sem videl še razbijati pred Vilno.

Vsi smo želeli priti do Vilne. Tam nam bo pomagano, smo si mislili. Ali ko pridem do Vilne, nisem mogel še v mesto. Videl sem tam francoske oficirje, kako so pobirali raztreseni bob po pesku in sirovega jedli. Ker sem bil tudi jaz lačen, začnem še jaz zvečiti sirov bob, ali ni se mi dalo. V mestu ni bilo ostanka; zato grem v gnečo in dalje iz mesta.

Ne ene vojaške podobe ni bilo videti v velikem krdelu, ampak mislil bi bil, da so se tukaj zbrali grintavi berači vsega sveta. Vse je

bilo oblečeno v capah, zavito v ruskih raztrganih kožuhih, odeto s koci in plahtami, obdano s kožami okrog vratu, da so se videle same čake iz cunj. Nobeden ni imel orožja, nobene sablje ni bilo videti. Obleko smo imeli vsi opaljeno in prežgano. Oni je imel sežgan nos, ta odgorelo hlačnico, oni luknjast rokav, ta vse oblačilo smrdljivo in umazano. Ta je imel brke po eni strani osmojene, oni popaljene lase. V vsej množini ni bilo videti zdravega obraza. Vsi so bili pegasti, skorjasti, kakor stara hrastova debla. Enako zverini so bili nekateri iz uma od lakote. „Je suis général! — Jaz sem general!“ je klical v snegu capin, vendar nihče se ni zmenil zanj, zmrznil je, kakor bi bil najnižji prostak ali pa pes.

Šest pohodov od Vilne do Kovna sem videl skoraj več mrličev v snegu kakor živih ljudi na potu.

11.

Kako sem živel ob sirovi mački šest dni. Daljnje nadloge, stradanje in preganjanje. Kako sem prenočil v svinjaku pri prasici.

Povedal sem že, kako sem bil prišel do mačke. Ko bi si ne bil prihranil leté v spodnjem žepu svojega plašča, bi bil gotovo umrl, zakaj

zdaj šest dni nisem imel drugega življenja. S strahom sem jo pekel in jedel. Ko so ponoči moji tovariši podremali okoli ognja, začnem jaz sezati v žep in, ker nisem imel noža, sem vrtel in vil za kosec v žepu tako dolgo, da sem ga odtrgal. Celo mačko izvleči bi bilo nevarno. Ko bi me bil kdo zagledal, bi bili planili vsi ko risi in volkovi name in vzeli bi mi jo bili. Plaho se ozrem po drugih ognjih, in ako me ni nihče gledal, porinem kosec v pepel ter ga zakopljem. Kadar se začne kaditi, ga preobrnem s klinom. Nisem utegnil čakati, da bi se bil do dobrega spekel, prvič ker sem bil lačen, drugič, ker sem se bal, da se ne bi razdišala pečenka mojim lakotnim tovarišem pod nos in bi bil tako ob njo. Izbrskam osmojeni božji dar iz pepela; ko se ohladi, ga pogoltnem slastno in požrešno. Toda še gristi si nisem upal na glas. Toliko pametim, da je ta revica malo smrdela, dalje ne vem povedati nobenega okusa več. Dasi je bila sirova mačka prav slaba, sem hranil vendar poslednji kosec še dva pohoda od Kovna.

Kakor se mi je slabo godilo, me je imel Bog še vendar rad v primeri z drugimi, morda zato, ker sem bil storil na potu v Švibusu dobro dušno delo.

Komaj mi je bilo zmanjkalo mačke, naletim blizu Kovna na nekega Čiča s kranjskega Krasa.

Iz dveh vzrokov sem ga bil vesel: prvič, ker sem ž njim lahko govoril slovensko, drugič pa še bolj, ker je imel malo moke in je bil tako dober, da jo je delil z menoj po bratovsko. Živela sva ob tej moki do Kovna. V Kovnu dobim jaz pisker in pristaviva s Čičem močnik kuhat. Kar začno ruski topničarji iznenada streljati po nas, hiše začno na mnogih straneh goreti, Francozi jo udero čez most. Tudi jaz in moj Čič pustiva pisker in ogenj ter pobegneva. Pri prehodu čez Njemen izgubim svojega rojaka Čiča. Večina francoskih opaljencev jo krene ob Njemenu na levo, jaz pa nisem zaupal poljski deželi, zato se obrnem na desno po cesti proti Kraljevcu (Königsberg). Rusi pridno streljajo z onkraj vode na nas.

Pridem po vseh štirih na velik hrib in zagledam razprostrano vas. Tudi zagledam tu prvo štirinožno žival, veliko telico, ki je nisem videl že osem tednov, od Minska dalje. Toliko pomnim, da smo bili telico ujeli, pa tudi vem, da je nismo jedli; kako in kam je bila prešla, tega ne znam več. Stari moj spomin je že nezvest, ne domišljam se zdaj tega v sivih laseh.

V vasi, ki je bila zapuščena, zakurim v neki kašči ogenj; žgal sem pa deske iz predalov. Nabere se okoli mene kmalu več nesrečnežev, meni enakih. En mož gre na večer iz kašče od ognja gledat po vasi. Kar prinese v bakre-

nem kotlu obilo polukuhanega mesa. Z veseljem ga pozdravimo. Lastnik pa priteče za njim in hoče svoj kotel nazaj. Bil je Nemeč. Moji Francozi se vzdignejo, mu groze in pravijo: „Vun se poberi!“ Meni se je mož smilil in prosil sem tovariše, da so mu dali nekoliko, ko je bilo kuhano. Našel sem v letej kašči tudi dolg ženski plašč, ki sem ga drugi dan odel vrhu svoje obleke. Drugi dan smo se zopet greli v neki hiši; ko pa so prišli poljski kmetje in so nas neusmiljeno premahali in zapodili s palicami, se pomešamo zopet na cesto v gnečo. Zdaj pridero samo štirje kazaki na konjih iz bližnjega gozda. Vrsta se pretrga, nekaj jih je bežalo nazaj, nekaj nas je drlo naprej, toda nihče se ni ustavljal, ker dasitudi nas je bilo ko listja in trave, ni nobeden imel ničesar v roki, vsi pa smo bili oslavljeni kakor otroci.

Jaz prisopem komaj do neke hiše. Bila je polna Francozov, tako natlačena, da še noter nisem mogel. „Sortez, les cosaques sont ici.“*) zakričim jaz na pragu. Vse vre vun, zdajci je bila hiša prazna, jaz pa padem pri steni na slamo ter se ne morem nič premekniti. Močno zbolim tisto noč. Kmet me je rad imel, ker sem mu hišo izpraznil francoskih plašljivcev in ker sem Slovan za silo tudi lahko govoril z njim. Drugo jutro ne morem vstati. Kmet je

*) „Bežite, kazaki so tu!“

imel usmiljenje z menoj. Razdelim svoje imetje, kar sem hranil v mošnji, hišnim ljudem, uro pa dam gospodarju spraviti. Precej potem pridejo ruski vojaki, me slečejo in vsega preiščejo. Kar sem imel še denarja, so mi vzeli ti, razen dveh cekinov, ki sta bila v prerezanih luknjah mojega plašča. Ležal sem do svetega večera. Gospodar, dober katoličan, mi dá molek, naj bi molil rožni venec, in to me je tako razveselilo, da sem mu dal en cekin. Prinese mi za to žganja. Pil sem ga po malih požirkih. Ker sem bil od same slabosti bolan, sem se tako okrepčal, da sem že po božičnem dnevu, ko je prišel neki Saksonec k meni, mogel zopet iti dalje. Gospodar mi je vse silil nazaj; toda vzel sem samo uro, drugega nisem maral. Zdaj sva popotovala s Saksoncem sama. Čudil se mi je, kako se menim ž njim Nemcem, s Francozom, Poljakom in Rusom. Izpraševal me je vsakovrstne reči, dasiravno je bil ves nadložen, kakor jaz. Z zdihljaji sem mu pravil o svoji ljubi daljnji slovenski domovini, on meni o svojih dragih.

Do večera dospeva v veliko litovsko vas. Prosiva prenočišča, pa s strahom so naju odganjali in nama pravili, da pride čez noč mnogo Rusov na stanovanje. „Ako najdejo, da prenočujemo francoske vojake, nam zažgo vas,“ so nama rekli. Star mož se naju tolikanj usmili, da naju zapre v svinjski hlev k ščetinarjem.

Stori se noč. Slišiva, da so prišli Rusi v vas. Strašno je bilo mrzlo v hlevu. Tresla sva se do smrti. Geniti se nisva upala, ker je prasica grdo zakrulila, če sva se kaj premikala. Bati se nama je bilo, da ne bi pogledali Rusi po tem groznem renčanju prasičinem, kaj je v hlevu. Lehko umeješ ljubi bravec, da je bila noč grozovito dolga. Proti dnevju se pobero Rusi z bobnanjem, hrupom in hrumom iz vasi; midva se posloviva od negostoljubne hude prasice in greva iz svinjaka. Bila sva vsa trda od mraza, da sva komaj prestopala. Pobirala sva po tleh drobtine in skorjice kruha, ki so jih raztresli ruski vojaki. Stari Litovec, ki je bil naju dal v svinjak, naju pelje v hišo, da sva se malo ogrela. Ko sva si toliko opomogla na gorkem, da nisva šklepetala z zobmi in trepetala, sva se napotila zopet dalje. Iz hiše stopivši sem videl mlado deklico, ki je kuhan krompir lupila ali „májila“, kakor pravijo Gorenjci. Skočim tja in zgrabim za obličnice, ki jih je metala po tleh, ter jih slastno pojedam. Deklica, videč najino revščino in lakoto, začne jokati. Povsod so dobrosrčni ljudje! Dá nama vsakemu po tri gorke krompirje. Káko veselje, ko sem založil zopet kaj kuhanega v usta! Hvaležen sem ji bil bolj, kakor da bi mi dala kupe zlata.

12.

Kako so me kazaki ujeli, kako me je pa dober oficir oprostil kazaškega ujetništva in kako sem postal prostovoljen ujetnik na Litvi.

S Saksoncem sva potovala dalje. Bila sva zdaj na pruskem Litovskem, ki je pa bilo polno Rusov. Proti večeru naju zagledajo trije kazaki na konjih in précej dirjajo proti nama.

„Zdaj je po nama!“ mi je rekel Saksonec in začel bežati.

„Ne bodi brezumen, prijatelj!“ mu rečem jaz. „Konjem ne utečeva, ko bi bila še tako spočita, nikari ko sva zdelana in trudna!“

Précej so bili pri nama. Jaz, ki nisem hotel bežati, nisem bil tako tepen, čeravno so tudi meni dali „palko kušat“. Saksonca pa, ki je hotel uteči, so topli ti trije sinovi pustinje tako, da so ga pustili majhno živega. Oba preiščejo, ali imava kaj novcev, in ker nisva imela razen moje ure nič, sva bila še bolj tepena. S sulicami suvaje naju ženo v bližnjo vas. Ker so videli, da ne moreva hoditi, zapovedo tu nekemu kmetu, da napreže dva konja. Medtem ko je gospodar naprezal, so nama dovolili stopiti v hišo na gorko. Gospodinja, dobra žena, nama dá malo kruha, ki sva ga lakotno pogoltnila.

Na sani nisem mogel zlesti, ker sem bil ves trd od mraza. Pa ne, da bi mi bil kazak pomagal, še sunil me je s tako silo v zatilnik, da sem se zvrnil po vozu in da sta mi um in pamet prešla za nekaj časa. Litovski kmet požene svoja mala konja in dričali smo po sanincu, da so nas kazaki komaj dohajali. Okoli polnočne ure pridemo do ruskega tabora. Bilo je tukaj neštivilno ognjev. Zmečejo naju s saní in kazaki naju ženo mimo več kazaških trum, ki so nama groze kazali palice, rekoč; „Vidiš francuskago smirdulaka!“

Pripeljejo naju do stranskega ognja, kjer je sedel ruski oficir med množino drugih bojniov. Bil je prijaznega obraza in čisto nič podoben divjim tovarišem. Ogovori naju po nemško:

„Kdo sta?“

Moj tovariš reče; „Jaz sem Saksonec, gospod oficir!“

„Ti si pa Francoz,“ reče meni častnik.

„Nisem, gospod,“ — mu odgovorim — „jaz sem Ilirec, Avstrijan. Posiljen sem moral na Rusko.“

Nato me pogleda gospod z bistrim očesom; videlo se je, da mi ne verjame. V dokaz, da govorim resnico, mu pokažem latinsko šolsko izpričevalo iz Novega mesta. Ko so me namreč kazaki preiskavali, so bili vrgli zaničljivo ta papir stran; jaz pa sem se iztegnil in ga bil

zopet pobral, in glej: zdaj me je rešil kazaškega ujetništva.

Gospod namreč pregleda moje izpričevalo ter vpraša;

„Odkod si doma?“

Videl sem, da izkuša in sem moško odgovoril: „S Kranjskega!“

Dá mi izpričevalo nazaj in reče: „Pojdita v božjem imenu, kamor hočeta!“

Lepo se mu zahvaliva in se precej napotiva po sledu nazaj. Kazaki naju sicer grdo gledajo, videč, da sva prosta, vendar nobeden si ni upal storiti nama kaj žalega, ker so slišali, da naju je častnik izpustil.

Nekoliko časa sva še sledila po snegu, kod so naju tirali. Kmalu pa je zamedla burja sneg tako črez pot, da se ni poznala nobena steza, nobena sled. Šla sva s Saksoncem vsevprek. Nevedoč kam da greva, sva zašla zopet na Litovsko.

Proti jutru prideva v neko vas. Greva v prvo hišo, da bi si izprosila kaj jesti; pa gospodar se zadere na naju: „Ek lauko! — poberita se!“ in ko sva oprezovala, naju meni nič tebi nič zaženo vun. Ravno to se nama zgodi pri drugi hiši in po vsej vasi. „Bog se usmili, menda nisem več človek!“ sem javkal jaz, truden, da nisem mogel že nič.

Litovci so se namreč bali, da ne bi prišli Rusi in jim požgali vasi, ko bi naju našli notri.

Že je bila tema, ko prideva v drugo vas.

„Jaz bom umrl,“ reče Saksonec.

„Jaz tudi pol dneva ne morem več hoditi,“ pravim jaz.

Zmeniva se torej, da bova posili ostala v prvi hiši; ako naju vržejo vun, pa pojdeva zopet nazaj. Prideva čez prag v izbo in najdeva veliko družino, zlasti dosti žensk. Saksonec leže na klop, jaz pod klop. Litovci naju gledajo, in se jim smiliva; bili so boljši ljudje ko v prvi vasi. Neka mlada deklica zagleda moj zlati prstan, ki ga kazaki niso bili opazili, in kaže nanj: „Mataj šiedo!“ Jaz snamem svoj prstan in ga podarim deklini. S tem sem se jim prikupil, in imeli so usmiljenje z nama. In saj ne bi bili ljudje, ko bi se jim ne smilil človek v osmojeni obleki, skorjastega obraza, sežganih las, suh do kosti, leveče se kože, ozebljih in nepogledno žuljastih nog, kakršna sva bila midva. Dala sva razumeti ljudem, da nama ni moči ne enega koraka storiti in da bi rada ostala tu. Hišni gospodar pokliče vaškega župana, ki je tolkel po sreči malo po nemški, da smo se pogovorili, odkod sva doma, in da ne moreva zavoljo slabosti in onemoglosti nikamor dalje. Župan naju potolaži, da na tej cesti niso nobenkrat marširali ne Francozi, ne Rusi, in da se

nama ni bati; vendar je dejal, da mora vprašati nekega višjega štabnega uradnika, kaj naj počne z nama. Midva siromaka ga prosiva, naj bi vse dobro uravnal. Drugi dan nama pove, da sva ujetnika, dokler se ne sklene mir. Moj tovariš je bil črevljar in je précej dobil službo; mene pa pošlje župan uro hoda daleč v neko pivovarno, da bi vlekel vodo po štiri ure na dan.

Pridem na odmenjeni kraj k svojemu novemu gospodarju in dobim opravek. Ali kako bom vlekel vodo, ki sem majhno živ. To je tudi gospodar uvidel in štirinajst dni me je preživel brez dela. Ko vidi, da se mi povračajo moči le počasi, mi dobi drugega gospodarja v neki daljnji vasi Šaken, v fari Lazdin, deset ur od pruskega mesta Tilzita.

Dobil sem tu na kmetih prav zelo dobrega gospodarja in služil kot vojaški ujetnik dvajset mesecev. Ker je bil ta moj gospodar poprej „črni huzar“ pri Prusih, je znal nemško in je rád govoril z menoj. Sam že dolgo časa bolan, je imel tudi do mene usmiljenje in je zapovedal svoji ženi, da me mora imeti brez dela, dokler ne ozdravim popolnoma. Vsak večer se je zbralo mnogo ljudi v hiši. Jaz sem moral praviti po nemško vse svoje dogodbe in nezgode po Ruskem, moj gospodar jih je pa tolmačil litovsko. Radi so me poslušali. Tudi so me izpraševali o mojem domu, ali imam očeta, mater, brate,

sestre. Dopovedal sem jim, da sem daleč daleč doli doma, pri spodnjem morju blizu Turškega.

- 13.

Kako se mi je godilo v vojnem ujetništvu na Litvi. Šege in navade na litovskih kmetih.

Počasi sem se okrepčal. Kotanje po obrazu, kjer so se videle kosti, so se jele zadelovati in zmerom bolj se mi je polnilo lice. Ljudem sem se znal prikupiti od dne do dne bolj. Ker so znali nekateri, sosedje pruskih Nemcev, govoriti nemško, so me lahko razumeli. In ker sem bil jaz voljan se učiti litovskega jezika, da bi mogel govoriti tudi z drugimi, zlasti z ženskami in otroki, so mi radi pripovedovali posebno fantini, kako se pravi tej ali oni reči po litovsko. Znal sem več ali manj štiri poglavitne evropske jezike, to je, slovansko v več narečjih, francosko, laško in nemško. Pa mi vendar to znanje ni nič pomagalo pri uku litovskega, ker ima ta jezik, kar bode komu mojih bravcev znano, svoje korenine in besede, drugim jezikom popolnoma nepodobne. Toda jaz sem bil umne glave, hotel sem se naučiti jeziku in kmalu sem se navadil toliko, da sem mogel kramljati s fanti in dekleti. Ker sem bil

že od mladega vesele nature, sem znal tudi povedati veselim Litovcem marsikaj, kar jih je pripravilo v smeh, in radi so kramljali z menoj, ko smo šli k bližnji cerkvi k božji službi. Zakaj, dasitudi so bili tu luteranje in niso imeli maše, sem hodil vendar ob nedeljah ž njimi v cerkev. Oni so Boga častili po svoje, jaz pa sem ga molil, kakor me je učila katoliška mati, in sem si mislil, saj je Bog povsod, tudi v luteranski cerkvi.

Vina tukaj ni; pijo le žganje. Jaz sem tudi včasih popival v litovski deželi. To pa se je zgodilo le zato, da sem si pridobil in ohranil prijaznost, zlasti pa izprva, ko sem se bal, da me ne bi izdali gosposki, ki bi me gnala v ostrejše ujetništvo, v sredino ruske dežele. Pa to je bila prazna skrb, kakor sem kmalu uvidel, ko sem bolje spoznal dobrotni značaj tamošnjega ljudstva. Šli smo neko nedeljo vsi vaški fantje v krčmo. Jaz dam za en bokal rženega žganja in ponudim posodo svojemu najboljšemu prijatelju, naj ga deli okrog. On mi reče, da je taka navada med njimi, da mora sam deliti in natakati, kdor plača. Dal sem piti po kranjski navadi vsakemu, kdor je bil v hiši. Potem dam še za en bokal in dobro točim dekličem in fantinom. Ko smo šli domov, so me svarili in rekli, da ni bilo še takega slišati; prihodnjo nedeljo pa je vse po fari vedelo, da sem dal za dva bokala.

Tukaj so ljudje trezni, ne najdeš takega prepiranja in pijančevanja brez konca in kraja kakor pri nas. Pijo po malem, opijo se malokdaj. Ko smo šli iz cerkve, so me izpraševali karsibodi, na primer: „Endrisos, ar tu toli nomie esi? — Andrejec, ali si daleč doma?“ Jaz sem jim odgovarjal: „Pas kitos mares. — Pri spodnjem morju.“

Proti koncu zime umrje moj gospodar in pri tej priliki sem mogel opazovati litovske navade pri mrliču. Vsaka vas ima svoje pokopališče. Drugi dan gremo trije kopat jamo. Zemlja je bila tu pet črevljev globoko zmrzla in kakor z belo sipo potresena, težko je bilo kopati jamo. Pridemo domov, zakoljemo velikega vola in ga razsekamo na male kose. Ko mrlič leži, pridejo dekliči in fantini v vas in igrajo nedolžne igre. Potem je bil pogreb. Preden denejo mrliča v krsto in preden ga pogreznejo v grob, ga poljubijo vsi znanci in sorodniki še enkrat. Kadar ga devljejo v grob, hodi siva stara ženska med ljudstvom okrog in vpije nekaj čudnih besedi, pogrebniiki vpijejo ž njo in jokajo. Vse ljudstvo poje z duhovnikom Davidove psálme. Prišedši domov, denejo razmesarjenega vola kuhat v velik kotel in pridenejo črez nekaj časa še kislega zelja k mesu. Potlej pa pokličejo vso vas na gosti. Vsak vaščan prinese s seboj stolček, in sosedje sedejo po vrsti v hiši.

Po dolgih stoleh razlože kuhano meso in zelje, poleg tega velikanske ržene hlebe in žlice. Nožek pa mora prinesiti vsak s seboj. Za pijačo imajo žganje, gospodinja deli pa še posebe doma napravljenega piva, kolikor ga hoče kdo.

Med prazniki imajo Veliki petek za največji dan v letu. O Kresu, o Božiču in o Veliki noči ne delajo tri dni nič. Te dni hodijo vaški možje od hiše do hiše. Gospodinja jih čaka pri vsaki hiši že pri vratih z žganjem, gospodar pa pri mizi z domačim pivom in kruhom. Pijo in se dolgo pomenkujejo. Pripeti se tudi včasih ob takih prilikah, da se kdo preopije. Vendar se nikdar ne sliši o kakem tepežu in o drugih sirovostih, ki se — Bog pomagaj! — skoraj zmerom gode pri nas, kjer si ljudje précej silijo v lase, ako so videli le malo vina. Pijanem fantinom sem napravil jaz marsikatero kranjsko nagajivo šalo, da so se drugi smejali. Vendar mi ni nikdar nobeden zameril. Ljudje tam razumevajo šalo in se ne prepirajo radi.

Tudi so tako delavni, da se skrij pred njimi marsikateri narod. Ženske pripravljajo pozimi volno za prejo, deklice tkó, moški pa vozijo v stope, da se dela sukno. Matere in hčere jemljejo boljšo volno, jo barvajo in si tko pisana nedeljska oblačila. Za obleko se torej preskrbe doma, ni jim treba denarja izdajati. Vsak moški si naredi po trinajst parov opank

na leto. Poleti dene namreč lipovega lubja pod streho, da se posuši; pozimi ga zmoči, splete koške na noge, pozimi jih prevleče s suknom, poleti pa s platnom, ter pridrgne to na nogo z motvozjo, in ga nikdar ne zebe. Ker je tam mráz dokaj hujši ko pri nas, bi vsi ozebli, ko bi ne imeli tega obutala.

Ker torej ne potrebujejo denarja, ga imajo tudi malo in dobodo malo. Za voz rži, ki smo jo peljali v mesto Tiltz, smo dobili lajto soli. Na potu nismo nič napravili, ker smo imeli po litovsko seboj suho gosje meso in kruh.

Žito smo poleti kosili. Ne žanje ga tu nihče, ker še srpov nimajo. Vsak kosec, ki maha s podvezanim kosjem tako, da se odkošeno žito rahlo naslanja na stoječe, ima za seboj po eno žensko, ki hitro pobira nakošeno žito, k nogam ali pripognjena v ogib stiska in s preveslom veže v snopje. Tudi kozelcèv nimajo, ampak postavijo po deset snopov črez razbor pokonci. V treh dneh je suho. Dežela je posebno bogata rži, pšenice in ječmena.

Mlačev se začne šele pozimi, to je septembra in oktobra meseca. Tačas mora vstati vsakdo o polnoči in iti mlatit. Vsi jedo enako, vsi delajo enako, moški in ženske. Omlatijo do dne po kakih osem nasadov; klasje obračajo v sredo; po ritovju pretepajo možje, po drugi strani za njimi pa žene. Zjutraj se gredo po vsakdanji

navadi umivat in česat svoje dolge lase, potem pa po drugih delih.

Po delu čaka mlatičev tolsto kosilo, ki ga je pripravila gospodinja. Ljubijo zabeljeno jed. Čeravno niso litovski prasci tako rejeni kakor naši, pa jih zakoljejo mnogo za dom in jim ne manjka slanine in mesa. Tudi gosi rede; jeseni jih nekaj pokoljejo in posuše ter imajo vse za domačo rabo.

Ni jim treba toliko pri delu trpeti, kakor pri nas trpi nekateri kmet, zato ker delajo vse polagoma in po lepem redu in pa vsi vse.

Jaz sem se vdal v vse, za vsako delo sem prijel, radi so me poučili, kako se naj obračam. Kmalu me je poznal vsak otrok v vasi in vpil za menoj: „Endrisos!“ Poglešal nisem ničesar, ne jesti, ne piti, ne prijatelj. Ali vendar nisem bil zadovoljen, nisem bil srečen, ker sem bil na tujem, daleč daleč od ljube domovine.

Kdor pravi, da je človek povsod doma, kjer se dobro ima, ta se moti, ali pa nima srca.

Kolikokrat sem obmolknil v večernem mraku s polja se vračaje v veseli družini, ker sem se domislil na dom! Bom li še kdaj videl ljube dole in jarke, kjer stoji očetova hiša, kjer stanuje mati z brati in sestrami? Taki zdihljaji so mi puhteli iz globočine srca, in solza za solzo mi je zalivala oko; odgovarjati pa nisem mogel.

Na večer so se zbirali vaščanje dostikrat v kaki hiši. Jaz sem šel tudi med nje. Igrali so marsikake igre, ali pa so mene izpraševali, kako je kaj pri nas, kakšni so naši ljudje, naša dežela. Jaz sem pravil na daljnem tujem o lepoti svoje slovenske domovine.

14.

Kako sem se vrnil domov. Sklep.

Dvajset mesecev je preteklo, kar sem bil na litovskih kmetih. Lehko bi bil ušel in se napotil v domovino, ali zastonj bi mi bilo upati, da bi romal brez postavnega dovoljenja kot tujec čez tujino; mnogo dežel me je ločilo od doma. Moral sem torej čakati, da se sklene mir, da mi dovoli in pomaga vlada.

V kratkem času, kar sem bil jaz s Kranjskega, pa do zdaj, se je bilo zelo izpremenilo državno razmerje v Evropi. Rusija in njena zima je bila vrgla Napoleona z vrhunca, iznad katerega je zapovedoval Evropi, in čigar mogočni glas je bil gnal tudi mene na tuje v orožje. Vsi večji in manjši vladarji so se bili zvezali zoper njega, zato je bilo sklenjeno, poslati vojne ujetnike z Ruskega na dom.

Proti jeseni 1814. leta je prišlo do okrajnega predstojnika bližnje gosposke zame privoljenje, da smem po svoji volji popotovati

domov. Povedano mi je bilo, naj grem na Kraljevec, tam naj se oglasim v zbirališčni hiši; kaj se bo dalje zgodilo z menoj, to se mi bo povedalo tam.

Kako bi popisal svoje veselje!

Zdaj začnem jemati slovo od svojih Litovcev. Solze so mi stopile v oči, ko sem poljubil po ondukajšnji navadi pri slovesu vsakega človeka in ko sem videl, kako so me radi imeli ti dobri ljudje. Fantinje so se zbirali na vasi okoli mene, deklice so me ljubo pogledovale, gospodinje mi tlačile v malho slanine in suhega mesa za popotnico.

„Bog vas obvaruj za vselej!“ sem rekel in s solznim očesom zapustil vas ter se napotil proti Kraljevcu.

Dvajset milj do imenovanega mesta sem hodil čisto sam. Vendar sem bil nagel in lehkonog, če sem pomislil, da grem domov, da sem prost!

V Kraljevcu najdem v zbiralni hiši kakih dvesto mož Francozov, ki so bili, kakor jaz, dozdej ujetniki okrog in okrog po Ruskem in Pruskem. Précej drugi dan korakamo dalje. Premišljal sem po potu svojo dozdanjo usodo in sem moral hvaliti Boga, da mi je zmerom pomagal, da me ni zapustil tudi v največjih nadlogah. Kako lahko bi se mi bilo izpodletelo v vretju na ledenem potu in bi me bili pohodili;

kako lahko bi bil od lakote umrl ali zmrznil, kakor tisoč in tisoč mojih tovarišev! In vendar mi je bil večni Bog milostljiv!

Gremo na Marienburg, Gdansko, Stari grad, Berolin, Branibor, Vitemberg (kjer je Martin Lutrov grob), Lipsko. Tukaj je bil transport razdeljen. Francozi so se obrnili proti Renu, drugi proti Magdeburgu, jaz in neki mlad Hrvat pa sva jo mahala na Vurcen in Draždane. Tukaj sem dobil poslednji denar. Potem sva šla čez Kulm, Toplice in Prago na Češkem. Od Prage dalje nisem imel nobene dnevne plače, in denar mi je bil pošel. V Pragi sva se bila sicer še zglasila, ali gospoda so nama rekli, da nič ne dajo francoskim vojakom. Mene je zgrabila sicer malo jeza, češ, ali sem jaz kriv, da sem moral na Rusko s Francozi; bogve, kako bi bil rad ostal doma! Vendar vse to ni nič pomagalo, moral sem molčati. Še enkrat me je pograbila nadloga za vrat. Morala sva namreč s Hrvatičem prositi in brnjati od Prage doli po Češkem in čez Štajersko vsak do svoje domovine in dvajset dni opravljati beraški posel.

Bilo je 9. marca 1815. leta zvečer, ko pridem ves razcapan, lačen in truden domov. Kdo bi popisoval, kaj sem čutil, ko sem od daleč zagledal svojo rojstno hišo, ko sem videl kraj, kjer najdem zopet svoje ljube! Pa ni sreče brez nesreče, ne ene kupice veselja ne da Bog

piti človeku na tem svetu, da mu je ne bi namešal s pelinom in grenkoto.

To sem moral izkusiti in zvedeti tudi jaz. Očeta sem namreč našel — na smrtni postelji. Komaj so se me domači v prvem veselju nagledali in se razstopili od mene, ko me vprašajo, kje je Anton, moj brat. In zopet sem jim moral naznanjati samo žalostne reči, da je najbrže zmrznil v moskovski deželi.

Namesto veselja je bil jok v hiši. Domači so jokali za Antonom, jaz za očetom, ki so le še mene čakali in poročila žalostne smrti svojega drugega sina, da so potem — umrli.

Sosedje so se zbirali okoli mene in poslušali moje pripovedi o strahovitih dogodbah, ki sem jih doživel; najbolj pa me je vpraševal žalostni sosed Župančič, ki je bil izgubil dva sina, moja tovariša. Do malega sem mu moral povedati, kako se jima je hudo godilo in kako sem ju videl poslednjič.

Pozneje sem dobil službo v Ljubljani pri vojnem komisarju Raharju; vendar že eno leto potlej grem domov, potegnem doto in se oženim. Dobim dobro ženico in vzamem hišo pri cesti v zakup, dobim vina na upanje in začnem krčmariti. Imel sem srečo. Začel sem bil tudi barantati z ježicami. Prvo leto sem imel sto goldinarjev dobička, in leto za letom mi je rastel kapital po sreči. V moji krčmi je bilo zmerom

dosti ljudi. Prijel sem se tudi čebelarstva in nobene kupčije nisem začel po nesreči.

Leta 1825. kupim svojo domačijo ter sezidam lepo poslopje, ki me je stalo tritisočtristo goldinarjev gotovega denarja.

Imel sem sedmero otrok. Ker sem se bil sam prepričal, kako je dobro, če človek kaj ve, sem jih dajal vse v šolo do tretjega razreda. Eden je padel v Komorni kot vojak, drugi so še živi in so preskrbljeni tako ali tako.

Po smrti moje žene pa me je sreča pustila, in zdaj stanujem v Zatičini, star, nadložen, nimam in ne morem drugega kakor čebele komandirati, ki so mi na stare dni skoraj edino veselje. Ker rad pripovedujem o Ruskem in o Napoleonu, mi pravijo ljudje: „stari Ruski“.

Mislím, da se težko dobi Slovenec moje starosti, ki bi bil toliko prebil, če mi ne zamerite, da se pohvalim. Služil sem dva cesarja, prebil dve ujetništvi, prehodil šestintrideset dežel, premarširal tristosedeminosemdeset maršev, pretrpel neizrečeno moskovsko zimo in lakoto, pustil tristotisoč tovarišev in svojega brata na Ruskem v snegu, živel ob sirovi hrani, bil od kazakov ujet; po vsem tem mi je bil dal Bog srečo in šele zdaj me je nekoliko degradiral. Imam samo po deset krajcarjev na dan.

Ne morem delati, ne hoditi, moč me je zapustila, naduha me tare. In kdo mi je te

slabosti kriv? Kdo drugi, kakor ti, Bonaparte Napoleon, moj strah, trepet vse Evrope, ki si me tiral in gonil po svetu, ki si pomoril milijone ljudi v gospodovem vinogradu, odpravljaj praznike, preganjal papeža, kralje in oblastnike spravljal pod svoje noge! Zato si pa dobil plačilo, da si segnil na otoku Sv. Helene. Adieu au revoir! Kmalu, kmalu pride bela smrt pome in se morda drugič vidiva tam, kjer bomo vsi enaki.

Ti pa, ljubi mladi Slovenec, če najdeš, da so moji spomini dolgočasni in pomanjkljivi, vedi, da sem jih pisal v šestinsedemdesetem letu svoje dobe, in dasiravno sem povedal vse le povrhu ter še mnogo izpustil, sem jih pisal celo zimo, ker je moja roka že okorna. Zbogom!

II.

Tihotapec.

Povest iz domačega življenja
kranjskih Slovencev.

I.

Tik Gorjancev, ki ločijo kranjsko deželo od hrvaške, stoji v zatišju med vinskimi goricami prijazna vasica, ki šteje komaj deset hiš. Dasi tudi se imenujejo gospodarji med seboj različno, vendarle imajo vaščani večjidel po eno in tisto ime zapisano v krstnih bukvah, kar potrjuje pravljico najstarejšega strica v vasi, da se je bil preselil svoje dni v ta žleb en sam mož z juga črez mejo in potem razdelil svojo veliko lastnino med sinove; tako je bilo kmalu iz enega deset gospodarjev, iz enega selišča vsa vas.

Bilo je okoli Božiča. Zvečer ob osmih je bila že tema, kakor o polnoči. Vrata po vasi so povsod že pozaprli in zavarovali skrbno z zapahom. Po nekaterih hišah so bili pogasili že celo luči in se spravljali spat, ker se jim je smilila svečava, ali pa, ker niso imeli silnega opravka.

Pri Štiberniku, ki je imel postavljeno ponižno svojo hišico koncem vasi, vendar še niso odvečerjali, torej je bila še vsa družina na nogah. Če pa rečemo vsa družina, si ne smemo misliti

kope otrok, starih in mladih, in trume hlapcev in dekel, temveč vedeti nam je, da Štibernik ni imel več ko pol grunta, zakaj drugega pol je bil prodal že njegov praded sosedu v last. Ker se pa grunt tako loči od grunta, kakor veliko in majhno, je treba dalje vedeti, da je plačeval Štibernik v primeri z drugimi kmeti le malo davka; zato je tudi lahko obdeloval vse svoje zemljišče s svojo malo družinico, ki je štela ž njim vred samo tri glave.

Stari Štibernik je sedel na oglu klopi pri peči in opravljal to, kar dela sploh svečnik. V roki je držal dolgo hrastovo trsko in jo vedno obračal in utrinjal, da je lepše gorela in svetila sinu Francetu, da se ni usekal, ko je iz debelega polena cepil trske. Izba je bila ena tistih, ki čimdalje bolj ginejo v naših krajih in ki nas spominjajo starih časov, ko so se naši kmetiški očetje, zidaje si svoja selišča, vedno še bali, da jih delajo samo zato, da jih čez malo let zopet podero Turki, in so jih zato stavili le bolj okorno in slabo.

Napol otesana bruna, ki so v svoji skupnosti delala steno, so bila od mnogoletnega dima črno okajena in obita z mnogimi klini, na katerih je viselo vsakovrstno orodje. Po kotih je bilo veliko razvlake: prazne posode in polne, vreče in druge stvari, tako da je človek skoraj težko zapazil konec postelje, očetovega ležišča,

majhne duri v stransko stanico, spalnico Štiveringnikove Rezke.

„Kaj! Mar misliš še kam iti nocoj, Francek, da tako vudlaš in hitiš? Kam se ti mudi, saj ne gori voda?“ izpregovori stari Štiveringnik in izpod sivih las vprašaje upre oči v krepkega sina, ki je res naglo tolkel in sekal poleno.

„Kaj vi veste, če se mi ne mudi!“ odgovori sin. „Precej po večerji pojdem, naj poleno scepim, ali ne.“

„Kam pojdeš?“

„K Rebrniku moram iti na Stene.“

„V krčmo moraš iti? E, Francek, Francek! Kaj bi dejala tvoja mati, ko bi bila čakala tebe takega, kakršen si zdaj. Kaj ti je treba hoditi okrog! Lačen nisi doma; če si žejen, pij vodo; in če le hočeš vina, pa grem gor v goró; saj veš, da hram še ni ves prazen. Kaj boš delal pri krčmarju Rebrniku?“ Tako je govoril oče in resno lice se mu je še bolj pooblačilo.

„E, kaj!“ zareži sin nejevoljen, „zmenjeno imam, da pridem. Če se na glavo postavite, ali pa če molčite, oče, to je vseeno pri meni. Jaz sem obljubil, pa je.“

Štiveringnik vzdihne: „Saj sem že dostikrat dejal, da imaš ti svojo glavo in svojo trmo, ki mora zmerom veljati. A naj bode, kakor hoče; dolgo mi ne boš ugovarjal, Francek! Le dobro me pomni, dolgo ne, dolgo. To ti pa rečem: le

glej, da ne boš pogubljen ti in jaz zavoljo tebe.“

Te besede očetove so vendarle malo zbudle sina.

„Lepo vas prosim,“ reče, „ne bodite tako sitni. Čemu vruga boste zavoljo mene pogubljeni? Sam hudir vam razloži, kaj javkate nad menoj, kakor bi me imel že z deveto verigo pripetega! Kaj je to takšen greh, če grem k Rebrniku in se z dvema Hrvatoma zmenim, da jima prenesem črez Gorjance po kravjih stezicah culo tobaka, koder lebljajtarji in biriči ne poznajo poti, in če mi zato vržeta vsak kakšen groš? Ali mi pa dajte denarjev, da ne bom v nedeljo brez božjaka in bora kako sveti Gol. Obleko imam tudi skoraj za petek in svetek ravno tisto; zaslužiti moram nekaj, naj bo s kontrebantom ali z vragom.“

„Saj prav praviš: z vragom boš služil, kar boš s kontrebantom. Pa še po glavi jo boš dobil, ako te dobodo graničarji,“ pravi oče žalosten in obrača brlečo trsko.

„Graničarji naj se varujejo, da jim jaz ne dam preko glave,“ godrnja France ter skloni velikansko svojo postavo od klopi pokonei in zatakne široko sekiro med dve bruni v steni, zakaj sestra Rezka je prinesla večerjo na mizo.

Vtem ko ta domača trojica tiho sedi pri večerji in le deklica včasih zine katero, hočemo ogledati vsaj mlajša dva bolj natanko.

Štibernikov France je bil največji med vsemi fantini, kar jih je v farni cerkvi stalo vsako nedeljo za stoli. Da je tudi močan, to so vedeli njegovi vrstniki že od mladih nog in celo njegovi sovražniki so morali pritegniti, da ga ni v okraju, ki bi se mogel postaviti Francetu v bran. France si je bil pa te moči svoje tolikanj bolj vsvesti, ker je videl in vedel, da so ga dekleta, ki skrivaj in med seboj uganejo marsikaj, obsodila, da ni nič kaj posebno lep, sosebnost ker je bil kozav. Ker mu je bila mati zgodaj umrla, in ker je očetu čisto manjkalo moškega značaja in odvažne besede, je postal mladenič kmalu svojeglav. Že od nature živ in nagel, je bil ravno v letih nerodnih brez vajeti in brez krepke vodilne roke, prepuščen skoraj samemu sebi. Vendar je imel dobro srce, bil je pošten po svojem in svojih sosedov mnenju in zlasti svojo sestro Rezo je neznano ljubil.

Nasprotnega značaja je bila Rezka, njegova tri leta mlajša sestra. Dasi najlepše dekle v vasi in v okolici, vendar še skoraj vedela ni za to svojo prednost, temmanj pa, da bi se bila zavoljo tega prevzela. Kakor je bil njen brat precej v ognju, je bila ona tiha in najrajša je gospodinjala doma in stregla in pomagala očetu. Le težko jo je prisilil brat včasih v nedeljo med druge deklice na plesišče, kjer naj bi storila znanje z Godeževim Tončkom, premožnim

kmetiškim sinom, ki je imel pošteni namen, vzeti Rezko v zakon, kadar mu oče prepuste kmetijo. Kakor brat njo, je ljubila tudi ona njega. Marsikaterikrat, ko očetova svarilna beseda ni nič izdala, ga je pregovorila ona, da ni iskal hrumeče družbe in veselih tovarišev.

Ko je nocoj videla, da se oče drže malo na jezo in da tudi France molči, je jenjala še ona praviti in vpraševati svoje reči.

Ko je založil oče Štibernik zadnji požirek v usta in žlico poveznil po mizi, storil velik križ in potegnil kučmo čez ušesa, je rekel Francetu: „Povej mi po pravici: ali si bil zaslužil one dni tiste denarje tudi od Hrvatov tobakarjev v kontrebantu?“

„Kje pak!“ odgovori sin kratko.

„Jaz pa tega nečem, da bi ti hodil po takih potih. Kaj ti je tega treba? Doma bodi, pravim,“ govori oče.

„Le vi doma bodite — brez denarja,“ reče France. „Pa mi kaj dajte, da ne bom brez nič kakor deseti brat, ki brez malhe priberači k hiši.“

„Kje bom vzela, prismođa!“ reče Štibernik, ki je pri vsem drugem imel tudi to lastnost, da je rajši v skrinjo spravljala in zaklepal, kakor pa izdajal.

„Kaj, mar niste prodali praščičev?“

To je bilo potrpežljivemu starcu vendar preveč. „Kaj praviš? Ti merkaj ti! Ti malo-pridnost ti! Tako meniš, da moraš ti po grlu pognati, kar sem jaz težko pridobil. Bog me ne kaznuj! Ali boš morda ti plačal štivro, ali boš ti plačal desetinsko tele grajskemu gospodu, ker pride letos vrsta na našo hišo? Oj, ko bi bila rajna mati tega učakala!“

Vzdihne in vstane stari mož izza omizja ter kobaca na klop in še eno stopnjo više v zapeček. Tam je visel na žlebčku velik molek. Oče Štibernik ga sname, poišče in potiplje, kje je „vera“, potem pa napol leže na trebuh in na prsi in jame moliti svojo večerno molitev, ki ni bila najkrajša.

Ko France moško korači iz hiše, pobere tudi Rezka žlice in sklede ter hiti za njim, da bi brata v veži pri ognjišču pogovorila in pregovorila.

„Lepo te prosim, France!“ jame sestra z milim glasom in ga ljubo pogleda z svojimi velikimi plavimi očmi, „ostani doma, ostani. Lej, oče so stari, ne bodo dolgo, pa jih še zmerom jeziš in malokdaj jim storiš tako, kakor bi radi!“ Solze ji zapro besedo.

„Beži, beži; le še ti mi ne slanari in puščobe ne prodajaj,“ odgovori brat malo mehkeje. „Kaj vruga sem zato slabejši, če grem malo povasovat?“

„Povasovat? Kaj meniš, da ne vem, da si ti bil tisti, ki je graničarje v vinogradu otepel? Le nosi Hrvatom tobak čez mejo, gosposka te bodo še zaprli ali pa ustrelili.“

„Menda je vaju z očetom nocoj obsedel hudi duh!“ se zadere brat.

„A to ti bom tudi povedala“, govori sestra šepetaje. „Ljudje se menijo in meni se zdi, da je res. Ti zavoljo Mice zahajaš k Rebrnikovim v krčmo. Pa to ni prav, France! Lej, če se ravno Mica méni s teboj, vendar lahko veš, da ti je Rebrnikovi ne bodo dali, ker so bogati, mi pa nismo. Za nos voditi je pa tudi ne smeš; že ko bi ne bilo greh, slabo je za Mico, saj veš, da bodo ljudje še potlej, ko bo omožena drugam, s prstom kazali za njo in dejali: „Glejte jo! Za onim je tudi hodila, prej ko je imela tega.“

„Kako si pa zgovorna!“ reče France, ki je ob dimasta vežna vrata naslonjen, mirno poslušal ves govor. „Kdo te je pač tako podučil?“

„Veš kaj, jaz se ne šalim,“ pravi nato Reza resnobno.

„No, ker resno govoriš,“ odgovori čez nekaj časa brat, „pa še jaz tebi povem eno brez šale. Jaz pa ne bom govoril tega, kar ljudje govore, ampak to, kar sam vem. Jaz vem, da je že tri noči lebljajtar, ali če rajši slišiš, graničar Peč, — tisti, ki pravijo, da je tako lep — sleparil po vasi.“

Rekši sestrici ostro pogleda v obrazek. Zdi se mu, da je malo zardela.

„Naj!“ mu odgovori Reza. „Kaj meni mar?“

„Ali ti res ni nič mar?“

„Meni ne!“ odgovori Reza naravnost ter hiti pomivat skledo.

„No, prav, če je tako. Ali jaz tudi vem, da je biriški hlapec Peč, tista glista, vzela na našem tnalu leseno kobilo in jo prislonil k tvojemu oknu, da je tebe klical.“

„Kaj morem jaz pomagati, če je revež neumen!“ reče sestra.

Francetu se zgrbanči čelo.

„Povej mi po pravici, to ti rečem, če se zlažeš, le glej! Povej mi, ali si se mu oglasila, ali se nisi?“

„E, ne bodi tako čuden, France! Kaj meniš, da sem neumna!“

„Povej, ali si se mu oglasila ali ne?“

„Nisem se ne.“

„Nobenkrat ne?“

„Nikoli.“

Oba molčita.

„Verjamem ti,“ reče potem France, „samo toliko ti povem: meni nič mar, nosi se in bodi, kakor se ti zdi prav, jaz ti ne bom nikoli napoti. Vendar rajši vidim, da imaš hudiča ko biriča.“

„Za božjo voljo, ne kolni tako!“ pravi sestra.

„Pa to: če ga jaz dobim, da bo lazil tod okoli hiše, premel in pretresel mu bom koščice, tiste drobne, da bo tri dni in tri noči mislil name; primojduš, da tako naredim, če to smolo prinese le-semkaj.“

„Saj pravim,“ reče sestra na jok, „nekaj boš napravil s svojo naglostjo in jeznoritostjo, da te kaj prav hudega zadene, ali koga ubiješ, ali pa napraviš kako drugo neumnost; poprej ne bo miru.“

„To naj te ne skrbi,“ odgovori France. „Le pojdi molit in pa spat. Če te kdo kliče pri oknu, ne oglašaj se mu, če se mu ne pravi Godežev Tonček. Biriča se pa varuj kakor hudiča!“

Po tem poduku stopi Štibernikov France črez vežni prag na plano. Zunaj je bilo mrzlo, sneg je pokrival z ledeno skorjo vse, kar ni bilo pod streho. Vse se je bilo skrilo pred mrazom, le polna luna je zmrzovala sredi neba in razsvetljevala nočno praznoto, ko je France, zavit v mrzlo svojo obleko, koračil skozi vas.

2.

Ko je prišel France iz žleba, v katerem stoji vas, je bil na veliki strmi rebri, ki ni imela niti rodila drugega, nego kamenje in leščevje. Bil je to vaški pašnik poleti. Ako je hotel človek

v bližnji trg, je moral po tem kamenju kobaliti navzdol proti zapadu; ako je pa šel rebri počez, kakor France, je prišel do poti, po kateri so hodili čez Gorjance in na kateri je stala Rebrnikova krčma na Stenah. Sneg je bil vsekrižem razgažen, ker so tudi po snegu vaški pastirji pasli koze po leščevih mladikah. Bilo je torej težko hoditi iz gazi v gaz, s poti na pot in se vendar zmerom obračati v pravi kraj. Toda France je bil takim potom in skalam od mla-dega vajen.

S tisto skrbnostjo, ki jo imajo vsi kranjski fantje, ako ponoči štramajo okrog, da bi namreč poprej koga opazili v temi, kakor pa oni njega, je stopal tudi France tiho in počasi, dasi tudi se ni varno oziral okrog, ampak strmo gledal v tla in premišljeval.

Zdajci začuje neko ravštanje in mrmranje med skalami nad seboj. Hitro postoji in posluša. Mesec je svetil dovolj, da bi videl, kaj je; zakaj bilo je po glasu razločiti prav blizu, toda zaslanjala sta mu dva grma. „Morda škrat denarje seje,“ pravi mladenič in ukloni nalahko grmovje ter stopi nekoliko korakov navzgor. Zares bi si bil lahko potrdil ono misel, da vidi pred seboj škrateljna, ko zagleda čudno podobo.

Na najbolj šiljastem kamenu je sedela črna, precej velika kepa, kakor skrčeno sedeč deček, in je milo jokala.

France, ki se treh junakov pesti ne bi bil ustrašil, se je vendar zbal te prikazni in hotel pobegniti. Pa v tem hipu se iztegne kepa na kamenu, glava in dve roki sta se videli.

„O, ti pretegnjena luna ti, ti spak ti, da bi te nocoj Bog ne bil obesil gor, ampak da bi te bil v lužo vrgel žabam!“ tako je klela podoba na kamenu, s suhim prstom žugaje mesecu na nebu, z glasom pol na jok, pol na jezo.

Glas človeškega jezika ima neko čudno moč do nas. Že usta, ki sama na sebi nimajo nič sosebno pravilnega in krasnega v svoji podobi in obliki, se nam prikupijo, ako iz njih govori miloglasen, ubran jezik; nasproti pa se nam odurijo tudi najlepša usta, ako čujemo iz njih glas, ki se vedno grdo zadira in hriplje. Tako čakamo tudi ponoči, ako koga začutimo, najprej, da se nam oglasi. Šele potem se nam nekoliko olajša strah, ki ga povzročajo dostikrat vraže ali ostanki kake prazne vere, brez katerih je malokdo, četudi si jih še sam ni vsvesti.

Tako je tudi Franceta minil ves strah, ko je slišal, da zna mala pošast na kamenu tudi govoriti. Pogledavši bolj natanko je videl, da sedi namesto škrata na kamenu droban možiček sila šaljive postave. Bil je suh kakor goba; na mali glavi je čepel klobuk velik in širok kakor reta; rdečkasti lasje so gledali vsekrižem po vratu dol in mahali po kratki raztrgani kamižoli;

na nogah pa je imel irhaste udelane hlače do kolen, potem je bila za veliko zaplato vrednosti gola noga, kolikor je ni pokrivala snedena in razcefrana golenica rjavega njegovega črevlja, ki se ga je držalo še predlansko blato.

„O, ti spak ti!“ je klel možiček dalje, ne zapazivši, da je kaka živa stvar blizu — „kdo mi toliko prizadene kakor burja in mraz in pa stari mesec. Še v palce bom ozebel, ali pa me bo trgalo po členkih kakor hudiča, hu-hi!“ začne mala postava na kamenu zopet jokati ter skrči kolena na usta, tako da je klobuk pokrtil vsega moža.

„Kaj kolneš tod, koza!“ zavpije France.

Dedec na kamenu se ustraši nenadejanega krika, da pade zviškoma na zobe s svojega sedeža. Ali ravno tako naglo se zopet pobere na svoje kratke noge in plaho ogleduje, kdo je ta, ki ga je prestrašil.

„Dol pojdi k meni, koza! Ako ne greš, pa bom lase in ušesa od tebe kupil brez denarja,“ pravi France.

Počasi in kisló se drže pride dedec bliže. Ogleduje pa Franceta z malimi očmi od pete do tal.

„Nikar, boter! ne lasajte in ne uhljajte me nikar, saj sem božji človek, ne pa živinče,“ hriplje dedec.

„Kaj pa hodiš tod po kamenju? Ali morda nimaš pameti?“ vpraša mladi vaščan.

„Jaz sem Frtnatek Tekmec,“ odgovori mož pogumneje.

„Bodi, kdor hočeš; jaz te vprašam, kaj hodiš tod ponoči?“

„Spak, jaz pa tebe vprašam: kdo si pa ti?“ zavpije Tekmec ter stopi dve stopinji bliže in prime Franceta za prsi, zakaj do vrata mu ni segel.

„I, ti koza! Kaj pa bi rada od mene?“ govori mladenič, ubere z eno roko Frtnatka za vrat in ga zasuče kakor prazno vrečo okrog sebe. Mali Tekmec bi bil kolovratil po rebri navzdol, ko bi ga bil France izpustil iz pesti.

„Oj, boter, pustite me, pustite! Povem vam, povem!“ je kričal mož.

„No, le govori; kaj iščeš tod?“

„Jaz sem Frtnatek Tekmec“, pravi dedec zopet in sopiha na debelo, kakor bi privoščil pljučam malo več zraka, ker so ga uživala poprej v strahu le malo. „Veste kaj, boter, ali kdo ste, vi ste pa hudi ko sršen; vsa rebra ste mi pretrli. Ko bi jaz ne bil usmiljen, precej bi šel tožit, in s tožbo bi jaz nakanil in napravil, da bi vi zaprti sedeli štirinajst dni in trinajst noči zato, ker ste mi polomili rebra, da ves svoj živ dan ne bom lahko hodil po svetu.“

„Dozdaj ti nisem polomil še ničesar,“ odgovori vaščan, „če mi pa ne poveš, kar te vprašam, potlej te ukrivim kakor klobaso in

zalučim po dolini, da boš nosil cepete in betico vkup do drugega leta.“

„Jaz sem Frtnatek Tekmec,“ govori dedec.

„To si povedal že v tretje.“

„Zakaj me pa ti tikaš? Kdaj si mi kruha rezal? Kdaj sva v eni ograji pasla krave?“ vpraša Tekmec, ki je, pozabivši, kako trde so mladeničeve pesti, zopet dobil nekaj poguma.

„Spak, jaz sem gotovih petdeset let star mož, kdo si pa ti? Smrkavec si, da ti povem.“

Vsakemu drugemu, ki bi ga bil počastil s takim imenom, bi bil skočil France za vrat; zdaj pa mu vroča kri ni vzkipela; samo nasmejaj se je, bodisi da se mu je videlo vse grozno šaljivo, ali pa, da je spoznal, kako čuden je ta človeček.

„Odkod ste pa?“ vpraša France izlepa.

Ko je Tekmec videl, da ga mladenič više in da ga vpraša z lepo besedo, je bil takoj ves drugi.

„To pa to, boter, to vam pa že povem, to,“ začne praviti. „Jaz sem Tekmec, doma iz Suhe Krajine, nad vodo Krko. Moj oče so po vsem svetu po semnjih hodili in mešétili za krave. Vsak, kdor je kupoval kak rep v hlev, vsak je poznal rajnega mojega očeta.“

„Kaj vi tudi mešétite za krave?“

„Ko bi ravno kup narajmal, znam že, znam. A vendar jaz sem barantavec, nisem mešetar.“

„S čim pa kupčujete?“

„S čimer bodi. Ali morda kupite tobaka, en mehur ali dva? Prav dober hrvaški tobak je, nič moker, legak, rad gori. Vzemite ga. — A spak, v palec bom ozebel, že se mi je zanohtalo, zebe me ko spaka.“

In vnovič jame Tekmec šklepetati z zobmi, tresti se in javkati.

„I, kaj za devet zlodejev pa iščete tod po mrazu?“ vpraša še enkrat Štibernikov sin.

„Gori sem menil iti k Rebrniku, ali kako se spaka pravi pri le-oni hiši na Stenah, ki stoji sama. Pa ti hodim in blodim že od snoči po tem snegu zmerom po poti in vendar ne morem iz tega spakovega kamenja. Saj vem, da me nihče drugi ne slepi in ne moti, kakor ta-le gori, ta debeli mesec.“

„Torej vas luna trka?“ vpraša mladi vaščan.

„Koga trka?“ povzame mož jezno. „Kdo je dejal, da me kdo trka? Jaz vas bom tožil v kancelijah, da boste zaprti, kakor sem le-onemu Antonu Debelemu nadelal, če ga poznate, tistemu vinščaku, ki nosi grdo bradavico na nosu. Primoj-duha! Pili smo pri eni mizi. Nazadnje pa, ko jaz nisem mogel hitro dobiti denarja iz moš-njička — imel sem pa tačas denar, eno manj ko trideset šmarnih petic sem imel; ni treba misliti, da jih nisem imel —; kar me začne oni polh debeli mikastiti in suvati in drezati, tako

da me stlači pod mizo, kamor se mačku lučajo kosti. Tako mi je dajal, da sem bil mrtev, prav mrtev. Primojduha! Pa sem šel drugi dan precej k zdravniku po izpričevalo, da sem res obtolčen in udarjen, primojduha, pa sem šel štemplje kupit in sem tako dolgo lazil okrog gospode — —“

„Kako? Saj ste dejali, da vas je bil do mrtvega potolkel.“

„Spak, kajpak da me je bil, ali drugi dan sem spet oživel, razumejte me,“ razlaga Frtnatek Tekmec. „In lejte si, boter, Anton Debeli, tisti vinščak, ki ima bradavico na nosu, šteje baje križavce na stotine, jaz pa imam komolec raztrgan — glejte, luknja se mi je izvrtala —; in kako sem ga bil naparal? Zaprt je bil osem dni in osem noči. Še dandanašnji me neče pogledati, ako se snideva v krčmi. In tako bi jaz lahko naredil z vami, ker ste me ozmerjali, da sem mesečen, in ker ste mi potrli rebra; primojduha, da ste mi jih, boter! A nikar se ne bojte; jaz sem usmiljen, ne hodim rad okrog gospode, ker vem, da se je denar prerad prime. Če mi pokažete pot do Rebrnika, pa vam vse prizanesem, boter, in še pohvalim vas povsod, koder bom hodil, ponoči in podnevi.“

„Zakaj pa hodite tod, če res mislite k Rebrniku?“ vpraša France.

„Ljubi moj,“ odgovori Tekmec, „jaz sem bil že nekaterikrat gori v le-oni krčmi. Pa vendar

se mi je zmešala nocoj pot, da spak vedi, kod štramam. Vem, da mi ni naklonil tega nihče drugi kakor mesec in pa coprnice. Boter! Lepo vas prosim, spravite me do Rebrnikove kašče — od kašče do hiše je samo deset stopinj, odtod izlahka najdem stezo — in, boter, jaz nisem tako umazan, da vam ne bi dal za pet poličev vina, tistega rumenega; res, primojduha, za pet poličev dam ali pa za šest.“

Précej po tem pogovoru sta koračila naša dva moža, stari Tekmec z majhno culo na rami in mladi Štibernik, po stezi, ki je držala med skalami rebri napošev.

„Kaj pa imate opraviti gori?“ vpraša čez nekoliko časa mladenič.

„Tega vam pa ne povem, boter! Dva moža me tamkaj čakata,“ odgovarja Tekmec in hiti premikati svoje kratke noge, da ne bi zaostal za svojim korenjaškim tovarišem.

Kmalu sta se izgubila naša moža med drevjem Rebrnikovega vrta. In daleč po strmi rebri, po poljanah, ki so se raztezale v dolini, in po zarastlih vrhovih je bila zopet tista tišina, ki vlada v mrzlih zimskih nočeh. In luna je sama v svojo pot plavala na širokem obnebju, ne boječ se niti mraza niti kletve Tekmečeve, da bi jo Bog vrgel v lužo.

3.

Hiša po vsem tamošnjem svetu znanega krčmarja Rebrnika je stala sicer sama pri pešpoti čez Gorjance, vendar je bilo gotovo, da Rebrnik potoči več veder vina, ko marsikateri krčmar ob veliki cesti. To je bilo pa zato, ker je Rebrnik že po očetu podedoval umetnost, da je znal goste k hiši privabiti tako, da, kdor je le enkrat pil dobro kapljico pri njem, se je gotovo oglasil pri prijaznem krčmarju vdrugič, ako ga je le pot privedla mimo ali vsaj blizu njega. Veljal je mož v okolici za premožnega, vendar je stanoval in točil v leseni, le ometani in pobeljeni hiši.

Tistega večera je bilo v Rebrnikovi krčmi vsakovrstnih pivcev. Pri prvi velikanski mizi so sedeli domačinje, postarni možje, hudi vinski bratje. Ti so govorili glasno, da so prevpili vse druge, največ potujoče druge ljudi, ki so bili namenjeni čez Gorjance. Med poslednjimi sta posebno tiho sedela dva Hrvata, prvi okoli šestdesetih, drugi pa za štirideset let mlajši. Pa ker sta imela onadva bolj svoje razgovore, so ju pustili tudi drugi v miru.

„Hej, kaj bi gledali prazno posodo na mizi!“ izpregovori izmed pivcev pri prvi mizi pikast mož, Dlek z Griža. „Tone, bodi, bodi ti enkrat po volji božji in moji in daj sam za poliček,

za drugega bo pa že kako, in prinesi ga še en bokalec! Pa pomni me, ne privijaj pipe poprej, dokler ne bo zvrhoma polno. Mera in vaga v nebesa pomaga. Rajni stari Strmè je dostikrat rekel: ‚Krčmar ne pride nobeden v nebesa.‘ Tako, glej, da mu storiš vsaj ti to sramoto, rajnemu Strmetu, da prilezeš gor.“

„I, kaj, ljubi moj Dlek! Prijatelja sva si, kar se poznavata; jaz vem, če ti prideš gor k svetemu Petru, da ga boš nadlegoval noč in dan, naj še mene potegnejo gor,“ odgovori krčmar Tone Rebrnik. „Na, deklina, prinesi ga še en bokal!“

Iz drugega kota pride rdeča, debela deklica po prazno steklenico, da bi prinesla polno.

„He-he, Tone! kaj me ne poznaš? Saj že pijem in pijančujem, kar sem pustil mleko. In kdo ga je več popil ko midva vkup? Torej te ne zapustim nikoli, he-he,“ pravi Dlek.

„Tega ne, tega,“ se oglasi vmes stari Golman, sivoglav mož, podolgastega, nabranega lica. „Dober prijatelj je boljši od gotovega denarja, pravijo ljudje, in Dlek je dober prijatelj, dostikrat sva že sedela vkup.“

„Stara pijanca,“ reče Dlek.

„Tega ne, tega,“ pravi Golman. „Pijanca pa nisva. Jaz res pijem, pa pijanec nisem in ne bom. Jaz sem preskrbel vse otroke, pa sem jih imel jaz devet, moja babnica pa devet.“

„Osemnajst jih ni bilo, glej hudika dvakrat,“ momlja drugi starikav pivec, ki je stal na leseni nogi.

„Devet sem jih preskrbel. Kaj jih nisem imel jaz devet, moja baba pa tudi devet, šentaj, saj sem se le en pot ženil,“ reče Golman in se smeje svojemu ostroumju.

V tem hipu se odpro vrata. Hrup po izbi malo potihne; vsak se ozre, da bi ogledal nova dva prišelca, ali sta znana ali neznanca. Bravec gotovo ugane, da ni bil nihče drugi na vratih nego Tekmec in France.

„Na, France, tukaj pij!“ je klical neki mož prišlega mladeniča ter mu molil napolnjeno kupico.

„Ne bodi taka mrzlica, kakor tvoj oče, da bi se bal in ogibal vina. Pretegni no, Bog nam ga je dal, tudi da bi ga pili, ne samo za prodaj. Pri mišji duši! Ko sem bil jaz mlad, kakor si ti zdaj, sem nesel vedro vina v želodcu, dve vedri sem ga pa še lahko zavihnel na ramo in še sem šel ravno kakor kolesnica. Zdaj na stare zobe ga imam pa že kakóve poliče zadosti, da švedram po cesti kakor švedra.“

Tako je govoril drugi sosed, ki so ga klicali za Selvestra. „Koga si pa pripeljal s seboj, France?“ vpraša drugi pivec.

„Aha, jaz ga že poznam, to je tisti Tekmec iz Suhe Krajine,“ pravi Dlek.

„Slišal sem, da rad pije, pa nerad plačuje,“ reče krčmar.

„Bo moral plačati, če bo pri nas pil,“ pravi Golman ter kliče malega možička pit. „Na, Tekmec, pij pa k nam sedi, boš dal za kake tri poličke, če te denarji kaj razrivajo.“

„Spak! denarja kakor pečkâ na jablani,“ reče Tekmec, pogumno vzdigne kozarec in ga izprazni, ko bi mignil.

„Ti si bil žejen,“ pravi Golman.

„Slišite me, boter, žejen sem bil pa kakor kepa ob ajdovi setvi!“ odgovori Tekmec in sede za mizo k možem, kjer je ves večer pridno vlival vase, kadar je prišla vrsta nanj.

France je bil vtem popustil domače može in se pridružil Hrvatoma, ki sta bila in pila v temnem kotu nekaj bolj sama zase. Kmalu so videli Franceta v živem pomenku s tujcema; toda govorili so natihoma, hrup po izbi je bil velik, razumeti ni mogel nihče, o čem preudarja le-ona trojica.

„Kdo je pa oni starec, ki govori s Štivernikom?“ vpraša mlad vaščan na drugem koncu izbe svojega soseda.

„Ne vem, ga še nisem videl v zobe; mora biti kakšen tihotapec, ki vlačí semkaj tobak s Hrvaškega, ali kaj takega,“ mu odgovori drugi.

„Kaj?“ se čudi tretji. „Ali ne poznate tistega hudega Ivana izpod Karlovca?“

„Kaj? to je tisti? Aha, zdaj ga poznam; slišal sem že nekatero o njem,“ govori prvi.

„I, ta je že nekateremu biriču in lebljajtarju belil glavo,“ pravi drugi.

„In imeli so ga že v kleščah, zlodej vedi kolikrat, pa jim je vsem dal po nosu in jo potegnil. A zvit je zvit. Kaj ima pač Štibernik ž njim vkup. Ta bo nekdam še tudi tako vrtoglav ali pa še hujši, to vam povem; če boste živel, se bošče spomnili mojih besedi,“ pristavi še eden.

„Štibernikov France? Le verjemite, ta že zdaj tobak nosi čez mejo. Hrvatom kaže pot. Plačajo mu res dobro, ali nevarno je, nevarno. Lehko, da se izpodtakne in pride lebljajtarjem v pest,“ je rekel četrti.

„S hudičem se pa ni veliko bratiti in pečati.“

„I, hudirjevo malopridni so tisti ljudje,“ jim prestriže besedo sosed Dlek, ki je prišedši slišal, da se menijo možje o graničarjih ali, kakor so jih sami imenovali, o lebljajtarjih. „Jaz sem imel tako lepo mošnjo iz jelenove kože, da je fajmošter in šolmašter nimate enake, in je ne bosta imela. Še rajni oče moj — Bog jim daj večno luč — so jo bili podedovali po tistem gospodu Lavščku, če ste ga poznali. Lepa in močna mošnja je bila primojduha! Jaz grem po cesti in srečam te hudiče vse štiri. Tista mala potegnjena palica, tisti Peč me ustavi:

Stoj! Kaj bo zlodeja, pravim jaz. Tobak pokažite, reče on. Kdaj si ga spravil pri meni, tobak svoj, odgovorim jaz. Nič — pravi — vi imate pipo v ustih, torej kadite tobak, mi smo cesarski služabniki, moramo vedeti, kaj in kako, ali puhate pošteni opaldarski ali kontrebantarski tobak. In za pet hudirjev, ni se mi jih bilo odkrižati. Pokazal sem jim mošnjo tobaka in trdil in prisezal, da imam opaldarski, cesarski tobak. Pa ti ga je nesel prgišče pod noš, tisti dolgi rivec, in menda je imel hudičev poduh, precej je bil ugenil, da sem kupil tobak od Hrvata. Vzel mi je mošnjo, in še za dva goldinarja pečat sem dobil. Da vam povem, tako sem bil jezen, da bi bil tisto glisto, lebljajtarja Peča kar z vilami prebodel in obesil v mejo, kakor slepca.“

„Kaj pa mošnja,“ vpraša eden.

„Nikdar več je nisem videl.“

„Ali s Francetom Štibernikom bodo še vse drugače naredili, če ga dobodo, ko bo cijazil in nosil kaka dva centa hrvaškega kontrebantarskega tobaka čez Gorjance,“ sklene naposled drugi mož.

„Kakor je trden, slabo se mu bo godilo,“ pravi Dlek.

„Komu se bo slabo godilo?“ vpraša France, o katerem so govorili, ko je bil zaslišavši svoje ime v pomenku drugih ljudi naglo popustil

svojo družbo in z jeznim čelom stopil pred sosede.

„Nič hudega ne govorimo, nič, France,“ je tolažil Dlek, toda težko bi se ga znebili tako naglo, da ga ni bilo odvedlo nekaj drugega na druge misli. Zagledal je namreč France, da stoji za vratmi lepa Mica, krčmarjeva hči, rdeča v lice kakor kuhan rak, in da mu silno miga in kima, naj pride bliže. To je učinilo, da je pozabil zabave s sosedi in da je naglo stopil do Mice.

„Lej je, lej, še videl te nisem nocoj; pojdi, boš pila mojega vina, greš?“ pravi France s svojim najljubeznivejšim glasom, vendar natihoma.

„Zdaj ne,“ odgovori deklina, „drugo pot, France! Zdaj sem ti prišla povedat, da so lebljajtarji zunaj. Zdaj zdaj pridejo v hišo. Varuj se, France, morda te poznajo, in pa Hrvatoma reci, naj se skrijeta. Brž!“

Rekši steče deklica iz izbe vun, da bi v veži še malo zadržala nove prihajavce. France pa se naglo obrne in pove starejšemu Hrvatcu, katerega so klicali kmetje za Ivana, nekaj na uho. Ta je dobro spoznal, da je po njem, ako ga dobodo graničarji tukaj, zakaj posa ni imel nobenega, znan pa je bil že povsod kot zvit tihotapec s tobakom. Iz izbe uiti ni bilo moči, ker so se slišali vrage njegovi že v veži.

„Žuri se, brate!“ reče mlajšemu svojemu tovarišu ter ga dregne s silnim komolcem v rebra, „hajdi na peč, skrij in odeni se, izpij, a gledaj na vse i name.“

Na skok je bil mlajši tihotapec na peči, kjer je legel ob zidu in se ogrnil s plaščem tako, da je zakril narodno nošo svojo, katera bi ga bila precej izdala.

Stari Ivan pa je vzel enemu izmed svojih sosedov kranjsko kučmo z glave, porinil luč na drugi konec mize, se zavil v plašč in sédel v dve gube v temni kot.

„Koji me izda, onomu razbijem glavu!“ pravi Ivan pol glasno pol tiho po izbi, pogleda z malimi, globoko v lice vtisnjenimi očmi po navzočih, kakor bi že zdaj iskal izdajavca.

„Kaj pa je?“ vprašujejo nekateri.

Zdaj stopijo štirje možje v izbo, v vojaški obleki, s puškami in sablami, z dvema jermenoma na križ in vsi razen enega z dolgimi brkami pod nosom, in kmetje si šepečejo od ust do ust: „Glej, hudiča, lebljajtarji! Kaj jih zlodej nosi tod!“

Cesarski služabniki, ki so se sami imenovali graničarje, so imeli tačas skoraj vso redarstveno oblast v svojih rokah, dasiravno so imeli največ posla zlasti po dolenjem Kranjskem ob meji hrvaški s skrivnimi prekupci tobaka. Nobenih oblastnikov pa ni ljudstvo bolj sovra-

žilo, nego ravno nje, menda že zato, ker so rabili svojo moč tolikanj prevzetno, da narod ni mogel spoznati, da so postavljeni zavoljo občnega redu. Sovraštvo to je ostalo še zdaj, ko jih že več ni, v slovenskem narodu tako, da, ako hočejo reči kmetje kakemu dvomljivemu, napol gosposkemu postopaču kaj posebno hudega, mu reko: 'Ti lebljajtar ti.'

Ti štirje, ki smo jih bravcu privedli pred oči, so bili pri gosposki na glasu, da so jako skrbni varovavci javnega miru in natančnega izpolnovanja cesarskih postav, med kmeti pa niso uživali nikjer kaj posebne hvale. Zlasti njih načelnik, Peč imenovan, ni imel nobenega prijatelja med ljudstvom, izvzemši deklīče.

Peter Peč je bil komaj poldrugo leto v tej službi, in vendar je bil prvi izmed treh svojih mnogo starejših tovarišev, dasi je gola in gladka njegova brada pričala, da je izpolnil komaj dvajseto leto. Iz tega in pa iz obilega denarja, ki ga je trosil, so sodili umni možje, da mora biti Peter Peč kakega gosposkega rodu. Tudi je govoril več jezikov, znal je gladko pisati in še več reči. Nekateri so celo trdili, da umeje narejati točo, ki pobije polje črez sedem farâ. Ta govorica jih je menda tudi napeljala na to, da je bil Peter Peč dijak črne šole, da so ga pa iz šole izvrgli, ker je razodel neke skrivnosti, katere mora vsak črnošolec tajiti. Pa naj bo

že kakor hoče, to je lahko videl vsakdo na svoje oči, da je Peter Peč najčednejši mladenič, kar jih dekleta v okolici poznajo in včasih od strani pogledujejo.

Bil je lebljajtar Peč popolnoma pravnega obraza, belega lica, velikih oči, visokega čela, bolj šibkega telesa in srednje postave. Njegovi trije tovariši so bili starejši možje, katerih zarastli in rjavi obrazi so kazali, da so prečuli že nekatero mrzlo noč pod milo luno.

Puške postavijo v kot. Peč gre dvakrat po izbí gorindol, mencajoč si roke, pa se niti ne ozre po drugi družčini, ki je bila v hiši. Naposled sede še on k mizi za vratmi, kjer so si bili našli prostora njegovi tovariši. Hrvatov tihotapec ni zagledal nobeden.

Kmalu nastane med pivci zopet poprejšnje vretje in vpitje. Dva pa dva sta imela govorico med seboj, včasih se naglo pobogala in preskočila v pomenku na druge reči, včasih pa trdovratno pritrkavala svoje misli in iskajoč pomoči pri sosedih vpletala še druge v svoj pogovor. Zopet drugi je pravil mlajšim izkušnje in spomine iz svojih mladih let.

Vsega tega se ni udeleževal France. Tiho je sedel na oglu in ognjeno gledal lebljajtarja Petra Peča, ki se je hotel nekaj kratkočasiti s krčmarjevo hčerjo Mico. Vrtel se je kakor vrtavka in jo zdaj lovil za roko, zdaj za obleko,

morda še toliko rajši, ker je videl, da draži dolgega mladeniča, ki ga tako pogleduje.

Krčmar Tone Rebrnik je bil nekako čisto utihnil. Bal se je, da ne bi v njegovi hiši dobili Hrvatov in bi tako še njega ne pripravili v zamero in zadrego pri gosposki.

Frtnatek Tekmec se je bil že precej vina nalezal in je vedno pravil čudovite tožbe svoje, kako je tega in onega posadil v ječo; pil je mnogo in vedno klical vina rekši, da „ima denarja ko pečkâ.“

Graničarji so se menili med seboj večkrat po nemško. Zlasti Peter Peč si je štel v nekako čast, da je mogel kaj svojim trem tovarišem povedati tako, da ga kmetje okoli niso razumeli. Tudi zdaj je del kapo na glavo, smeje se nekaj pravil in kmalu potem odšel vun.

Med kmeti je bil star, doslužen vojak, ki je s silo ujel nekoliko besedi tujega jezika. Ta je nekoliko razumel, kam gre graničar.

„Slišiš, France!“ je klical ta. „Ali hočeš sam sebi dobro?“

„Kaj pa je?“ je vprašal France nejevoljen že zavoljo navzočnosti graničarjev.

„Jaz te vprašam, če hočeš sam sebi dobro?“

„To se ve!“

„Poleno znaš tudi pobrati na drobnem koncu, z debelim pa mahniti po buči?“

„Znam, menim. In še svojo zastavim, da ti bo počila, če bi bila tudi kamenita.“

„Rajši verjamem, kakor bi jo dal poizkušati. Midva se ne bova tolkla, Bog obvaruj, France, midva sva prijatelja. A za drugo betico vem, ki jo gre razbiti, in ti jo boš, če nisi kukavica.“

„Katero?“

In Francetov tovariš, stari vojak se nagne do njegovega ušesa ter mu skrivnostno pove na uho: „Lebljajtar Peter Peč je šel gori v vašo vas k Rezki, sestri tvoji. To je dejal, jaz sem dobro razumel.“

To rekši tiho pogleda Francetu v obraz in pravi:

„Kaj boš ti dejal na to?“

France Štibernik ni odgovoril nobene besede. Pobesil je glavo, v lice je obledel kakor smrt, se ugriznil v spodnjo ustnico, svetlo pogledal, vstal in odšel.

„Kaj si mu za pet hudirjevcev povedal izpod klobuka, da je tako ozelenel in precej šel?“ je vprašal Dlek, ki je opazoval Franceta.

„Tiho bodi, stričev, tiho! Jutri boš nekaj slišal, česar ne povedo vsak dan stara babšeta; pa molči!“

4.

Prestavimo se s častitim bravcem v majhno in nizko stanico. Pohišstvo te izbice kaže, čeravno

ne pomanjkanja, vendar siromaštvo; zakaj vse, kar vidimo tu, je velika, rdeče pobarvana skrinja in majhna postelja s slamnatimi blazinami in rjuhami debelega domačega platna. Vse pa je čedno in snažno. Vendar hrani ta ubožna stanica dragocen biser, ki ga dostikrat zastonj iščeš po bogato olepšanih mestnih sobah, hrani: nedolžno deklico. Bila je to spalnica Štibernikove Rezke.

Dolgo je že, kar je Reza upihnila luč in legla na trdo posteljo. Dolgo je še leže molila večerno molitev, in vendar ni hotel spanec zazibati trudne glavice. Zrla je v leseni strop, mesečina je sijala skozi majhno, z železno mrežo zavarovano okence, in čudne misli so obhajale dekleta. Videla je svojeglavega, drznega brata v nevarnostih, ni ga mogla udržati doma. Mislila si je, kako ga bodo ljudje sodili, imenovali ga tihotapca, napol razbojnika; kako ga bodo iskali biriči — in ni si mogla kaj, solze so se ji ulile. Jela je zopet moliti. Molitev dá tolažbo, človeka razmisli. Tudi Reza je naposled zadremala.

Ko se zbudi, ni več sijala mesečina v izbico, a nekdo je trkal na okno in napol šepetaje klical njeno ime. Čuden mraz jo izpreleti po vseh udih. Bilo jo je strah, potegne odejo čez oči in ušesa.

„Rezka!“ je šepetalo zopet od okna.

Glas je bil lep, mehak. Zazdelo se je Rezi, da ji ni čisto neznan, nekoliko jo mine strah, séde na posteljo, da bi natančneje poslušala; vendar si ne upa niti dihati.

„Reza, lepa moja Reza! Zakaj se mi ne oglasiš?“

To je bil glas lepega graničarja Peča, ki je šel enkrat ž njo od maše in ki je prišel že večkrat brez uspeha pod okno.

„Tako pridi vsaj bliže okna, da ti nekaj povem, saj vem, da ne spiš, ljuba deklica moja!“ je vzdihoval Peter Peč.

Zdajci se domisli Reza bratove grožnje, da bo graničarja ubil, ako ga dobi blizu hiše. Brat je bil nocoj zunaj, to je vedela. Kaj, ko bi prišel zdajle, ko bi našel tega človeka tukaj, ko bi v jezi res storil kaj hudega! To je Reza pomislila v enem hipu, v drugem pa je skočila iz postelje, šla blizu okenca, vendar ne prav do line, ter dejala: „Kaj bi radi? Bežite!“

„Nič se ne boj, Reza, nič. Kdo ti pa kaj hoče? Samo govorila in menila se bova, pojdi bliže, rožica moja zlata!“ je javkal mladenič.

„Midva se nimava kaj meniti, gospod! Ako bi vas moj brat dobil tukaj — moj Bog — bežite, lepo vas prosim,“ govori deklica s tresočim glasom.

„Nič se ne boj, jaz se ga tudi ne bojim. Bogve, kje je zdaj tvoj brat. Meni se zdi, da

sem ga videl v krčmi, še četrť ure ni tega; pijan je bil, gotovo ga ne bo,“ pravi Peč.

„Je že tukaj!“ zavpije Rezki znan glas strahovito graničarju za hrbtom. Obenem treščí debelo poleno Peču po glavi, da se namah in brez glasu zvrne ob hiši na tla.

Deklica zakriči na ves glas. Oče Štíverník v stranski izbi se zbudi in plane na noge.

„France, stoj! France!“ kliče deklica.

„Kaj ti pa je?“ vprašuje oče iz druge izbe.

„France bo nekoga ubil zunaj, oh, oče vun! Brž vun pod okno.“

Starec teče nato vun, napol opravljen. Toda zunaj je bila tema. Oblaki so se podili po nebu, in le malokdaj se je majhno pokazal mesec. Vse je bilo tiho, nikjer nobenega šuma. „Neumna si,“ je godrnjal starec hčeri, ki mu je bila prišla za petami z lučjo. „Kje je France pa še kdo? Sanjalo se ti je, pa vpiješ.“

„Glejte, glejte!“ je kazala Reza proti kozelcu s prstom. Tam se ji je zdelo, da je videla človeka, ki je nesel drugega na rami kakor hlod. Zdel se ji je grozovito velik, tako da je dvomila, je li to France ali ne. A izginil ji je v temoti v tem hipu, ko ga je zagledala.

„Bog nas obvaruj vsega hudega,“ je rekel Štíverník, potem pa se je obrnil k hčeri in videvši jo napol razpravljeno stati na mrazu, je dejal skrbljivo: „Deklica! Le v hišo pojdiva,

da ne prezebeš, bo že Bog tako obrnil, da ne bo nič hudega.“

Nerada je Reza ubogala očeta, vendar je šla.

„Kaj imajo pač ljudje okrog naše hiše? Zakaj se ne pobijajo drugod?“ reče oče in dene črno, ubito svetilko na mizo.

Hči ni mogla odgovoriti. Skoraj gotovo se ji je zdelo, da je bil brat tisti, ki je udaril Peča, in katerega je videla izginiti ob kozelcu z butaro na rami; oh, morda je nesel človeka, ubitega s svojo roko. Že je videla ljubega brata v železju pred krvavo sodbo — in tesno ji je bilo pri srcu, mrzel pot ji je tekkel po čelu.

„Ali Franceta še ni?“ je vprašal starec dalje.

„Oh, ni ga ne,“ odgovori hči, „in ravno zavoljo tega me skrbi.“

„Nič ne maraj, nič, France že pride: da se pa dva tepeta pod našo hišo, kaj nam tega mar,“ reče starec, vendar glas se mu čudno izpremeni, tudi njemu pride misel v glavo in pristavi: „Kaj, ko bi bil France imel pretep?“

Deklica ni mogla molčati. Solze ji zalijo oči.

„Oče! meni tudi tako pravi vest. Zdelo se mi je, da sem čutila tistega graničarja Peča na tnalu. Ravno snoči mu je zapretil France. Oh, oče, lepo vas prosim, užgite še enkrat svetilko in oblecite se, pa pojdite pogledat malo po poti

ob kozelcu dol, morda se tako odvrne velika nesreča. Gotovo je bil France, pojdite, lepo vas prosim. Meni se je zdelo, da sem slišala ravno njegov glas.“

Starec resnobno premišljuje en trenotek, potlej pa hitro natakne velike črevlje namesto cokljastih copat, obleče kožuh in pokrije retasti klobuk na sivo glavo.

„Le duri zapehni, da te ne bo strah, deklica, pa potrpi malo; moli roženkranc ali božje čednosti, jaz malo pogledam, pa pridem zdaj-zdaj nazaj.“ Rekši vzame svetilko v eno roko, v drugo drenovo palico iz kota pri vratih in gre iz hiše.

Komaj pride do kozelca, zagleda na snegu rdeč madež — kri, za dve stopinji zopet več kapljic. Tudi stopnje je razločil po gazi, sledi velikega črevlja, kakor ga je nosil France. Staremu je postalo tesno pri srcu, hitreje in hitreje je stopal, zmerom po krvavi sledi. „Bog moj, oče nebeški in ljubā Mati božja! Da bi ne bil vsaj on kaj storil! Oh, Jezus, Jezus!“ je molil oče Štibernik, pa le še bolj je bil nemiren. Bil je že na strmi rebri, na poti, ki je držala do Rebrnika, že dobre četrť ure od doma; pa vrniti se mu ni dalo; vsekakor je hotel vedeti, kaj je. Krvavi madeži na snegu so bili sicer vedno redkejši, pa gotovo je bilo, da je šel pobjnik k Rebrniku, zakaj že je videl mož luč

izmed sadnega drevja samotne krčme in ko ne bi bil od starosti že malo gluhi, bi bil mogel čuti že tudi divji krik vinjenih pivcev.

Pa glej! Nekaj podolgega je ležalo na poti. Bil je človek. Suknja in jermen na križ sta pričala, da je graničar. Iz gladkega lica je Štibernik spoznal Peča. Stari mož naglo poklekne tik trupla, postavi svetilko predse v sneg in se spogne čezenj. Lice Pečevo je bilo blede, zmrzla kri se mu je držala las, sicer pa je bil gorak, srce je bilo in globoko je dihal. Tudi ni bilo videti nikjer velike rane, le nalahko je imel prebito glavo. „Hvala Bogu! temu ne bo nič hudega,“ reče starec in precej se mu olajša pri srcu. „Kmalu se bo zbrihal, pa bo vstal. Jaz pa lahko grem proti domu in po poti zabrišem krvave sledi, da ne bo svet vedel, da se je to zgodilo pod mojim oknom, sosebnost če je je to storil moj topoglavec; hvala Bogu, da ni hujše.“ Taka je bila prva misel starčeva, ko je bil graničarju pretipal glavo in videl, da je samo malo udarjen, čeravno še napol v nesvesti. Vendar Štibernik je bil dobra duša, smilil se mu je ranjenec in kakor je že nerad zapletal sam sebe in svojo hišo v sitnosti, je naposled sklenil iskati pomoči ubogemu človeku. „Mrzlo je, morda pride kdo kmalu iz krčme tod po poti, ali pa ne; pijanec je živina, ne spraviš ga izlepa od vina, kakor medveda od ulnjaka.

Revež bi morda še zmrznil na mrazu. Stoj! Rebrniku povem, on naj ga ponese na gorko, da se zopet zave. Drugo pot naj ne lazi okrog, mlada norost!“

Godrnjaje te besede, se približa krčmi.

Krik in vpitje se je slišalo iz hiše. Ko je prišel do praga, je malo postal, ker znan glas mu je zvenel na ušesa, glas Francetov. Toda ni bil navadni glasni govor, ampak divje hripavo grlo je hreščalo izmed množine drugega šuma.

„Zopet tepež! Za pet Kriščevih ran, pod zemljo me bo spravil,“ vzdihne starec in jame z močno pestjo trkati na vežna vrata.

Dolgo je moral nabijati, preden se na vratih prikaže krčmarjeva hči z brlečo lučjo v roki, vsa prepadla in uplašena. Zagledavši očeta Štibernika vzklikne: „Oče, le brž stopite v hišo, branite, pobili se bodo. Pomirite Franceta, če ne, graničarji ga ubijejo ali pa on koga, le brž, oče, za božjo voljo!“

„Moj Bog, moj Bog, to ti je križ ž njim! E, France, France!“ je javkal starec ter hitro stopil čez vežo.

Ravno je hotel pritisniti kljuko, ko se vrata nekoliko odpro in iz krčme smukne boječe mali Tekmec. Zagledavši starega Štibernika je menda menil, da ima zopet kakega sovražnika pred seboj, zato je tik stene napol počenil. Ko se je pa na prvi pogled prepričal, da mu ta

človek ni nevaren, se mu je obesil na roke in klepetal: „Boter, ljubi boter moj, ne hodite v hišo, beživa, zakaj vrat vam zavijejo, kakor so ga hoteli meni, kakor da bi bil neumno živinče, resnično, boter, nikar ne hodite!“

„Pustite me, prijatelj,“ je dejal starec in stisnivši palico v pest odprl duri.

5.

Morda je malo dežel, kjer bi popili prebivavci primerno toliko svojega pridelanega vina, kakor ga popijo Kranjci, sosebno Dolenjci. Kadar je sédel kmet k vinu, ga ne pusti izlepa. Iz mladih let vajen te močne pijače, je popije nekateri toliko, da bi bil marsikje drugod vzgled nezmernosti in čudo vinopivcev. Pa tudi posledice tega vinopivstva se vidijo očito. Le primerimo pivopivca, nemškega Bavarca, vinščaku slovenskemu Kranjcu: tam najdemo debelega, trebušnega moža rdečih lic in navidez zdrave barve, tu pa vidimo sesušenega, koščenega kmeta, čigar obraz je sicer od solnca zatemnel, vendar bolj na blede vleče, ker je podoba, kakor bi bil od kosti in kože. In vendar, ko bi oba, primerjaje njiju telesno moč, postavil z oči v oči, kateri bi se pač ognil drugemu?

Poleg vsega tega pa, da slovenski kmet rad pije vino in rad dá zanje, vendar popolnoma

ne pozabi, kako težko je pridobil denar. Redko se dobo med pivci tako gostoljuben človek, da bi plačal za neznanca, dasitudi ponudi skoraj vsakemu človeku v kupici piti, ako se ne boji zamere.

Frtnatek Tekmec sam je moral omenjeni večer to izkusiti, če mu že tudi, staremu slovenskemu pijančku, ni bilo treba te izkušnje. Prišel je bil k Rebrniku z majhnim denarjem, žejen je pa bil za veliko. Upal je tukaj dobiti kaj tihotapecev in se zmeniti ž njimi za kakóv zaslužek. Toda to se mu ni obneslo, ker edina dva navzočna sta se zmenila s Francetom in sta Frtnatku precej odkraja povedala, da ga ne potrebujeta. To je Tekmeca tolikanj bolj ugriznilo, ker je zagotovo pričakoval kakega zaslužka. Tiho je sédel za ogel na prejšnje mesto k drugim možem, odvezal z zobmi in nohti trikrat zavozlani mošnjček, preobrnil čisto vse, pa nikakor ni mogel več najti, nego kolikor je bilo plačati za prvič. Kranjski pijanci so namreč prepametni, da bi se dali opehariti svojim krčmarjem, in četudi zaupajo njihovi poštenosti, vendar jim rajši vzamejo še priliko in izkušnjava, ki bi jih utegnila zapeljati, in sicer tako, da po večkrat plačujejo račun.

Za prvi račun je bil torej Tekmec naštel nekaj drobiža, potem pa, ko so se poprijeli drugi možje Golmanovega nasveta, da bi namreč

še in še pili, je jel skrbno premišljovati, kaj bi storil: ali bi se zavlekel na peč spat, ali pa bi še pil, predrzno upajoč v tuje mošnje. Ko si je bil dvakrat obliznil ustnice in ko je čutil, da je grlo zmerom bolj suho, je sklenil z velikim pogumom piti, za plačilo bo že, kakor bo.

In ravno ta nesrečni sklep malega moža Tekmeca je bil vzrok, da se večer ni izšel po krčmarjevi volji, in da je vstal velik hrum in šum po izbi.

Kmetiški možje so imeli navadne pogovore o letošnji kapljici, primerjaje jo lanski, o pridelkih, o davku in desetini, če stari Trpotec omoži hčer in ako mu kaže jemati zeta, in druge navadne reči, v katere je Frtnatek tudi bleknil kakovo pametno, potegnivši globoko iz kupe. Vedno težja in težja je bila Tekmečeva glava, vendar je dobro vedel, da ga bodo kmalu prijeli ljudje pri duši za denar in skrb ga je držala malo treznega. Bal se je pa bolj za svojo kožo, da se ne bi pobratila s kakóvo ljudsko pestjo, kakor pa za pošteno in častno ime. Ko so bili prišli celo graničarji, ko sta Hrvata pospala in je bil France odšel iz hiše, je izginil Frtnatku zadnji up, da bi srečno pojedel mleko, v katero je tako nepremiselno zadrobil kruha. Najbolj pa si je bil v strahu pred graničarji, da ga ne bi uklenili in zaprli.

Dolgo misli revež, kaj bi storil, vzame culico pod pazduho in tiho šepéta vun. Toda bila je že nesrečna luna to noč; zagleda ga mlad vaščan izmed pivcev ter mu grmeč zapove, naj počaka, da plačajo; če ne pa mu raztegne cepeli. Moral je torej nazaj, s počasnimi koraki je šel na ogel in si mislil drugače pomagati iz neprilike.

Zopet vstane, gre tiho v stran in podreza starega, v kotu spečega Hrvata: „Boter, o boter ljubi!“

„Odnel te vrag, človeče, što češ!“ je zarežal tihotapec sikaje.

„Posodite mi petico denarja, boter, precej jo vam vrnem; bodite tako dobri, boter, lepo vas prosim, malo manj kakor Boga,“ šepče Tekmec.

„Odlazi!“ je dejal stari Ivan.

„Kaj me ne poznate, boter s Hrvaškega? Jaz sem tisti Tekmec, ki sem včasih krivonogemu Petru nosil tobak, jaz vas tudi poznam, vi pa krivonogega Petra in tako napol tudi mene. Pomagajte, boter Ivan, in posodite mi petico.“

„Odlazi!“ je dejal tihotapec in jezno zaškrtal z zobmi, dvignivši roko, kakor bi ga hotel suniti pod rebra. Tu se ni dalo torej nič opraviti, to je Tekmec uvidel, zato se je obrnil na milost krčmarjevo in še njega natihem povprašal, toda

zastonj; tudi Rebrnik mu obrne hrbet. Žalosten in brez tolažbe Tekmec zopet sede, in v vsakršno usodo vdan pričakuje, kaj bo iz tega. Ni mu bilo treba dolgo čakati. Možje so hoteli skleniti pijančevanje za ta večer in vsak je položil svoj del na mizo. Zastonj je Tekmec obetal, da že še on dodá pozneje, pivci so hoteli plačati račun vkup. „To je navada med nami, da vkup pijemo in vkup plačujemo. Daj, ali pa zastavi klobuk in kamižolo, če ti bo krčmar kaj upal na vse to blago,“ je rekel Dlek. Tekmec se ni hotel vdati, da nima denarja in je zmerom obetal. Jezilo ga je, da so se jeli smejati tudi graničarji s kmeti vred njegovi zadregi. Stopi še enkrat k Hrvatu, naslonjenemu na mizo, in reče potihem: „Boter, oj, lepo vas prosim petice!“ Ali Hrvat, ki se je bal, da ga ne bi zagledali služabniki oborožene pravice, je odgovoril samo s svojim: „odlazi!“ in se je dalje delal v mizo uprt, kakor bi spal.

„Ali vam tudi tisti mož neče dati, očanec?“ vpraša najstarejši graničar smeje se Tekmeca. „Kogá? Kaj sem ga kaj prosil? Boter cesarske postave! Pri miru me pustite, jaz ne prosim ničesar ne vas, ne drugih,“ odgovori Tekmec jezen ter se nasloni na mizo uprt v dlan, klobuk s širokimi krajci nazaj pomaknjen, da so se videli dolgi sivi lasje v redkih pramenih viseti po nagubanem čelu. Začno siliti vanj

bolj za šalo kakor za resnico, naj izvleče mošnjo. Zdaj in zdaj ga prime kdo izmed vinskih tovarišev za ramo in ga vrlo potrese: „Plačaj, Tekmec!“ Tudi najpotrpežljivejšemu je enkrat preveč. Tako Frtnatek ni mogel dolgo trpeti teh nadlog in krivic, nehal je vpiti: „Boter, saj bom plačal, zdaj se še ne mudi!“ in dal je enemu izmed sitnih svojih sosedov precej neprijazno klofuto po zobeh. Toda ta se ni dal biti vsaki pesti, prijel je torej drobnega možička za vrat in ga je trdo kakor v kleščah stisnil v kot. Zaprvega revež ni mogel dobiti sape, z zadnjo in največjo močjo se je upiral, da bi spravil roko, ki ga je tiščala za vrat, od sebe. Težko bi se mu bilo to kdaj posrečilo, ko bi ne bil njegov sovražnik sam malo popustil, da ne zadavi Frtnatka.

„Na pomaganje!“ je klical Tekmec.

Trije graničarji, sedeči za vratmi, so se jeli pomenkovati, ali bi pomagali revežu iz rok pijancev. Smilil se jim sicer ni, vendar so vedeli, da jih kmetje sovražijo in nič jim ni bilo spreti se ž njimi, ker so pri vsem drugem zaupali na glasovito svoje ime, pa najbolj na svoje orožje. Zdelo se je pa, da nečejo ničesar storiti brez privoljenja in povelja svojega načelnika Peča.

Tekmec je zastonj poizkušal vstati in napaсти svojega soseda nenadoma po mačje. Ves njegov trud je bil zastonj; le še bolj je bil tepen.

Zdajci ga navda maščevalni duh. „Hrvat bi me bil mogel rešiti teh nadlog, ko bi bil dal petico, a je ni; le čakaj me, stara lisica hrvaška!“ Tako je mislil in, ko je dobil nekoliko miru, je odprl svoja velika usta in zakričal, da je njegov glas donel črez vse drugo vpitje v krčmi: „Vi, gospodje cesarski, branite me, in jaz vam povem za dva kontrebantarja, v resnici vam povem, pomagajte mi!“

Kakor bi mignil, je bilo vse tiho. Dozdaj so imeli kmetje največjo šalo s Tekmecem; da je Hrvata očitno izdal, se je zdelo vsakemu več nego tesnobno, in kaj takega ni pričakoval nihče.

Precej vstanejo graničarji. Najstarejši prime puško in stopi na sredo hiše rekši: „Možje! Jaz vam zapovedujem, pustite precej pri miru tistega moža, ki mu pravite Tekmec, naj stopi semkaj in pove, kje ve za tihotapce, ker je očitno spoznal, da mu je znano, in ker je obljubil povedati zanje.“

Toda Tekmecu ni bilo treba kazati tihotapcev, stari Hrvat je sam vstal iz kota pri stranski mizi, zagrabil debelo z železom okovano palico, ki je ležala po klopi, in strahovito mahnil po Tekmecu. Ko bi ga bil zadel, bi bilo po Frtnatku za vselej, nikdar več ne bi bil pil za tuje denarje. Ali mala žaba je imel toliko urnosti, da je smuknil ob pravem času pod mizo. Gra-

ničar, videvši starega znanega tihotapca, kateri ga je že nekaterikrat izpeljal, odstopi dve stopinji nazaj, da ga ni dosegla Hrvatova palica, napne puško, mignivši svojima tovarišema, katera tudi pograbita orožje, ter reče glasno: „Palico iz rok in vdajte se cesarski postavi, če ne, te ustrelim pri tej priči!“

Vtem se zbudi tudi mlajši kontrebantar, ki je bil zaspal na peči, na skok je na tleh, napne pištolo in zavihiti palico kričeč: „Bogme, dajmo se!“

Boj bi se bil vnel zdaj, za Hrvata neugoden, ker sta bila samo dva nasproti trem dobro oboroženim možem; v hišo pa stopi v tem hipu France Štibernikov, v lice bled in krvav po obleki. Vendar nihče ni zapazil poslednjega znamenja, vse je bilo zamaknjeno, kaj bo pač iz tega.

Ko zagleda France tihotapca graničarjem nasproti, uvidi hitro, kaj pomeni vse to. Naglo iztrga puško najmlajšemu pri vratih stoječemu graničarju, ki si od te strani ni bil vsvesti napada, in skoči na stran k Hrvatoma.

Zdajci stopi krčmar mednje in zavpije: „Stojte! Kdo je gospodar tukaj?“

„Dokler stoje tu cesarski služabniki, so oni gospodarji, vsaj tako dolgo, da se polaste hudodelcev. Vdaj se, stavec, ti, mladi mož, pa odstopi in daj orožje nazaj!“

Tebi v rebra, če hočeš," odgovori Štibernik.

„Kaj? Jaz nisem gospodar v svoji hiši?“ se je hudoval krčmar. „Mar ne plačujem davka in ne oddajem desetine, kakor gre? Stoj, vrag! Povem vam: kdor bo prvi streljal v moji hiši, temu jaz prvi ubijem glavo, naj bo cesarjev ali pa hudičev služabnik. Če so storili ti možje kaj hudega, zvežite jih, odvedite, kakor znate pravice svoje; pa vedite dobro, v svoji hiši ne dam nikogar ubijati. Potlej ne pride živa duša k meni; ne in zopet ne, streljali ne boste; kakor gotovo nam je dal Bog roke, znesemo vas vun; kaj ne možje?“

„Res je tako, znesemo jih vun, z ubitimi bučami, ako ne mirujejo,“ se oglase kmetje, ki so se bili po Francetovem prihodu in po Rebrnikovem hrabrem ugovoru nekaj osrčili.

Tretji graničar, ki mu je bil France izpulil orožje, je našel Pečevo puško in se zopet pridružil tovarišema. Z vzdignjenimi puškami so stali vsi trije tikoma rama do rame. Videlo se je pa tudi njim, da jih ni nič posebno volja začeti boj z močnimi, obupnimi ljudmi in pa še celo, ko se je kazalo, da bi pomagali krčmar in kmetje nasprotnikom.

„Pustimo jih,“ je rekel najmlajši.

„Počakajmo vsaj še Peča, vsak čas pride, nekega dekleta je šel klicat gor v vas,“ je šepetal drugi. Tudi stari graničar je hotel poča-

kati še četrtega tovariša, zato je govoril zdaj kmetom in krčmarju, kakor je vedel in znal, kako jim je dolžnost pomagati cesarski postavi, polastiti se hudodelcev.

„Tu ni nobenega hudodelca, če ti nisi, stara sraka!“ je dejal France.

„Možje! Dajte si kaj dopovedati,“ govori graničar, „skrivno kupčevanje s tobakom in drugo rečjo je prepovedano. Kdor torej podpira to reč, da kupuje kaj takega blaga, ali da zakriva ali celo brani prekupce, zapade ostri kazni. Sami si torej pripišite, ako vas prime postava ostreje, kakor si mislite, ker se ustavljate njenim služabnikom in ne pustite izpolnovati, kar jim vелеva dolžnost. Premislite, kaj delate, možje! Ako precej odjenjate, hočemo molčati in pozabiti, kar se je zgodilo že do zdaj, sicer pa vas moram opomniti, da čaka težka in dolga ječa vsakega, kdor skrivi cesarskemu služabniku le en las.“

„Saj vam nihče nič neče, hudir!“ se oglasi eden kmetov.

„Jaz nikogar ne branim in se nikomur ne ustavljam, samo tega nečem, da bi se streljali v moji hiši,“ odgovori krčmar.

„Umor braniti je vsakdo dolžan,“ reče drugi kmet.

„Vun z lebljajtarji!“ je kričal tretji in bil ob mizo.

„Položite puške na stran in zvežite jih, tega vam ne bom branil,“ reče Rebrnik.

„Gosposka nam je dala v roko orožje, da ga rabimo v sili. Fant!“ je vpil graničar Francetu, „puško iz rok in vun se poberi, če ne — primojduš prvi boš ležal.“

„Boš pa ti prej,“ zavpije France in pomeri, toda stari Golman prime za cev in jo pobesi rekši: „Stoj, neumnež! Ali ne veš, kaj je gosposka?“

„Za priče vas kličem, da je on prvi pomeril name,“ kriči graničar in izproži.

Strašno je zagrmel strel po zaprtem prostoru, dim se je zakadil, boječe so se nekateri pomeknili v zadnji kot. Bodisi pa, da je enkrat napak merilo izurjeno oko graničarjevo, ali da je nalašč tako streljal, krogla je le prasnila Francetu ramo in se potem zadolbla v leseno steno. Mladenič vrže puško iz rok, po bliskovo naglo je pri graničarju, prime ga za prsi in ga trešči ob tla, preden so drugi priskočili in ju razdvojili. V trenutku pa pade trda palica po hrbtu krepkemu mladeniču, in ko se je razkačen ozrl po novem sovražniku, je videl svojega očeta pri sebi, kako je srdito vihtel svojo palico kričeč: „Ti kajon ti! Ti pretepač ti! Pavsod dela nepokoj in poboj!“

Imel je toliko spoštovanja do očeta, da se mu je namah uhladila kri in da se je samo

ognil očetovi togoti. Težko pa, da bi bil še boja konec, zakaj stari graničar se je bil pobral s tal, njegova dva bolj boječa tovariša sta bila izdrila sablje, Hrvata pa sta tudi imela pripravljene gorjače.

„Kaj se bijete tu,“ je kričal stari Štibernik. „Zunaj leži lebljajtar Peč menda že mrtev. Na gazi leži in se ne gane.“

Te besede so storile, da so vsi trije graničarji pozabili tihotapev in Franceta in hrumeli vun, pogledat za tovarišem.

Hrvata in kmetje so porabili ta čas in ubežali vsakršni sitnosti skozi druga vrata. Franceta sicer ni bila volja pobegniti, vendar ko ga je oče dobro ozmerjal in mu hudo zažugal, ako ga ne uboga, se je dal tudi on pregovoriti in je šel domov.

6.

Mrak se je delal. Sneg, ki se je bil podnevi nekoliko stajal, je jel zopet škripati pod nogami, ko so korakali nekaj tednov pozneje trije možaki čez Gorjance navzgor od južne strani. Vsi trije so optiv nosili velike vreče na hrbtu, opiraje se na grčave podkovane palice. Dva sta imela hrvaško obleko, eden pa, vodnik trojici, je bil opravljen po kranjski noši.

Poslednjega lahko spoznamo po dolgi, čvrsti postavi in predrzni hoji, da je Štibernikov France.

Od tistega večera, kar je tako nespametno pestil cesarske služabnike, ga ni bilo več doma, zakaj bati se mu je bilo po vsej pravici, da bo hotela imeti gosposka odgovora za tako samoblastno ravnanje. Tudi si je bil vsvesti, da bi bil konec vseh njenih vprašanj le-ta, da bi ga vteknila v ječo in potem še v vojake, česar si pa nikakor ni želel. Zopet je rajši nezakonito živetaril po domačih gorah, pečaje se s tihim, nevarnim tihotapstvom in z obupnimi tovariši, kakor da bi bil sedel v železju, ali nosil puško po tujih deželah. Sicer se mu je storilo večkrat malo težko, kadar se je domislil starega očeta in ljube sestre, pa sramote, ki jo je nakopal obema na glavo, da jima lahko sosedje očitajo njegov kontrebant: vendar izginile so mu vse te boljše misli, ako je pomislil, da ga je zapeljala vroča, nagla kri že tako daleč, da se že ne sme povsod očitno pokazati. Ta misel, ki priklepa vsakega hudodelca na zlem potu, govoreč mu, da se je prepozno povrniti na pravo pot, je navdajala tudi Franceta: sklenil je biti tihotapec, glasovit in poznan po vsej deželi.

Trudni prisopo trije popotniki na vrh. Govor jim je bil že poprej potekel, tiho so stopali po strmi stezi, vsak je premišljeval zase. Kakor

morje se je bila razlila zimska večerna megla po veliki Krški ravnini, ob deroči Krki tjakaj do šumeče Save. Tudi luna je priplula na nebo. Tiho je sijala po nočnem zraku zdat čista, zdaj zopet napol zatemnela v letečem oblaku.

„Kmalu pridemo do kraja,“ govori France Ivanu, ki je klel med zobe svoj ‚bogme‘, „tukaj precej v vežini se začno vinogradi; na hramih vem za suho seno, ležalo se bo prav dobro na njem. Jutri zjutraj pa vstanemo še pred dnem in pojdemo v dolino. Tudi je varneje zjutraj za časa hoditi z Gorjancev, kakor zvečer.“

„Dobro!“ je rekel stari tihotapec.

„Ako bi nas vrage zalezovali, bi nas čakali gotovo ob takem času kakor zdajle. Saj veliko bi ne opravili, ako pridejo. Za nič so vsi štirje. Ste li videli, Ivan, kako smo jih bili ugnali oni večer v krčmi? Povem vam na mojo dušo in na fajmoštrovo besedo, če se snidemo tukaj na samoti, se jim bo godilo še slabije, zlasti tisti drobtini, Peču, katerega sem imel že enkraf pod pestjo, pa sem ga premalo zmeščal; popravil bom, ako se mi nastavi še kdaj.“

Hrvat se namuzne, ne reče pa ničesar. To je utišilo tudi Franceta, in molče so stopali med vinogradi, ki so se zdaj iztezali navzdol zmerom gosteje.

Prišedši do velikega vinskega hrama, se ustavijo in pomečejo pod strešni kap težka

bremena s pleč. France prinese izza drugega ogla polomljeno lestvico, jo pristavi do majhne luknje nad hramom, in mož za možem so zlezli trije tihotapci v suho mrvo, se zarili in si odeli dobro utrujene ude, in kmalu potem ni bilo slišati drugega okrog, kakor lahko pihljanje severne sapice in glasno hrčanje spečih popotnikov.

Niže v dolini pa srečamo drugo družčino. Šest mož se je namenilo po ozki poti v Gorjance, ne boječ se noči in mraza. Prvi v vrsti je bil majhna podoba, v raztrgano plahto zavit, naš znanec Tekmec. Ker ga je v noge zeblo skozi raztrgane podplate, je stopical jako nagosto in naglo, tako da so ga morali za njim hodeči večkrat opominjati, naj korači bolj tiho in polagoma. Prvi za petami mu je bil brljavi birič Špuntek, ki je nosil staro, krivo, zarjavelo sabljo opasano in uklepnike v rokah. Za njim pa so se svetile graničarske puške, štiri cevi, izmed katerih je vsaka z naglo smrtjo pretila tistemu, kdor bi se hotel ustavljati Peču in njegovim tovarišem.

„Kje pa je tisto gnezdo, vi možek?“ vpraša birič Tekmeca.

„Kmalu pridemo do njega. Ko bi le tako spakovo ne mrazilo!“ odgovori Tekmec.

Če nas vodite za nos, mož, vas vržemo v prvo rupo, ki pridemo do nje, ali vam pa hrbet vzravnamo,“ reče Peč.

„Kogá!“ se togoti Tekmec, „mene bo vrgel v kotanjo, kdo? Vrzite me, vrzite! Anti nečete imeti tožbe pri gosposki, ki bo trajala leto in dan in se tako končala, da vas bodo zaprli podnevi in ponoči, za kolikor bo iztekla sodba. Da, pač, botrov! To vam povem izlepa, če ste prav gospod, jaz sem nadelal že nekaterega. Kaj menite, da bi vam jaz kazal nocoj pot in pa skrivališče Hrvatov, ko bi se mi ne bili zamerili ti možje?“

„Kako so se vam zamerili? Ali vam ni zadosti, da ste dolžni pomagati gosposki in da vam postava obeta plačilo?“ pravi birič Špuntek.

„Kaj? Jaz vam pomagal?“ je rekel Tekmec. „Ovbe, to ne bo nič; jaz vam že ne bom pomagal. To si izgovorim, da bom stal devet dobrih stopinj na strani, vi sami pa se mikastite in lasajte ž njimi kakor hočete. Jaz vem, da ima tisti fantè hude zobe; in tudi hrvaške pesti sem že izkusil, poznam jih, le sami jih uklepajte, samo glejte spaka, da vas ne cvrknejo po nosu, kakor so vajene. Pomagal vam pa jaz ne bom in vam nisem obetal tega. Samo kraj vam pokažem, ne pike več ne.“

„Kako ste pa zvedeli za to luknjo, možec?“ vpraša birič.

„Jaz bi vam lahko rekel: to vam nič mar,“ pravi Frtnatek, „pa nečem in rajši povem naravnost. Vidite, boter cesarski, to je tako:

Jaz sem izkusil že mnogo sveta in dosti ljudi, tudi kontrebant — a Bog ne daj kaj hudega misliti! — in nekdam sem bil zraven, ko smo — ko so spali kontrebantarji gori v zidnici na senu. Zdaj oni teden sem bil doma in sem za gotovo zvedel, da so naložili trije tobaka na Hrvaškem: tisti France in tisti hudi Ivan, pa še eden.“

„Ali jih poznate?“

„Bog te nadleguj! Kaj pa, da jih poznam. Komaj teden dni je, kar sem ogovoril onega sršega spaka, onega Ivana, in mu ponudil, da bi mu jaz odnašal čez goro, pa me je začel uhljati, lasati in tepsti, da nisem še enakega učakal, kar me je porodila moja mati, in to samo zavoljo ene besedice, ki sem jo bil zinil pri Rebrniku in s katero sem povedal to, kar je res, da je Ivan kontrebantar.“

„In vi niste nič boljši!“ reče Peč, „veseli bodite, da vas ne zapremo, ker ste se sami vdali, da pomagate tihotapstvu, kadar vas kdo hoče. Če nocoj ne dobomo nikogar, pojdete z nami vi.“

Tekmec se ustraši. Ujel se je bil v lastne besede; zato jame tajiti in se izgovarjati.

Vtem so bili prišli do hrama. Birič je prižgal svetilko, graničarji pa so napeli puške. Luč je čudovito obsevala tihe, oborožene može,

stara bruna vinskega hrama in golo stoječe in poveženo kolje po vinogradu, nasajenem daleč po rebri. Tekmec zagleda tri cule tobaka pod kapjo in kaže: „Glejte, gospodje, kaj sem vam pravil; da ne boste rekli: Tekmec iz Suhe Krajine iznad Krke ne ve nič.“

Graničarji pa se jamejo posvetovati, kaj in kako bi začeli. Nikakor ni bilo varno enemu samemu plezati na hram; ako se tihotapci zbude, ga vržejo dol na glavo, ali pa mu kratko porinejo nož pod rebra. Da bi šli vsi štirje hkrati gor, to ni bilo mogoče, ker je bila luknja v steno, spletena iz protja in srobot, tako ozka, da ni mogel več nego po eden zlesti vanjo; vrhu vsega pa je bila lestvica tako trhla in šibka, da ni bilo gotovo, ali drži dva moža. Graničarji in birič so bili enih misli, da morajo iti vsi štirje na seno in povezati tihotapce v spanju vse kmalu. Toda prvi ni hotel biti nobeden. Poslednjič se pokaže, da je najmlajši med njimi bil tudi najpogumnejši. Peter Peč vzame v roko svetilko in si pripravi puško na strel ter tiho in skrbno stopi na lestvo. Dva hipa in izginil je bil pod streho. Nobenega glasu ni bilo slišati razen hrčanja tihotapcev, ki v spanju niso vedeli, kaka oblačica se nabira čez nje. Drugi graničar spleza ravno tako varno gor, za njim tretji in četrti. Špuntek pa stopi na prvi klin pri lestvi, obesi staro sablo po

sebi in strahóma pričakuje vsakega glasu, ki pride dol s sena.

Tekmeca vse te priprave niso čisto nič zanimale, kar je bil zagledal tri velikanske cule tobaka. Začel je bil tako razbirati v bistri svoji glavici: „Da bi te spak! Frtnatek, tukaj imaš priliko, obogateti v eni urici z najlažjim trdom. Gosposka te bo slabo plačala za to, da si izdal stare svoje tovariše. Hajdi, Frtnatek! Lebljajtarji bodo imeli opravka črezinčrez, tačas pa ti lahko cule spraviš v kraj, vsaj dve če ne treh, in tobaka boš imel za šest tovorov, kakršni so kdaj jezdili tvoj hrbtiček po Kranjskem iz vasi do vasi in preskrbovali hišne očete, hlapce in pastirje s tobakom.

S tako mislijo se je Tekmec tiho splazil k culam in potem, ko se je po dolgem napiranju prepričal, da je ves trud odnesti polno culo zastonj, jo je prerezal s krivcem črez pol in odnesel polovino kakih deset stopinj stran v vinograd, kjer jo je vrgel v grm zapletenih neobrezanih trt in je šel potem še po drugo. Cesarski birič Špuntek je pričakoval tako zamaknjeno na lestvici, kaj se zgodi gori na mrvi, da ni čisto nič opazil, kaj počenja Tekmeček. Tako je bil znesel možec že iz druge cule tobak, ko zasliši krik in kletve od hrama le-sem, kar ga je hipno zmotilo v njegovem trdu, da bi zagrebel tobak v sneg in trte.

Graničarj so bili zlezli dosti hitro na hram. Tihotapci jih niso čutili poprej, da so se jim zadrgnile vrvi na rokah. Lehko si je misliti, da se ne more veliko braniti človek, ki je menil v sladkem spanju pokrepčati trudne ude, ki pa se strme zbudi v rokah sovražnikovih, držočih mu smrtno strelbo na prsi. Zato sta se vdala Hrvata brez upora. Stari Ivan je svetlo gledal, grizel sive brke, dvakrat poklical vruga in molčal; njegov rojak je sicer nekaj bolj brcal z nogami in rokami, uvidevši pa, da nič ne opravi, je umolknil še on.

Pri Francetu graničarji izprva niso bili tako srečni. Njega si je bil izvolil Peter Peč, da ga zadrigne v uklepnike, preden se zbudi. Pa bodisi, da se je Peč prevzeten na svojo moč ali iz maščevalnosti zavoljo prejšnjih dni predolgo obiral in oprezoval pri svojem poslu, ali da se je mladi tihotapec, sluteč svojo usodo že v spanju, poprej zbudil, preden se je Peč popolnoma pripravil — France je naglo kakor blisk odpehnil graničarja in se zaletel v steno, da se je odtrgala in padla biriču Špuntu na glavo. Špuntek se je sicer zvrnil z lestve, morda bolj iz strahu nego pod težo spletene stene, ali ohrabil se je namah, se pobral s tal in ko je France skočil iz višine tik njega na zemljo, je vzdignil svojo skrhamo sabljo in udaril tihotapca s tako močjo po glavi, da je ta obležal na mestu

in da ga je oblila kri. Po sreči pa je bil zamahnil s topim robom, zato mu ni bil preklal črepinje, le kri ga je oblila in zvirtelo se mu je v glavi.

Pol ure potem so koračili graničarji in birič, ki je mnogo pripovedoval, kako se je zgodilo njegovo junaštvo, s hriba v dolino, v sredi pa so imeli Hrvata uklenjena, in Franceta sta vlekla dva pod pazduho. Glavo so mu bili obvezali, onemogle roke pa sklenili na hrbtu z železom.

Frtnatek Tekmec je bil sedel pri hramu na hlod, blizu tretje cule tobaka, in je gledal za graničarji in tihotapci v dolino. Ko jih ni mogel več videti v temi, poišče v žepu izmed druge ropotije majhno pipo, mehur suhega tobaka, kresilo in suho gobo. Ko si napravi tobak, ukreše ogenj in vtakne pipo v brezzobe čeljusti, se nasloni s komolcema v koščena kolena in jame premišljevati, kaj in kako začne z novim svojim bogastvom, ki so mu ga bili pustili tihotapci.

„Pač so spakove prismode, ti lebljajtarji, za dedce se zmenijo in toliko trpe, da jih dobo, tobaka pa še ne pogledajo; in vendar je tobak več vreden, nego vsi Hrvatje, ki so ga kdaj nosili in vsi Kranjci, ki so kdaj hodili ž njimi — to se ve, Tekmeca ne mislim. — A kaj bo, ako se jutri domislijo na tobak? Ponj pridejo, pa ga ne bo. Ha! ha! Tačas bo že spravljen.“

In v veselju si jame mož mencati roke, da mu pade pipa iz ust. Ko je dolgo klel in jo naposled vendar dotipal, séde zopet na mesto in na debelo poteguje dim.

„Ali da bi te sto spakov!“ govori Tekmec dalje, „kaj pa, če jim pride na misel, da sem jaz spravil tobak? Tajil bom res, ali kaj če me zalezavajo in zalezajo, da ga bom nosil? To bi bilo žaltovo! Kako bi se dalo reči, da je tobak drugače prišel stran?“

To važno vprašanje je Tekmec dolgo pretresal.

Kar skoči pokonci, vtakne še gorečo pipo v žep, popade tretjo culo in jo hitro odvleče v kraj.

Kmalu pride nazaj, stopi po lestvi, prinese s hrama pest suhega sena, ukreše gobo, vtakne žarečo iskro v sredo in jame v krogu mahati in razpihavati. Ni bilo dolgo, in suha mrva se jame kaditi in žariti. Tekmec nese tleče seno na hram in ga zakoplje v mrvo.

Potem jo naglo ubriše v dolino, med potjo pa se večkrat ozira nazaj na hram, kjer se je vzdigoval zmerom gostejši dim.

V dolu so stale na samoti tri kmetiške hiše. Tiho je bilo vse okrog teh poslopij, le velik pes, ki je spal v stelji za hlevom prve hiše, je pritekel Tekmecu jezno naproti in lajal zmerom glasneje in hujše, kolikor bliže je ta

prihajal domovju. Ko se je Tekmec bližal celo oknu, je bil pes tako razjarjen, da je možička večkrat ubral za hlače.

„Vstanite, boter, hišni oče, vstanite!“ vpije Tekmec in bije na majhna okna.

„Kdo pa je?“ vpraša zaspan glas iz koč.

„Jaz sem, Tekmec iz Suhe Krajine; vstanite, pravim vam, in brž vstanite, gori, pravim vam, s plamenom gori! Bog vam pomagaj in svetnik sveti Florijan!“

„Ogenj, ogenj!“ so kričali po hiši gospodar, mati, ded in otroci, in precej se odpro vrata in vun na mraz plane vsa drhal napol razpravljena.

Ko pa je ogledal gospodar streho svojo in sosedovo, ter ni zagledal nikjer nič gorečega, se je obrnil z vso jezo proti Tekmecu: „Stoj, potepin stari! Te bom že učil, kaj se pravi poštene ljudi za norce imeti in iz postelje strašiti!“ Rekši je bil pobral palico in šel nad Frtnatka.

„Nikarte, boter, nisem rekel, da gori hiša, ali hram vam bo zgorel, če ne tečete brž gasit. Vinski hram, vino in več ko pet centov tobaka,“ je dejal Tekmec in vlekel kmeta na ogel hiše, kjer se je videl vinograd.

Svetel dim se je valil proti nebu, zdajinzdaj se je utrgal plamen iz strehe in posegel visoko v zrak, iskre pa so letele daleč okrog.

„Bog in sveta pomagalka, ob vino sem!“ reče kmet in hitro teče v kočo, obuje črevlje in kožuh, vtem pa drugi domači ljudje skličejo sosede.

Stari sivolasi ded, ki ni mogel v vinograd z drugimi možmi, je stal na vrtu z otroki in s Tekmecem in gledal, kako je plamen hitro požiral poslopje, ki ga je on s trudom postavil pred petdesetimi leti.

„Veste, stari oče, kdo je zažgal?“ pravi Tekmec starcu. „Jaz vam povem. Trije kontrebantarji so ležali gori v mrví. Pa so prišli lebljajtarji in birič Špuntek ž njimi ponje in so imeli gorečo luč s seboj. Povejte mi, stari oče, ali je treba nositi luč v seno? Kontrebantar ni majhen kakor šivanka, da bi ga moral z lučjo iskati po mrví. Lehko ga dotiplješ v temi, kaj ni res, oče? Oni so pa nesli gorečo luč v suho seno in so tako poštenim ljudem zatrnili hram.“

„Kaj, hram! Hram se dá drugič postaviti, ali vino, pridelek dveh let, vse bo šlo! Ne verjamem, da bi ga oteli,“ odgovori starec.

„Pač je to spak,“ odgovori Tekmec. „Namesto da bi se kapljica posušila božjim ljudem po grlu, jo bo požrl ogenj. In tobaka je notri veliko, kontrebantarji so ga pustili toliko, da bi ga imeli dovolj kaditi vi in jaz vse življenje.“

„Hvala Bogu, da je daleč od hiš!“ reče ded.

„Veste kaj,“ pravi dalje Tekmec, „gospodar, sin vaš, naj toži gosposko in njene služabnike, te lebljajtarje, in iztožil bo v pravdi, da mu bodo morali plačati v gotovem denarju vso škodo, ali pa bodo zaprti.“

Vtem je bilo videti, kako so v gori možje krotili ogenj in valili sode iz hrama. Največ so vino rešili, le en sod jim je ušel izpod rok in se bobneč valil v dolino, preskočil črez jarek ter se razbil: in zlato kapljico, ki jo je dala zemlja, je popila zopet zemlja.

Že se je v jutru danilo, ko je koračil Frtnatek Tekmec z vrečo tobaka na plečih po kremenasti stezi v stransko vas. Veselo je vzdigoval pete in govoril sam s seboj: „Pač, spak, lepo sem jo upeljal; zdaj bočo mislili, da je tobak zgorel, jaz ga bom pa prodajal. Poleg tega me bo gosposka plačala, da sem one kajone hudirjeve prodal, ti pa me niso nič videli; še vedeli ne bodo, da sem jim jaz izpodmeknil desko, ker bi se mi jih bilo batí, ako bi kdaj prišli na beli dan; zlasti tisti vaški sršen bi me dejal iz kože. Ha! Ha! Nadelal sem še gosposko; kmet jo bo tožil, da so mu zažgali hram, in biriči bodo naposled sami mislili, da so zatrosili ogenj. I, kaj umetalno sem je ubral!“

7.

Bister in jasen je bil nebni obzor spomladanskega jutra. Močnejši solnčni žarki so bili pregnali sneg s polja in travnikov, le še v kakem zasenčju je ležala bela plahta, ki se je pa tudi tajala in manjšala od ure do ure. Zemlja je bila še malo mehka in mokrotna, vendar je trava že tuintam zelenela in prvi lepo rumeni jagelčki ali trobentice so se videli med zvončki in naznanjali ljubo pomlad. Vesel je deček, kozji pastir, pel na skali vrhu Rebri in gledal na travnik v dolino mlado deklico, ki je korakala po gladki, mehki stezici.

Sama in žalostna je stopala Štibernikova Reza proti fari. Zanje ni sijalo solnce, niso rastle rože, niso prepevali ptiči. Glavico je povesila in je tiho mislila in gledala v tla. Včasih jo je moralo obiti kaj posebno bridkega, ker si je obrisala z belim robcem debelo solzo z lepega lica; včasih pa se je menda hotela ohrabriti, zakaj povzdignila je glavo in jela stopati brže.

Ne lastna sramota in zavest slabega dejanja, ne nezvestoba zapeljivega mladeniča, ne smrt koga izmed dragih domačih, niti uboštvo, vse to ni trlo devici srca; ampak skrb za ljubljenega brata ji je tesnila in pelenila čute, podila ji dolgo hranjeni mir in pokoj, jemala ji nedolžno

zadovoljnost in ožemala grenke solze iz njenega očesa.

Deklici ravno nasproti je prilezla stara, dolgopeta pa suha ženska s košarnico na komolcu. Ko jo Rezka ugleda, si otrne in obriše oči, ker znano ji je bilo, da je kokošarica Mica Obrščakovka huda klevetavka in jezična kakor Adamova kača, da je torej bolje skriti pred njo čuvstva in misli.

„Ovbe, lej je! Kam pa, kam?“ začne kokošarica, prišedši do deklice ter postavi košarnico, napolnjeno z jajci in več kosci raznovrstnih kruhov, na sredo poti. — „In pa kaj vidim? Nič nimaš v rokah. Ali ne veš, da so zvečer, ko solnce zahaja in v pomraku, kakor tudi zjutraj, vsi duhovi zunaj, in da deklič ne sme nikdar na polje sam, ako nima ničesar v roki, ne šibice ne kakega orodja? Pa — kaj sem hotela reči? Bila sem gori-le pri Rebrnikovi materi, prodali so mi petdeset jajec, prav drago, pet za groš; pa sva se pomenkovali vsake reči. In kaj mi je povedala žena, kaj meniš?“

„Jaz ne morem vedeti“, odgovori deklica.

„Jeminasta! Ugenila bi lahko! Precej sem dejala, čakaj, vprašam jo, ali je res, ali ni res.“

„Kaj je bilo kaj o meni?“

„Ovbe, Bog ne daj, ne žal-besede ne. Samo o bratu tvojem Francetu mi je pravila, kako huda mu bo pela. Ti, povej mi sama, ti najbolje

veš, ali so ga res zaprli? In pa, ali je res poturčil tri lebljajtarje do živega in mrtvega, preden so ga ujeli? In pa, pravijo ljudje, da je tistega porednega Tekmeca, ki je včasih nosil tobak, včasih mešetaril, ravno tisti dan zmanjkalo, za to dolže tudi vašega Franceta. Nekateri pravijo, da so ga te dni videli, drugi pa trdijo, da ga je France pretepel in da je šel v krtovo deželo. Ali bo res sodba tako sklenila, da bo France obešen?“

Tega deklica ni mogla več poslušati. Od jeze ji zarde lica in reče babnici: „Kaj ti mar drugi ljudje?! Nikomur ni nič storil, tebi pa še najmanj, čemu ga torej vlečeš črez zobe od hiše do hiše? Vem, da si si vse to le ti izmislila.“

Rekši gre dalje po poti.

„Jaz izmislila! I, ti srditost prevzetna ti, pošastna ti!“ vpije kokošarica klevetavka za deklico. Bleda in rumena od jeze pobere košarno in vedno gibaje s svojo naprej stoječo ostro dolenjo čeljustjo, ki je visela kakor prosena drož pod širokimi ustmi, švedra in godrnja Mica dalje do prve hiše, kjer si v glasnem samoprepiru in vrlem opravljanju ohladi jezico.

Odmaševavši je sedel tistega jutra fajmošter Domenik Domicelj na klopi pred svojim domovjem na solncu in je ravno molil brevir, ko je Reza prišla za mejo po poti proti njemu. Sivolas mož, častitljivega obličja, je bil že

nekoliko gluha od starosti, zato ni poprej zapazil deklice, da mu je dobro jutro voščivši poljubila roko. Gospod fajmošter je poznal skoraj vse ljudi svoje na široko raztresene fare, ker mlajše je vse on poučeval v važnejših resnicah svete vere, s starejšimi pa je živel v enem in istem kraju. Zato je tudi Rezko spoznal že po glasu, tem laže, ker je vedel, da je ena najčednostnejših deklic.

„Bog daj tudi tebi dobro jutro, dekle! Kaj bi rada?“

„Oh! Gospod fajmošter —,“ je izpregovorila Reza, dalje pa ni mogla, jok ji zapre besedo.

„No, no, pomiri se! Že vem, pokaj si prišla. Zavoljo brata Franceta, kaj ne? Slišal sem že vse. Ne jokaj! Sedi tukaj-le, pa boš povedala, kako ti morem jaz pomagati, in kar bom mogel, bom storil z veseljem zavoljo poštenega tvojega očeta in zavoljo dobrega tvojega vedenja. Sedi!“

Reza sede in ko ukroti svojo žalost, jo vpraša gospod fajmošter: „Kako ste pa zvedeli doma? Veste, zakaj je zaprt?“

„Ničesar ne vemo ne. Ljudje so povedali vsake vrste reči. Oče ne morejo nikamor, ker so vedno bolehní že od Božiča, odkar so morali iti neko noč za njim, ko je imel nekov pretep. Dejali so mi davi: „Pojdi, Reza, dol h gospodu fajmoštru in poprosi jih, naj bi bili tako dobri

in bi nam dali kakov svet, kaj hočemo in moremo storiti.“

„Kdaj je bil France nazadnje doma?“ vpraša fajmošter.

„Po Božiču je imel nekdam poboj z graničarji. Ker so se mu grozili, da bo zato zaprt, ga ni bilo domov. Ne vem, kod je hodil; nekateri pravijo, da je prodajal hrvaški tobak, saj to menda ni tak greh?“

„Ljuba moja! To je po postavi prepovedano. Bog je gosposko postavil; kar nam ona zapove, zapoveduje nam on sam. Kaj ne, ujeli so ga zdaj na Gorjancih pri kontrebantarjih?“

„Pravijo tako in še druge reči: da je pobijal ljudi.“

„To ni res; meni tega ni nihče sporočil. Ljudje klatijo. Česa se pa bojita z očetom?“

„Pravijo, da bo hudo kaznovan, ali vsaj dolgo zaprt. Oče bi radi kaj plačali, da bi ga izpustili, in da bi potlej ostal doma,“ reče Reza in iznova se ji udero solze.

„Kaj meniš, da bo potlej zopet dober in pošten?“

„Gotovo, gospod fajmošter! Jaz ga bom na kolenih prosila; on ima pa dobro srce in rad bo doma ostal kakor poprej.“

„To je vse lepo in prav. Še jaz ti svetujem, da greš k njemu v zapor; ti ga boš laže pregovorila kakor kdo drugi. Jaz ga poznam. Ne

bom tajil, da ima dobro srce, ali ravno tako dobro vem, da je svojeglav in trmast, da dela brez premiselka in prenaglo. Že deček je bil takov. Kar se pa tiče kazni, mislim jaz, da jih dobi najbrž nekaj s palico, zato ker je kontrebantoval, potem ga bodo pa v vojake silili, ker je mlad in močan, zato ker se je upiral služabnikom cesarske postave. Ali oče vajin je star in bolehen, ne more že lahko obdelovati zemlje. Torej bom jaz izkušal izprositi pri gosposki, da ga bodo z majhno kaznijo izpustili domov, in ker poprej ni bil napačnega življenja, upam, da moja prošnja ne bo zastonj.“

„Oj, gospod fajmošter! —“ izpregovori Reza.

„Tiho, dekle, tiho! Poslušaj, kaj bom še pristavil. Vse to storim le tedaj, ako France obljubi pošteno pri domu živeti. To pa mora obljubiti tebi. Zato pojdi kmalu k njemu. Jaz svoje besede ne smem in ne morem postaviti na laž, zakaj ako hočem, da bi mu izprosil kako milost, moram obljubiti zanj vse drugo življenje. To pa storim, če bom videl, da ga je v resnici volja poboljšati se.“

„Saj ga bo gotovo.“

„Povej mu tudi, naj se mirno in potrpežljivo vede v ječi in naj nikakor in po nobeni ceni ne poizkuša, kako bi si sam pomagal in ušel. Zakaj potlej bi bile vse prošnje bob v steno. — Zdaj pa še kaj drugega povej!“

Povpraševal je stari fajmošter še marsikaj drugega o domu, o očetu, o sosedih in druge reči, deklica pa mu je rada in lahko odgovarjala, ker obljuba njegova, pomagati in prositi za Francetovo svobodo, ji je olajšala srce in jo upokojila popolnoma. Ko je fajmošter naročil, naj rada moli in naj ostane še dalje pridna in bogaboječa, je odšla Rezka zopet po stezi znotraj veselejša in zadovoljnejša, nego že dolgo poprej.

Pot od fajmoštra do njenega doma je bila uro hoda dolga. Med mnogovrstnim premišljevanjem je prišla čez travnik in je začela iti zopet navkreber ter se bližati mali hosti, prerastli z jelševim grmovjem in belokožimi brezami. Mislila je, kako bo, kadar pride France domov, kako se oženi, vzame eno njenih prijateljic, kako bo stari oče lahko brez težkega dela počival in čakal srečne starosti, in še marsikaj enakega ji je vrelo po glavici.

Zdajci zasliši stopinje za seboj. Ozre se in zagleda — graničarja Peča. Čudno čuvstvo jo izpreleti. Vedela je, da hodi za njo, a vedela je tudi, da je kolikortoliko ravno on kriv bratovega zapora. Prvo bi mu bila morda še odpustila v drugih razmerah, saj že neka naravna postava brani devici sovražiti mladeniča, ki jo ljubi; tudi zunanja podoba Pečeva ni bila izmed tistih, ki odbijajo ožje sočutje bližnjega.

A nasproti ni verjela, da bi imel Peč poštene namere ž njo, in ker je vrhu vsega bil graničar, zato bi se ne bila tudi v drugačnih okolščinah hotela pečati ž njim.

Ker je pa imela ravno Pečevo ljubezen do nje za poglavitni vzrok, zakaj je jel France sovražiti vse graničarje, iskal prepira in pretepa ž njimi in se vdal tihotapcem, sovražnikom njihovim; ker je dalje imela Peča za izvor vse nesreče, ji je bil zoprni, in v tem hipu bi bila rajša dala bogvekaj, kakor pa se sešla s tem človekom na samem.

Začne na vso moč hitro stopati, da bi je Peč ne došel. Ko pa se po strani ozre, vidi, da je tudi graničar požuril korake, in da ji je že na streljaj blizu. Steči je mislila naprej, precēj pa se je ohrabrila misleč:

„Kaj mi more, jaz grem svojo pot!“

„Kam tako naglo, rožica zlata?“ reče lepi graničar. Reza ne odgovori, zardi v lice in hiti dalje. Peč ji je na strani in jo izkuša uloviti za roko.

„Oh, lepota moja, to ni prav, da me še ne pogledaš. Ko bi ti vedela, kako jaz težko čakam in želim, da bi te videl! Tako si se mi zasadila v srce kakor puščica. Ali ni to žalostno zame, da ti ne smem pogledati v krasne črne oči, da ne smem še zraven tebi iti!“

„Nisem vas vabila, lahko grem sama,“ reče dekle.

„Počasi, rožica bodeča! Pomeniva se kaj. Moje srce je polno; razen ljubezni do tebe, lepota moja, ki presega vse, tiči še marsikaj v njem, kar bi ti rad povedal.“

„Bolje bi bilo, da bi počakali, gospod, dokler vas ne vprašam. Menim, da se nimava o čem meniti, torej pojdite pravit svoje reči drugam, mene pa pustite na miru,“ reče ona in mu izvije roko iz roke.

„Meniš, da bi si ne mogel iti drugam iskat deklic? Deset jih dobim na dan, pa nečem nobene razen tebe. Ti moraš biti moja, če se nebo podere vrhu naju in če se zoper mene zakolne ves svet!“ Pri teh besedah so se mu strastno zablisketale oči, tako da je bilo deklice strah.

„Pustite me! za božjo voljo vas prosim. Kaj bodo ljudje rekli, ako kdo pride po poti le-sem,“ prosi deklica.

„Ne pustim te, poslušati me moraš, zdaj ali nikdar.“

Prišla sta bila ravno na razpotje v hosti. Graničar je trdno držal deklico za roko in jo državal. Strast mu je sijala iz oči.

„Povejte mi brž, ako mi imate kaj povedati, samo svojih neumnosti mi ne česnajte. Če se pa upate dotekniti me, vas udarim po zobeh,

kakor gotovo tu stojim," pravi deklica in pogumno iztegne desnico.

„To je grenko zame, rožica zlata, da se moram bati tvoje pesti. Povej mi vendar, ljubica srčna, ali sem tako grd, ali sem tako poreden in hudoben, ali sem tako ubožen, ali kaj mi je, da se obračaš od mene?“ je dejal tožno Peter Peč.

„Le dobro me pomnite, in pojdite potlej svojo pot," reče Reza, „ko bi bil kdo lep kakor solnce, dober kakor nedolžen otrok, in bogat tako, da bi deželo preplačal, pa bi bil sovražnik, preganjavec in zapiravec mojega brata, jaz bi ga ne mogla in ne hotela imeti rada. Zdaj veste.“

„Kaj? Jaz sem preganjavec tvojega brata? Oh, deklica ljuba, saj sem vedel, da me ne poznaš," reče Peč s svojim najmehkejšim glasom. — „Le stoj, dokažem ti, da jaz ne sovražim tvojega brata, zavoljo tebe ne. Zdaj ga ne dolže ničesar drugega, kakor da je bil tihotapec. Da je mene pobil tisto noč, ne ve nihče, ker jaz nisem pravil nikomur. Da se je ustavljal cesarskim služabnikom, to se ve le povrhu, ker sem reč jaz potlačil, in vse to zavoljo tebe. Meni se ima zahvaliti, da ga bo zadela majhna kazen. In kaj imam jaz za to? Nič drugega, kakor da me pogleduješ z navajenim zaničevanjem.“

Deklica ni dejala ničesar na to.

„V mojih rokah je njegova usoda. Kakor se ti izpremeniš proti meni, tako se jaz obrnem proti njemu. Bodi mi prijazna, daj mi srce, in obljubim ti, da ga rešim, ko bi bil v treh ječah. Če pa ostaneš trdosrčna in neusmiljena, potem me boš poznala od druge strani. Jaz sam bom tožnik njegov, jaz bom skrbel, da bodo njegova dela še krivičnejša na videz, kakor so v resnici. Izbiraj, kaj hočeš rajši, moje vročo ljubezen, ali moje mrzlo sovraštvo?“

„Ne maram nobenega,“ odgovori deklica. „Mojemu bratu bodo pomagali že drugi, in ne mislite, da me pridobite s svojim žuganjem. Motite se, če menite, da kaj opravite z obrekovanjem in opravljanjem. Morebiti vas še na drugem mestu opomnim vaših besedi. To vam pa povem: rajša vidim, da je moj brat pol po nedolžnem zaprt, kakor bi se jaz vdala vam v nesposobno in pregrešno življenje. Pustite me, precej!“

„Pregrešno življenje?“ ponavlja Peč čudeč se. „Bog moj mi bodi priča, da jaz tega ne zahtevam, niti hočem. Prijazen pogled od tebe, poljub tvojih ust, in zavest, da kdaj misliš name, to bo hladilo moje rane, to je vse, česar si želim. Samo enkrat me poljubi, predraga, in pri Bogu ti obljubim, da bom pomagal bratu na vse moči.“

Deklica je zardela, morebiti se ji je smilil strastni mladenič, ki je bil morda res dobra

duša, ali morebiti je mislila: en poljub ni še greh, in tukaj vendar veliko učini.

Peč je videl, da je deklica mehkejša, da omahuje, hotel je porabiti trenotek, prijel jo je čez pas in jo poljubil na ustnice.

„Stoj!“ zagrmi zdajci glas za njima. Naglo popusti Peč deklico in se preplašen ozre.

„Jezus, France!“ zavpije Reza in se ne gane kakor vzrastla.

Izmed bréz po resi je z velikimi koraki stopal dolg mladenič. Na levi roki so mu viseli ostanki železnega uklepnika, znamenje, da je ravnokar ušel iz ječe, v desni pa je imel suho od hrasta odlomljeno poleno. Bledo lice, stisnjene ustnice in ognjeno nemirno oko, vse tresoče se telo je jasno govorilo, kako bojuje dušni boj. Stisnjena pest in strašni pogled, zdaj na sestro zdaj na graničarja, sta pričala, kako vre v njem jeza, kako samo ne ve, na katerega bi jo izpustil najprej.

„Taka si torej ti, deklina, katero so imeli po vsej fari za najpoštenejšo, najčednostnejšo?“ reče Rezi. „To je torej tvoja čednost, da se shajaš z biriči na samem in skrivaj?“

„Za božjo voljo, France, ne misli kaj takega!“ trepeče Reza.

„Misli?! Kaj je treba tu misliti, če sem videl na svoje oči? Res, kontrebantar sem in hočem ostati, a pošten sem in hočem ostati, in

nepoštena deklica, ki se peča z biriči, ni moja sestra. Hajdi! Poberi se mi izpred oči, da ne grem pravit sramote svoje sestre po vsem svetu!“

„Oh, daj si dopovedati,“ prosi deklica in se ga oklene okrog kolen. On pa jo sune od sebe in se obrne k Peču.

„Kaj sem ti povedal, ti pes biriški, ko sem te v jeseni dobil stoječega za hruško pod vasjo? Ali ti nisem povedal, da bo moja sestra prej hudičeva kakor biričeva? Ali ti nisem dal letos okrog Božiča preko glave znamenja, da nimaš kratko ne malo hoditi okrog njenega stanovanja in nimaš še misliti nanjo? Pa mislil si, pasja duša: brata sem spravil v trdno shrambo, zdaj mi velja še sestro pripraviti na to, da bodo s prstom kazali za njo. A dobro si zapomni: še sem jaz tukaj, in kakor gotovo sem še ob pravem času uskočil iz ječe, tako gotovo je ne boš več videl, tako gotovo je ne boš več poljuboval, in ko bi ti bila ona že gore in vode obljubila in ko bi te varovale vse postave in vse sablje, kar jih je na svetu.“

Peču je roka že večkrat silila do sabljinega ročnika. Ko pa zdaj vidi, da France izteza po njem desnico, v kateri je držal kratek kij, izdere sabljo, se nasloni na star gaber in pravi: „Fant! Imej pamet, ne hodi mi blizu!“ Dasi pa so bile izgovorjene te besede še precej pogumno in trdno, se mu je videl vendar z obraza smrtni strah.

„France! Pojdi domov in pusti ga, doma ti povem vse po pravici in resnici. O za Kriščevo voljo te prosim!“

„Stran!“ je kričal brat, zavihtel poleno in ga treščil v Peča, da mu je zvenče odletela sablja.

Reza se zgrudi na tla. Še je slišala in videla kakor v spanju, kako sta prilomastila dva Hrvata po isti poti kakor France, kako sta klela, videč Peča, in kako so ga vsi trije podrli na tla. Zdelo se ji je pozneje, da ji še na uho bije milo proseči glas ubogega mladeniča, njegov klic na pomaganje, ki je neslišan odmeval iz grmov.

Ko se je zavedela, je ležala na trati zunaj domače vasi, poleg nje pa je klečala kokošarica Obrščakova Mica in javkala in Boga in sveto pomagavko klicala na pomoč, kaj je pač dekleci, da hoče umreti. Ko se je Reza postavila zopet na noge, ji je pravila Mica, da jo je velik človek iz hoste prinesel na rami do tega mesta, da je pa njo zagledavši vrgel svojo butaro in čez polje šel v goro za tremi drugimi, ki so bili že daleč daleč pred njim.

8.

Drugi večer po omenjenih prigodkih so se bili zopet zbrali okrog omizja v Rebrnikovi

krčmi na Stenah stari pivci, sosedje iz okolice. Toda niso imeli veselih pogovorov o letošnjem pridelku in o spominih prejšnjih časov kakor druge krati, tudi ne o resničnih fajmoštrovih besedah iz nedeljske pridige, kakor je pobožnim in vendar vinoljubnim slovenskim kmetom sicer navada: ampak govorili so o resnobni, v tem kraju že davno neslišani novici, o umorstvu in poboju. Razširila se je bila namreč strahovita novost, da so našli graničarja, lepega Petra Peča, v grmovju za vinogradi — ubitega.

„Glejte si groze,“ je dejal Dlek, „nerad sem vselej videl in jih še zdaj nerad vidim teh graničarjev, pa vendar smrti in še tako neznan-ske, nikomur ne privoščim — tudi lebljajtarju ne.“

„Kaj pravite, možje, kdo je to storil, Bog nas varuj greha!“ pravi dolgolični stari Golman.

„Jaz ne in ti ne, hvala Bogu,“ momlja lesenonogi pivec in si briše oči. „Bog ga je videl, našel ga bo in sodil ga bo. Nama nič mar, saj sodbe ne bova delala. Hvala Bogu, da ga midva nisva.“

„To se ve, da midva nisva pobila še drugega kakor kakóvo muho ali kakega gada; pa vendar bi rad vedel, kdo je bil takšen, da mu ni bilo nič več za človeka, kakor meni ali tebi za muho,“ odgovori Golman.

„Jaz bi pa ne rekel dvakrat in ugenil bi ga, možje,“ dostavi tiho in skrivnostno četrti sosed.

„Imenuj ga in za dva poliča bi stavil, da mi vzameš besedo iz ust,“ reče Dlek.

„Jaz bi ga že rekel, ako mi obljubite, da ostane med nami moja beseda.“

„To se ve, saj smo možakarji, ne babe.“ ugovori Golman.

„Štibernikov France ga je ubil!“

„Ste li videli? Ravno tega sem tudi jaz imel v mislih,“ šepeče Dlek.

„Križ božji!“ strme nekateri.

„To ni mogoče, sosedje,“ pravi eden, „Štibernikov ima tako pobožnega očeta in tako pridno sestro; Bog bi ne dopustil, da bi se bil rodil tak hudobnež v le-oni hiši.“

„Očetova pobožnost in deključina pridnost gori ali doli,“ pravi Dlek, „ravno France je bil pri tej reči, ker to je gotovo, da so ga kontrebantarji. Drugim že dolgo ni nič prizadel kakor Štibernikovemu in tistima Hrvatoma, ki sta bila pozimi enkrat ž njim tukaj, tačas ko smo imeli tisto sitnost. Nekaj krivde pa je moral Peč prizadeti tistemu, ki ga je poturčil. Zato jaz tudi sodim, da ga je on.“

„Najimenoitnejše reči si pa pozabil,“ dostavi drugi pivec. „One dni je bil Peč Franceta, tistega hudega Ivana izpod Karlovca in še ne-

kega Hrvata ujel pri kontrebantariji v gori. Vsi trije so ravno tisti dan uskočili, ko je zmanjkalo Peča. Kako bi človek potlej sodil koga drugega!“

„Jaz pa še nekaj vem,“ pravi mladi mož. „Lebljajtar je zalazoval Štibernikovo Rezo, in meni se zdi, da je tudi dekle imelo malo očesa zanj. Zato ga je France sovražil na žive in mrtve. Kaj menite, da ga je bil onidan pozimi kdo drugi mahnil po buči kakor France? Jaz pravim, da ga je bil dobil kje v vasi.“

„Glejte, možje, kaj stori jeza!“ pravi lese-nonogi pivec.

„Srdorit je bil zmerom ta fantin, in jaz sem vedno pravil, da iz njega ne bo nič dobrega,“ reče Dlek.

Zdajci se odpro vrata in v hišo prileze mala suha podoba Frtnatka Tekmeca. Široki rtasti klobuk mu je čepel na zadnjem delu glave in pokrival dolge osivele lase. Črez čelo je imel obveznico, umazano ruto, na kateri so se videli krvavi sledovi; usta pa so bila obrnjena na kislo.

„Ohe! Tekmec, ti boš kaj povedal, žaba, na — pij!“ so ga brž klicali nekateri.

„Tekmec kaj ve o kontrebantarjih!“ reko drugi.

„Vem, vem,“ pravi možec in vsvesti, da je zdaj pri zvedavih možeh on imenitna in

potrebna oseba, moško pogleda z drobnim očescem po družbi, ki ga je nekaj tolikanj nadlegovala zavoljo uboštva pri vinskem plačevanju. „Vem, vem, še preveč vem, zraven sem bil. Vi, Rebrnikov boter, dajte mi ga pol polička na upanje, dajte mi ga; prvi krajcar, ki mi pade v mošnjček, bo vam namenjen, boter!“

„Upam ti ga ne, zastonj ti ga dam,“ reče krčmar in kmalu prinese pijače.

„No, povej, ali si bil res zraven, ko so ubili Peča?“ vpraša Dlek.

„Spak! Kaj Peča! Mene bi bili kmalu, ubili, mene; kakor se potolče slepec s smrekovo vejo, kadar leze črez plot, tako bi bili potepili mene do mrtvega, ko ne bi bilo tistega Štivernikovega Franceta, Bog daj njemu in meni milost božjo in sveta nebesa.“

„Štivernikovega?“ vprašajo nekateri. „Kaj ti je ta pomagal?“

„Ta, ta!“ vpije Tekmec. „Ta je več vreden, kakor vsi kontrebantarji, ki s tobakom tapajo po deželi, več je vreden, ko vi vsi in še jaz povrhu. Zato ima polič vina pri meni, kadar se snideva — ali tukaj pri Rebrniku, ali v drugi krčmi.“

„S čim ga boš pa plačal, šleva; ali si že pozabil, da zastonj piješ?“ pravi smeje se Dlek.

„Kaj?“ se huduje Tekmec. „Koliko vam pa mar, stric, če jaz pijem brez denarja? Saj

mi vi ne boste plačali ne bora, ampak oče Rebrnik. Kaj se ujedate, spaka spačjega!“

„No, le tiho,“ pravi krčmar, „jaz sem ti dal vina, da boš kaj povedal, ne pa, da bi se kregal.“

„No, saj vam pripovedujem, da so me tako polomili, potrli, potepili, nabili in premikastili, da ne bom živ dan več belega pljunka pljuval iz ust. Tri rebra so mi zdrobili najmanj, kolena so mi pošibili, goltanec zadrgnili za pol požirka.“

„To bo dobro, boš pa manj pil,“ reče tiho eden sosedov.

„Kaj bo?“ povzame brž Tekmec. „Ali mi zabavljaš, stričev?“

„Nič, nič,“ popravi oni, „povej dalje, kako so te zdelali.“

„Tako sem trpel, da je kaj. Vem, da so me ti hudirji nakanili, da ne bom nikdar več prav zdrav in da bom umrl triintrideset dni prezgodaj.“

„Kdo pa te je tako in kje in zakaj?“ vpraša eden sosedov.

„Kdo pa pravi, da nisem tega že povedal? Ali na ušesih sedite, da ne slišite? Kaj me niso kontrebantarji?“ vpraša nasproti z velikim vpitjem Tekmec.

„Zakaj pa?“

„I, zato, ker sem bil le-onemu Peču povedal zanje, ko so v zidnici na senu ležali, in

pa zato, ker sem prodajal njih tobak. Povejte mi, možje, ali bi bilo bolje, da bi bil tobak zgorel v hramu, ki sem ga bil — ki so ga bili lebljajtarji zapalili, ali pa če sem ga jaz prodajal? Saj sem jaz tudi človek, potreben in reven še bolj, nego Ivan izpod Karlovca in vsi drugi kontrebantarji. Jaz sem torej nosil tobak po vaseh, prodajal sem prav po pošteni ceni funtek, in sem bil zvel že dosti blaga. Mislil sem, da sta Hrvata dobro zaprta in Štibernikov — ali kakor mu pravite onemu poštenemu fantu — pa jih je zlodej prinesel, ravno ko sem lezel črez neko mejo. Prestrašil sem se, da nikdar nikdar takega. Dejal sem sam pri sebi: zdaj-le jo pa prasni in beži na vse moči. Pa je bil spak, da sem se za golenico zapel ob tisto prekanjeno mejo in padel sem. Za križe in težave, preden sem vedel, da visim preko meje, že sta bila hudičeva Hrvata za menoj in sta me za peto vlekla onkraj meje. Začneta me librat, kakor bi bil divja zver.“

„Kaj sta vedela, da imaš njihov tobak v culi?“ vpraša eden pivcev.

„Kako bosta to vedela? Samo zato sta me, ker sta dejala, da sem ju bil izdal. Pa jaz nisem nikogar izdajal, samo pokazat sem bil šel, kje spita. — Jaz ju prosim in prosim tako, kakor se Bog oče prosi, pa nič ni pomagalo. Ubila bi me bila na smrt, tako sta me tolkla, ko sta

našla še svoj tobak pri meni. Moral sem jima dati ves izkupiček iz žepa in mošnje in povedati za tobak, ki sem ga imel zakopanega v vinogradu. Kar pride po sreči tisti France, Bog mu daj dolgo živeti, in samo on me je rešil. Glavo so mi res razbili in črepinjo ubili, da morebiti ne bom zdrav izlepa, pa me bo že Bog popravil in zamašil luknjo v glavi.“

„Pameti so ti še tisto malo izbili, kar si je imel, kaj ne?“ pravi s smehom Golman.

„Veste kaj, vi stric,“ se zadira Tekmec, „ko bi mi jo bila Hrvata res malo izbila, toliko bi je še vedno imel ko vi, menite, da ne?“

„Težko!“ odgovori ta. „Pa kje si videl graničarja Peča? Poprej si dejal, da si bil zraven, ko so ga pobijali.“

„I, kdaj sem to dejal?“ odgovori Tekmec. „Kako bom to dejal, da sem bil zraven, ko nisem bil?“

„Kaj nič ne veš o Peču?“

„O pač, vem pa, vem, saj sem bil zraven, saj sem ga potipal in sem čutil, da je mrzel kakor vsak mrlič.“

„Torej si bil vendar zraven?“ pravi Dlek.

„To je, da! Pobral sem se bil tamkaj izza meje in sem jo naglo brisal po brezju dol rekoč, morebiti se Hrvata premislita in zopet planeta nadme. Kar zagledam doli pri tisti široki vrzeli, da dve človeški cepeli visita iznad

trnja. Pogledam, kar vidim, da je Peč. „Kaj ležiš tukaj, grdež,“ sem mislil in, namenjen prismoditi mu eno, grem bliže. Ko pa vidim, da je mrtev kakor ustreljen vrabec, zato mu prizanesem.“

„Zakaj bi ga bil pa udaril, ko bi bil še kaj živ?“ vpraša eden.

„Zakaj! Zato, ker mi je obetal, da mi nekaj da, če mu pokažem, kje je Štibernikov France in kontrebantarji. In ko sem mu res pokazal, kaj je storil kajon? Nič mi ni dal, ne toliko, kar se v oči dene brez škode. In kaj je še naredil? Hrvata je tako slabo zaprl, da sta ušla in meni zdrobila rebra. Jeminesta, kako me bole!“

„Veš kaj, Tekmec, ti si hudoben in malo-vreden človek,“ reče lesenonogi pivec.

„Kdor pravi, da sem jaz hudoben, je sam malo prida,“ vpije Tekmec.

„Le malo takih govori, sicer te nesem jaz pod kap,“ reče eden mlajših pivcev.

„Kaj!?“ zahrešči mala podoba, kakor bi hotel z glasom vse ugnati v kozji rog.

„Jaz sem nekdaj v pridigi slišal, da ni nič vreden človek, ki mrtvecev ne česti,“ pravi lesenonogi pivec. „Molil bi za njegovo dušo kakov očenašec, ne pa takih govoril.“

„Molil?“ pravi Tekmec. „Vi boste mene moliti priganjali, vi, ki imate eno samo nogo?“

Jaz že molim, kadar slišim zvon, morebiti še bolj ko vi, boter z leseno nogo! Pa jaz molim zase, vi pa zase, lebljajtar naj pa zase, če neče iti v pekel. Če ste vi slišali svoje reči v pridigi, jaz sem pa zopet eno slišal od pametnih ljudi, ki znajo na bukve brati, da vsak človek zase. Bog pa za vse. Za lebljajtarje jaz ne utegnem prositi nebes, težko jih še sebi samemu.“

„Beži, reva, beži, saj ne veš, kaj čenčaš.“ odgovori starec.

„Kdo je reva? Kdo je reva?“ vpije Tekmec.

Toda kmetje so se ga bili že naveličali, in ker je postajal vedno bolj prepirljiv in zabavljiv, ga prime krčmar za pod pazduho in pol s silo pol s prošnjo ga odvede v slamo spat. Možje so se še dolgo pomenkovali o Tekmecu in njegovi pripovedi, sklepali so le-to s svojimi mislimi in ugenili marsikaj.

Ko pa se je pokazal na nebu „voznik“ nad hruško in naznanjal, da je noči že veliko minilo, so se odpravili na dom. Med potjo so na poslednji sklep ukrenili, da Štibernikov France ne bo nikoli varen pred gosposko, da bo hud tihotapec in pride gotovo še na vešala, ali da vsaj „v črevljih umre“.

9.

Kmetiški možje so nekoliko prav ugibali. Devet let je minilo in Štibernikovega Franceta

ni bilo nič domov v očetovo hišo. Pregarjan po gosposki si ni upal v domači kraj. Hodil je po kranjskih goricah od hrvaške do koroške meje in prodajal po hribovskih hišah kmetom tobak, ki ga je nosil skrivaj čez colno mejo s Hrvaškega. V strahu pred graničarji, ki so ga vedno zalazovali, je prenočeval dostikrat pozimi in poleti v samotnih, zapuščenih gozdih. Od vedne hoje po solncu je bil v obraz zarjavel. Četudi so ga poznali povsod in radi kupovali od njega tobak v listju, vendar ga niso nikjer radi imeli, zakaj njegova narurna srditost, temno bleščeče oko in mrkla sovražnost do vseh ljudi, ki je bila, kakor se je zdelo človeku, videti na vsem njegovem vedenju in govorjenju: vse to je bilo vzrok, da so se ga ljudje povsod naveličali in da so najrajši videli, če se je kmalu spravil od hiše. Kadar so se igrali v daljnji hribovski vasi otroci na trati in so oddaleč zagledali tihotapca, kako je debelo okovano palico v roki in rejeno culo na rami optano prikoračil s širokjmi trdimi stopinjami po stezi čez prilaz, so zbežali v vežo k materi in plaho pravili: „veliki France kontrebantar gre.“ Prvo vprašanje tihotapčevo je bilo pri vsaki hiši, kdaj so bili lebljajtarji tukaj, koliko jih je bilo in kam so se obrnili. Kadar so se pogovarjali kmetje s prižganimi pipami o tobaku in tihotapstvu in je govornica prišla na znanega „vé-

likega Franceta“, so si pravili čudovite reči o njem, kako je tam pa tam ugnal graničarje ali s silo in palico ali pa z zvijačo.

V tihi vasici na Štibernikovem domu se je bilo med tem dolgim časom predrugačilo že marsikaj. Stari oče Štibernik je od žalosti, da mu je sin na take poti zabredel in da je bil celo pobojniki, dobil naduho in je umrl leto potem, kar ni bilo Franceta več na dom. Pred njegovo smrtjo pa se mu je dala hči Rezika preprositi, da se je omožila in vzela Godeževega Tončka, ki ji je bil že davno namenjen. Čas, ki zaceli nekatero srčno rano, je utolažil tudi njeno žalost, da je nekoliko pozabila nesrečnega brata. Bila je dobra gospodinja, mati dvojice cvetočih otrok in srečna v zakonu s svojim možem. Vendar, če je nanesla govoricu na ljubljenega brata, je vselej utrnila solzo z očesa in med molitvicami, katerih je učila svoje male, je bila tudi ena za srečno smrt stričvevo. Vseh minulih devet let ni brata nobenkrat videla, četudi so ji večkrat pripovedovali ljudje, da je bil s tobakom v kaki bližnji vasi. Tudi poročila niti pozdravljenja ji ni nič poslal, samo enkrat, ko ji je bil Frtnatek Tekmec, ki je zdaj kot navadni berač z vrečo hodil od praga do praga, prinesel od njega dragoceno svileno ruto za vrat. Kakor jo je *milo genilo to darilo tihotapčvevo*, vendar ga ni mogla nositi z dobro

vestjo, ker je menila, da je kupljeno s krivičnim denarjem. Zato je jokaje zavila ruto in jo dela v skrinjo. Frtnatek Tekmec pa ji je moral tačas na dolgo in široko praviti, kje je Franceta dobil, kakov je, kaj dela in druge reči. Novoskovani berač je storil to vse po svoji navadni, častitemu bravcu znani šegi in je bil zato eno noč in en dan pri hiši in pri skledi.

Bilo je jesenskega večera. Snega še ni bilo zunaj, ali huda, mrzla burja, ki je jablanam po farovškem vrtu pripogibala vrhove, ta je naznanjala, da prideta vsak čas za njo zima in mraz. Na nebu so se drevili oblaki, in gosta tema je ležala nad zemljo. V taki noči je človeku vsečno pri gorki peči v zavetni izbi sedeti in premišljevati. Tako je delal tudi naš gospod fajmošter Domenik Domicelj. V dve gube sključen je sedel na naslanjaču v svoji gorko zakurjeni stanici, kadil iz dolge pipe tobak in bral iz starih latinskih bukev. Črez nekaj časa se skloni, odloži knjigo, vstane in hodi premišljujoč po sobi gorindol z redkimi in opreznimi stopinjami, kakor so navadne starim nogam. Ne ve se, kaj je bil predmet njegovih misli, ali je preudarjal, kako kratko je človeško življenje in kako malo v resnici potrebuje človek za ta kratki čas, ali je premišljeval, kaj bo v nedeljo povedal svojim vernikom, da jih bo posebno presunilo. Samo to vemo, da ga je iz sanj prebudil veliki

pes Sultan, ki je bil priklenjen pri hlevu. Lajal in zaganjal se je tako neznansko, da ga je zaslišal še napol gluhi gospod. Vzel je torej svečo in je hotel iti klicat svojega starega brata, ki je bil za hlapca in strežaja pri njem. Pa komaj je prišel do stopnic, je zapel zvonček na mostovžu, odkoder je bila napeljana žica pred vežna vrata. „Sveto obhajilo!“ šepeta stari, in dasi tudi je zunaj slišal žvižgati mrzlo burjo, vendar ni bilo videti nejevolje na njegovem starem licu, ni bilo čuti godrnjanja iz njegovih ust. Brž je taval klicat brata Tomaža in mu je velel: „Pojdi, Tomaž, pojdi, pogledi kdo je, in kaj bi rad. Najbrž je kdo nevarno zbolel. Jaz se napravim v tem času.“

„Jej, Bog se usmili, da morajo ljudje ponoči zbolevari in ponoči umirati,“ je godrnjal hlapec, gospodov brat. — „Kaj, če se prehladiš?“

„Kakor je božja volja!“ odgovori fajmošter in tava zopet po stopnicah gor v stanico. Zvon zapoje vdručič, znamenje, da se mudi. Gospod ogrne plašč, obuje črevlje od klobučine in dene kosmato kučmo na sivo glavo. Tomaž pride na vrata in pravi: „H Godežu bo treba iti obhajati. Hlapec je tukaj z vozom.“

„Ali si poklical cerkovnika?“ vpraša fajmošter.

„Poklical,“ odgovori Tomaž.

„Tako je vse dobro. Le varuj doma,“ reče fajmošter in odide.

Žalostno je zapel cerkveni zvon po soseski, stanovavce budeč in oznanjujoč, da se nese sv. Telo umirajočemu za poslednjo popotnico. Kmalu potem je drdral voz proti Godeževemu domovju, ki je bilo dobro uro daleč od fare.

„Kdo pa je bolan?“ vpraša fajmošter šele med potjo hlapca voznika, ki je vedno švigal in priganjal konja v nagel tek.

„Nobeden domačih ni,“ odgovori voznik, „ampak tuj človek je. Gospodar je bil šel vina skupovat črez Gorjance, pa ga je nekje dobil. Nisem utegnil vprašati, kdo je, samo to vem, da je prestreljen. Gospodar je stopil z voza, onega moža smo nesli v hišo, potlej so pa brž mene po vas poslali z vozom, niti izpregli nismo.“

„Kakov je tujec?“ vpraša fajmošter.

„Velik je,“ odgovori hlapec.

„Ali si poznal Franceta, gospodinje vaše brata?“ vpraša črez nekoliko časa fajmošter.

„To se ve, da sem ga poznal. Ovbe, nemara da je on!“ vzklikne hlapec, švigne z bičem po konju, da je dirjal kakor strela.

„Le goni, da pridemo ob pravem času; več je vredna človeška duša kakor žival,“ reče duhovnik.

„Ves takov je kakor France, samo malo prestar se mi zdi,“ reče hlapec.

„Kmalu bomo videli, kdo je?“ pravi fajmošter.

Nekaj hipov potem je postal voz pred Godeževim domovjem. Jok se je slišal iz hiše. Stari

duhovnik skoči z voza in gre s cerkovnikom v hišo. Reza je bila v solzah, njeni otroci so, videč jokati mater, tudi plakali. Mladi gospodar Godež je brisal na postelji ležečemu možu kri s prsi. Na prvi pogled je stari fajmošter spoznal tihotapca Franceta. Bil je jako postaran, rjav in suh v lice, pod nosom obrastel, oči je imel zatisnjene, skozi prsi je bil prestreljen.

„Kaj se je prigodilo?“ vpraša duhovnik.

„Vrhu klanca,“ pripoveduje gospodar, „sem videl z voza tri graničarje kakor lovske pse s puškami teči čez cesto. Precej sem mislil, da morajo imeti kakega kontrebantarja na sledu. Pridem pod klanec in srečam starega moža. „Ali si slišal strel?“ me vpraša. „Ničesar nisem slišal,“ pravim jaz in podim dalje, ker je bila noč vedno temnejša. Komaj pridem dva streljaja dalje, kar vidim na cesti nekoga ležati. Stopim z voza in ga zadenem. Šele ko pridrevim domov in ga denemo na posteljo, ga je Reza spoznala, da je France. Kaj hočemo početi? Ne zave se nič, bojim se, da umre.“

„Tiho, tiho!“ pravi fajmošter, zakaj ravno v tem hipu je ranjenec na postelji odprl oči in srepo pogledal po izbi. Spoznal je sestro in lahko zaklical: „Reza!“

Mlada žena se mu približa, poda mu roko in mu reče: „Oh, ljubi France, morebiti pojdeš še nočoj k očetu in materi gor, pomisli na svojo dušo.“

„Kaj praviš, Reza? — jaz ne bom še umrl!“
odgovori mladenič zamolklo.

„Oh, ljubi moj brat, lepo te prosim, največja
in najlepša prošnja moja je ta, ne zametaj je:
daj, izpovej se, tukaj so gospod fajmošter.“

Bolnik se ozre. Ne reče nobene besede.

„Pojdite vunkaj vsi,“ reče stari dušni pastir.

Dolgo sta bila sama, fajmošter in France,
dozdaj tihotapec. Potem pokliče stari gospod
zopet gospodarja in gospodinjo v izbo.

France seže najprej sestri v roko, potlej
njenemu možu in skesan prosi odpuščanja.
Sprejme sveto obhajilo. Fajmošter ostane do
jutra pri njem in ga tolaži ter mu obeta milost-
no sodbo pred božjim stolom, ako se prav
skesa in mu je iz srca žal žalitve božje. Ko pa
se je v jutro daniło, preide bolniku pamet.

Zazvonilo je v cerkvi mrliču. Ljudje so
vrelı vkup in se izpraševali, kdo je umrl.
Raznesla se je novica, da so graničarji v Gor-
jancih na smrt obstrelili Štibernikovega Franceta
in da je večno zaspal izpovedan in obhajan v
Godeževi hiši. Marsikdo izmed poštenih in
pobožnih sosedov je stisnil klobuk pod pazduho,
naredil križ in zmolil očenaš za odpuščanje grehov
in milostno sodbo duši umrlega — tihotapec a.

III.

Juri Kobila.

Izvirna povest iz časov lutrovske
reformacije.

a list of items

1.

Znano je iz zgodovine, kako naglo se je v šestnajstem stoletju po Evropi razširjala vera, kakor jo je na Némškem začel učiti glasoviti Martin Luter, in kako je našla pot tudi v našo tiho slovensko domovino. Primož Trubar, začetnik slovenske literature, je bil tudi začetnik nove vere na Slovenskem. Brž so se razvrstili okrog njega še drugi možje, ki so si z besedo in pismom na vso moč prizadevali izpodbiti stare stebre rimskemu katoličanstvu, ki so zavrgli veljavnost dozdanje cerkve in na podlagi golega razuma hoteli sezidati na krščanskih tleh novo poslopje.

Pa kakor najde bolezen, prišedši v človeško telo, v životni moči silnega nasprotnika, ki se njenemu namenu, uničiti telesni obstanek, odvažno upre: tako se je moral tudi novi uk na Slovenskem bojevati pol stoletja, da je nazadnje spoznavši globoko v rastle korenine katoličanstva moral brez uspeha odjenjati.

Če je bil kateri čas ugoden razširjanju razkolništva in razprtije v cerkvenih stvareh, je bil gotovo tedanji vek. Zakaj ne samo splošna nevednost, ki je težila duh prostaku in gospodu, ampak tudi vnanje razmere so skoraj zahtevale

kvasu, ki bi bil očistil in prekisal omláčeno človeštvo. Kako zelo je bila kmetu zatrta osebna svoboda, ki je je vsak človek že po prirodnem nagibu željan, nam kažejo vedni upori kmetov proti prevzetni gospodi, o katerih nam tudi skromna naša zgodovina pripoveduje marsikaj. Na drugi strani pa zopet vidimo, da so s tisto reznostjo in ostrostjo, s katero je graščak trl svoje podložnike, trli tudi njega drugi višje stoječi. Ni čudo torej, da sta se tuintam kmet in gospod nagnila k novi veri, ki je obetala na prvi videz po svojem bistvu obema večje prostosti, večje svobode. Vendar pri nas je oštala velika večina naroda pri starem, in če so se kazali nekateri deželni veljaki prijazne nemški novosti, je bilo tudi nasproti mnogo plemenitih mož, ki so z vso silo skrbeli za ohranitev starega, po svetem Mohorju in pozneje po svetem Cirilu prinesenega katoličanstva. *

Izprva so preganjali samo luteranske pridi-garje. Ko pa se skrivna žerjavica le ni dala izlahka pogasiti, so znali katoliški prvaki, zlasti ljubljanski škofje, dobivati zmerom večja pri-voljenja od cesarske vlade, tako da je nazadnje vsak Lutrovec moral ali vrniti se v katoličanstvo, ali pa iti iz dežele v pregnanstvo. Kmetje, ki si niso hoteli iskati domovine zunaj doma, so storili prvo tem rajši, ker so bili pristopili mar-sikje bolj prisiljeni po graščakih, kakor iz

lastne dobre volje in prepričanja. Gospoda, meščani in duhovniki, pa so, sramuje se stopiti nazaj, večidel popustili domovino in šli na Nemško s svojo novo vero.

Meglen in pust pómrak je nastajal v omejenem času nekega večera nad kranjskimi goricami. Mrzla burja je brila in piskala po polju in brezju. Popoten človek, ki je skrbno pospeševal korake, da bi še pred nočjo prišel v kako varno prenočišče, si je mel že zmrzle roke ter skrival v velike uhlje svojega plašča nos in ušesa, godrnjaje v tla pred seboj nerazumljive besede. Zdajinzdaj je vrvetalo kako zrnce snega po burji in se obešalo na zeleno, žalostno smreko ali na suho hrastovo listje. Mož je pogledal iz ovitega plašča in, videč kopo kmetiških koč, je zavil z velikega pota na stransko stezo. Toda skrbán in nezaupljiv mu je kmet v prvi hiši zaprl duri pred nosom, in ko je tujec našel na pragu njegovega soseda, je vedel, da ga tudi tu ne čaka gostoljubnost, zakaj nezadovoljnost in odurnost se mu je brala na obrazu.

„Ali bi ne mogel pri vas prenočiti, gospodar?“ reče tujec.

„I, bome, ne prav lahko, mož —“ odgovori kmet ter malo dvomljivo ogleduje tujčevo čudno, pol gosposko obleko.

„Jaz sem vam pripravljen vse plačati in vam bom hvaležen, ako v Kriščevem imenu

prenočim pri vas,“ prosi mož dalje. Toda oster, skoraj zapoveden glas stori kmeta še nezaupljivejšega.

„Nimate kje ležati, otrok imam dosti, hiša je majhna,“ reče gospodar kočice.

„Moja je pa še prevelika, ves svet je moja hiša, in nimam nobenega človeka,“ je godrnjal tuji mož in jezno šel dalje.

„Čujte, prijatelj, kam kolovratite tjakaj“ — vpije kmet za njim — „držite se vedno leve plati in preden bo poldruga ura, pridete v grad, tam vas laglje prenoče, kakor mi ubogi ljudje.“

Tujec jo krene po naznačenem potu.

„Zakaj ga nisi vzel pod streho, moža“ — ošteva kmetica, umazana žena, prišedši tudi na prag, svojega ljubeznivega gospodarja — „morda ima denar, dal bi nam bil kaj, da bi bili mogli spomladi rešiti desetino iz grada. Saj pravim, ti nimaš buče na pravem mestu, pameti pa še nikdar imel nisi, kar si mene vzel.“

„In še tačas ne“ — se oglasi jeznorito mož. „Ti imaš pravo pamet, ki hočeš, naj v hišo jemljem potepuhe in zlodej jih poznaj. Ti teslo staro! Ali hočeš, da otroci dobodo uroke in nam kože zbole, pa bo hudič v hlevu, kajne?“

Na tako globoko preišljene in veljavne vzroke in razloge ni vedela ženica kaj ugovoriti in je utihnila.

Ravno tega večera je sedel graščak Štefan Razborški v gorko zakurjeni sobi. Bil je ta mož okrog petdeset let star, vendar bolezen, skrb in vedna čmerikavost, ki mu je očitno sijala z zvlečenih obrvi, z gosto nagubanega čela, bi bila koga motila, da bi mu jih bil prisodil sedemdeset. Rdeč, skoraj začrnel obraz, vedno našobane velike ustnice in bliskajoče oči so bila znamenja, da se mu rad in pogosto razliva žolč po krvi in dela gospoda jeznega, v strah služabnikom in podložnikom. Noge je imel na majhni stolički, skrbno v blazinico povite. Gladil jih je polahko z roko, in iz tega, kako je život krivil in obraz obračal na kisko, zdaj skoraj jokal, zdaj zopet škrtal in škripal z zobmi in klel, bi bil spoznal le malo zveden človek, da ga bolečine v nogah hudo trpinčijo.

Štefan Razborški je imel podgrom.

„Hudič! V peklu ne bom več trpel, če dol pridem, — kar se pa ne bo zgodilo — kakor zdaj trpim! To je huje, kakor bi z britvijo rezal po udih.“ Rekši se zopet jame zvijati. Črez nekoliko časa ga malo pojenja. Prime srebrno piščal in zapiska, da je zazvenelo po dolgih mostovžih. Vendar dolgo čaka, in le nikogar ni izmed služabnikov.

„Tako je, še ti psi hlapci nočejo slišati, ako je človek star. O da bi jaz mogel stopiti na

noge in sneti bič s stene, bil bi uren, ti lenoba!“
Zažvižga vdrugo, da bi bilo letelo skozi ušesa.

Ko le ni bilo strežaja, zaluči piščal jezno ob tla in molči nekoliko časa. Kmalu pa odpre usta in z močnim glasom, kakor bi zatrobil, zavpije: „France!“

Nato se prikaže pri durih mršava strežajeva glava s porednim, lokavim očesom.

„Kod te zlodej nosi in kaj vruga imaš opravka, da te ni priklicati, ti živinče nemarno! Le stoj, jaz te bom učil,“ se huduje gospodar.

„Kaj zapovedujete, gospod?“ vpraša France.

„Palico ti zapovem, ali bi ti jih pa sam nametal. Je li to pokorščina? Prinesi mi vrč vina. Že veš katerega! Pa hitro se obračaj!“

„Précej, précej!“ In strežaj odide po vino.

„Kmalu se ne bo vedelo, kdo je tukaj gospodar, ali jaz, ali moji služabniki, ali nihče. O, sin, kaj mi ti nakopavaš? Nesreča spremlja našo hišo že od nekdaj. Vendar tako s premiselkom ni šel še nobeden v svojo propast, kakor ti, moj Boštjan. Pa tudi tebe so zapeljali; kakor mlado neumno tele hodiš za osli. Da bi jih jaz imel, da bi imel vsaj enega, tistega sanjača Kobilá.“

Te in take misli so Štefana Razborškega tako vtopile samega vase, da je tiho preudarjaje sedel in niti zapazil ni, da služabnika dolgo ni z vinom. Črez precej časa prinese France

vino ter postavi vrček in kupo na mizico, ki jo porine pred gospodov sedež.

„Le pojdi, pa ne sedi na ušesih, da boš slišal, ako te bom klical,“ pravi graščak.

„Ne zamerite, gospod,“ reče služabnik, „doli stoji neki tujec. Prosi, da bi ga prenočili, dalje ne more iti v burji in še sneg je začel nadebelo padati, odkar se je pomračilo. Ali ga hočemo vzeti in katero izbo mu hočem pripraviti?“

„Kakóv je?“ vpraša gospod.

„Gosposki je, v dolgem, črnem plašču, na glavi ima črno kučmo, pa hude oči ima, meni ni všeč,“ odgovori hlapec.

„Lésem ga privedi, da ga bom videl!“

Kmalu potem je privedel strežaj tujca. Po obleki se ni dalo soditi, ali je meščan, ali plemenitaš, ali duhovnik. Bledo, upadlo lice je pričalo, da je bilo nekdaj lepo. Žive oči, ponosno visoko čelo s črnimi, semtertja lahko osivelimi lasmi je skrivalo pogumno dušo; vsa visoka, širokopleča postava je morala imeti tudi nevsakdanjo telesno moč. Kar pa se starosti tiče, je moral biti tujec nekoliko let mlajši od Štefana. Stari gospodar ostro pogleda tujca in kazalo se je, da mu je všeč.

„Oprostite, plemeniti gospod, da vas nadlegujem tako pozno,“ pravi tujec. „Noč in mraz

sta me prisilila, da vas moram prositi gostoljubnosti za eno noč.“

„Ni moja navada popotnika poditi od hiše; moja streha je vselej rada sprejemala goste, znane in neznane, čeravno so v našem samotnem kraju le redki. Sédite semkaj. France! Še eno kupo zdaj, pa reci pripraviti večerjo!“ govori Razborški.

Prvo kupico je tujec željno izpil, moral je biti žejen in truden.

„Vendar ne potujete peš?“ vpraša gospodar neznanca.

„Peš,“ odgovori ta kratko.

„Kam ste namenjeni?“ vpraša dalje graščak.

„Nimam določenega namena, gospod!“ odgovori oni.

Starega plemenitaša je oblila rdečica; ni mu bilo povolji, da se je gost ogibal odgovarjati naravnost. Toda, dasiravno je videl, da je tujcu neprijetno to vprašanje, je imel že v sebi nagon kljubovati in nagajati, zato ni odnehal in vprašal:

„Prihajate iz Ljubljane?“

„Ni davno, kar sem bil gori pri prijateljih,“ odgovori gost. „Morda imate tudi vi znance gori?“

„Za znance se ne menim veliko. Sam živim zase. Ali sina sem imel v Ljubljani. Poslal sem ga bil, da bi se česa izučil. Pa ti psi, ki so to blaznost prinesli od hudiča, to Lutrovo vero,

so ga zmeknili z uma, in zdi se mi, da je moral iz dežele. Na stare dni moram bolan in sam živeti med neubogljivimi služabniki. Kaj pravite, ali nimam vzroka kleti Lutra in njegovo vero?"

Tujca ni bilo volja pritegniti temu mnenju. Premislivši pa reče: „Pač hudo je izgubiti sina; toda jaz mislim, da so vaši nesreči vzrok tisti, ki so ga pregnali.“

„Kaj?“ se oglasi jezno gospodar. „Prav so storili, nič jim ne zamerim. Vse od kraja bi morali poiskati, ki ljudstvo podpihujejo in delajo razpor po Kranjskem in Štajerskem, in z bičem naj bi jih segnali iz dežele.“

Znan je sicer star pregovor: „Kdor molči, potrjilo govori,“ vendar v tu omenjeni reči se ni videla resnica tega izreka. Tujec je sicer molčal na to prekletje nove vere in novovercev, a videlo se je, da molk izvira odtod, ker noče pritegniti graščaku. Poslednji je menda tudi zapazil, da je gost drugih misli, ker jeza se mu je zopet rdeče razlila po obrazu.

„Ali vas ne bi smel vprašati, koga mi je čast doletela sprejemati pod svojo streho?“ vpraša graščak s temnim pogledom.

„Poštenega moža,“ odgovori tujec, „moža, ki je pripravljen vsak hip zapustiti vašo hišo, ako poveste, da vam je neljubo, imeti ga eno noč.“

„No, povedati vam moram, nihče ne zapusti mojega praga, da me ne bi razžalil, razen, ako sem mu dal vedeti, da ga ne vidim lahko. Vi pa take besede še niste slišali, prijatelj,“ reče Štefan.

Oba molčita nekaj časa, potem zopet izpregovori gospodar:

„Prijatelj, vaša kupica je polna, ne storite mojemu vinu nečasti, da ga ne bi pili po moško. Vzdignite in napijite mojo napitnico: Živel naš katoliški vladar, rimski cesar in kranjski vojvoda! Živela naša katoliška kranjska dežela! Poginili vsi blazni ljudje; ž njimi vred pojdi hudiču na hrbet zmešnjava nova vera in tisti, ki so mojemu sinu zmedli pamet!“

Tujec vstane, toda namesto kupice pobere svoje pokrivalo in odgovori mirno:

„Dovolite mi, stari gospodar, da ne odpijem tej vaši neumni napitnici. Razume se, da vas tudi dalje ne bom nadlegoval. Zakaj vam ne odpijem, vam bo jasno, če vam povem, da na svojo lastno smrt ne pijem vašega vina. Jaz sem — Juri Kobilica.“

Rekši odpre tujec duri, in Štefan Razborški je čul, kako je trdo korakal po mostovžu in po stopnicah dol.

Graščaka je obenem izpreletelo: strah, strmenje in jeza, ko je čul ono ime. Obledel je v lice in nem padel na sedež nazaj.

Iz vsake večje zgodovinske dobe je ostalo večalimanj spominov v narodovih ustih, v pravljici. O reformaciji pa slovenski kmet ne ve veliko povedati. Vse skoraj, kar se čuje po Dolenjskem, se vrti okrog enega moža, in ta je Juri Kobila. Zgodovina nam sicer le malo ve povedati o tem možu, zakaj dozdej še pravega imena ne vemo zagotovo. Schönleben piše, da se je tako imenoval Juri Dalmatin, in nam pripoveduje neverjetno pravljico, po kateri je nekemu graščaku daroval kobilo in tako prišel do tega imena. Valvašor pa pravi, da se je Juri Kobila imenoval s pravim imenom Jerišič, katero hočejo novejši pisatelji brati za Juričič. Ker pa ni pisčev namen, pokloniti častitemu bravcu učeno preiskovanje, ampak na podlagi narodne pravljice osnovano povest, najde tukaj še drugo ime, katero je bilo dozdej neznano med povestničarji. Vendar naj nam bravec zavoljo te subjektivne misli ne odtegne prijazne vere, zakaj v vseh drugih rečeh se sme popolnoma zanašati na naše izpričevanje, ker imamo važne dokaz, stare dede med narodom.

Juri Kobila, tačas po vsej deželi znano ime, je imel nekako vlastito moč v jeziku, da je prldobival ljudi na svojo stran. Neustrašen je hodil iz kraja v kraj, ne maraje niti za cesarske prepovedi, niti za biriče, ki so ga

zastonj zalázovali. O njegovem prejšnjem življenju so si pravili ljudje čudne reči. Prosti ljudje, ki so se držali vere svojih očetov, so ugibali, da mu pomaga sam bognavaruj, ker ga biriči niso mogli ugrabiti, dasi je pridigoval očitno in skrivno, v varnih in nevarnih krajih. Vzrok, zakaj ga je sovražil posebno Štefan Razborški, je prihajal, kakor smo že slišati, zlasti odtod, ker je bilo na glasu, da je ravno Kobilá bil pregovoril mladega Boštjana prestopiti v Lutrovo vero, kar je starega tolikanj grizlo. Lehko torej umevamo njegovo srditost, ko je videl tega človeka iz óči v óči.

Ko se Štefan zdrámi, zabrlizga v srébrno piščal in strežaj priteče.

„Pasja duša!“ kolne stárec, „brž teci ti, ali kdo drugi, ali dva hlapca, ali vsi, in pripravite mi tega moža Jurija Kobilá nazaj, le brž! Od dveh let plačilo tistemu, kdor mí ga vjame.“

„Jurija Kobilá?“ vpraša France in odpre usta na strežaj.

„Brž, pravim, ti živinče!“ vpije gospod, hlapec pa se naglo obrne in po stopnicah grede godrnja sam pri sebi: „Jaz ga že ne grem lovit, če je res tisti krivoverec Kobilá, ki je hudiču zapisan. Z zlodejem se pa ne pečam za nič ne. Vem, da je res, kar so dejali rajnica moja mati, ko so konopno kodeljo preli za moje prve hlače: Francek, hudirja pri miru

pusti, pa bo še on tebe; če boš vlekkel sovo iz dupla, ti bo izkavsala oči. Pridušim se pa devetkrat, da so moja mati več vedeli, kakor vsa gospoda in vse postave. Zato naj le drugi love hudičevega Jurija Kobila, jaz ga ne grem.“

2.

Ko je Juri Kobila zapustil grad, je stopal z velikimi koraki vsevprek, koder ga je nesla noga. Tema je bilo, nobene zvezde na nebu. Mraz je bil hud, sneg je pršil in silil možu v usta in oči. Korakal je z glavo v prsi pobešeno, s čelom zamišljeno zgrbančenim.

Že precej časa je hodil naglo dalje. Naposled postoji. Burja mu je posili odgrinjala suktno in žvižgala okoli ušes. Pogleda za seboj, ali se pozna v ravno padlem suhem snegu njegov sled. Toda burja je nekoliko sproti zametavala stopinje, nihče ga ni mogel lahko slediti. Zdaj je šele pogledal natanko okrog sebe. Daleč okoli ni bilo videti nobene luči, ni bilo čuti nobenega glasu. Pred seboj, ne daleč, se mu je zdelo, da vidi robovje prostranega gozda.

Storil je še kake tri stopinje in prišel do skalovja sredi polja. Sede na špičast kamen. V tem hipu se čuje cvrčanje in vihranje v zraku okoli njega. Splašeno in vendar ne boječe vzdigne pridi-

gar glavo, naslonjeno na kolena. Divje gosi, ki so-na svojem jesenskem popotovanju v gorkejše kraje prenočevale tukaj v kamenju, so se bile po njegovem prihodu splášile in so zletele v zrak. „Stojte, ne bežite, ve nedolžne ptice!“ — je otožno govoril Juri Kobilá. — „Jaz ubogi človek sam nimam prenočišča, mene so izpodili, kako bi jaz vas podil? Kam boste letele po snegu in po mrazu?“ — Pač, vsaka žival se je skrila pred njim v svoj brlog, še sova se ne glasi iz svojega dupla, zdi se ji premrzla noč. Le Juri Kobilá, on, oznanovavec resnice in razuma, on mora bedeti ponoči v kamenju, se odevati s snegom, si kratiti čas z burjo. — „Ali morda ni resnica, kar pridigujem jaz, za kar trpim nadloge? Ali sem grd odpadnik katoliške vere? Ali milo svojo kranjsko domovino, nepoznano slovensko ljudstvo, pokopavam v nesrečo, v pogubljenje s svojim ukom in prizadevanjem? Ne, ne, te misli ne morem puščati v glavo. Da, imel sem lepo misel, razširiti vero, popravljeno po onem velikem Nemcu, med ljubi narod svoje matere, svojega rodu, svojega jezika. Sanjal sem, da si tako postavim večni spomin v ustih svojega malega ljudstva, ki po pameti in razumu nikakor ni najmanjše. Zapustiti sem te moral že v prvi mladosti, ljubi dom, tebe, oče in mila mamica stara — bogvedi, ali živita še kje? — v tuje kraje sem moral pobegniti.

In ko mi je zares posvetila resnica, mi je prišla velika misel, stopil sem v kolo mož, ki jih je navdihovalo isto prizadevanje. Pa kaj je plod mojega truda? To, da se mi podira kamen za kamenom, podira od poslopja, ki sem ga zidal z drugimi vred. Pregarjan blodim semtertja, noč je moja tovarišica, ki ji zaupam še največ. Da, zastonj sem delal in sejal, vrabci so mi pozobali seme, sovražni veter ga je daleč razpihal, tampatam je vzrastla kaka bilka. Koliko truda bom imel, da zopet nasadim, kar je propadlo. A delati hočem do zadnjega, tudi če me zasači sovrág. Juri Kobilá se ne boji tebe, cesar velike države, poglavar moje rojstvene dežele; jaz hočem doseči svoj namen, ako ga je le doseči mogoče. Bog naj bo sodil. Gamaliel je dejal: če je reč od Boga, jo zastonj zatiramo, če pa ni, razpade in izgine sama. Tako pravim tudi jaz.“

In Juri Kobilá nasloni težko, žarečo glavo v pesti na kolena ter se zamisli, nebrineč se za mraz in sneg.

Brayec lahko izprevidi, da je imel pridigar res ognjeno srce za reč, ki jo je po svoji uvidnosti imel za resnico in pravico. Ko je tako slonel, je zaslišal dva glasova in dva moža sta se videla kakor dve črni senci v poglavitnih črtah. Pomikala sta se zmerom bližje. Juri poseže za suknjo in privleče velik nož, pogleda

ostrino, potem pa leže na trebuh, pričakuje moških.

„Tod ni šel,“ je dejal prvi.

„Ko pa jaz vem“ — odgovarja drugi ter kreše ogenj. Zdaj je Kobilá videl, da sta oba mlada, trdna, z velikimi palicami v rokah, in je dejal sam pri sebi: „težko se bom branil, ako me najdeta, ali ne vdam se.“

„Lej, tukaj je zopet stopinja, Tomaž!“ je klical eden radostno.

„Ojhe, Jakob, ni ga daleč nesel vrag. Lej, še precej se pozna stopinja,“ pravi Tomaž. „Veš kaj, jaz menim in pravim, da se je pod kako smreko iztegnil in zaspal, zakaj truden je ko môra,“ odgovori njegov tovariš Jakob.

„Nemara da hodi že ves božji dan.“

„Bržkone. Saj jih baje gospoda preganjajo, zato je še naš stari zagodel tako, kakor vsi. Šember mene in tebe, vsak svoji ljubici bova kupila lepo židano ruto, če ga pritravá.“

„Meni ni dosti mar zanj, le za plačilo mi je. Kaj to mene briga, če tava po svetu in goljufa ljudi.“

„Ali si kaj slišal, kako pridigujejo tisti ljudje?“ Zlodeja, meni bi kmalu bilo povšeč. Samo to se mi ne zdi prav, da se smejo pri njih tudi fajmoštri ženiti. Primojduha, potlej bi v vsaki fari najlepšo dobil le fajmošter. To so ti čudni ljudje, ti lutrovci.“

„Lej, kaj je pa tam za kamenjem nekaj črnega?“ vpraša Tomaž.

„I, no, grm je tam, koščičev,“ odgovori tovariš.

„Ni ne grm, bali tja,“ pravi drugi hlapec z grada.

Videvši, da sta ga opazila, vstane Juri Kobilá pokonci.

„Stoj!“ — je kričal eden hlapcev. — „Če ne počakaš, te dojdem in tepen boš, kakor slama pod cepcem.“ Rekši je groze vihtel gorjačo.

„Kdo ste in kaj bi radi od mene?“ vpraša pridigar z moškim neustrašenim glasom.

„Se že zmenimo; zdaj bi pa vi z nama šli, če vam je všeč. To se ve, ko bi vam všeč ne bilo, bi vas primorala.“

„Proč!“ je vpil Kobilá. — „Moje življenje je drago, nisem še dovršil svojega namena, nihče se me naj ne dotakne! Gorje vsakemu!“

In nož se je zablislil v temi. Hlapca osupneta. Orožja nista pričakovala pri njem.

„Pustiva hudiča, pustiva! Bogve, morda mi trebuh razpara, in potlej imam vruga za vselej zadosti,“ reče Jakob.

„Beži, strahopetec, suknjača se bova bala?“ reče oni in pristopi naprej.

Pridigar pa se premisli, ali bi ne bilo bolje, druge strune napeti in ju odpraviti izlepa.

„Kaj pa mi hočete, bratje, ljudje božji? Kaj sem vama storil? Po nedolžnem me preganja svet, ali me morata vidva tudi? Pojdita domov, jaz vama dam sam nekoliko za pijačo. Tudi jaz sem domačin, v tisti deželi porojen, kakor vidva. Pustita me v miru!“ pravi Kobilá.

„Saj res, pustiva ga,“ reče Jakob.

Pridigar pristopi bližje ter porabivši dobroten trenotek, stisne hlapcu nekaj novcev v pest.

Kakor bi mignil, preide sovražni duh Jakobu in Tomažu, ko sta videla rumene zlatnike.

„Mrzlo je, gospod, mrzlo, kajne?“ vpraša Jakob.

„Bodita tolikanj dobra, prijatelja, povédita mi, kod moram hoditi, da pridem do kake hiše,“ pravi tujec.

„Oj, pač!“ odgovori Jakob.

„Vedíta me do kake krčme.“

Hlapca se spogledata, češ, ako bo še kaj dal, zakaj bi mu ne pokazala poti do stare krčmarice Jere Zaplotnice.

„Priložim vama še za pijačo,“ pravi Juri Kobilá.

„Tisto ne dé toliko, gospod, ali mrzlo je in pa, buzarada, če se kaj potičete tod okrog, naš gospod ni človek, ki medveda precej pusti, ako ga za rep ne drži; — mislim, da veste, kaj to pomeni, kar pravim. To je eno. Še eno je pa to: Mi smo v samoti, ne vemo še ničesar

o vaši veri in nočemo vedeti — če ste res tisti, kakor pravijo; kjer kdo zve, kdo ste in kaj ste, vtaknejo vas in izdajo. Kaj ste tako neumni? Kaj je vam bilo treba kvasiti, kdo ste? Po suknji bi vas pa tudi kdo spoznal. Če ste torej zadovoljni, prodam vam jaz svoj plašč za malo denarja, klobuk vam dam pa povrhu v kupu; in stara moja mati naj bi bila koga drugega porodila in ne mene, če vas bo kdo poznal. Vsak bo dejal, da ste Jakob z grada.“

Spoznavši, odkod izvira hlapčeva dobrohotnost in prijazni njegov svet, bi bil Juri Kobilá sicer rad zapodil grduna, vendar je videl, da je v njunih rokah in bati se mu je bilo, da se ju lakomnost ne poloti še enkrat in da ga ne odvedeta v grad, čeravno sta spravila dar, obilnejši od obljubljenega plačila. Tudi je izprevidel, da misel samopridnega svetovavca ni brez vsega razuma in da bi v resnici ne bilo nápačno, vzeti vrhu svoje, še kmetiško obleko na pleča. Zato sta se s hlapcem za judovski kupiček pobogala, in Jakob je trdil na svojo dušo in svoje rojstvo od stare matere, da njegov plašč lepo stoji gospodu, klobuk se mu pa podaje še lepše. Kobilá ju opomni, da bi mu pokazala pot.

„Saj res!“ — pravi Jakob. „K Jeri Zaplotnici vam pokaževa. Ona je sicer guzasta in zaspana in grda, nagrbana, ko suha drobnica,

in sosebno kadar zaspi, nerada odpre: vendar dokler imate moj plašč, ste brez skrbi pri nji.“

Kobilica je dobro čutil sirovo šalo, nanašajočo se na draginjo kupljene obleke, in srčno si je želel iznebiti se te družčine.

Sneg je padal zmerom gosteje. Trije možaki so koračili po stezi ob gozdu, ki se pa že ni poznala. Hlapca nista pozabila, semtertja kako sirovo dovtipnico zarobiti tujcu; kadar se je zaletel v kako zametano kotanjo, ali kadar se je spoteknil v kolovozu, sta se zasmejala naglas in velela: „Gospod, ne pačite, razbili bi si nos.“

„Vsaka reč ima svoj konec, sveder pa tri,“ pravi pregovor, zato je bilo tudi Kobilicemu in njegovih priljudnih tovarišev popotovanju kraj ko so prišli pred široko, nizko poslopje, zloženo iz lesenih sten in krito s slamo.

„To je Jerina oštarija,“ pravi Jakob.

„Saj ste učeni“ — pravi Tomaž, ki mu ni bilo nič kaj všeč, da sta pustila tujca — „učeni ljudje znate sv. pismo brati. Tam notri se pa nekje bere, kakor sem slišal: kdor trka, se mu odpre. Če hočete spati pod streho, glédite, kako pridete pod njo.“

Rekši potegne tovariša s seboj na stran. Kobilica pa je kmalu stal pred durmi. Iz izbe se je glasilo silno vreščanje, hripavi, pijani in trezni glasovi.

Potrka s pestjo na vrata iz jelovega lesa.

Črez nekaj časa vidi skozi razpore v vratih luč v veži. Glas, ki se ni dal ločiti, ali je ženski ali moški, je vprašal odznotraj: „Kdo je in česa bi rad?“

„Popotnik sem, večerje in prenočišča bi rad za pošteno plačo.“

Nato se odmakne debel zapah, in vrata zaškripljejo v lesenih tečajih. Velikanska ženska, tenka kakor deska iz plota, a žilasta in močne postave, precej čudno oblečena, se pokaže na pragu. V roki drži gorečo trsko, ki jo visoko vzdigne, nabere čelo še bolj v gubance ter posveti pridigarju zdaj pod nos, zdaj pod noge, kakor bi hotela z vnanje podobe brati, če ima in koliko ima denarja, kar ni bil malo važen oddelek njenih psiholoških znanosti in kar je imelo mnogo vpliva na postrežbo in plačo.

„Dober večer, mati!“ jo ogovori Juri.

„Nisem še bila mati, pa ne rečem, da ne bi mogla biti“ — odgovori krčmarica, ki ji napol raztrgani plašč in ogoljeni klobuk nista obetala mnogo.

„Ali bi mogel prenočiti pri vas?“ vpraša Juri ter otresa sneg s sebe.

„Zakaj ne, če imate s čim plačati večerjo; le noter stopite, za ležišče na klopi vam ne vzamem ničesar. Ako pa hočete spati v kamrici, boste pa plačali. Družbe boste imeli v hiši dovolj, veselih ljudi.“

Juri Kobilá stopi v izbo in zagleda res dve omizji pivcev pri žganju in vinu. Nihče se ni zmenil zanj. Sede na ogal blizu peči. Ni sedel pol četrt ure v svojo plahto zavít premišljuje pri vinu in gorki peči, ko ga predrami neki kmet z dobrovoljnim ogovorom. „E, no, prijatelj, nikar ne dremlji, lej ga, lej ga! Kaj ne veš, da smo v krčmi? V krčmi mora biti človek vesel, vedeti mora, čemu ima jezik v goltancu prirastel. Zatorej blekni kakóvo, pomeniva se po moško tako ali tako. Na, pij, prijatelj, če se ti ne zamerim.“

„Zahvaljujem se vam, mož, sam imam tu pijače,“ odgovori Juri Kobilá in se še bolj zadela v plašč; hotel je odpraviti prisiljenca, vendar zgovorni možek se ni dal izlahka odpraviti.

„Ves svet se giblje in guga“ — tako je nadaljeval — „vse nori, vse vre. Tukaj svet vpije in kriči, se prepira in tepe, razsaja in razbija, midva pa sva pohlevna moža — kajne, prijatelj? — Zato sedeva ponižno v kot in ga počasi srkava in pijeva po volji božji. Dobro zdravje, brate!“

„Bog blagoslovi!“ odvrne pridigar.

„Ti nisi iz našega kraja; — ampak Bog varuj mene zamere pri tebi, ker te tičem prav po domači navadi, saj tičemo še Boga, nebeškega očeta svojega, zakaj bi se mi med seboj ne, in pa to me tudi tolaži, ker vidim, da si mlajši

od mene. Kaj pa hodiš tod? Morda kaj sku-
puješ?“

Kobilica nevoljen. da ga vsakdo izprašuje,
zagodrnja nekaj, kar je kmetič zgovornega
jezika in male postave imel za pritrnilo, in je
zastavljal, siten kakor konjski brencelj, vprašanje
za vprašanjem. Da bi se odtegnil vednemu od-
govarjanju in vendar jezičnemu sosеду dal
opravka, jame Juri sam izpraševati možička o
tukajšnjem kraju in o ljudeh.

„Veste, kako se pravi tukaj gori grajskemu
gospodu?“

„Mi mu pravimo gospod, nič drugače,“
odgovori mož.

„Jaz menim, kako se piše, kakšen pridevek
ima?“

„Čakajte!“ . . . in kmet poseže za vrat . . .
„Piše se . . . ne vem že, kako! Ime mu je
Štefan; sin njegov, ki je stopil v krivo vero
— Bog mu daj pravi um in pamet! — nosi
ime po dedu, ki se je klical za Boštjana. Oba,
oče in sin se pišeta za . . . čakajte, na rázbor
se mora človek domisliti — že imam, aha, že
vem . . . Razborški! Razborški!“ Rekši odpre
mož oči in usta, dene glavo nazaj in z vleče
čelo noter pod lase, misleč: „Saj vendar še
nekaj vem, dasi mi babnica doma gode od
mraka do svita, da sem tepec neveden in
neumen.“

Ime Razborški je čudno genilo tujca. Zdajci se je sklonil pokonci in ponavljal: „Štefan Razborški? Oče njegov Boštjan?“

Tega pa mož jezičnik ni opazil.

„Da, pri pasji veri. Tisti ded je bil čuden človek na svetu. Ali kaj rad poslušáš resnične povesti čudnih reči? Jaz ti nekaj povem, in morda ti lasje vstanejo, da bo vsak imel tri vrhove in da ti bo klobuk štrlel na glavi, kakor bi ga obesil na trnjev grm v mejo. Hočeš?“

„Prosim vas,“ reče Juri Kobilá, bled v lice in skoraj tresoč se po životu, „samo bolj natihoma, da bova ostala sama.“

„Oj, ne skrbite, onih pijancev se nihče ne zmeni za naju.“

Rekši prime možec vrč, ki je doslej iz njega pil, udari ž njim ob mizo, da se je soba stresla in vpije: „Hejo! Jera! Jera! Ti stara, suha, grda dolgopetka ti! V proso te postavimo na spómlad, da boš vrabce strašila, nikar ljudem pijače nosila. Ne vidiš, da bova midva še eno pila? Dobro mero!“

„Tiho, tiho!“ zarenči Jera krčmarica, „žaba, napil se boš, pa te bo tvoja Cilja lučila doma za vrata.“

„Kaj še!“ odvrne mož.

Kmalu je stalo vino na mizi in govornik začne:

„Kajne, prijatelj, nobenega greha tako velikega ni po moji in tvoji misli, kakor neusmiljeno oderuštvo. Rajnik Boštjan Razborški je bil že uderuh — Bog mu daj mir in pokoj! — jaz sem ga malo poznal. Ko sem krave pasel, fantine v lepih letih, pa ti je šel ali jezdil mimo mene. Vselej, kadar sem ga videl, so se tresle hlačice na meni. Velik je bil ko smreka, debel ko hrastov panj, jeznorit pa ko sama hudoba. Imel je dvoje otrok: tega Štefana, ki je bil tačas že odrastel, in pa eno hčer, tako lepo belo, kakor so vse grajske; še vse lepša je bila kakor ti jaz morem dopovedati. No, potlej je prišel še drugi mož, Grobljič so mu dejali, pol gospoda, pol kmeta, doli iz nižjih krajev doma. Ta je imel ženo, precej debelo pa lepo žensko, in pa sina, osemnajst let staro seme. Kupil je bil ta mož pristavo od Razborškega, to se ve, ž njo tudi desetino in tlako, za trinajststo zlatih, ki mu jih je plačal pošteno in moško, samo priče ni imel reva nobene, in nič tistega pisanja, ki ga gospoda znajo. Odkonca sta se dobro imela med seboj. Boštjan je še večkrat zahajal vasovat k novemu sosedu, sosedov sin Juri pa k njemu, ali pravzaprav k hčeri njegovi. Zakaj je pa hodil stari Boštjan h Grobljiču? Vidiš, prijatelj, to je bilo tako: norel je, saj vsak enkrat nori, če mlad ne, pa star, kakor pravi pregovor. Rad je videl mater sosedovo, njen

sin pa Boštjanovo hčer. To je trajalo leto in dan, sosed ni nič vedel, da ima žena častivca, Boštjan je pa vedel, da leta mladi Juri za hčerjo. Bilo je ravno na starega leta večer — kakih petindvajset let bo tega; Boštjan je bil šel v vas k sosedi, ki je bila sama doma. Dobro sta se imela, pa vendar nič ni bilo takega med njima, česar nas Bog varuj, že umeješ, prijatelj. Ko pa pride nenadoma Grobljič njen mož domov in najde vasovavca pri ženi, pograbi — ne bodi len — pencilj in nadrgne gospodu Boštjanu — graščak gor ali dol — prav po domače hrbet, da je revež komaj utekel. Pa ti je bil že zlodej; primerilo se je, da se je [bil ravno tačas tudi mladi Juri Grobljičev napotil pa v grad k svoji deklici. Tako pelja svet, da se ljudje vsekrižem goljufamo. Med potem pa, kaj je videl? Kakor je gori-le prišel do stare razvaline, je zagledal dva možička, enega črnega grdega, enega pa belega lepega, ki sta se metala. Beli je bil angel varih, črni pa hudir sam. Dolgo sta se metala, Juri ju je pa strahoma gledal. Nazadnje je zmagal hudir, Jurija je mrzlica potresla po hrbtu, in hudirja ni bilo. Kaj je to pomenilo? Da je Juri na slabi poti. On pa — mladost je norost — tega ni razumel, šel je dalje. Z ljubico sta se shajala pod kozelcem, le-tem, ki stoji še današnji dan. Lepo sta se pomenkovala, kakor imajo neumni mladi ljudje svojo navado — kaj

hočemo! Ravno v tem času pa je bil prišel stari Boštjan raztepen in jezen domov in ju je izvohal. „Čakaj me, hudir,“ si je mislil, „jaz bom pa tvojemu sinu drugače zaznamoval hrbet, kakor si ga ti meni.“ In hajdi teče po svojo strelbo in puh! je letela pšica pod kozelc. Ali bil je že zopet zlodej pri rokah: namesto mladega človeka, zadene stari svojo hčer. Juri se raztogoti, ko vidi deklico mrtvo, popade nož, plane na graščaka in ga zakolje, kakor bi bil praščič, vendar ne do smrti. Potemtakem je moral Juri bežati nemudoma iz dežele, ker Razborški je imel mnogo prijateljev. Prav bi bilo, da bi bil stari umrl precej, saj enkrat mora vsakdo tako ali tako, prej ali potlej. A rajši je ozdravel in jezica mu je vrela dalje. Ker se mu je bil sin odtegnil, se je hotel znesti nad očetom. Kaj stori kajon? Pravi sosedu: „Hejo, prijatelj, ti mi pristave nisi še plačal.“ Grobljič ni imel priče, in ker je bil prišel že obubožan v te kraje, ni mogel plačati še enkrat. In resnično ga prežene oderuh s pristave. Z ženo in majhnim detetom je moral popustiti lepo svojo domačijico in je šel v ljubljansko mesto, kjer še zdaj životari s svojim otrokom, baje močno lepo hčerjo.“

„Veste, kje?“ vpraša Kobilica zvesto.

„Ne vem ravno, kje; toliko so ljudje govorili, da živi v mestu, nič več. — Ali kako je

pa umrl oni Boštjan? Brnè iz Zadolj, ki je bil pri njem za strežaja zadnja leta, je pravil, da je rjul na smrtni postelji kakor bik na travniku. To pa naj ostane med nama: Zdanji graščak Štefan ni mnogo boljši, on ni ničesar povrnil. Bog je pravičen že na tem svetu. Tisti Juri je moral iti po svetu, in lej čuda, tudi Razborškega sina so baje pregnali po svetu, bogve kam!“

„Kam je prešla žena tistega soseda? Ne veste?“ vpraša pridigar.

„Žena? Ta je bila umrla kmalu po tistem. Mati je mati, sina ji vzemi in vzameš ji srce. O tistem Juriju nihče ni nič povedal, menda je kje umrl ali pa se tako izgubil.“

Juri Kobilá si otrne solzo iz očesa.

3.

Zapustimo za nekoliko časa svojega znanca, pridigarja, v nadložnih njegovih okoliščinah in ozrimo se drugam.

V starem mestu, beli Ljubljani, svetijo že brleče svetilnice po ulicah. Megla, ki menda že od Jazonovih časov zimske večere in jutra razteza svoje ljubeznjive peroti po njeni ravnici, je bila legla tudi ta večer gosto v ozračje, tako da so se posamezne lučce le brleče in kakor venčane slabo razločevale iz teme. Le redko je še kdo koračil med hišami in izginil tam za

oglom, ali zapahnil za seboj škripajoča vrata, zakaj če je bila že dežela v nekem temnejšem, napetem stanju, je bilo še tolikanj bolj njeno glavno mesto. Stanovavci so se ločili, vsak je tičal in mislil doma. Le tuintam je rjul po ulicah kakšen pijanec, zaletuje se z zida v zid.

V predmestju, ki se ne šteje ravno med največja, brli borna lampica ter ponižno tesno izbico razsvetljuje nam kaže njena luč dva po starosti jako različna, za nas zanimiva človeka.

Prvi, sedeč na starem odrgnjenem stolu, je starec sivolas. Glava mu leze na prsi, zatilnik mu je upognila nezmagljiva zmagovavka starost. Nabrano lice in čelo, kakor tudi neka čudna lastnost neveselega očesa nam svedočijo, da možak na svetu ni izkušal zmerom najboljšega. Po obleki in ubožnem pohištvu, med katerim zapazimo komaj najpotrebnejših reči, bi rekli, da spada mož v nižji razred mestnih stanovavcev. In ne bi se motili. Janez Grobljič res nima premoženja.

Druga oseba pa bi bila mlajšega bravca zanimala gotovo še bolj. Bila je lepa deklica, stara okoli dvajset let. Sedela je bliže lučce in šivala; večkrat pa je povzdignila mili obrazek svoj in črno veliko oko je izpod gladkega čela pogledalo, kaj dela stari oče. Potem pa je vselej nežna ročica urneje vlekla belo nit in rdeča ustnica je trepetala vročega srca želje.

„Marica!“ pokliče starec.

„Česa želite, oče?“ vpraša deklica, planivši pokonci. „Ali hočem posteljo pogreti, greste spat?“

„Starost ne more spat, ljuba moja, ne mudi se še. Hotel sem ti samo reči, da se nikar tolikanj ne trudi, delaj polagoma, sicer se urediš mlada in ne doživiš starosti. Take, seveda, ti Bog ne daj dočakati, karšna je moja, boljše se nádejam zate.“

„Kaj pa vam je, oče? Zakaj vedno tožite in mi težite srce? Kaj vam posebno manjka, povédite mi, in delati hočem še bolj, da vam ustrezem, da boste zadovoljni in veseli.“

„Vesel? Oj, ne, ljubi moj otrok. Tembolj se bom razžalostil, kolikorbolj bom moral videti, da trpiš ti, zakaj, Marica moja, ne bilo bi tebi treba tako delati, ko bi bili vsi ljudje pravični na svetu, ali ko bi vsaj delal zate tvoj brat, ki je bogvedi kje.“

„Ne tožite; božja volja je. Rajši mi povedite kaj o bratu. Koliko bi bil zdaj star?“

„Nad štirideset let že; zakaj ti si, čudež božji, porojena dvajset let pozneje, v dnevih nesreče. Tudi, ako tvoj brat še živi, ne ve zate.“

Zdajci se odpro duri, in v izbico stopi mlad gospodič, lepo oblečen, priljudnega obličja, na prvi pogled pridobljiv in ustrezljiv.

„Dober večer, oča!“ pozdravi mladenič najprej očeta, deklici pa se nasmeje samo s pomenljivim pogledom.

„Lepo in prijazno je od vas, gospod Karel Vozar, da naju obiščete, zakaj potožiti vam moram, da že dolgo nisem videl nobenega drugega človeka, zlasti kar ne morem nikamor črez prag. Taka je taka, dokler imaš denar, imaš prijateljev. Jaz sem tudi nekdam imel oboje, pozneje sem imel že bolj po malem, pa imel sem mir in pokoj. Ali vse je minljivo! Bog vzame in da.“

„Resnica,“ pritrди mladi človek.

„Ravno sva z Marico govorila o njenem bratu.“

„Ali ima Marica brata?“

„To se ve, da ga ima“ — pravi starec, po prestanku pa žalostno pristavi: — „Bogve, če govorim resnico, morda ga že nima. Že je štirideset let, kar se je porodil, več ko dvajset, kar ga nisem videl. Tačas sem imel še svojo domačijo. Zavoljo neke prenaglice, ki sem jo jaz storil, je prišlo tako, da je zabodel nekega gospoda in moral je pobegniti.“

Mladenič je sicer poslušal starčeve besede, vendar mu je bilo mnogo več do tega, kako bi ujel deklico za roko in ji pošepetal kaj na uho. Dasi je bil oče že slabih oči, je imel vendar izkušnje dovolj, da je z umom izprevidel

in spoznal to, česar s telesnim očesom ni mogel videti. Torej umolkne, potegne dva pota z roko črez čelo, potem pa reče; „Deklica, prosim te, vzemi kupico in pojdi mi na vodnjak po mrzle vode, strah te ni treba biti.“

„Te pa jaz spremim, Marička, ako te je strah,“ pravi precej priskočivši mladenič.

„Ni potreba, ni potreba“ — reče starec — „deklica se mora vsemu navaditi, vi le tukaj ostanite.“

Počasno je iskala Marička kupice. O takem času črez dvorišče iti po vodo, ni bila nikakor njena, ni očetova navada, torej se ji je ta nagli ukaz zdel jako čuden. Vendar starega očeta ni mogla žaliti z nikakim ugovorom ali celo z nepokorščino. Zato je premagala naravno plašljivost in šla.

Ko je zaprla duri za seboj, je povzdignil mož glavo, se odkašljaj in odhrkal, potem pa rekel mladeniču:

„Mladi gospod, bodite tako dobri, sedite bližje mene; zdaj ko je deklica odšla, bi hotel govoriti resno besedico z vami. Jaz vas ne poznam, ne vem ni kdo, ni kaj ste, kdo je vaš oče, ali je bogat ali ne, celo ne vem, ali ste naše vere ali ne, zakaj nisem vas videl še križa storiti, kar vas poznam. Za vse to vas ne vprašam — dasitudi, sosebno kar se tiče

poslednjega, želim najboljšega. Odkar smo znani, ste mi povedali samo toliko, da vam je Karel Vozar ime, več ne. Vendar menim, da sem vas zadosti spoznal, da ne zahajate k meni v vas zavoljo mene, ampak zavoljo moje hčere, kaj sicer bi vas pač moglo vleči v preprosto, dolgočasno stanovanje ubogega moža, ki ga le malo poznate? To je povse naravno, da mlad človek rad vidi dekliča; jaz nisem nikakor tako brezumen, da ne bi pustil svoji hčeri lastne volje v tej stvari. Če me staro, brljavo, a zvedeno oko moje ne moti, vidi vas tudi moja hči lahko. Razumeli boste pa, da je moja skrb, gledati, da se ji ohrani mir v srcu. Zato vas naravnost vprašam: ali mislite na mojo hčer v resnici, ali le tako hodite za njo, kakor lahko-miselna mladež današnji dan sploh. Če je poslednje, vam moram precej prepovedati svoj prag, ako pa imate poštene in moške namene, izvolite mi reč razložiti. Tega menda ste prepričani, da vse bogastvo nosi moja hči sama s seboj, kakor jaz njen oče v sebični samoljubni menim, v dušnih čednostih svojih. Zakaj iz tega, kar sem vam pravil o svoji prejšnji usodi in o svojem življenju, lahko povzamete, da jaz, ki sem z dela nevajeno roko redil hčer v njeni mladosti, nisem mogel skoraj nič prihraniti dote. Torej pomislite, preden odgovarjate na moje vprašanje. To vas pa prosim na-

ravnost in pošteno, bojte se prevariti moža, ljubečega očeta, stoječega na robu groba.“

„Naravnost in pošteno vam povem, oče“ — odgovor mladenič — „preudaril in premislil sem dokaj: vaša hči bo moja žena, ako bo kdaj katera. Tu je moja roka, naj strohni na živem telesu, ako vam jo podajam v krivi prisegi. Po premoženju vas nisem nikdar vprašal, v Marički dobim bogastvo večje veljave, nego zlato in srebro. Kar pa se tiče drugega, prosim vas, oče, potrpite še nekaj časa, vse se bo potem predružačilo, vse vam povem. Zazdaj pa mi verjemite, Bog mi bodi na pričo, pogrešala ne bo ničesar in tudi vi ne.“

„Jaz ne učakam te sreče,“ reče starec milo.

„Zakaj ne? Trdni ste še; Bog meni in Mariji nakloni to dobroto.“

„Ne, ne“ — pravi starec s čudnim smehljajem; — „videl vaju ne bom s telesnimi očmi, a blagoslova mojega z nebes si bodita v svesti.“

Zdaj prisopiha deklica z vodo in pretrga pogovor. Od mraza ji je bilo belo lice zardelo, veselje, da je zopet pri očetu in morda — pri dragem prijatelju, ji je bleščalo iz krasnih oči: bila je lepša kakor kdaj poprej.

„Marica!“ kliče oče in otrne solzo čistega veselja iz očesa.

Deklica se približa. Zdelo se ji je, da ima oče nenavadno besedo na jeziku. Zato je še bolj zardela v lice in pobesila oči.

„Marička!“ — povzame zopet starec — „zmenila sva se z gospodom vse, obljubil je, da on nastopi za menoj, kadar ti Bog vzame očeta, tvojega variha. Njegova roka je mlada in krepka, beseda njegovih ust je veljavna, laglje te bo branil, nego jaz, trhli starec. Ljubi ga, kakor si ljubila mene, ljubi ga še bolj, in Bog ti dá srečo na zemlji in v večnosti te bo čakalo plačilo. Dobra deklica si bila zmerom, vem, da boš zvesta tudi njemu.“

Mladenič je bil srečen. Pristopil je k deklici, jo objel in v prvem sladkem poljubu so se steknile njene krasne ustnice z ustnicami mladeničevimi v navzočnosti očetovi.

Dolgo sta sedela mlada človeka roko v roki držeč posebe in dve srci sta se v ljubezni zlivali v eno. Starec, ki je vse to bolj slišal kakor videl, je sedel zamišljen in vtopljen v sanje o preteklih rečeh, o svoji mladosti, zlatem času nekdanje sreče.

Pozno ponoči je bilo že, ko je stari mož razdvojil ljubeča človeka, opomnivši, da je čas iti spat. Mladenič je poslednjič gorko stisnil deklici ročico, voščil starcu lahko noč in odšel po temnih stopnicah na ulico in potem proti svojemu stanovanju.

Oče je potem še dolgo dolgo pridigoval in pravil hčeri, kako se ima vesti proti ljubljencu, česa se ima varovati, koliko mu sme dovoliti brez greha. „Dokler vaju sveta mati katoliška cerkev ne sklene v ožjo vez, se moraš varovati. Tudi če te stari tvoj oče, ki zmerom najbolje skrbi za tvojo dušo in telo, ne vidi vselej, vedi in ne pozabi, dekle, da te vidi Bog!“ —

Oče se odpravi spat, hči pa še dolgo premišlja in sanjari o njem, ki ji je vprvo zbudil sladka, mila, dozdej neznana čuvstva. Vedno še meni, da čuti pekoči poljub njegov na ustih, vedno se ji še zdi, da ga pritiska na polno, srečno srce, ah; in deklica sklepa roke in dobro ji je pri srcu, da sama ne ve kako. Luč v svetilki ugasne, molitev zanj trepeče iz njenih ust in misel ji pride v glavo: morda zdaj tudi on moli na molek: „Češčena Marija“. Ali — kdo ve? Morda je tudi on eden izmed tistih, ki ne molijo lepe molitvice, angeljskega češčenja; morda je tudi on nove vere. Ta misel jo je obhajala že večkrat, že večkrat ga je vprašala, ali nikdar ji ni odgovoril naravnost, vselej jo je napeljal na druge osebe. „Pa saj je tako dober, tako mil, kako bi bilo mogoče, da bi se taka duša izgubila iz naročja vzveličalne cerkve,“ tako je sklenila deklica svoja premišljevanja.

Mladenič pa, ki so bile pri njem Maričkine misli, je bil prišel do velike hiše v stranski ulici severnega predmestja. Dospevši po visokih stopnicah do vrat svojega stanovanja, je poklical starega strežaja Martina, da mu je napravil luč in prinesel večerjo.

„Kako vas dolgo ni,“ je jel Martin, „že od desetih me vuninvun skrbi. Bog vas varuj in sveta Barbara, meni tako vest govori, kakor bi bili vedno v nevarnosti, in vendar me še Bog uslišuje, da prihajate vsak večer domov, čeravno je že pozno. Ne zamerite mi, gospod Boštjan, jaz sem sivolas, pomnim, kdaj se je porodil vaš oče in vas sem pestoval.“

„Ti in tvoja vest ne vesta ničesar, tepec stari!“ — pravi smeje se mladenič. „Ravno na dobrem potu sem bil, pri nevesti. Sicer pa te moram opomniti, da me ne kliči Boštjan, ampak Karel.“

„Oh, pojdite mi, gospodič, stari jezik moj se ne more privaditi drugemu imenu, dovolite mi, da vas kličem tako, kakor so vas krstili pri sv. krstu in kakor sem klical deda vašega. Boštjan je bil on, Boštjan ste vi; krstite in imenujte se pri drugih ljudeh, kakor hočete, jaz vas ne bom imenoval drugače. Ako vas tako ne smem, pa vam ne bom rekel ničesar. Pa kaj ste rekli, pri nevesti ste bili? Tega

vam ne verjamem. Dokler nimate gradu Razborškega, tako dolgo vam ni treba neveste.“

„Tiho o tem, Martin, in povedi mi rajši, koliko je že tega, kar je umrl moj ded?“

„Kar so bili gospod Boštjan zabodeni — Bog jim daj večni mir in pokoj! — tega je že dolgo. Od takrat niso bili več trdni in potlej so umrli v dveh letih. Vaš oče Štefan pa se je bil kake tri predpuste poprej oženil in vi ste se rodili na svetega Jurija dan prvo leto. Če veste, koliko ste stari, veste tudi, koliko je že od gospodove smrti. Oh, jejminej, Bog mi pomagaj in sveta Barbara, čudno je bilo tačas, čudno in grozno. Jaz sem stal pri oknu, po hodniku sem pometal — nisem imel še sivih las — ko sem videl prihiteti gospoda s strelbo in izprožiti na fanta, pa zadeti hčer, vašo tetko, oh, lepo deklico, kakor ljubo solnce! Vsi so rekli in dejali, da ni bilo drugače mogoče, kakor da je bil gospod tačas z uma. Kako more sicer živ krst streljati tjakaj, kjer je hči. Ali Bog je hotel tako. Tudi sem videl, kako je Jurček Grobljič zasadil nož v gospoda in stekel po dolu.“

„Grobljič?“ vpraša mladenič čude se.

„Tako se je dejalo našemu sosedu, kaj vam nisem pravil že dostikrat?“

Boštjan ni odgovoril ničesar. Dolgo je molčal in mislil.

„Le pojdi spat, Martin!“ veli hlapcu.

„Bog vam daj legak spanec. Sveta Mati božja vam izprosi pameti, da bi kmalu spali doma v razborškem gradu,“ reče hlapec in odide.

Boštjan Razborški, ali, kakor se je imenoval z izmišljenim imenom: Karel Vozar, je hodil dolgo po sobici svoji gorindol. „Torej si mi tako blizu, ti sanjar, Juri Kobila! Prijatelj Vozarjev in sovražnik Razborškov? Njen brat? In ona hči tistega moža, ki je moral po ljudski sodbi toliko krivico trpeti od mojega deda? Pač, krivica se mu je morala goditi, zakaj takšen mož, kakor je ubogi, v revščini živeči Grobljič, ni zmožen komu kaj žalega storiti. Oj, dan, kaj si mi prinesel danes! Dobil sem njo, razkril si mi skrivnosti dozdej neznane, razkrij mi še resnico, resnico notranjo, da se ne bom kakor loček na vodi tresel in nagibal zdaj sem, zdaj tja. Več me ne boš vodil, ti moj sanjarski prijatelj, ne boš me pregovoril, Juri Kobila, z gladkim jezikom, sam hočem najti zopet pravi sled. Zakaj nisem bil srečen, kar sem pustil vero očetov, zakaj mi prebivata vedno nemir in nepokoj v duši? Zakaj ne morem pogledati nji v oči, nedolžni deklici, ki me skrbno izprašuje za vero in Boga? Ti o Bog, pomagaj mi na pravo pot!“

Séde po tem premišljevanju h knjigi in bere dolgo. Ko so se že petelini glasili izpod

strehe sosednje hiše, zapre Boštjan knjigo in s trdnim namenom, zapustiti Jurija Kobilá ter zopet vrniti se v staro katoliško vero, leže na posteljo.

4.

Minila je bila zima. Skrivna družba, ki je v Ljubljani delovala za razširitev nove vere in vsem prizadevanjem cesarske vlade in višje katoliške duhovščine vkljub na vse strani podpirala spoznavavce nove vere, tako domače, kakor v pregnanstvu živeče, je zastonj pozvedovala za pridnim svojim delavcem Jurijem Kobilom. Že več mesecev namreč ni bilo ni duha, ni sluha o njem. Nekateri izmed novovercev so dolžili Jurija, da je popusti svojo „sveto nalogo“. Drugi pa, ki so poznali fanatizem, s kakršnim je bil vdan Kobilá novi reči, so vedno rekali, da se mu je morala primeriti kaka nesreča. Poleg te, za reformatorstvo preimenitne izgube, so moráli pogrešati tudi važnega uda, Boštjana Razborškega, ki je bil po mestu znan po drugem privzetem imenu, da je odšel pregnanstvu. Mladenič se je bil namreč, popustivši nove prijatelje, vrnil v katoličanstvo in stopil zopet s pravim imenom med svet. Kaj ga je nagnilo k temu pristopu, ni bilo dognano. Luterani so mu očitali nestano-

vitnost in lehkomiselnost, katoličani pa so videli v tem samo prirodni nastopek zdrave pameti. Bilo jih je nekaj, zlasti izmed prvih, ki so si pravili, da je vse to storil zavoljo zveze z neko ubogo deklico. Ti so torej upali, da se vrne zopet v novo vero, kadar mu preide mladostna nepremišljenost. Vendar povedati moramo prijaznemu bravcu, da je Boštjan storil ta korak po resnobno moškem preudarku in s premiselkom; up in strah, da bi se zopet nagnil k novi veri, sta bila torej brez razlogov.

Vendar Razborškov odstop bi bila omenjena družba lahko prebolela, tolikanj laglje, ker je štela med seboj mnogo imenitnih glav in ker ji celo deželni stanovi niso bili naravnost nasprotni; na drugi strani pa Razborški ni nikdar kazal posebne gorečnosti, ampak se dal le voditi in prigovarjati. V Juriju Kobilu pa so izgubili novoverci delavnega in gorečega uda. Nasprotno prizadevanje duhovščine, ki je z besedo in dejanjem delala proti razširjanju luteranstva, je podiralo od dne do dne bolj zidavo, ki so jo bili nekateri možje načrtali in ki jo je tako vrlo in zvesto izpeljeval Kobilu.

Spomladansko solnce je bilo že popolnoma pregnalo debelo snežno odejo in zopet je začela priroda zeleneti. Bilo je prijaznega, gorkega jutra, ko je jezdilo krdelce jahačev iz Ljubljane proti jugu. Na čelu krdela je sedel na vrancu

lep mladenič gosposkega stanu. Veselje mu je bleščalo iz velikih črnih oči, kadar je pogledal na krasno tovarišico, jezdečo ob desni strani na priletnem konju. Gosto naličje ji je sicer pokrivalo zgornji del obraza, vendar po okroglem snežnobelem obradku soditi, je morala biti nenavadne lepote. Oblečena je bila v drago, dolgo obleko in na drobni ročici, ki je nekako boječe držala brzdne vajeti, znamenje, da ji je ježa čisto nenavadna, so se svetile zlate zapestnice, ki so, lesketaje se v solncu, le še bolj povikševale prirodno lepo bele lakti. Za tema dvema je jezdilo več služabnikov, izmed katerih jih je bilo nekoliko oboroženih, kar je bilo v tedanjih nemirnih časih navadno in dostikrat potrebno.

„Oh, ljubi moj Boštjan“ — je dejala mlada ženska — „meni je tako čudno pri sreču. Zdaj bi skoraj rajša imela, da bi bil ti nižjega stanu, mož, ki bi moral z lastnim pridom in trudom skrbeti zase in zame, kakor sem te mislila tačas, ko sem te videla vprvič. Glej, ljubček, kako bo pač tvoj oče, ki je, kakor praviš, oster in hud, hotel biti oče meni ubogi deklici, ki tebi in njemu ne prinese ničesar, razen srca.“

„Tiho, tiho, ljubica moja“ — je dejal Boštjan Razborški, zakaj on je bil in mlada žena njegova — „nikar se ne boj. Ali mar meniš, da jaz kako reč višje cenim, nego tvoje

srce, tvojo ljubezen? To pa sem ti že tudi povedal, da sem očetu le s tem pogojem obljubil priti na dom, ako mi prepusti popolnoma lastno voljo in prosto gospodarstvo, in da si tudi ti, moja Marija, v pogodbi. Nikar pa sploh ne misli, da je moj oče, četudi osoren in oster mož, brez srca. Akotudi odkraja pogodrnja, mu bo vendar prav, kadar spozna tvojo vrednost, kakor jo poznam jaz. Če bo videl, da ga tudi ljubiš, prikupila se mu boš kmalu. Da ima mene rad, to lahko spoznaš iz tega, kako ga je bolelo, ko je menil, da sem šel iz dežele, in kako se je bal, da ne bi na stare dni živel sam na svetu brez pomoči v boleznih in nadlogi, in koliko si je prizadejal, da bi me dobil na dom. In pa ko bi ves svet bil tebi nasproten, dokler si moja, nihče te ne bo žalil, in gorje mu, kdor bi se upal skriviti las na tvoji glavi. To se ve, tega ne ve, in mu tudi ni treba vedeti, da si hči sovražnika mojemu dedu in sestri njegovega —“ tu se mlademu možu ustavi beseda, hotel je reči: morivca.

„Ljubi moj, ne govori o tem“ — je dejala Marija in solza ji je pritekla po belem licu. „Oh, ko bi bili rajni moj oče zvedeli pred smrtjo, da je Juri, moj brat, sejavec krivice in nemira, ne bili bi še umrli od bridkobe.“

„Zato jim nisem hotel povedati; zakaj dobro sem vedel, da te zime ne preživi vrli

mož. Ne jokaj, srček moj, saj je zdaj v nebesih, gori bo prosil milosti za sina in sreče za hčer.“

„Ali pa misliš, da se kedaj izpreobrne?“ je vprašala ona nekoliko časa potem, ko je otrla tihe solze iz očesa.

„Da resnico govorim, ljuba moja, zakaj prevariti te nočem in ne morem, jaz ne upam veliko. Juri Kobilá ves gori za svojo reč. Tudi mu delaš krivico, ako praviš, da se je iz hudobije nemir in krivo vero. On ima presodke in nápačno prepričanje, ki se da le malokdaj izkoreniniti, ker le pogosto nimamo resnične volje, da bi nasprotno reč preiskali do zadnje pike.“

„Saj si ti živa priča, ljubi moj, da se pride lahko zopet na pravo pot,“ reče ženica in hvaležno in ljubko pogleda moža.

„Resnica, ali vse drugo je: zastarelo rano zaceliti ali pa nanovo vsekano. Vendar upati moramo vsega. Morda je Bog že obrnil vse na pravo pot, o čemer mi ugiblujemo, da je na levi. Znano ti je, da tvojega brata že dolgo ni čuti. Morda mu je posvetila luč.“

„Bog daj, da bi bilo tako. Oh, kako bi bila jaz potem srečna! — Pa povedi mi, Boštjan, kako si ti zvedel vse to?“

„Le potrpi, preljuba, vse ti povem, kadar bova v miru sedela pod streho mojih očetov.“

„In da me nisi nehal ljubiti, ko si vedel, da sem sestra tistega nesrečnika, ki se je tako grozno pregrešil nad tvojim dedom, oh, Boštjan, tega ne bom pozabila: nikdar nobena žena ni moža bolj ljubila, kakor hočem jaz tebe.“

Poslednje besede je govorila s tresočim se glasom in bolj tiho. Boštjan je jezdil bližje nje, jo stisnil ljubeznivo za roko in dejal: „In potem ne bom pogrešal ničesar, naj me sovraži ves svet, da me ljubiš le ti. Kar se tiče omenjenega dejanja tvojega brata, ki je bil tudi moj prijatelj, izbij si ga iz glave. Da si njegova sestra, to vedi samo ti, v mojem srcu pa bo zakopano. Ljubezen ima svojo moč; človek v strasti stori marsikaj, česar s premiselkom ne bi nikdar storil. Zato ga ne smemo soditi, izkušajmo ga rajši opravičiti.“

S tem je minil pogovor o tej reči in govorila sta z zakonom zvezana ljubljenca o nežnejših rečeh, ki jih pa tu nočemo in ne smemo nadrobno zapisati.

Služabniki so pri vseh teh pogovorih jezdili pristojno daleč zadaj in imeli svoje pogovore. Zlasti je bil sivolasi Martin dobre volje in je svojim tovarišem znal take pripovedovati, da jim ni bila pot predolga.

V tedanjih časih se ni bilo mogoče voziti iz kraja v kraj, kakor današnji dan, nekoliko

zato, ker se še niso ceste tako križale po naši deželi kakor zdaj, nekoliko pa, ker ni bila navada. Popotnik je moral torej ali peš koračiti, kamor je bil namenjen, ali pa je moral jezdariti, kar je bilo sploh navadno. Marija se je bila torej že jako naveličala sedeti na sedlu, ko ji je proti večeru njen mož pokazal oddaleč grad svojega očeta, zdaj svojo in njeño domačijo. Različna so bila čuvstva obeh mladih ljudi. On je po precej dolgem času zopet videl kraj, kjer je v veseli neskrbnosti preživel prva mladostna leta. Vsak griček mu je bil znan, vsako drugo mestece mu je budilo drugo misel. Ona pa je z boječo plahostjo pogledavala na stare črnikaste stolpe, na obširna poslopja in še obširnejša polja okrog, in misel: vse to bo tvoje, ji ni mogla umiriti nepokojne duše. Kaka nagla izpremema! Pred pol letom je še v siročini živela s starim očetom, in zdaj — počiva dobri starec v hladni zemlji, ona pa je poročena žena enega najbogatejših graščakov. Bo li mogel stari Razborški pozabiti, da je le uboga, ne plemenita deklica? Ali ako se celo Boštjan jame kesati, ako ga mine ljubezen do nje, bo li kje nesrečnejše žene? Poslednje misli sicer ni mogla imeti v glavi, zdelo se ji je greh, saj ni bilo mogoče, da bi se kdaj izpolnila!

„Vidiš tisto črno pristavo tam?“ je dejal ženin, kažoč na oddaljeno poslopje.

„Vidim in uganem, zakaj mi jo kažeš, ljubi Boštjan; tam sem prišla na svet, kajne?“ je rekla ona.

„Kdo stanuje tam, Martin,“ se obrne mladi gospod na starega hlapca. Ta prijezdi bližje in povprašavši še enkrat po vprašanju, odgovori potem: „Kdo tam stanuje? Nihče od tačas, kar je tisti Grobljič moral zapustiti pristavo. Ljudje so govorili, da vaš ded — mir in pokoj njegovi duši in odpuščanje njegovim slabostim! — ni delal prav po pravici, ko je izpodil priletnega moža. Pa to meni nič mar, in ne smete mi zameriti, da govorim naravnost, kar mislim.“

Boštjan ne odgovori ničesar. Mlada žena ga vpraša:

„Ste ga li poznali, Martin?“

„Grobljiča? To se ve, dobro. Dober mož je bil, samo to je bila njegova nesreča, da je imel lepo ženo. In če mi ne zamerite, milostiva gospa, Grobljičevka je bila malo vam podobna, samo malo debelejša je bila, sicer pa skoraj iste lepote.“

Prijezdili so do gradu.

Štefan Razborški je imel ravno svojo bolezen v nogah. Ni mogel v dvoru pričakovati sina in njegove žene, ki je o nji slišal, da pride ž njim, dasi ni vedel, kdo in kakova je; in ta reč ga je jako ujedala. Zakaj kateri oče lahko in rad popusti pravico, sinu svetovati

ali celo velevati v ženitvi? Vselej bi bila njegova jeza hudo zadela sina, ako bi se bil ženil brez njegovega dovoljenja; kakor so bile pa zdaj reči, je moral biti vesel, da je zopet dobil otroka nazaj in mu ni bilo treba videti pred smrtjo lastnine svojih dedov v tujih rokah, ampak da je mogel upati zapustiti po smrti imetje svojemu rodu; zato je prezrl marsikaj, s čimer ni bil popolnoma zadovoljen.

Sedel je torej na navadnem svojem sedežu, noge držal v blazinice povite na podnožni stolički, ko je stopil Boštjan s svojo mlado ženo v sobo. Hotel je vstati, pa bolečina ga je držala privezanega in mu še bolj zvekla čemerikavi obraz v gubé.

„Si zopet tu, izgubljeni oven!“ je dejal sinu, ki ga je objel in poljubil na zgubano čelo.

„In ovčico si dobil pri tuji čredi, ne vprašaje pastirja, ali jo bo hotel v hlev ali ne —“ je pristavil starec pol ljubeznivo, pol zbadljivo, ko mu je Boštjan predstavil svojo ženo. „No, pridi bližje, lepota moja, ker ni drugače, bodi mi pozdravljena!“ Rekši poljubi ženico v gladko čelo in na njeno prošnjo, da bi ji bil prijazen tast, na njeno obljubo, streči mu kakor dobra ljubeča hči, se je nekoliko razjasnilo starčevo lice, da je dejal sinu: „Resnično moram reči, ni čuda, da si se pokorščini in očetu izneveril in sam volil po svoji glavi. Pa povédi mi še to, sanjar,

kako je kaj s tvojo pametjo, ali si se čisto odpovedal norcem novovercem? Če ne, le išči si domovja in očeta.“

„Prepričanje sem dobil, oče, ne skrbite za to,“ odgovori Boštjan.

„V Ljubljani si stanoval, hotel si že menda sam biti pridigar, da bi hodil po trgih in po mestih, oblazoval lece in jarke in učil ljudstvo, da mora samo misliti, kaj je prav, in da mora fajmošter imeti ženo in kopo otrok, da se mora v cerkvi piti vino in jesti kruh namesto obhajila in drugo norost. Vse to bi bil delal Boštjan Razborški; res, lepo pot in krasen poklic si si bil izvolil. Bistre glave si, da ti pride to na pamet.“

„Oče, človek se lahko moti,“ odgovori sin.

„Sosebno, ako ga vrtoglavi Juri Kobila dobi v pesti, kajne.“

„Jurija Kobila že dolgo ni videti v deželi,“ je rekel sin.

„O nihče tega ne ve bolj ko jaz, da ga ni videti; pa tudi nihče ne ve bolj, da je še v deželi. — O jej! Kako to boli in trga! Pojdita, otroka, zazdaj, upam, da se mi tvoja ženica kaj večkrat prikaže. Vsi hudiči so se vselili v moje noge in zažigajo peklenski ogenj v mojih udih.“

Poslednjo kletev je govoril razjarjen in togoten, tako da se ga je mlada žena skoraj zbala. Kakšen razloček med ljubim rajnim očetom in tastom!

Akotudi jo je tast sprejel mrzlo, skoraj razžaljivo, je bila Marija vendar zadovoljna, tembolj, ker si je mislila starega tasta še hujšega in osornejšega, kakor se ji je zdel na prvi videz. S skrbno ljubeznijo si je upala pridobiti starca, da bo, pozabivši njen, kakor se je tudi njemu zdelo, nizki prejšnji stan, videl in imel v nji samo ljubo sneho. Med vsemi prvimi besedami njegovimi ji je bilo eno ostalo trdno v spominu, to namreč, kar je govoril o Juriju. Četudi je sovražila njegovo prizadevanje, je bila vendar, kakor ji je pravil Boštjan in kakor so potrjevale očetove pripovedi, ozka krvna vez med njima, in želja videti edinega brata, ali vsaj kaj gotovega slišati o njem, je bila povsem naravna. Iz tastovih besedi pa se je dalo soditi, da on več ve o Juriju Kobilici, kakor kdo drugi. Zato je précej razodela to svojo misel možu, ki ji je obljubil pozvedeti od očeta, ako more res kaj povedati.

5.

Na severni strani gradu je strmel star, na videz pol razpadel stolp, turška ječa imenovan. Čeravno pa je bila podoba, kakor bi se imelo vsako noč razlesti staro zidovje, se je vendar pokazalo po natančnejšem pregledu, da rezani kameni še tako trdno leže drug vrhu

drugega, da jih burja in nevihta še stoletje ne razmakneta. Ime turška ječa je prihajalo odtod, ker so baje v prejšnjih časih semkaj vtikali ujete Turke, kaznuje njih predrznost, ki jih je gonila, da so hodili v slovenske dežele s silo in z mečem. Prebivavci razborškega gradu so se podnevi in ponoči ogibali odstranjenega zamolklega kraja, ker jim je bilo znano, da hodijo tam strašit umrli Turki, zakaj dostikrat se je slišalo milo ječanje iz omenjenih prostorov, zlasti v viharnih nočeh. Misleč človek bi bil morda one glasove pripisoval vetru, ki je pihal in piskal skozi zanemarjena okna, domišljija in vraža preprostega naroda pa je rajša obračala vse to na čudovite, nadnaravne prikazni in je vpletala vmes in dostavljala vsakovrstne pravljice in čudne zgodbe, ki so, pripovedovane od starih dekel pri kodelji in kolovratu, strašile in grele mlajše ljudi.

V nizki izbici omenjenega stolpa je koračil iz kota v kot zamišljen velik človek resnobnega obraza. Skrbno zaprta železna vrata z zapahnjeno lino na njih in gosto, z debelimi železnimi klini omreženo okence v širokem zidu, bi nam ne dalo dvomiti dolgo, da je mož jetnik. Ako še enkrat pogledamo njegovo pogumno sanjarsko lice, spoznamo starega znanca Jurija Kobilá, ki smo ga pustili v pošteni krčmi Jere Zaplotnice.

Temno gleda predse v tla in premišlja.

„Torej tukaj mi je umreti? Zastonj misliti na prostost? Pač velik namen si si bil postavil, ti ubogi črv na zemlji! Hotel sem izvršiti velikansko delo in češčen umreti sredi prijateljev in rojakov; ali Bogu ni bilo všeč orodje, zavrgel ga je in v kotu strohni pozabljeno in nepoznano! Morda me je zadela njegova kazen, morda mi je namenila sama usoda, da si moram smrti želeti tankaj, kjer sem sam s pregrešno roko usmrtil sovraga svoje prve ljubezni, prve norosti. Kraj moje prve sreče mora biti kraj moje nesreče.“

V takih mislih séde na slamo, svoje ležišče, pokrije blede upalo lice z roko in molči. Kmalu pa plane zopet pokonci, kri mu zavre in hitro teka semtertja.

„Nikakor ne! Tukaj ne sklenem življenja; ne bodo me držali ni zid, ni ljudje brez pravice. Ne bom si želel smrti. In ko bi imel devet zidov podreti z glavo, poizkušal jih bom.“

Rekši se nasloni na omreženo lino in gleda daleč tja po gozdu, ki se je razpenjal po dolih in gričih.

V tem hipu zaškriplje ključavnica. Ozre se nazaj in noter stopi Boštjan Razborški. Juriju se posveti oko.

„Oh, Boštjan, moj dragi prijatelj!“ zavpije Kobilá in mu plane naproti, toda namesto objetja ga ta samo nekako usmiljeno pogleda.

„Dobro jutro, Juri! Ne čudi se, da prihaja k tebi nenadoma znanec iz nekdanjih časov.“

„Iz nekdanjih časov? Česa še ućakam! Ali se tudi mojim prijateljem zdi pol leta pol večnosti, kakor Juriju Kobilí? Pa kajne, ljubí moj, poslali so te, da me rešíš iz rok teh zastarelih, zaslepljenih trinogov! Res, pričakoval sem vedno pomoći od zvestih tovarišev in nisem se motil.“

„Pać, motil si se“ — odgovori Boštjan — „tvoji tovariši ti ne bi bili mogli pomagati, ker ne vedo, kje si. Sicer pa ti moram povedati, da se je v tem času, kar se nisva videla, marsikaj izpremenilo. Tudi mene se je doteknila ta izprememba in moram ti povedati, Juri, da sem sicer osebni prijatelj tvoj, nikdar pa ne več tvoj tovariš.“

„Kaj? Boštjan! Ti si odpadnik? Ti —.“

„Ne govoriva o tem, Juri!“ — reće na strmeće vprašanje Boštjan. — „Jaz sem sklenil ostati pri starem. Jaz tebe poznam, da te ne pregovori nihće, ti pa meni prisodi toliko znaćaja, da sem preprićan svoje reći. Zato se o tem nimava ćesa meniti. Neznano ti pa morda bo, da si v gradu mojih oćetov zaprt, kar mi je iz srca žal. Moj oće je ravnal preostro, zato hoćem jaz popraviti, kolikor morem, in ti pri-našam prostost.“

„Verjemi mi, Boštjan, devetkrat laglje bi slišal to veselo, dasi pravično novico, ako bi mi jo bil prinesel tisti Boštjan, ki sem ga ljubil, ki sem ga učil ločiti resnico od neresnice,“ je dejal otožno Kobilá.

„Prinašam ti prostost, toda samo z eno pogodbo.“

„Poznam jo, tisto pogodbo“ — pravi Kobilá ter se srdito skloni pokonci. — „Ali pomni me, neverni moj prijatelj! Nikdar ne bo Kranjec rekal, Juri Kobilá je mene tako učil, sam pa je bil tako. Ne, nikdar ne spravite Jurija k svoji veri nazaj, z nobeno pogodbo in nobeno ječo.“

„Stoj vendar, Juri, in ne prenagli se“ — reče Boštjan mirno. — „Nihče ne terja tega od tebe. Tudi nisem jaz tisti, ki ti stavi pogodbe. Jaz nisem še vedel, da si tukaj, preden mi ni povedal oče. Verjemi mi pa, kakor brž sem zvedel, sem hotel nepozabivši prejšnjega znanja oprostiti te ječe, ki se po moji uvidnosti ne zлага s pravico. Pač bi te moj oče lahko imel zaprtega kot Jurija Grobljiča, nikakor pa, menim, nima oblasti zapirati Jurija Kobilá, če te je tudi imel za mojega zapeljivca in potem-takem za svojega sovražnika.“

Ko je Juri Kobilá čul imenovati svoje pravo ime, se mu je izpremenilo lice; mislil je priti do ključa zastavice, čemu si je Razborški toliko

prizadeval, da ga je ulovil. Boštjan je menda z obraza bral to Jurijevo misel, zato mu je rekel:

„Ne misli, da te moj oče pozna drugače, ko vsa dežela; jaz pa sem presodil iz tvojih lastnih izrekov in iz drugih reči in povem ti, da te dobro poznam in vem marsikaj, kar je še tebi neznano. Da pa se zmeniva zopet o pogodbi, s katero te moj oče izpušča, ti moram povedati to-le: Prvič, obljubi, da ne boš pravil okrog, kje si bil zaprt, zakaj dasi se ne bojimo nikogar, tudi prijateljev tvojih ne, vendar ne bi hotel zlasti jaz, da bi nas drugi plemenitaši, verniki tvoji, pisano gledali zavoljo tebe. To je moja želja. Druga pa je očetova in ni za dlako ne popusti od nje: obljubi na pošteno besedo, da popustiš uk in potovanja svoja.“

„Oh, Boštjan, Boštjan! Kdo bi bil pred malo časom mislil, da pride tako daleč, in da bom moral od najdražjega prijatelja slišati pogoje, s katerimi me izpušča iz svojega stanovanja, iz nepravičnega zapora. Kdo bi si bil mislil, da bom iz ust njega, ki sem mislil, da me pozna, čul enake zahteve. Poslušaj me, neverni prijatelj moj: nikdar ne bom želel maščevati se nad teboj, in ako hočeš, pozabim te dupline tvojega očeta in njegove krivice, ali ne sili me, da bi si zanemaril svoj poklic, da bi popustil svoj namen, nikdar!“ Tako je govoril Kobilica in oči so se mu svetile v fanatizmu.

„Ali pamet ti pove“ — reče Boštjan — „da tukaj ne opraviš ničesar. Dolgoletna izkušnja tvoja in drugih mož te mora podučiti, da slovensko ljudstvo si ne dá popravljati vere, da trdno drži, kar je spoznalo za resnico. Kakor se je narod nekđaj trdno držal poganstva, tako se tudi od katoličanstva ne dá ločiti. Kaj ti pomaga, če si pridobil nekaj plemenitašev in če ti s silo priganjajo ljudstvo poslušat vaše nauke? Znano je tebi in meni, da imajo plemenitaši, zlasti tujci, in takšnih je pri nas največ, malo pravega zaupanja med narodom, ravno ker so tujci, še manj pa ljubezni, ker se nočejo udomaćiti. In ne zameri mi, Juri, naseli se mirno tu kje blizu; jaz ti rad dam nazaj last tvojega očeta.“ —

„Ki jo je tvoj ded vzal mojemu po vnebovpijoči krivici“ — je rekel Kobilá.

„No, saj veš, da si bil vzrok ti; toda tega se ne bova zdaj menila. Naseli se tukaj doma, misli in beri, in ne dvomim, da boš s svojim bistrumjem našel resnico tam, kakor jaz. Juri, dve duši te bosta radi videli, te bosta ljubili“ — rekši prime Boštjan Kobilá za roko — „jaz in tvoja sestra. Pusti svoje naklepe, svojo slavo, ki jo zidaš brez podlage, ostani pri nas!“

„Sestra moja?“ je povzel Kobilá. „Kje je?“

„Tvoja sestra je moja žena. Reci, da pustiš dozdanje svoje življenje in prost si ter pri nji.

Ona ti bo pravila o tvoji materi, o očetu, kako sta oba na smrtni postelji molila zate, oba sta goreče prosila Boga za časni in večni blagor svojega sina, ki o njem nista vedela, ali živi, ali je mrtev.“

Krvna vez je vendar še vedno najtrdnjša na svetu za človeka, ki ima srce. Prva ljubezen, ki blaži človeka, je gotovo ljubezen do mile matere, do skrbečega očeta in do tistih, ki so z nami vred iz enega vira dobili življenje. Naj tudi občudujemo ostro zakonoljubje in natanki patriotizem slovečega Rimljana, ki je z lastno roko umoril sina, ki se je pregrešil zoper domovino, z npravnega obzira ga nihče ne bo opravičeval. Vse ideje, bodisi še tako globoko vcepjene v srce, se umaknejo včasih čuvstvom, ki jih je stvarnikova roka modro vsadila v človeško srce, da vežejo očeta s sinom, brata s sestro. Juri Kobilica ni bil nápačen človek, kar se vidi že iz tega, kako ognjeno je delal za svojo reč, ki jo je on imel za pravo. Zato je začasno pozabil svojih načel, in željan videti sestro, govoriti ž njo o davno izgubljenih roditeljih, je storil zahtevano obljubo ter je bil prost.

6.

Nepretrgoma beži čas pred našimi očmi. Ko ne bi videli vednih izprememb, ki jih vrše v nas in okoli nas dnevi, skoraj ne bi zapazili, kdaj je minilo leto za letom. To sta čutila tudi Boštjan Razborški in njegova žena, ko sta sedela dve leti po rečeh, povedanih v prejšnjem odstavku, pod košato lipo malega grajskega vrta. V ljubezni jima je bil ta čas minil in vendar, koliko izprememb sta videla okoli sebe! Stari gospod Štefan je bil že pred letom zapustil zemljo in nesel čemerno, vedno hudujočo se naturo svojo hladit pod črno zemljo, nihče se ni več bal njegovih muh, nikomur ni več žugal, nič več ni toževal o svoji vedni bolezni. Bog jima je bil dal plod vroče ljubezni, milega sinka, pa oh, le za kratko, vzel ga jima je bil kmalu. Boštjan, zdaj sam gospodar na očetovi lastnini, je željno pričakoval drugega otroka, ki mu ga je bilo upati.

Solnce je zahajalo, bil je lep večer. Toda oči mlade graščakinje so bile objokane in tožno ter molče je gledala v sinje, mračno nebo. Zraven nje je sedel njen mož, tudi resnoben, skoraj žalosten.

„Ne jokaj, ljuba moja,“ tako je govoril mož, „božja volja je bila tako, ljudje ne moremo izpremeniti, kar se je zgodilo. Pri njegovem

značaju ni bilo mogoče pričakovati drugačnega konca. Vse, kar moremo storiti mi, je to, da molimo zanj.“

„Oh, jaz ne jokam zato, ker je ubit, ali kje je pač zdaj, kako mu bo tamkaj? Ta misel me pretresa in mi budi strah v srcu. Oh, da je moral biti moj brat!“

„Ne misli tega, da je gotovo pogubljen. Sodba ni naša. On, ki ga je sodil, je poznal tudi njegovo srce, morda je bilo čišče, ko naše, On je poznal njegovo pamet, prizanese mu, če jo je napačno rabil, misleč razprostrati Njegovo ime. Pojdi, greva dol ob potoku, večer je lep, razmisliš se.“

„Pozabim nikdar ne, da so mi brata ubili v cerkvi.“

„Če sebi in meni nočeš dobro, prizanašaj vsaj otroku pod srcem,“ je rekel mož s tihim prosečim glasom, jo prijel za roko in oba sta šla po dolu šetat se.

Bravec je gotovo razumel, da sta se pogovarjala o Juriju Kobili. Da pa mu bo popolnoma jasno, hočemo ob kratkem povedati, kar pravljica ve o poslednjem delu v življenju tega pri nas glasovitega reformatorja.

Komaj je bil Juri Kobila prost, se je jel kmalu kesati svoje obljube. Menil je, da je njegovo življenje posvečeno višjemu namenu, kakor da bi sedel v mirnem kotu in živel sam zase

premišljujoč mladostne vrtoglavosti in težave sive starosti. Zato je skoro popustil sestro in Razborškega, dejal, da je vsaka njegovemu poklicu nasprotna obljuba prisiljena in zavrholo tega neveljavna, in zopet se je vrnil na bojišče med prve vrste borivcev za novo vero.

Toda bil je nesrečen.

Kakor se ogenj odzunaj pogasnivši raztli v notranjem delu in potem s toliko večjo vročino puhne na dan, tako je bil Kobila po kratkem molku tolikanj pogumnejši. Zakaj kakor se je poprej ogibal nevarnostim in pridigoval le tam, kjer je upal kaj opraviti in se ni imel bati posebne nevarnosti, tako si je zdaj upal povsod povzdigati glas in priporočati in dokazovati novo vero. Ta njegova predrznost in sosebno zvijača, kako je znal uhajati vsem stavam in zadržgam, prekanjati vse biriče in druge sovražnike, je jako pomnožila že prej utrjeno vero, da mu pomaga sam peklenščak, in ravno ta babjeverna misel je veliko pripomogla, da mu ljudstvo ni hotelo zaupati.

V Šmarju so se ljudje zbrali v cerkvi. Fajmošter jim je bil naznanil, da bo govoril o zmotah nove vere in jim razkril vse nevarnosti, ki jim žugajo, ako poslušajo zapeljive proroke, ki prihajajo k njim v ovčji koži, v resnici pa so volkovi. Ljudstva je bila polna cerkev in težko je pričakovalo fajmoštra na leco.

Zdajci se odpro vratca in glej, namesto fajmoštra stopi gor dolg mož suhega lica, Juri Kobilá. Izpočetka je vse molče strmelo in poslušalo. Ko pa Kobilá začne navdušeno pridigovati o popravljeni veri, ko se vedno bolj in bolj razvema dokazujoč temoto in goljufijo, ki so jo med ljudstvo trositi po njegovih besedah imeli nalogo katoliški duhovniki, se je slišalo semtertja po cerkvi godrnjanje, ki je zmerom bolj naraščalo. Burni klici so doneli po cerkvi, naj gre z lece, le posamezni glasovi so mu pritrjali njegovo besedo. Ko pa Juri ni hotel ničesar slišati, ampak se je zmerom bolj in bolj razgreval, popade nekatere srd, in preden je ljudstvo vedelo, kaj se je zgodilo, je ležal nesrečni pridigar z lece vržen in z razbito glavo na kamenitih tleh.

Groza obleti množico, vse vre iz svetišča.

Jurija Kobiló so potem nesli vun, in ker se je vsakdo bal tega moža vzeti v hišo, so ga dejali nekam v kravji hlev. Dve telici sta jedli ravno nakošeno zeleno deteljo in izpustivši živinčeti, so položili Kobiló na deteljo, kjer je umrl.

Pisec te po pravljici posnete povesti se še spominja, da mu je ded v omenjenem kraju kazal hlev, rekši: „Glej, tam je umiral Juri Kobilá v jaslíh na detelji.“

oooooooooooooooo

IV.

Dva prijatelja.

Lepó sta ravnála p'telinčeka dvá,
po bratski zobála, prijat'lja sta b'la.
Pa puta pritekla ječménček pobrát,
ljubezen ju spekla, začéta se klát'.

V. Vodnik.

Hotel sem avgusta meseca porabiti počitnice in malo obhoditi domačo deželo, nekoliko zato, da bi mi minil čas, še bolj pa, da bi svojo milo domovino in slovenske značaje natančneje in obširneje spoznaval. Torej mi je bilo ljubo, da me je stric, vinščak na štajerski in kranjski meji, povabil na svoje preprosto selišče. Tako sem sedel nekega popoldne v poštnem vozu v družčini treh drugih priletnejših možakov. Dva Kočevarja, prekupca, me nista kratkoinmalo nič zanimala; prvič morda zato, ker že odnekdaj nisem imel posebne simpatije do kramarskih obrazov; drugič pa, ker sta kramljala svoje tudi ponemčenemu ušesu nerazumljivo, staronemško narečje in se jaz nikdar nisem z nemškim jezikoslovjem pečal več — nečem se hvaliti s tem — kakor kolikor sem moral. Tretji sopotnik, star gospod, je pa imel eno tistih prijaznih fiziognomij, ki na prvi pogled človeka vlečejo nase. Dasitudi mi Bog ni dal

ni nagona ni daru, da bi se seznanil z vsakim človekom, ki mi pride pred oči, sem želel to pot vendar pogovor začeti z letèm gospodom, zakaj z lica se mu je bralo, da mora biti razumen in dobrega srca, dve lastnosti, ki označujeta resnično izobraženega moža. Gospod je imel kakih šestdeset let; zarjavelo, skoraj bi rekel črnikasto lice je bilo malo upalo in nagubano; že osiveli lasje so mu bili vrhu širokega čela kratko pristriženi, in kadar je oko pogledalo kaj bistreje, je bilo videti, da starost možu še ni odvzela vsega mladostnega ognja v pogledu. Kakor pa sta Kočevarja žlobudrala sama med seboj, tako se je tudi stari gospod naslonil v kot in kakor bi bila najhujša zima, se zavil v svojo po stari šegi ustrojeno suknjo z visokim navratnikom, in je molčal. Videl sem sicer — vsaj zdi se mi, da sem — kako je pogledal po meni, vendar že odnekdaj boječ, se ga nisem upal ogovoriti, kakor sem že želel se seznaniti ž njim.

V tej zadregi sta mi pomagala natura in naključba. Mož je bil namreč kihnil, in ne brineč se za to, da morda prelomim dobrovedo — pozabivši novejšo navado med formalno omikanimi ljudmi, ki pri takih prilikah opušča staro voščilo, rekoč, da je brezumen ostanek sirovega poganstva — pravim po stari pošteni slovenski navadi: „Bog vam pomagaj, gospod!“

Stari sopotnik se mi prijazno nasmehne in odgovori: „Lepa hvala, mladi prijatelj!“

Tako je bila skorja predrta, in osrčen po gospodovi prijaznosti, ki je bila videti samo v onih kratkih besedicah, začnem s splošnim uvodom vsakemu posiljenemu razgovoru po Prešernovem izreku:

„Kdor govoriti kaj ne vé,
on vreme hvali al' toži.“

Starec se mi precej primakne bližje, izvleče tobačnico in mi ponudi tobaka za nos, vprašaje, kam sem namenjen in kaj sem. To se ve, da sem mu tolikanj rajši povedal, ker sem slišal, da govori gospod lepo književno slovensko, kar se mi je pri tako starem možu zdelo veliko in jako čudno.

„Torej ste Musarum alumnus in greste v I...? To je lepo, lahko potujeva še precej časa vkup; povedali mi boste kaj podučnega.“

„Z veseljem ostanem v vaši družini, častiti gospod“ — sem rekel jaz — „vendar upam v vašem znanju več pridobiti kakor sam oddati. Mladost nima izkušnje, zato bi bil njen poduk enostranski, in ko bi se ga predrznila deliti častiti starosti, bi bil celo smeha vreden.“

Gospod se nasmehne menda samovšečni modrosti moji in reče:

„To se ve, da nimate izkušnje toliko, kolikor jaz, pa mi vendar lahko mnogo poveste,

česar ne vem dobro. Kako je naprimer kaj današnja mladina, up bodočnosti za našo domovino?“

Jaz sem začel hvaliti in sem marsikaj celo prehvalil. Veselilo me je videti tu sivega moža, vnetega za domačo reč, njega pa je zopet veselilo moje prorokovanje, da, kadar stari ponemčeni našinci pomrjo in pride sedanja mladina na moške sedeže, dobi Slovenija ves drugi obraz in vstane narod „prerojen, ves nov“. Zašla sva počasi v politiko, in ker se meni kot mladeniču še ne izučnemu, ni spodobilo razsodkov svojih naznanjati njemu, sem poslušal toliko več njega. Potožil sem mu, kako malo je višje stoječim rojakom mar slovenstva, domovine in domovinske reči.

„Saj skoraj ni mogoče, da bi bili drugačni“ — mi je rekel. — „Le pomislite, na politični in domači vzgoji je največ ležeže. Mi stari smo vzrastli v absolutizmu. Izkušnja uči, da absolutizem zatre vsako veselo, ponosno ljubezen do domovine, to korenino vsake značajne čednosti, vsake velikosti, vsake moči in kreposti narodove. Kdor izmed nas se ni varoval sam, je izgubil vse ideje o domovini, tako da so se utopile v samopridni in nasladni materijalnosti, ali pa so se mu prerodile te ideje v tako splošne, da misli po znani prislovcici: ‚ubi bene, ibi patria‘. Kdor jim plača, temu so zvesti

— kolikor je mogoče biti takim ljudem zvestim —; kdor jim plača, temu posodijo glavo, pero in srce. Le to jim je skrb, kako bi se obračali po sapi, da bi bilo drugim povšeč, ki imajo moč jim z blagom vrniti to, več ko hlapčevsko vdanost. To se ve, da taki možje ne preudarjajo veliko in si nikakor ne belijo glave s preiskovanjem, na kateri strani borivcev kraljuje pravica, pod katero zastavo je možaku edino hoditi; taki možje ne časte nobene zveze, ki jo je sklenila sveta priroda sama, in ker je največja zveza: ljubezen v svojih razrastlekih do Boga, do matere, do domovine itd., nimajo večjidel tudi vere ne, in tudi do bližnjega in svojcev ne veljajo veliko. Dandanašnji pa jih je obilo takih, in bržkone jih tudi v bodočih boljših časih ne bo čisto manjkalo, dasi jih bo duh zdanjega veka zmanjšal v številu. — In morda bi se ne motil“ — je dejal moj sosed dalje — „ko bi marsikaterega (pravim marsikaterega) izmed tistih tako obsodil, ki sicer pravijo, da so Kranjci in trdijo da so patrioti, pa pri vsem tem nočejo biti ne Slovenci ne Slovani in nestrpno bijo ob tla s peto, škripljejo z zobmi in z „neumnostjo“ pitajo vse, ki imajo kako prepričanje in so drugih misli ko oni. Pa da bi ti „dobri Kranjci“ izpolnjevali vsaj tisto dolžnost, ki jo pripoznavajo v teoriji. Zakaj kdor je Kranjec, ljubi

kranjski narod; kdor ljubi narod, ljubi vse kar je njegovo, torej njegov jezik; kdor ljubi jezik, ga rad govori, ga podpira v pismu, lika, mu pomaga na višjo stopnjo. Ko bi ti možje takó delali, bi pridovali nehote tudi slovenstvu, saj kdor pomaga enemu delu, pomaga celoti, ki je ž njo zvezan. Vsega tega pa ne delajo, ker govore po tuje, domačo knjigo jim pa ni mar.“

Na tak in enak način mi je mož še dalje dokazoval in vpletal vmes izreke slovečih mož in citiral mnogo iz Iliade, iz Horacijevih ód, celo nekaj iz Hugon Grocijevih pisem, česar pa nisem ohranil v spominu. Po vsem tem sem presodil, da imam modrega moža pred seboj in sem ga potemtakem poslušal pazljivo in veselo.

Ko sva med mnogovrstnimi pogovori prišla do prve postaje, me povabi mož, da bi šel ž njim na njegov dom za eno noč; da bi bil še dalje v prijetni družbi modrega gospoda, sem sprejel silno rad njegovo ponudbo, in kmalo potem sva korakala po stranski poti v hribe peš. — Iznova sem se moral čuditi, kako brzo je prestavljal mož svoje priletne noge. Kam me pač povede? Kdo in kaj je? Ta vprašanja so se mi zdaj vzdignila v glavi in ugibal sem tja in sem. Po starikavi in ponošeni obleki bi bil dejal, da je učitelj v kaki šoli, ali pa pisar v kaki kanceliji, toda to se mi je nevedno zdelo taki glavi; gospod je imel prevelike

vednosti in prebister um za tako nizek posel. Ker se ga vprašati nisem upal, sem dejal sam pri sebi: „To mora biti kakov pohleven graščak.“

Toda v kaki pol uri prideva do lepe, nove hišice, ki je, lično zložena iz jelovih brun, samotno stala sredi vinograda na rebri, obrnjena proti solncu, in mož mi je kazal s palico ter deklamoval verze iz Horacija:

„Auream quisquis mediocritatem
Diligit, tutus caret obsoleti
Sordibus tecti, caret invidenda
Sobrius aula.“

„To je vaše stanovanje?“ sem vprašal čude se.

„Kaj vam ne dopade?“ — je dejal, smehljaje se, stari gospod. — „Ali ni lično narejena moja hiša? Solnce mi od jutra do večera sije pred duri, oreh pod hišo mi senči kamenito mizo, da lahko berem popoldne, in čebelice iz mojega ulnjaka hodijo vsak dan v dolino po med in mi ga nanašajo; vinogradič pa mi daje vina za zimo. Kaj pa še hočete za moža, ki na stare dni želi zadovoljnega počitka po trudu in delu?“

„Oj, prav vseč mi je vaše mestece“ — sem rekel jaz, in če se mi je zdel stari gospod dozdej modra, učena glava, sem ga imel posihmal tudi za moža poetičnega in čudovitega duha. Kar sem krajev in ljudi poznal po Slovenskem, še

nisem videl ni slišal, da bi izobražen gospod živel tako pohlevno in samošno.

Na pragu nama pride nasproti priletna, čedno oblečena ženska. Z veselim licem pozdravi gospoda, čudi se pa, ko zagleda mene v njegovi družini.

„O, kaj bomo z mladimi gospodi, kaj mislite, gospod!“ reče babnica.

„Tiho, šleva, tiho, le poišči kaj prigrizka in prinesi na mizico pred ulnjak, pa posteljo v kamrici postelji.“

Rekši me vede mož v izbo. Bilo je tu vse lepo, snažno in v redu, in kar mi je najprej obudilo pozornost, je bila velika skladalnica knjig. Približavši se jim, sem zagledal z veseljem med njimi skoraj vse novejše in starejše iz slovenskega slovstva, od P. Markove slovnice do Prešernovih pesmi in različnih prestav ter izvirnih del najnovejšega časa. Zraven teh pa so lepo urejeni in vezani stali klasiki grški in latinski, nemški in laški; sicer je bila še lepa vrsta pravniških del in mogočen kup časnikov.

„To so edini moji prijatelji in znanci,“ mi je rekel mož, kažoč na knjige.

Solnce je ravno zahajalo. Na vročino, ki je ves dan pripekala, je bil jel pihljati prijazen veter. Jaz in moj „kučegazda“ sva sedela pri mizici za ulnjakom, gledala čebelice, kako so se vračale z medom obložene, in včasih oddro-

bila kruha in privzela medu, ki ga je bila dekla, stara Meta, položila pred naju. Tudi vina, doma pridelanega, me je silil mož piti, dasi je sam le redko pogledaval v kupico.

„Kajne, jaz se vam zdim čuden človek?“ — me vpraša mož čez nekaj časa, ko sem zvedavo ogledal preprosti in vendar okusno narejeni stan in ko sva se že razgovorila o marsikateri reči.

„Čudni se mi ravno ne zdite, gospod“ — sem rekel — „vendar, da resnico povem, nekaj originalnega imate na sebi, če mi ne zamerite; zakaj saj sami veste, da se ne dobi na vsakem hribu omikan mož, in kar se mi še najbolj edino in nenavadno zdi — samotar.“

„Res, prav mislite. Jaz sem tudi nekdam mislil in morda moja misel ni bila nápačna, da posveten človek sebi in človeštvu več priduje, če ni sam. Pa Bog je hotel drugače, kakor sem si bil jaz naslikal bodočnost. Menil sem, da bom umrl, in vendar še dalje živel v sinovih in vnukih. Sicer res ne bo tako, toda zadovoljen sem tudi s tem, kakor je naredila previdnost.“

„Ali niste bili nikdar oženjeni, če smem vprašati?“

Mož dolgo ni odgovoril, ampak naslonil glavo v dlani in nekaj preudarjal; jaz sem se že jel kesati, da sem ga nadlegoval z vprašanjem, ki mu je bilo morda nevšečno.

„Imate kakega prijatelja? To se pravi v pravem pomenu te besede?“ me vpraša čez nekaj časa.

In domislil sem se tebe, ljubi moj France, in sem rekel: „Imam ga!“

Zopet se mož zamisli. Čez nekaj trenutkov reče:

„Tudi jaz sem imel v mladosti prijatelja, prijatelja, ki sem ga ljubil bolj ko samega sebe, bolj ko vse druge ljudi, ki bi mu bil dal svojo kri, ako bi je bil želel, in ki je tudi on mene ljubil; in vendar je bil ravno ta prijatelj — Bog mu odpusti, kakor mu jaz! — in ravno on je bil tisti, ki mi je zagrenil cvet mojega življenja.“

Videl sem solzo v starem očesu in tudi meni se je storilo milo.

„Bil sem edini sin ubogih kmetiških staršev“ — je pravil starec. — „Sreča mi je pomagala, da sem prišel v šolo v Ljubljano in sem z dobrim uspehom končal nižje in višje razrede. Ako sem vam povedal, da me je rodila preprošta slovenska mati, mi ni menda treba praviti, da sem bil od ljube mamice namenjen za duhovnika, ker znano vam je, da verno slovensko ljudstvo ne časti nobenega stanu višje od duhovščine, in da je potem največje veselje roditeljem, ako vidijo svoje dete pri oltarju darovati večnega Boga. Bili sta pa dve reči, ki sta me odvrnili, da ljubljani mamici

nisem mogel storiti tega veselja: prvič lastni preudarek, drugič pregovorjenje mojega prijatelja.

Prvič sem rekel: lastni preudarek. Dobro sem spoznal, da nima nobeden stan težjih dolžnosti kakor ravno duhovski. Nobenega človeka bolj ne čislam in ne spoštujem od dobrega in svojim dolžnostim zvestega duhovnika; nasproti pa mi je zopern mož, ki brez poklica ali iz samopridnih, materijalnih namenov skruni sveti stan. In tako sam na sebi nisem mogel najti tistih lastnosti, ki bi me bile storile za dobrega duhovna sposobnega in dostojnega. Zakaj, dasi so me ljudje sodili kakor tihega človeka, ki malo mara za svet, in so semtertja tudi prav sodili, sem vedel vendar sam zase, da nimam niti telesnih niti dušnih sposobnosti za dobrega dušnega pastirja. Dober duhovnik ne morem biti, sem dejal, čisto slab bi ne bil in ne hotel biti, srednji pa tudi ne maram, da bi bil. Morda bom torej skrbel za svojo dušo in za človeški blagor drugod laglje in bolj.

Drugič pa mi je prigovarjal moj prijatelj, naj grem ž njim na vseučilišče. Moj součenec Alojzij O* je bil sin ne bogatega, pa tudi ne ubožnega trgovca iz nekega mesteca na Gorenjskem. Bil je skoraj nasprotnega temperamenta kakor jaz; on sangvinične, jaz bolj kolerično-melanholične nature. Počasi sva se zmerom

bolj in bolj spoznavala, in ko sva dorastla, sva bila najboljša prijatelja. Nobene skrivnosti ni bilo med nama; kar sem vedel jaz, tudi njemu ni bilo neznano. Misli in nameni najni so se od dne do dne bolj ujemali in zidala sva v domišljiji na podlagi svojega prijateljstva gradove srečne bodočnosti, kakor ima mladost navado. Pač so bili tisti dnevi mojega življenja najsrečnejši, ko sem komolec ob komolec ovit hodil v zimskih večerih po ozki gazi zunaj bele Ljubljane, ali v ljubih pogovorih, ali pa, kadar je bilo srce prepolno, molče na njegovi strani. Vpliv mojega prijateljstva nanj je bil, da se je navzel sčasom nekoliko več resnobe; njegova živahnost pa tudi meni ni bila brez prida. Tako se je obema razvil isti značaj, čeravno sva imela od Boga različne prirodne darove.

Na vseučilišče dunajsko prišedši sva stanovala vkup; kar je imel eden, je imel drugi; ker jaz nisem bil izmed slabejših študentov, sem zaslužil s podučevanjem precej, on pa je dobival denar od doma. Devala sva vkup, kraljeval je med nama komunizem. Jaz sem se učil pravoslovja, on zdravništva.

V tem času sta mi umrla oče in mati; Lojz je bil edini človek na svetu, ki sem ga ljubil.

Preizkušnje sem bil dobro naredil in dve leti potem imel že službo adjunkta v trgu * na Dolenjskem (imen vam ne morem imenovati iz

razlogov, ki jih uvidite sami). Kmalu potem je bil on prišel kot „doctor medicinae“ v bólnico na Dunaju. Meni se je tožilo po Lojzu tolikobolj, ker so bili ljudje okoli mene pusti, moj predstojnik čemerikav človek, drugi uradniki pa najvsakdanjejši ljudje, ki so bili v kancelijah in pri prepisovanju suhih papirjev izgubili še tisto trohico izobraženega duha, kolikor so ga bili prinesli iz šol. Okrajni zdravnik tega kraja je bil že onemogel, in vsakčas je bilo pričakovati, da se umakne s svojega mesta v pokoj. Zato sem bil jaz prijatelju pisal, naj tako dolgo ostane, kjer je, naj razširi svoje znanje, kadar pa pride čas, sem mu obljubil prizadevati si na vse sile, da dobi on okrajno zdravništvo tukaj, da bova tako zopet združena.

Medtem pa se mi je pripetilo nekaj drugega, kar mi je olajšalo čakanje nanj. Pravil vam bom zdaj o tistem stanju srca v življenju, ki stori človeka najsrečnejšega, pa tudi dostikrat najneumnejšega, ki prej ali pozneje obide vsakega človeka, izimši moža, ki je s svetejšo obljubo navezan krotiti in uničevati v sebi prirodni nagon svoje telesnosti, o čuvstvu, ki uhaja dostikrat pred premiselkom in razumom: namreč o toliko opevani in opisovani, stari in vendar večno novi ljubezni.

Neoženjen nisem nikdar mislil ostati. Namenil sem si bil poiskati ženico z lepimi last-

nostmi, na premoženje in lepoto pa ne gledati. V trgu je bila tobakarica, stara, gluha in napol oslepela ženska, ki je imela mlado, komaj sedemnajstletno hčerko, Tončko, lepo in ljubo deklico. Précej, ko sem jo videl, mi je bila povšeči, dasi od konca nisem mislil nanjo, zakaj čeravno je bila lepa in je še zraven imela vse, kar sem si bil jaz umislil, da mora imeti moja žena, bila je namreč tiha, večjidel doma, pobožna, nedolžna: sem vendar pogrešal pri nji nekaj važnega, kar sem jaz še zahteval: izobraženja. Toda vsadila se mi je enkrat v srce in kolikorbolj sem jo spoznaval, tolikanj čednostnejša in ljubeznivejša se mi je zdela. Začel sem misliti: zakaj bi je ne mogel omikati, saj ima veliko prirodnega razuma, podlago vsakemu olikanju že tudi ima, ker zna brati in pisati, in koga bi mogel z večjim veseljem podučevati ko ljubečo in ljubljeno ženico.

Po gostem obiskovanju me je začela tudi deklica ljubiti. Stopim torej nekdam pred staro, gluho mater in jo povprašam, ali ne bi hotela dati mi Tončke v zakon. Od veselja starka ni mogla odgovoriti, ko je videla, da hočem v resnici njeno hčer za ženo in mi jo je rada obljubila, *toda pod tem pogojem, da počakam eno leto.* Dva vzroka je imela mati za ta odlog. Vprvič je dejala, da je Tončka še premlada za možitev in da jo je namenila šele v dvajsetem

letu dati možu, vendar je je volja, je dejala, dve leti odmekniti, naj se omoži v osemnajstem letu. Drugič pa je rekla, da noče, da bi šla hči brez dote od hiše, dasi je tudi ona prihranila nekoliko krajcarjev, ki so Tončkini, ima vendar starega bolnega strica, ki ni oženjen in je precej imovit. Ta kmalu umrje in vse zapusti njeni hčeri. Jaz sem bil s tem toliko rajši zadovoljen, ker sem imel priliko in čas, glavico ljube svoje neveste s potrebnimi znanostmi napolniti še preden je bila po zakonu moja. Zahajal sem pogostoma k nji, ji dajal potrebnih knjig in jo sam učil in navajal. Učila se je rada in hitro, ljubila me od dne do dne bolj, in ves srečen sem naznanjal v pismih daljnjemu prijatelju svojo srečo.

Ni še bila minila polovica dogovorjenega obroka, ko je ondukajšnji že omenjeni zdravnik popustil svojo službo, in po mojem prizadevanju in s pomočjo prijateljevih dobrih izpričeval dobi Lojz, moj dragi pobratim, okrajno zdravništvo.

Tri tedne potem sem ga objel v svoji sobi.

Zdaj nisem pogršel ničesar; zdaj sem imel njega pri sebi, mogel sem mu zopet razodevati, kar mi je kipelo v srcu, in veselje moje je bilo še enkrat toliko.

„Morda vsega tega ne razumete“ — je dejal moj pripovedovavec — „morda se vam zdi prenapeto ali prisiljeno. Ali misliti si mo-

rate ognjeno srce, ki je z vsemi žilicami viselo na njem, na prijatelju, tako da vam ne morem povedati, koga sem bolj ljubil, ali njega ali nevesto.“

„Popolnoma vas razumejem,“ sem rekel jaz in radoveden prosil moža, naj bi mi svojo povest pravil dalje.

„Lehko si mislile, da je bila prva moja skrb, — mi pripoveduje dalje — da sem Lojzu predstavil svojo zaročeno nevesto.“

„Evo ti srčnega mojega prijatelja“ — sem ji rekel — „evo ti moža, ki ga moraš za menoj najbolj častiti in ljubiti, kakor rodnega brata.“

Podala mu je roko, zardela in dejala: „Dober človek mora biti, ker je tvoj prijatelj, zato naj si bo v svesti, da ga bom po vrednosti čislala in ker ti tako hočeš, hranila mu prijaznost, kakor sestra bratu.“

Tako daleč sem obema zaupal, da sem pri slovesu ukazal Lojzu, poljubiti mojo nevesto v čelo.

„Kako ti je kaj povšeči moja izvoljenka?“ sem ga vprašal, ko sva šla od nje domov.

„Prav dobro!“ odgovori on. „Ko ne bi bila tvoja, brate, morala bi biti moja. Kako lepo govori! Moram se čuditi tvoji modrosti, da si jo v tako kratkem času toliko ogladil.“

Ve se samoobsebi, da mi je bila njegova pohvala po volji.

Posihmal je bil on dostikrat pri nji, nosil je od nje pozdravila meni, od mene nji. Ker je bil po obrazu in postavi veliko lepši od mene, bil bi jaz lahko kaj sumil, ali poznal sem njega in njo, zaupal sem jo njemu, kakor sebi. Lojze, dober, učen zdravnik, si je pridobil kmalu ime v okraju in prijazno vedenje njegovo se je prikupilo vsem ljudem.

Moj predstojnik, čemerer stavec, zboli. Jaz sem imel opravka čez glavo; več mesecev sem delal od svita do mraka in le malokdaj sem si mogel ukrasti urico, da sem šel k Tončki ali k doktorju, svojemu prijatelju. On me tudi ni več tako pogosto obiskoval, kar me pa ni motilo, ker nisem utegnil misliti na to, in če sem mislil, sem ga opravičeval s tem, da ima tudi on mnogo opravila.

Po trgu se je med tem razglasilo, da tobakarčina Tončka, ki je zaročena in obljubljena sodnemu adjunktju, ima zdaj eno oko tudi za lepega novega doktorja. Meni pa te govorice niso prišle na ušesa, in ko bi mi bile prišle, bi sem jim bil smejal. Sicer bi bil že sam lahko opazil na svoji ljubici, ko ne bi bil slep. Nič več me ni tako veselo sprejemala, ko sem včasih o mraku prihajal k nji. Postajala je otožna in zamišljena. Jaz sem vse to obračal le na dobro in pripisoval temu, da se bliža čas najine poroke. Znano je, da sem dejal, da

deklica vendarle nerada prestopi iz samskega stanu v zakon, če ji tudi obeta svrha njenih želja in ji daje ljubljenca, najdražjo reč, v naročaj.

Pride odmenjeni čas; obrok enega leta je bil potekel. Staremu stricu, ki se je mati zanašala na njega premoženje, se ni ljubilo umreti. Meni je bilo pač vseeno, želel sem mu še dolgo življenje, saj za denar mi ni bilo nič. Nestrpljivo sem čakal in priganjal, da bi se sklenila najina zveza. Lehko bi se mi čudno zdelo, kako da mi prijatelj nič ne pomaga, da, celo odbija, rekši, da je Tončka bolehna. Otožna deklica je res potrdila, da jo vedno peče pri srcu, *in tudi ona in njena mati sta me jeli prositi* — odloga. Skrbno sem naročal doktorju Lojzu, naj pazi na njeno zdravje, naj ji pomaga za božjo voljo in za voljo najinega svetega prijateljstva, in rad sem odložil svatovščino še za pol leta. Zdelo se mi je, da se obrača pri vsej skrbi doktorjevi, ki je bil vsak dan pri Tončki, njeno zdravje zmerom na slabše. Ko sem včasih v mraku sedel pri nji, (podnevi nisem skoraj nikoli utegnil, ker je bil predstojnik čimdalje slabejši za delo), sem videl, kako je tiho, bleda v lice, sedela meni nasproti. Ničesar me ni vprašala, ničesar mi povedala, le na moja vprašanja je odgovarjala kratko in s pogostimi vzdihljaji. „Ali ti je hudo, Tončka? Kje pa čutiš bolezen“ — sem jo vprašal. In

položila je ročico na prsi, na srce. „Ubožica!“ sem dejal in poljubivši jo s težkim srcem šel domov. Ne rečem preveč, če trdim, da bi bil rajši umrl, kakor njo videl umreti. Mislite si torej mojo žalost.

Bil sem kar se ženstva tiče, malo manj kakor brez izkušnje; zato nisem nikakor mogel razlagati njene bolezni drugače kakor naravno. Spoznal sem sicer, da je bolna na duhu, večkrat sem si zastonj prizadeval razveseliti jo za trenotek: ali na um mi ni prišlo podtikati ji kak pregrešek zoper mene in njeno dolžnost, kot vzrok tega stanja. Nekaj mesecev ni šla Tona nič iz hiše, ni v cerkev ni po kakem opravku. Sedela je vedno v svoji kamrici; stara, slepa in gluha mati je morala sama prodajati, kar je pa radevoljno storila, da le ljube hčere ni nadlegovala v bolezni. Nihče ni hodil ves dan k nji, kakor doktor, moj Lojz, ki je, kakor so mi ljudje povedali šele pozneje, po cele ure ostajal pri nji. Prijateljice se niso upale zahajati k nji, ker je bila nevesta gospoda podsodnika in zdaj že tako po gosposko izučena, zlasti pa zato ne, ker jih ni nikdar vabila k sebi.

Nekega dne sem moral iti kaki dobri dve uri v hribe. Dva kmeta sta se tožarila za seženj zemlje, in moral sem iti na ogled. Vzel sem bil s seboj enega pisarja in enega biriča. Že

trd mrak je bil, ko sem se vračal proti trgu. Svojima spremljevalcema sem ukazal iti domov, sam pa sem jo krenil čez travnik proti njenemu domu. Mesec je prijazno svetil. Izvolil sem bližnjo pot čez tobakaričin vrt, ki so na njem gosto rastla stara sadna drevesa.

„Semkaj bali, semkaj, tukaj sem!“ sem slišal glas in ko sem se ozrl, sem zagledal svojo Tono na klopi pod jablano.

Stopil sem k nji; spoznavši me, se je zgenila.

„Kaj delaš tukaj v hladu? Kaj misliš? Bolna si, doktor ti prepoveduje še podnevi hoditi vun, in izpostavljaš se nočni sapi?“ — sem rekel čude se.

„Ali si ti, ljubi moj?“ je dejala s tresočim glasom.

V tem hipu zaslišim stopinje, ozrem se in vidim Lojza.

Zdajci mi pade na um strašna morilna misel: njega je čakala, ne mene! Zdajci sem si razjasnil njeno in njegovo izpremembo proti meni.

„Nezvestoba, izdaja!“ sem kričal, v glavi se mi je vrtelo, bežal sem z vrta. Omamljen, skoraj z uma sem prilomastil v svojo sobo. Bridko sem se jokal, ni prej ni potlej nisem imel take noči kakor tisto.

Drugo jutro sem se ohrabil. Po moško hočem nositi breme svoje nesreče, nočem toževati po babje, sem rekel.

Napišem listič doktorju Lojzu. Zahtevam od njega, naj se mi oglasi, naj mi razjasni zamotano stvar, naj opraviči sebe in svoje vedenje. Rotil sem ga pri najinem prijateljstvu. Toda zastonj sem pričakoval njega, zastonj odgovora. Drugi dan ga grem iskat sam. Dekla njegova mi reče, da ga ni doma; grem sam na vrata gledat, bila so zaklenjena, toda skozi ključalnično luknjo se ni videlo, ključ je bil odnotraj zavrten. Zaprl se je bil pred menoj. Vrnem se domov.

Štiri tedne sem tako živel, nikamor šel razen v kancelijo, nisem iskal več niti nje, niti njega. Pisal sem mu bil še eno pismo, ali odgovora ni bilo. Grizlo in jedlo me je neznanu pri srcu. Lice mi je bilo upadlo in po cele dni nisem izpregovoril besede, nego kar sem prav moral.

Bilo je nekega večera že ob desetih. Jaz sem se ravno razpravljaj. Zunaj je razsajala burja in dež je lil s curkom in bil ob okna. Nekdo potrka na vrata. Vprašam, kdo je. „Jaz sem, jaz, gospod, Tomaž iz malina. Prosil bi, ko bi brž brž odprli, nekaj bi vam rad povedal.“ Hitro odprem, in v sobo stopi meni znani

kmetiški hlapec iz malina, ki je stal dobre pol ure od trga v samotnem žlebu sredi smrečja.

„Kaj bi rad, Tomaž?“ ga vprašam.

„Gospod!“ — začne fant — „jaz sem bil ravno zasul mernik rži na srednji tečaj in sem šel zatvornico odpirat. Kar se domislim, da sem rjuho pšenice pozabil na sušilu, in ker je jel dež kapat, sem rekel: Tomaž, ponjo moraš iti, da je dež ne zmoči in pa da je ne odnese kakov plašar ali drug postopač. Ko tako grem doli ob vodi po trati, saj veste, kje je, se mi zazdi, da slišim jok. Kaj hudiča je to, pravim, in stopim v smrečje. In kaj sem zagledal? Neka deklica je privezovala košarico na smrekovo vejo in je jokala. Gotovo ima otroka skrivaj in ga hoče tukaj pustiti. Že sem hotel planiti tjakaj, vzeti košarico in pogledati dekle — —“

„In nisi tega storil, nesrečni človek?“ pravim jaz.

„Jemneja! No, nikarte ne bodite hudi name. Mislil sem, če greš tjakaj, boš moral prisezati pri sodbi in kakóva babnica bo še rekla, da imaš ti pri tej reči merico žita. Zato sem dejal sam pri sebi: Tomaž, najbolje storiš, ako tečeš h gospodu in poveš kako in kaj, pa ti ne bo mogla živa duša črez hrbet, in babe te ne bodo vlekle črez škrbaste zobe.“

Jaz naglo potegnem plašč s stene, pokrijem kosmato kapo in se odpravim s hlapcem. „Urno stopi k biriču Tinku, pokličič ga in naglo pritecita za menoj!“ rečem hlapcu, sam pa hitro stopam v dežju proti mlinarjevemu smrečju. Précej me dojdeta Tomaž in birič in vsi trije smo hiteli, kar se je najbolj dalo, po opolzli poti. Gredoč sta onadva kramljala in ugibala marsikaj, kar je bilo v zvezi z našo zdanjo nalogo. Jaz nisem poslušal, nekaj sem slutil, vrelo in gorelo je vse po meni.

Kmalu smo slišali klopotati mlinska kolesa. Tam na trati je stala ženska podoba, zavita v veliko plahto. Dež je lil po nji. Bila je gologlava in sapa se je igrala z dolgimi lasmi in nepremično je strmela v tla. Pospešil sem korake. Moja slutnja se je uresničila.

Spoznal sem Tono. Pač je bil ta trenotek najstrašnejši v mojem življenju. Njo, ki sem jo imel za vzor ženstva in nedolžnosti, njo sem videl tu kot hudodelko; kot sodnik sem imel nalogo zapreti jo po postavi. Si li more človek misliti kaj bridkejšega!

Zopet preneha pripovedovavec in skrije oči v dlani. Nisem se ga upal prositi, da bi nadaljeval svojo pripoved, dokler ni sam začel:

Ko sem prišel bližje, me ni čutila, dasi je bil moj korak v travi, od dežja napojeni, glasen. Videl sem, da je bila le v spodnji beli obleki

in samo ogrnjena s plahto, s postelje vzeto. Roke, vrat, prsi in glavo je imela golo; do polti premočena se je tresla od mraza. „Nisem ti nezvesta“ — sem jo slišal govoriti; — „nisem hotela pobegniti ž njim; nisem hotela materi in tebi storiti sramote. Sam si kriv, zakaj si mi ga pripeljal, zakaj si me silil, da sem ga poljubila. A otrok, zmrznil bo, ne! jaz...“

Primem jo za ramo; stresne se, ozre, me zagleda, zakriči in se zgrudi na tla.

Ne vem, kako sem imel toliko dušne moči, da nisem padel še jaz za njo. Stal sem kakor priklenjen, na palico naslonjen in srepo gledal v njeno blede lice pod nogami. Žile so mi menda nehale bítí, um ne vem, kje je bil. Dasi sem zmerom stal na svojih nogah, sem se zdramil šele v mlinarjevi hiši, kjer so mi dali vode piti.

Pri mlinarju je brlela luč na mizi, jaz sem sedel na stolu. Videl sem Tono v nesvesti ležati na postelji in mlinarico z deklami poizkušati na vse načine, da bi jo zopet zbudile v življenje. Na mizi je stala košarica, pregrnjena z belim prtom.

„Otrok, otrok!“ Samo te besede sem mogel izustiti.

„Mrtev je, gospod!“ je rekel mlinar.

„Košarica je bila privezana na smrekovi veji, tako da se je šibila do tal“ — mi jame

praviti Tomaž, videč, da sem zopet za pomenek. — „Ko sem jo odvezal in potipal pod prtiček, je bilo dete že mrzlo; ta gospod je na pričo.“

„Tak črviček kmalu zmrzne v takšnem pasjem vremenu, kakor je nocoj,“ pritrdi Tinek birič.

Po marljivem prizadevanju mlinaričnem se je Toni toliko vrnilo življenje, da je srce začelo zopet tolči. Nedolgo potem je začela blesti. Imenovala je poleg materinega tudi moje in Lojzovo ime. Tudi se je dalo soditi iz tega, kar je bledla o otroku, da ga je krstila.

Bilo je že blizu polnoči. Dež je bil nehal liti. Prosil sem mlinarja, naj napreže in gre po doktorja. Mož se je neutegoma odpravil. Iztrgal sem si iz svoje listnice nepopisan list in napisal Lojzu te vrste: „Nezvesti, sleparski prijatelj! Cvetje nezaslišane tvoje izdaje je to noč obrodilo. Deklica, ki si ji, izvivši jo iz prijateljevih rok, vzel nedolžnost, ki si jo pehnil z vrhunca sreče v prepad, ti je porodila dete in ga nesla semkaj v hosto. Umrlo je v mrazu. Ti in ona sta njegova morivca. Ona sama se bori s smrtjo. Če torej nočeš, da bi te jaz, ki si ga včasih imenoval svojega pobratima, ne imel in razglasil za najgršega in najnesramnejšega človeka, če me nočeš imeti krutega sovražnika, pridi sem in ji pomagaj!“

To pismo sem dal mlinarju, ki se je odpeljal brž k Lojzu. Težko sem pričakoval zdravnika, tem težje, ker se je gospodinja bala, da bo Tona umrla.

Minila je dolga ura. Vsako gibanje sem opazoval na bolnici. Naposled vendar pridrdra voz. Vstanem s stola in nagrbančim čelo. Hotel sem sprejeti Lojza z najhujšim pogledom. Vrata se odpro, in v izbo stopi — mlinar sam.

„Prinesel sem zdravila. Doktor je rekel, da bo gotovo pomagalo.“

„Zakaj ni prišel sam?“ sem vprašal jezno jaz.

„Gospod“ — pravi mož — „tega ne vem. Ko je slišal, da ste vi tukaj, ga nisem mogel spraviti. Pa je dobrosrčen, jokal se je skoraj, ko sem mu pravil, kako je deklici in da smo dete našli zmrzlo.“

Dado Toni zdravilo, kakor je doktor naročal. Kmalu zaspi, in upal sem, da bo dobro. Spala je do svita; jaz sem čul pri njeni postelji.

Zjutraj sem prosil mlinarja, naj me pelje domov. Hotel sem najprej poiskati Lojza in mu pogledati v oči; nekatero sem mu imel povedati. Malokdo je bil še vstal, tako zgodaj sva pridrdrala z mlinarjem pred doktorjeva vežna vrata. Potrkam, in stara njegova dekla mi pride odpirat. „Kje je doktor?“ sem vprašal in obenem stopil čez tri stopnice.

„Oh, gospod sodnik, ni ga in ne bo ga več!“ mi reče Lojzova hišna v solzah.

„Ni ga?“ vprašam jaz.

„Oh, šel je proč nanagloma, dobri, ljubi gospod. Jaz sem ga prosila, za križe in težave sem ga prosila, naj ostane vsaj do dne, a ničesar ni hotel slišati. Zasedel je konja, nič drugega ni imel s seboj, kakor nekova pisma in denar, in odjezdil je. Jaz ne vem, kaj čem početi; rekel je, da ga ne bo več nazaj. Ali verjamete, gospod sodnik, da ga ne bo? Jaz se tolažim, da ga bo minila ura, zakaj popustil je vse, bukve, obleko, omare in mize in vse, vse.“

Čudno me je genila ta novica. Zakaj dasi sem bil ravno trenotek poprej ves v žolču in srdu nanj, vendar nisem mogel iz srca izruvat poprejšnje ljubezni; misel, da je tudi on nesrečen, da ga bo vest podila v daljni svet, da ga ne bom več videl, mi je potrla vsakršno sovraštvo, mi ukrotila lastne bolečine. Že sem hotel oditi, ko me starka pokliče nazaj rekoč, da leži zame na mizi nekóvo pisanje, ki ga je rekel meni izročiti. Pogledal sem in bral: „Prijatelj! Odpusti mi! Nakopal sem ti veliko nesrečo na srce, ali sebi še večjo. Odpusti mi, jaz si ne bom nikdar!“

To so bile zadnje črke njegove, zadnje poročilo. Odsihmal nisem slišal nikdar o njem.

Kolikor sem mogel zvedeti, se je bil obrnil proti Trstu in najbrž je šel čez morje. Pozneje sem včasih premišljal najine okolnosti in čimdlje temmanj sem mu zameril. Bil je živejše domišljije in veliko močnejše čutnosti od mene; in če pomislim, da smo vsi ljudje, da je vsak iz mesa, nobeden brez slabosti, da lahko vsak pade: mu ne morem biti hud. To se ve, da ne morem popolnoma razumeti njegovega ravnanja, zakaj namreč ni stopil predme in mi vsega razodel. Ali poznal me je premalo. Vendar bi vse dal, da bi ga še enkrat videl na tem svetu.

„Kaj pa je bilo s Tono?“ domislim pripovedovavca.

Pač, nje ne smem pozabiti. Ozdravela je na telesu, ali na duhu ne. Mešalo se ji je v glavi. Navadno je tiho, vedno v tla glede hodila okrog, rada zahajala v cerkev in nikomur nič prizadela. Samo kadar je imela mene srečati, je naredila velik ovinek, ali pa se je vrnila. Včasih pa jo je blaznost huje popadla in tačas je čudno namrduje se mnogo govorila, toda tako naglo, da ni nihče vedel o čem blede. Dostikrat je tudi otroke, ki so vpili za njo: „Nora Tona! Nora Tona!“ podila z dolgo natičevo prekljo po travniku, ali nobenemu in ničesar storila. Njena mati ni mogla preboleti take nesreče, umrla je bila pol leta po telesnem

ozdravljenju hčerinem. Ker je bilo ubogo dekle samo na svetu, sem skrbel zanjo jaz. Postavil sem variha malemu imetju, ki ga je imela po materi, in če je bil tudi bogati stric nekega drugega odločil za dediča, ni trpela Tona gmotne siročine, ker sem ji jaz razen vsega izkupička za Lojzovo zapuščeno pohištvo in drugo blago tudi iz svojega dajal, česar je bilo treba. A ni dolgo uživala vsega tega; v desetih letih so ji bili lasje osiveli, v petnajstem svoje blaznosti je umrla.

Po smrti okrajnega predstojnika sem prišel jaz na njegovo mesto. Da bi se ženil, mi ni prišlo na um; toliko manj, ker nisem naletel na takšno nevesto, ki bi mi bila povšeči, kakor nekdam Tona.

Pred šestimi leti sem pustil službo. Imam sicer samo polovico pokojnine, ker nisem do-slужil vseh let, pa saj ne potrebujem veliko. Kupil sem tukajle, kjer se mi je zdelo prijazno mestece za čakanje smrti, staro kočo, jo podrl in postavil to, kakor jo vidite. Obšlo me je na stare dni zopet bolj tisto veselje, ki me je navdajalo mladeniča: začel sem se namreč učiti in brati. Sicer sem knjigo zmerom ljubil, veselila me je bodisi poezija ali znanost, toda obložen in zakopan v opravke, sem ujel le malo časa zanjo. Zdaj pa me ne moti niti dolžnost, niti hrum sveta, ker živim sam zase

in urejam svoj dnevni red popolnoma po svoji volji. Sosebno me veseli, da se vi mlajši bolj pečate z domačim jezikom in slovstvom, nego smo se mi ob svojem času, in zato kupujem rad, kar prihaja na dan. Tudi tukaj nisem tako samošen, kakor se vidi; kmetje iz okrožja me radi iščejo in poprašujejo za svete. Rad jim posvetujem in pomagam, kolikor morem. Tako imam še precej zadovoljno starost, edino spomin na preteklost mi vlije včasih kapljo pelina v čašo, vendar nisem tako romantičnega duha, da bi zavoljo tega kaj prej umrl. Nadloga me je učila se vdajati v božjo voljo.“

* * *

Drugi dan je stalo solnce že visoko, ko me je odhajajočega stari predstojnik v pokoju spremljal s hriba svoje hiše, kjer me je bil s toliko prijaznostjo sprejel in prenočil. Ko sva se ločila, mi je podal desnico in dejal: „Zbogom, mladi prijatelj! Veseli me, da sem se sešel z vami. Ali se bova še kdaj videla ali nikoli, to ve Bog. Ostanite zmerom zvesti tem mislim in načelom, ki sem jih pri vas zapazil; samo moška značajnost, ljubezen do resnice in pravice naj vam jih krepí in živi. Zbogom!“ Ginjen sem se mu zahvalil za tako dobrohoten opomin in obljubil ravnati se po njem. Poprosil sem ga tudi, če smem zapisati njegovo povest, ki

mi jo je blagovolil povedati. Starec se nasmehne in reče: „Zakaj vam ne bi dovolil, če vas veseli. Samo to si izgovorim, da imen ne imenujete in pa, da ne osnujete iz moje suhe pripovedi nadolgo romantično in sentimentalno raztegnjenega romana.“

In ti, ljubeznivi starček, če te je Bog še ohranil in ti pridejo te vrste pred oči, boš videl, da sem se ravnal po tvoji pogodbi; če pa sem tvoje lepo in gladko postavljene besede nadomestil z okornejšimi besedami in stavki, ne zameri mi, prosim, in pripisuj to mojemu slabemu spominu.

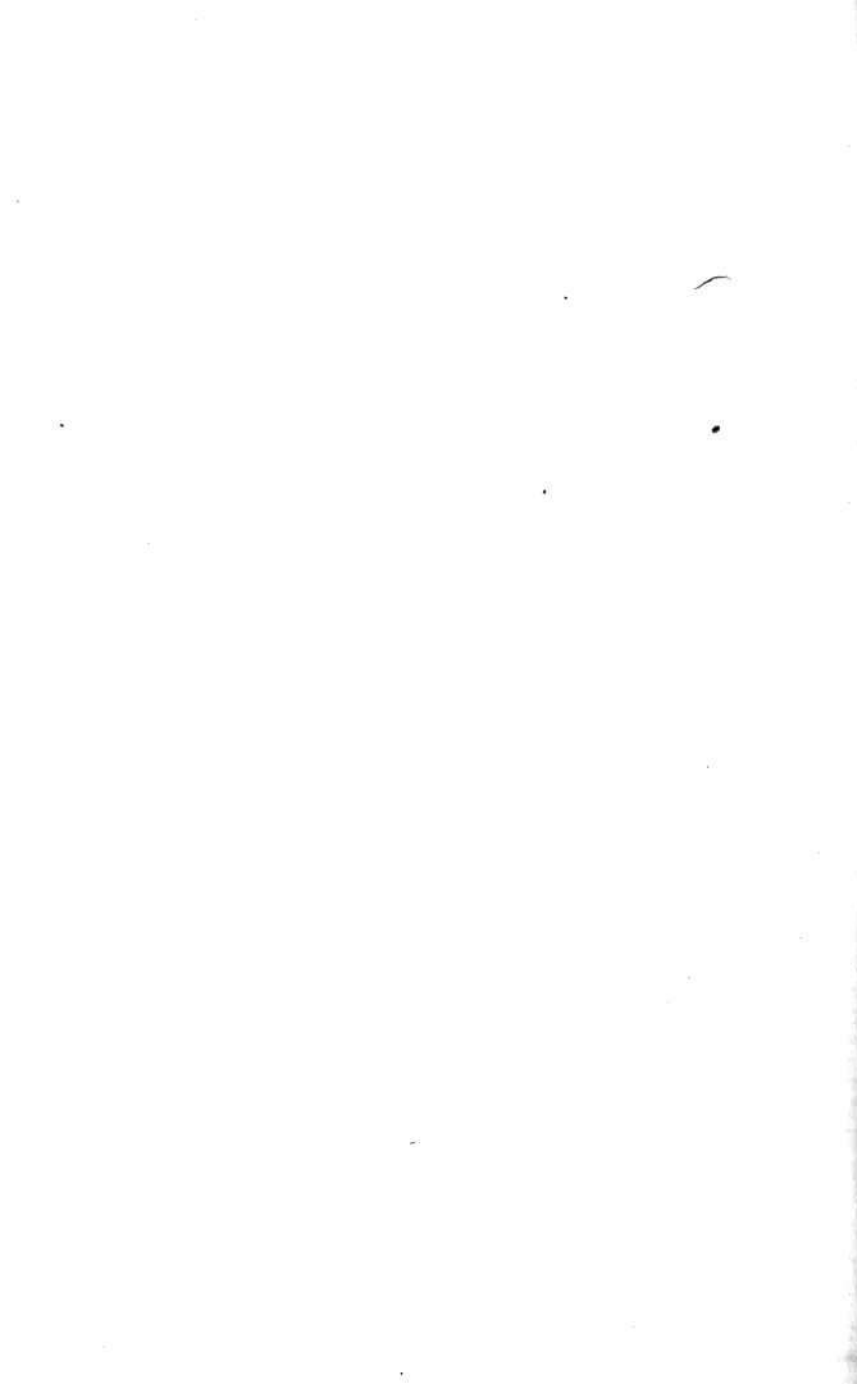

V.

Vrban Smukova
ženitev.

Humoristična povest iz narodnega
življenja.

V Lipánovi krčmi sta pila dva možaka. Prvi, star čez petdeset let, je bil dolgi in suhi krojač Peter Šnofè. Vlekel je na vse duške iz pipice in kadil gost dim pod svojo gosposko, zdaj že sila pomazano in odrgneno kapo. Dasi-tudi sta ga dve fari poznali za dobrega krojača, je imel vendar kamižolo na komolcu pregoljeno in hlače dopetače so bile razcefrane, kolikor se je dalo spoznati iz predlanskega blata. Bledo in upadlo lice je pričalo, da ljubi Peter žganje in vino nad vse vatile in šivanke. Drugi možakar je bil kakih petnajst let trdnejši. Bil je to Vrban Smuk, samostojen lastnik poslednje kočè za vasjo. Života je širokoplečega, njegove noge so debele kakor slonove in dlan široka, da bi pokril ž njo ogal mize. Kostni na obrazu, zlasti čeljusti, so se mu razprle na dvoje, tako da je tak, kakor bi bil dobro rejen, kar pa nikakor ni bilo, ker se je videla marsikje kaka jamica na licu. Pod zmršenimi, trdimi lasmi se je skrivalo nizko pa široko čelo in pod njim je lesketalo dvoje sovinih oči, ki so bile zlasti tačas hude, kadar je Smuka popadla kaka jezica. Oblečen je bil še precej čedno v sivosuknjeni

kamižoli, irhastih hlačah in dolgih, pod kolenom izpodrezanih črevljih.

„Tako praviš, da se moraš ženiti ta predpust?“ pravi Šnofè.

„Té té! Če se fajmošter, šomašter, župan in komesar in komesarica postavijo na glavo, jaz se hočem oženiti in ravno Jero hočem imeti. Zakaj so se pa moj oče ženili, ki so bili tako božji, da so vso zimo za pečkom klečali in jagode brali na molku? Zakaj se je Gorás oženil, ki je že sedemdeset let star? Jaz jih bom pa o svetem Vrbanu izpolnil šestintrideset.“

„Kaj pa kaj fajmošter pravijo?“ vpraša krojač ter po besedi izprazni kozarček brinjevca.

„Kaj! Vrag vedi, kaj bi dejali, še poslušali me niso. Le čakaj, ti botrov, ti si prebrisan, pravijo, zato ti vse povem, da mi boš svetoval. Lansko leto je bilo takole okoli pasjih dni. Jaz pasem kravo v ograji za mejo in ti premišljam in pravim sam pri sebi: ‚Vrban, koliko si že star?‘ — ‚Petintrideset sem jih bil spomladi, ko so prve muhe jele siliti kravi pod noge,‘ sem si rekel. In ko mi je tako krava prišla v glavo, sem začel o nji premišljati in sem dejal: ‚O ti preljuba Čuha ti! Še rajnica mati moja — Bog jih hudega brani! so te kupili na Reberskem semnju in že nekatere tele smo izpod tebe prodali pri naši hiši. Kdo te bo imel, ko mene ne bo več? Žlahta?‘

O ne, rajši še na poslednjo uro s smrtne postelje vstanem in zapalim bajto in kravo in vse svoje, kar so mi pustili rajni oče, kakor da bi moja žlahta za menoj kaj dobila. Ki se zdaj norca delajo iz mene, naj se obrišejo pa pa še tačas. Tako mislim, mislim, kar pride onegava Jera v ograjo košek detelje kosit. Jaz jo opazujem izza meje in si mislim: glej jo glej, kako čedno otroče, to dekle! Kajpa, ko bi se ti oženil in tole vzal, Vrban, mi je reklo nekaj znotraj.“

„In od tačas se ti je zasadila v srce, kajne?“ vpraša Šnofé in zopet izlije kozarček žganja v grlo.

„Prav si jo pogodil, Peter! Od tačas se mi je vsadila v srce, pa ne smeš praviti okrog; zdaj ljudje še ne vedo tega. — Davi se torej umijem, razčešem, podvežem stremeni, zafrknem golenico do kolena in jo prasnem k fajmoštru, rekoč, da zvem kakoinkaj. S fajmoštrom si res nisva prijatelja že od nekdanj ne, ko so me pri krščanskem nauku švigali z brezovko — Bog jim ne zameri! — zato, ker so dejali, da ne znam nič; vendar izmislil sem si bil že po poti, kako bom govoril, kadar stopim v sobo. Ko pridem pred vrata, tista premalana z belo barvo, stisnem klobuk pod pazduho in rečem sam pri sebi: sveti križ božji, Vrban, zdaj boš pa za kljuko pritisnil. Pa namesto kljuke imajo

ta hudikova gospoda tak mesengast svedrc, ki se mora zavrtneti. Jaz tega nisem vedel, mislil sem, da se s tem klekom odpira kakor pri drugih ključavnicah, ki so po božje narejene, da se namreč dol pritisne. Porival in potiskal sem dol, da je vse škripalo in pelo in pokalo po durih. Fajmošter so v sobi kričali: „gerajn!“ kar se pravi po nemško „noter“, kakor mi je potlej pravila kuharica — pa kako bom šel „gerajn“, ko se vrata niso dala odpreti! Ali se boš izprožil ali ne, pravim jaz in se obesim na tisti čudni sveder, ki je bil namesto kljuke v vratih. Kaj se mi zgodi! Pošast se odlomi, ostane mi v rokah in še sam padem na tla. Kar se vrata odznotraj odpro, fajmošter razkačeni stopijo vun pa neso nekaj za hrbtom. „Kaj delaš, kaj češ, kaj lomiš vrata?“ — vse me vprašajo na eno sapo. Tolikanj sem se bil prestrašil, da sem pozabil, da sem bil prišel zavoljo ženitve z Jero. Jaz sem že tako nesrečen, da imam takovo presneto bučo, da ne drži nič in da ni vredna, da bi jo vranam postavil za strašilo v turščico. „Kaj bi rad? Zakaj si polomil duri?“ vprašajo gospod še enkrat. — „Odpreti nisem znal,“ odgovorim jaz. — „Bom te pa jaz naučil,“ so mi rekli in so zmeknili tisti korobaček izza hrpta.“

„Pa si bil tepen, ti revež ti!“ reče krojač in zvrne kozarček brinjevca.

„Ne, tepen pa ne boš, Vrban,“ sem dejal jaz, posegel z nogo za tri stopnice na skok in sem jo bil tako srečno odpeljal.“

„Kaj si pa pravzaprav imel pri gospodu govornice? Ali sta se z Boštelo vo Jero že pogodila in zgovorila? Ne verjamem, vidiš, prebogata je?“ pravi Šnofè in zopet pije.

„To tudi mene moti, buzarona! In ravno zato se je nisem upal nikoli ogovoriti.“

„Kako se pa ženiš!“ zavpije smeje se Šnofè, ki je z žganjem že omočen pozabil, da pije iz tuje dobrote.

„Ti kislica, kaj ti ne pripovedujem! Poslušaj, če hočeš, če ne se pa poberi od mojega šnopca!“ zakriči Vrban in srdit bije ob mizo.

Prikazen Smukove jeze je krojača naglo toliko streznila in spametovala, da je spoznal, kako omahljivo je njegovo stanje, namreč prepijan je tuji mošnji na škodo. Zato mu je naglo prešlo veselje šale uganjati z neumnim Vrbanom in je rekel tolažljivo: „No, no, Vrbanček. saj sva že prijatelja, odkar imajo vrabci mlade, in rajši si vseh sedem naglavnih grehov nakopljem na glavo, kakor da bi se s teboj skregal ali pa stepel.“

„Tepeža z menoj te pa varuj sama sveta Trojica,“ reče Vrban, „zakaj ko bi se midva spoprijela, ne maram, da bi ti tako raztresel

suhe udke, da jih ne bi zbral do sodnega dne in skladal še tri dni po sveti večnosti!“

„Jejheta!“ reče krojač. „Saj te poznam, saj te poznam!“

„Ti me poznaš?!“ kriči Vrban, „ti hudirja poznaš, pa kozla, pa šivanko, mene pa ne, ti sraka dolgopeta ti!“

„No, no, Vrbanček, kaj te je hudoba obsedla, kajli? Jaz sem le dejal, da te poznam, da si trden in močan za tri druge in da sva midva prijatelja.“

„No, če sva prijatelja, pa bodiva — samo bodi takšen, kakor gre, in ne delaj zabave, ker že nisi zato, da bi jo dognal do kraja.“

„Povedi mi dalje, kako bi se ženil. Nekaj pa morata vendar že z Jero imeti govorjenja.“

„To se ve, da imava,“ pripovednje Vrban zopet miren. — „To zimo sva šla neko nedeljo vkup od maše. Jaz sem bil šel kupit mehurobaka, ona pa se je bila nekje drugje zamudila, tako da so bili drugi ljudje že daleč naprej. Jaz sem jo počasi izpeljeval, dejal sem, da mi je težko samošnemu živeti. ‚Pa se ženi,‘ je dejala ona. ‚Saj bi se,‘ sem rekel jaz, in že mi je bila beseda na goltancu, pa me je nekov vrag tako pomotil, da je nisem mogel spraviti na jezik.“

„Le bi jo bil vprašal, saj bi ti bila povedala, ali si zanjo, ali nisi.“

„Saj vem, da bi bila. Grd nisem, tega mi ne sme nihče reči; še v vojake bi me bili vzeli, ko ne bi bil malo plošnjatih podplatov. Samo tega prekanjenega denarja nimam.“

„V loterijo stavi,“ pravi krojač in guga s pijano glavo.

„Nič ne zadenem, hudimana!“ odgovori Vrban. „K fajmoštru sem mislil iti, da bi jih svēta poprosil in pa da bi govorili zame. Da se mi pa taka primeri, tristo coprnih bab! Že poprej, pravijo, so me imeli za neumnega, zdaj bodo mislili, da sem res.“

In na jok žalosten povesi Vrban svojo debelo glavo na mizo.

„Ve-veš kaj, Vrban!“ govori pijani Šnofè, „pojdi, pojdi v ris, tam dobiš denar.“

„V ris?“ vpraša tiho Vrban. „Kaj meniš, da bi bilo kaj?“

„To se ve, ako doboš praprotnega semena in pa če imaš sto goldinarjev za aro. Brez are in brez praprotnega semena ne da hudoba nič denarja od sebe.“

„Kaj ima hudoba kaj denarja?“ vpraša Vrban zvesto.

„Lej ga šleve!“ govori Peter, „kaj še tega ne veš, da leži na vsakem križišču ali razpotju in pri vsakem božjem znamenju na polju in v hosti, poldedmo brazdo v zemlji, debel zaklad žvenka in cvenka, belega in rumenega?“

„Ko bi jaz vedel, da se delaš norca iz mene, pa bi ti kar bučo stolkel,“ pravi Vrban zopet malo jezen.

„Lej ga, Vrbana, kaj se bom delal norca!“

„Zakaj pa sam ne greš v ris, saj si tako potreben ali pa še bolj ko jaz?“

„Ko bi imel sto goldinarjev!“ šepeta krojač.

„Kje jih imam pa jaz?“ pravi Vrban.

„Kravo prodaj in še kaj drugega,“ svetuje Peter.

„Tega pa ne, tega, krave pa ne prodam. Rajnica mati so mi dejali na smrtni postelji: ‚Vrban,‘ so rekli, ‚priden bodi, krave pa ne prodajaj, dobrega plemena je in dobrega mleka.‘ Prve želje jim nisem izpolnil, ker priden nisem; drugo jim hočem pa izpolniti; če se prav nikoli ne oženim, krave ne prodam.“

„Pa laz prodaj!“ pravi Peter.

„Kaj?“ se huduje Smuk, „nič drugega zemljišča nimam pri hiši ko laz in ograjo, pa bom še to zapravljaj? Potlej me pa res ne vzame ni Jera, ni kakova druga poštena. Ne, beži, kislica izkušnjava, laza ne prodam!“

„Kakor hočeš, brez denarja ne dobiš nič!“ reče krojač in oba se zamislita, Vrban v zaklad in ženitev, Peter v prazno steklenico.

„Kako bi pa dobil praprotnega semena?“ vpraša čez nekaj časa Vrban, ki mu ni šla iz

glave misel, kako bi obogatel in povprašal naravnost pri Jeri.

„Jaz bi ti že povedal, ko bi vedel, da ne boš govoril okrog, zakaj če to vsi ljudje vedo, ne velja nič.“

„Jaz bom tiho ko tat ponoči,“ trdi Smuk.

Peter se obriše okoli ust in začne počasi praviti: „Na kresni večer je ves vrag na zemlji. Sami kruljavi in pokvečeni hudički gospodarijo tačas v peklu. Praprotni pa je vražje zelišče. Zato samo ta večer cvete od enajstih do dvanajstih. To je seme, ki v eni uri dozori, pa je tako drobno, da se skoraj ne vidi. Zato mora človek v hosti čakati, da odbije enajst, mora s seboj imeti židano ruto, zganjeno v sedem gubic, in na to ruto mora tresti praprotni za praprotjo. Takó se do polnoči lazi po kolenih od bíli do bíli in se natrese za drobno nosnico semena. Tega mora človek v risu potresti po tleh in če je le denar blizu, ga mora dati hudiman na dan. Samo to je, če še kdo tresse v tisti hosti, nima nobeno seme nič moči.“

„Kako se pa naredi ris?“

„Kaj ne veš? Odlomi šibico od leščevega ali hudolesovega grma, ki je zrastle v enem letu. Potem stopi naširoko v tisti kraj, kjer misliš klicati hudirja, oriši s to šibo okoli sebe ris tako naširoko, kakor dosežeš. Posuj potlej ta prostor s praprotnim semenom, položi hudi-

čevo aro, sto goldinarjev, na sredo in videl boš zaklad cvesti z rumeno lučjo. Bog in mamka božja pa te obvaruj stopiti iz risa, dokler bo zaklad cvetel.“

„Kdo te je pa vse to učil, ti Peter?“ vpraša Vrban.

„Greh se pove, grešnik ne, govori pregovor,“ reče krojač.

„Kako bi pač jaz dobil sto goldinarjev?“ si beli Smuk glavo.

„Tiho zdaj, tiho! Lipan gre in še drugih glav nekaj. — He! Lipan, kaj si to krčmar, da te še blizu ni? Prinesi še malo žganega, prazno imava!“

Te zadnje besede krojačeve so veljale krčmarju, ki je s tremi možmi prišel v hišo.

„Ne smeta zameriti, da nisem bil pri vama; moral sem svoje plemenske praščiče pokazati možem.“ — Precej vama prinesem, če hočeta pol soda,“ pravi krčmar.

Trije nanovo prišedši možje so bili sosedje iz bližnje vasi, trdni kmetje, Lipanovi prijatelji. Sedli so k mizi, poklicali bokal vina in začeli razgovor, ki se je vanj vtikal tudi krojač. Vrban pa je tiho sedel in mračno gledal izpod čela. Nihče ne verjame, kako ga je jezilo, da njega, preprostega, nepremožnega osebenika, ti kmetiški velikaši niso hoteli ničesar povprašati in mu nikakor ne pomagati v pogovor. „Oj,

ko bi jaz dobil sto goldinarjev za hudičevo aro, da bi šel v ris! Še pogledal bi vas potlej ne, pogledal!“ tako je mislil in molčal revež Vrban.

„Koliko bodo imeli ti prašički ob letu osovre?“ pravi eden kmetov.

„Po dva centa prav izlahka,“ odgovori drugi.

„Lejte, kako si je Lipan opomogel, kar se je vdrugeč oženil; nič mu ni treba delati, samo gospodari, pa mu ne gre nikjer po robu,“ pravi tretji izmed prišelcev.

„Dobra žena je dar božji,“ reče prvi.

„Sosebno taka, ki je lepo doto prinesla k hiši,“ dostavi smeje še tretji.

„Koliko je že, kar je rajnica umrla, Lipan?“ vpraša eden krčmarja, ki je ravno prineseno vino in žganje postavil na mizo.

„O svetem Ponkrcu bo tri leta; ravno proso smo sejali. Še dobro vem, na Dolgi njivi sem vlačil z rjavo kobilu, ko sem slišal kukavico samo enkrat zakukati. Ona je pa doma bolna ležala, in precej sem dejal: slabo znamenje, in res je osemindeset ur potlej umrla,“ pripoveduje krčmar.

„Kaj pa kaj novega veš, Lipan?“ vpraša krčmarja eden izmed pivcev.

„Boštél bo hčer možil, če hočeš, pa se podvizaj,“ pravi Lipan.

„Jero?“ vpraša krojač in pogleda Vrbana, ki je od straha odprl usta in gledal v krčmarja, kakor bi ne bilo mogoče, kar pripoveduje.

„Lepo doto bo nesla od hiše njegova Jerca,“ dostavi eden.

„Pa je tudi ne bo dobil vsak brnavs, ampak kdor bo imel petice shranjene,“ pravi drugi.

„Denar, denar, ta stori moža,“ dé prvi.

Vrban zdihne in misli: „O denar, denar! Ne bom je dobil Jere ne, ker sem reven.“

Upre oči v mizo in misli, kje in kako bi prišel do sto goldinarjev, da bi mogel v ris.

Tako je bil ubogi Vrban zamišljen v te skrbi, da ni zapazil vaškega pota Andrejca Tihlca, ki je zdaj stopil v hišo. Bil je Tihlec tenka koščena podoba plešaste glave, majhnih oči pa dolgega nosa. Imel je na sebi kratko kamižolo, ki se ji je po ogoljenih nitih poznalo, da je bila nekdanj iz rjavega sukna, zdaj pa je nosila že semtertja velike zaplate iz blaga druge barve in druge volne ali konopnine; sosebno na komolcih so bili z velikimi šivi ne ravno majhni podmečki iz irhovine. Hlače je nosil Tihlec dolge, toda bile so tako ozke, da so se vedno gubile nad suhim kolenom in stale za pedanj visoko od opétice Tihlčevega črevlja, ki se mu je videlo, da je bil že večkrat pod krparskim šilom; in če so sosedje prav govorili, niso bile leté hlače nikdar umerjene Tihlcu,

ampak kupil jih je bil baje v ljubljanski starini pri imenitnem prodajavcu stare obleke, Janezu, in si jih je bil potlej s svojo šivanko popravil za svoje nogé. Pa popisujoč prenatančno potove hlače, bi bili kmalu pozabili iz leščevih viter pletenega koša, ki je jezdil Tihlčev hrbet, in ki je v njem mož nosil jajca prodajat v daljnje ljubljansko mesto, obenem pa bil za pota gospodu fajmoštru in drugim, ki so imeli kako pismo ali kaj drugega oddati v mesto ali kaj dobiti od ondukaj. Pri tem poslu pa je bil Tihlec tudi za novičarja vsej okolici, ker je v kaki ljubljanski ali obcestni krčmi pobral kakovo novo in jo čudovito presukano, popravljeno in pomnoženo z lastnimi dostavki v vasi pravil sosedom. A pozabili smo, da je Tihlec le začasna in neimenitna oseba v naši pravljici, zato ne smemo več o njem povedati kakor o drugih.

„Dober dan, Andrejec!“ vpije košarju eden kmetov. „Na, pojdi, boš pil in povedal kaj novega!“

„Presneta para!“ pravi Tihlec s počasnim jezikom, novega vem pa zadosti!“

„No, le prisedi, pa povedi, kar ti je padlo v koš.“

„Lipan! Prinesi mi za tri krajcarje žganega, nekaj sem jedel, pa ni bilo nič tekovito, ko Ribničanova muha. Moram malo želodec poplakniti.“

Krčmar prinese pijače. Možaki in sosebno Peter, krojač, so ga priganjali, da bi povedal svoje zvedke, le Vrban se ni brigal ni za novice, ni za košarja, ni za družčino.

„Dobro dé ta kaplja, boljša je ko ljubljanska, Lipan!“ reče potem Tihlec. „Možje in fantje, če vam je treba denarjev, le v Ljubljano ponje, tam jih današnji dan sipljejo, kakor mi spomladi oves za brazdo.“

„Denar!“ se čudi Peter, in Vrban se zdajci predrami iz sanj.

„Ni pošketi, da bi ga gospoda imela tako odveč!“ izpregovori eden kmetov.

„Le počakajte in poslušajte mene, ki vem. Zdaj je v ljubljansko mesto prišla nova gospoda, ki ni naše svete vere, ampak bogvedi katere. Jaz sem bil snoči pri Hrvatich v Ljubljani čez noč. Pijem svoje žganje takole na oglu kakor zdaj, nasproti pa so sedeli, tako kakor zdajle Smukov Vrban, trije suknjači, taki kakor naš birič, ki v nedeljo oklicuje. Vsi trije so bili grdo bradati in kosmati pod nosom in pod obradkom; eden je bil tak, kakor kozel in je imel visok klobuk na glavi, samo da ni bil tako gladek ko našega gospoda fajmoštra, Bog jih ohrani, ampak je bil malo zvežen in stlačen; eden je imel motikasto kapo čez oči, brado pa iz sivih in črnih kocin, kakor bi jo bile miši vkup znesle, vso zmršeno in razkuzmáno;

eden je pa tako grdo gledal, da ne vem, ali je bil škilec ali slepec, in je rajši poslušal svoja dva tovariša, kakor da bi bil sam rekel kakóvo pametno, na vsako je primuzal in si klobučino potegnil čez oči.“

„Kaj so se pa menili tisti škrici?“ vpraša Peter.

„No, vse bom povedal in samo to izpustil, kar sem pozabil po poti. — Tisti, ki je imel tako brado, kakor bi mu jo bile miši vkup znesle, je pravil onemu, ki je bil tak kakor kozel, da so neka gospoda druge vere spisali nekóve bukvice, ravnotako kakor mi slišimo včasih kaj branja, in da so jih zatrosili po vsem svetu. Oni je pristavil, da tudi obetajo štirideset kron vsakemu, kdor bi se zapisal k njim.“

„Piši me v uho še štirideset ali pa stoindevetkrat sto kron, ko bi jaz moral ž njimi iti živ in gorak v pekel,“ vpije Peter.

„Ti misliš, Peter, da si zinil bogvedi kako pametno in modro besedo,“ reče Tihlec, iztegne koščeno brado daleč naprej in primuzne kake tri poti.

„Kdo pa pravi, da ni bilo pametno, kar sem dejal?“ pravi nasproti Peter.

„Jaz tako menim, da ni bilo in ni bilo; kaj ti misliš, da je kdo kje na božjem svetu s pametjo, ki bi svojo dušo prodal in si tako pot nasipal v pekel? Ni ga ne. Kaj meniš, da

bi jih jaz ne vzel kron, ko bi se ne bilo treba vpisati?“

„Kaj mislite, možje!“ govori dalje Peter, „gospoda je vsa neumna: ko bi prišel zvit človek, pa bi jo pregoljufal. Za tako dolgo bi se zapisal, da bi mu odšteli, sproti bi pa fige v žep vteknil, potlej pa domov pobegnili.“

„Goljufija je greh!“ pravi eden izmed mož.

„E, pojdi,“ reče Peter, ki ni imel nič prenapete vesti, „takim ljudem, ki denar tako razmetavajo, se sme že kakóva zasoliti, da se vsaj spametujejo.“

„Ovbe, ovbe,“ stoka Vrban tiho sam pri sebi, „ko bi pač mogel človek le za dva dni svojo dušo dati kakemu poštenemu človeku na posodo ali v shrambo.“

„Veste kaj,“ govori dalje Tihlec, „jaz sem ves nadložen in reven ko sveti Job na gnoju, dostikrat jed s svetim križem osolim in s figo zabelim, suh sem ko sušilna lesa v jesen, ko se lan tare, neumen sem, da ne znam brati drugega ko številko na svoji bajti, ker vem, da je kljuka pet, križ deset, pa kola dva, to stori sedemnajst: pa vendar, možje, dobro vem, da je pamet boljša ko žamet in da greh, ako pride v človeka in požene korenine, kakor pravijo fajmošter, da se greh potlej ne da izruvati ni uničiti, lih kakor hren v razoru. Zato sem jaz pošten ko srebrna dvajsetica šmarne

sorte in brez skrbi živim kakor črni čmrlj v hrastovi hosti pod mahom in za ves svet se ne bi dal zapisati v krivo vero.“

„Glej ga, glej ga,“ pravi eden možakov, kako zna govoriti, kakor bi sveto pismo bral z lece.“

„On je lahko moder v govorici,“ reče Peter, „saj hodi zmerom v mesto, zmerom se muši okoli gladkojezične gospode, sliši tam eno, ondukaj zopet pobere drugo mastno, potlej mu lahko teče beseda, kakor meni žgano vino.“

Tako se je pletel govor nadalje, zašli so govorniki na druge reči, Tihlec je vedel še dosti drugih novic. Vsi so govorili, samo Vrban je molčal in mislil.

Že je bila noč, ko je koračil Vrban ob plotu po vaških ulicah proti svoji koči. V glavi ga je imel nekoliko in govoril je sam s seboj.

Vrbanova hiša je stala sama sredi vrtiča. Bila je sila stara, pol zidana, pol lesena, pa zelo ukajena, ker dim ni imel nikjer določenega izhoda in si je moral iskati po vseh luknjah poti do zraka. Streha je bila zanemarjena, slama je štrlela tuintam vunkaj; več lukenj, ki jih je bil naredil sneg in razmetala burja, je bil zamašil lastnik le za silo in začasno s prosenim ali ovsenim otepom. Črni zid, ki menda ni bil s prvote zadosti stalno položen v tla, se

je bil zvežil, visel je močno, in le stara jablana, ki se je nanjo naslanjal, ga je varovala, da ni omahnil in potegnil slemena za seboj. Marsikdo bi se bil bal spati pod tako vegastim in dvomljivim poslopjem, a Vrbanu še na misel ni prišlo, da bi se mogla streha s stropom vred zgruditi nanj. Odpre mala vrata in stopi v hišo. Dolgo išče kresila in žveplenk. Toda ali se je v njegovi glavi preveč mešalo, ali pa je bil te reči res kam zateknil na nenavaden kraj, Vrban ni mogel najti netila, da bi naredil luč, zakuril peč in šel v omaro iskat mrzlega boba, ki si ga je bil zjutraj skuhal in okisal. „Saj me ne zebe, lačen tudi nisem, kar legel bom,“ je rekel Vrban, nevoljen po dolgem iskanju. Zlekne in iztegne se oblečen in obut po trdi klopi pri mrzli peči.

Skozi malo okence je sijala luna ravno Vrbanu v zglavje. V glavi mu je nekaj vrelo, ni mogel zaspati. „O moj Bog, oče nebeški, ti sveti Vrban, moj patron, ki grozdje varuješ in muhe paseš, vi moja rajna mati, ki ste v nebesih, pomagajte mi!“ Tako je jel Vrban moliti. „Kako bi se jaz greha varoval in vendar dobil denar, vsaj za hudičevo aro, da bi se mogel ženiti? Ljuba moja rajna mati v nebesih, saj ste se tudi vi možili; prosite zame, da bom dobil vsaj sto goldinarjev! — Kravo bi prodal, saj bi jo lahko potlej zopet nazaj kupil! Pa za

kravo dobim le dvajset kron, to je štirideset goldinarjev, treba jih je še eden, dva, trideset kron. Oj, oj, kaj ko bi jaz poizkusil ljubljansko gospodo, tisto neumno, preplašariti in prepehariti, da bi jim vzel tistih štirideset kron, ki jim tako razrivajo mošnjo. Nič, pogledat grem gor v Ljubljano, saj še nikoli nisem bil v mestu, razen tam notri v Kočevju, kjer sva z rajno materjo kupovala kozo na semnju, ko sem bil šele deset let star in sem hodil še do kolena bos. Saj zapišem se ne, figo stisnem v žep in očenaš bom tiho molil in drugače mislil; ko mi pa odštejejo, pograbim, pospravim in ko blisk in vrisk jo popiham domov.“

Po tem ukrepu stori Vrban križ in jame vznak leže moliti svojo večerno molitev, ki je pa ni skončal, ker preden je vedel kakoin kaj, je bil že zaspal.

Petelini so bili že odpeli po vasi, ko se je Vrban drugo jutro zbudil. Naglo si je razčesal zmršene lase z redkozobim glavnikom, pritegnil stremeni in popravil obleko na sebi. Preštel je potlej svoje denarno premoženje in je po dolgem skladanju in številjenju na kupčke in na prste zračunil, da ima v papirju, srebru in bakru za tri goldinarje, devetnajst grošev in en krajcar gotovine. Vse to je stresel v mošnjo, podobno umazani nogavici, ter jo trikrat zadrgnil

in zavezal z usnjatim jermenčkom in spravil v globok žep na levi strani v kamižoli. Potem je pretipal in ošlatal še druge žepe, ali je v mehurju še dovolj tobaka, ali je pipa na pravem mestu in ako ni izgubil kresilnega noža in kamena. Vse je po tej preiskavi našel v redu. Zaprl je torej vežna vrata, šel ogledat kravo in ji naložil za dva dni poklaje v jasli. Preden je pa šel na popótovanje, je mislil še četrť ure na tnalu, naslonjen na topolovo kobilu; „Ali nisem česa pozabil?“ Nič drugega mu ni prišlo na um, kakor da palice še nima, „da bi kakó-vega psa udaril, ako bi ga hotel na cesti popasti“. Preskrbi se torej z grčavo batino in potem jo nemudoma mahne za plotom in za vrťi proti veliki cesti, ki drži v glavno mesto.

Na potu se mu ni razen treh reči prigodilo ničesar, kar bi se dalo povedati. Prvo je to, da je bil zalótil starega cunjarja, ki je tudi v mesto romal skupovat šivank, iglic in druge enake drobnjave za svojo barantijo in zameno. Vrban mu ni iz gole nevoščljivosti hotel povedati, čemu gre v Ljubljano, češ, da ga ne bi dedec prehitel. Cunjar pa je bil bolj odkritega srca in mu je marsikaj zaupal ter veliko govoril o svojem kupčevanju po gorah in dolinah vse dežele, o svoji babnici, najboljši ženi na tem svetu, o svojem sinu, ki je imel po nesreči tako dobro ustvarjene prsi, da so ga potrdili

v vojake; celo dolgo dolgo pripoved je vedel Vrbanu praviti, kako je neki svinjski pastir, ki ni znal ni brati, ni pisati, postal papež. Druga imena vredna črtica z Vrbanovega pota bi bila morda letá, da je bil v pohlevni krčmi zapil štiri groše. Tretjič je pa, sosebnó, ko je bil že bližje mesta in ga je bil cunjar pustil, na vsakem tretjem počivavniku sedeval in mislil, koliko in kaj si bo kupil potlej po ženitvi, koliko bo bodoči hčeri privarčeval dote in enake stvari. In ko je tako na nekem cestnem mejniku počival v dve gubé zguzen, ga je došel majhen mož, ki je hodil ob palici. „Alo, prijatelj božji, hajdi, greva v družčini,“ ga ogovori novi potovavec in sname svojo osmojeno žlindrasto pipo iz ust. „Kam pa vi?“ vpraša Vrban in vstane. „V Ljubljano po žreblje. Ali menjaš za pipo, prijatelj?“ odgovarja in vpraša mož Vrbana, ki korači vstric njega. „Koliko bo pridáva? Če bo kaj prida namečka, pa zbarantajva zanj; moja dobro kadi,“ pravi Vrban. „Alo! Mrho za mrho, pipo za pipo, menjajva,“ ponuja oni. „Ne bo dal, moja ima lepo kovanje in pokfanast krov; o svetem Martinu sem jo kupil od Ribničana za enoindvajset grošev. Ne poceja nič; rezljana je iz brezove grče in jaz jo bolj štímam in cenim ko cesar svojo deželo, ali kakor pes klobaso mastnico,“ hvali Vrban svojo robo. „I, kaj meniš,“ pravi

starec, „da sem jaz svojo na gnoju pobral. Če je tvojo ustvaril Ribničan, je mojo sezidal Repletov Kozmek z Grivja, saj si že kaj slišal o njem, vem da. Ko bi se hotela moja pipica goniti, bi imela take mláde, da se devet tvojih skrije, če jo prav bolj obrajšaš ko cesar deželo. Pa če je tvoja volja, menjam vseeno tekma, brez pridava.“ — „Kaj, za tisto sušnjád, osmojeno, bom dajal jaz robe pipo, ki je že nekateri mehurček tobaka prevlekla in ga je,“ se huduje Vrban. „Volk te podiši, če je moja pipa sušnjad, pasja vera, tvoja je pa lubád, po sredi otla ob kraju nič,“ pravi možic tudi srdit. „Kaj praviš, preklicani dedec ti, moja pipa je lubad? Ti si lubad, ti, zgaga bridka ti, ti komolec krivi ti!“ kolne Vrban. Tako sta se prepirala in zmerjala menjuje in kupčuje za pipi tako dolgo, da sta proti mraku prišla v Ljubljano in ohranila vsak svoje blago.

Vrban Smuk je bil prvič v svojem življenju v mestu. Zato je stopil v sredo velike ulice na trgu, odprl usta in oči in gledal. „To ti je strahovito velika vas“ — je pravil včasih pozneje pastirjem doma — „vas, taka, da ima same gradove in pa še kakóve? Take, da so okna večja kakor vrata v mojo vežo. Grad se tišči grada, tako da pošten človek ne ve, ali je vse ena hiša, ali kje se ena konča in druga začne. Pred štacunami pa visijo in iz stekla

gledajo čudno pisana oblačila, da nikdar takega. Snega še pozimi ni bilo; vsega so gospoda prodali in v vodo zmetali. Ta šmentana gospoda meni, da ga še do členka ne sme gaziti.“

Te in take reči je Smuk opazoval in opazil. Ko se je nagledal nekoliko, je jel premišljevati, ali bi se šel precej še ta večer vpisat v krivo vero, ali bi počakal drugega dne; zakaj noč se je bližala. Dozdevalo se je njegovi pameti, da so mu nekdam pravili rajnica mati, ki so služili mlade dni v gradu pri gospodi za pastirico, da gospoda zvečer nehté, da bi jih kdo nadlegoval, zjutraj pa dolgo spe. „Če jutri do enajstih čakam, zapravim preveč grošev, če pa grem nocoj, bi mi morda ne hoteli dati tistih kron,“ si je rekel Vrban in je premišljuje sedel na neki kameniti prag. — „Nocoj torej ne grem.“ Zdajci zakašlja. „Kaj hudirja hrkam in kašljam? Ko bi se bil pregrel na potu ali pil kako žal-tavo vino? Dobim jetiko in proč je z ženitvijo. Tudi sem dostikrat slišal, da če oče ni zdrav, nima zdravih otrok. Ali sem jaz zdrav? Ko bi le zakašljajal ne bil, in ko bi me včasih v gol-tancu in v dušniku doli po grlu ne tiščalo, drugega nimam na sebi. Kaj ko bi šel k doh-tarju? Ti ljudje so umétalni in ubrisanih glav, vedo vse, kaj je človeku in kaj mu pomaga; menda tudi pratike ti delajo, kar je najumet-nejše delo na tem svetu. Čakaj me, nič nimam

opravka, k dohtarju grem, da bom zdrav, potlej jutri pa vpisat se in po krone.“

Rekši se Smuk vzdigne s praga in korači stari babici naproti, ki je s cajnico pod pazduho ob palici švedrala po trgu.

„Matka starikava! Kod se gre, da se pride k dohtarju?“ vpraša Vrban.

„H kakšnemu dohtarju?“ zagodrnja baba, povzdigne krmežljave oči in sopiha.

„I, nu, k dohtarju! Jaz vam drugače ne vem reči!“ pravi Vrban nevoljen in nevedoč, kako se ne bi mogla razumeti njegova jasna beseda.

„Ali se pravdate?“ vpraša baba.

„Kaj se bom hudirja pravdal! Saj vas ne vprašam po jezičnem dohtarju, ampak po takem, ki zdravi!“

„Le pojdite do četrte veže, pa vprašajte za duri.“

Kmalu najde Vrban vežo in misleč: visoki gospodje stanujejo visoko, tolče s svojimi težkimi črevlji po stopnicah navzgor. „Kobalim, kobalim gor“ — je pravil pozneje — „po tistih gladkih skladih, kar pridem do lesene, na sivkasto prebarvane mreže, plotu podobne. In tisti vrag mi je zaprl pot. Jaz rinem od sebe tisto leseno zver, pa se ni dalo odriniti, ni odpreti. Kljuki ni bilo, ni takega svedrea, kakor sem ga bil zalótil na fajmoštrovih durih.“

Dolgo ogledujem, pritiskam nekóvi gombec iz železa, toda nič, odprlo se ni. Mrak se je delal, kar me jeza popade in zgrabim tisti lepi plot ter ga z vso močjo pomikastim in potresem. Zaklepetalo je tako, da se je razdonelo po mostovžih. Kar pride sivolas možiček, me ostro pogleda, pritisne nekóvega kleka in brž se odpre. „Lej, šenta, pravim sam pri sebi, to je gotovo dohtar, ker je tako umne glave, da vraga tako izlahka odpre.“

„Zakaj ne pozvonite tam za nit?“ pravi on. „I, zlomek“ — pravim jaz — „kdo bo vedel, da je to na zvonec napeljano in da pri vas z zvoncem odpirate te plotove, pri nas imamo zvonce samo zato, da se krave ne izgube.“ — „Kaj bi radi?“ vpraša on — vikal me je, menda ni vedel, da nisem še oženjen. „Bolan sem, dohtarja iščem,“ pravim jaz. „Le noter pojdite,“ pravi oni, ki je bil res dohtar sam. Pa sem šel res noter.“

To so Vrbanove lastne besede.

„No, vi se mi vidite zdravi, menda niste vi bolnik?“ ogovori dohtar Vrbana.

„I, pač“ — reče Vrban in pogleda v tla. — „Bolan sem, vendar ne vem pravzaprav, kaj mi je. Prosim lepo, visoki gospod, ko bi mi kaj pomagali, ustregli bi prav zelo meni in še komu, ki ga še na svetu ni. Saj če boste hoteli storiti dobro, ne bo zastonj, nisem prišel

s čisto golo in boso mošnjo. Kake groše bi vam htel vreči, ko bi mi pomogli.“

„Kje pa je kaj nenavadnega? Ali je kaj sape?“

„Nenavadnega ni nič posebnega pri nas. Sape pa je bilo sape. Doli za Višnjo goro je bil davi tak vrišč in pišč, da je ves sneg z drevja streslo in da sem se bal, kak šibak kozolec bo razkrilo ali mu stebre tikoma tal odkrhnilo. Burja je bila, bolj ko sapa,“ je hitel Vrban praviti in si je mislil: to so ti prijazen gospod, ki se kaj zmenijo.

„Prijatelj, ali vi me ne razumete: jaz vas vprašam po vaši sapi, namreč kako dihate,“ pravi zdravnik.

„Po moji sapi? Kako diham?“ — odgovori čudeč se Vrban. — „I, bognasvaruj, gospod, jaz sem menil, da veste, kako ljudje dihajo. Kako bom jaz drugače dihal? Antì veste kako: sapo noter, sapo vun, poleti se ne vidi, pozimi diham včasih meglé iz sebe. Nekaj vlečem čez zobe, nekaj skozi nos, vse polagoma. Da prav do uma povem, tako diham kakor vi, ali pa moj sosed, ali kdo drugi.“

„Torej dihate po navadi?“ vpraša zopet zdravnik.

„Navadil sem se menda, kajpa; ker sem otroče mater videl dihati, sem bil reva menda pa še jaz začel. Jaz si to reč že tako mislim.

Saj vse, kar počnemo, pride po navadi,“ modruje Vrban.

„Ali je kaj blata?“ vpraša dalje zdravnik.

„Oj, blata pa obilo tudi. Danes popoldne je bilo solnce nekaj odgrelo, in tako blato in žlojdra se je bila na cesti sprijela, da sem komaj noge vzdigóval. Le pogledite, kako sem golenice utepel od blata; že sem se med potom kesal, da sem boljše irhaste hlače oblekel,“ pripoveduje Smuk.

„Kaj čenčate!“ — pravi zdravnik. — „Jaz vas ne vprašujem po cestnem blatu, ampak če kaj močno gre od vas.“

„Oj, vse gre rajše od mene, ko k meni. Ženil bi se rad, pa babnica ne pride blizu, zato ker gre denar zmerom rajši od mene, kakor k meni. Ko bi me gospod tako znali ozdraviti, da bi se me denar prijemal, pa vam dam vso mošnjo. Saj sem že od rajnice matere slišal, da znajo nekateri tako narediti, da se denar zmerom vrača v žep,“ pravi Smuk.

Zdravniku se nabere čelo, vendar precej ga smeh posili in reče Vrbanu: „Pojdite, pojdite, odkoder se prišli, vi niste bolni, ampak neumni.“

Vrbana je bila pri tej priči obsedla njegova navadna jeza; že je imel na jeziku tri robate kletve in štiri čudovita imena, dohtarjevi osebi primerne pridevke in primere, pa mu je po

sreči prišlo na misel: „Če mu rečeš žal besedo, Vrbanček, pa te dá škric zapreti in še s palico bi ti jih nametali. Premiselk je boljši, ko dan hoda, pravi pregovor.“ Zato stisne klobuk pod pazduho in se zmuzne skozi duri vunkaj. Doli po stopnicah si je pa vrlo ohladil srd in togoto ter se je tri pote za vrstjo priveril in pridušil, da višnjegorska konjederka več ve in več bolezní pozna, nego vsi zdravniki, dohtarji in rezarji, kar jih slepari na zemlji.

Ne ve se zagotovo, kje je Smuk tisto noč v Ljubljani prespal. Nekateri govore, da se je bil v neki krčmi, kjer ga niso mogli imeti črez noč, od sile žganja napil, tako da je bil potlej zadremal na južni strani pod neko lopo zunaj mesta. Drugi celo govore, da je pijan tako ukal in vpil po mestnih ulicah, kakor bi ponočeval v domači vasi, in da so ga zato do drugega jutra zaprli policaji. Naj bo že, kakor je bilo, drugo jutro ob deveti uri nahajamo svojega junaka žalostnega na oglu Špitalske ulice. Žalostnega pa vidimo iz dveh razlogov. Prvič je imel že dve nesreči v Ljubljani, eno pri dohtarju, ki mu je brez ljubezni do bližnjega očital, da nima prave pameti, drugič pa mu to ni bilo po volji, kar je doživel poslednjo noč. Vtretje pa že od njega dni, kar imajo vrabci mlade, nesreča rada pride, je mislil Vrban in je imel celo važen vzrok dvomiti, ali ga bodo

ali ne bodo hoteli vpisati v tisto krivo vero, kjer se dobivajo krone. Srečal je bil namreč davi najprej staro, sključeno babo. Če pa človek zjutraj vidi grdo, grbasto babo poprej, nego mlado deklico ali poštenega možaka, ima pri vsem nesrečo tisti dan.

Vedel je sicer Vrban, kaj pri takih prilikah pomaga, namreč, da se mora človek vrniti domov, se obrniti pred hlevom na gnojnem dvoru dvakrat na levo in da je potem vse poravnano, kar skazi vid stare babe; ali kje je v Ljubljani kak gnojni kup, da bi se bil revež dvakrat obrnil na levo?

Šel je torej Vrban povešen in pobit po Špitalski ulici in se je ogledaval, kje bi dobil človeka, ki bi mu znal povedati, kje zapisujejo v krivo vero. Zagleda na desni strani veliko prodajalno, pred katero je viselo veliko pisanih svilnatih rut in druge ropotije. Na pragu pa sta stala dva mlada, nališpana in preprečena trgovca in sta topoumnega Vrbana tako gledala, kakor bi se mu hotela posmehovati.

„Hoj!“ — zakliče vaščan — „kje je kdo, ki bi mi povedal za tistega gospoda, ki zapisuje v krivo vero? No, kaj se bosta rigala in smejala, res, res!“

„Kaj se boste vi vpisali?“ ga vpraša eden.

„I, dal bi se, dal!“ pravi Smuk.

Zdaj pridejo še drugi mali in veliki fantini iz prodajalne na prag, ogledujejo Vrbanu in si pomežikujejo med seboj ter govore v jeziku Vrbanu nerazumljivem.

„No, le zmenite se že in eden bodi tak, da mi oddaleč pokaže, ali se imam obračati na levo ali na desno, da pridem prav.“

In res prestopi eden prag in pravi: „Le pojdite za menoj, jaz vam pokažem, kje je gospod, ki se boste pri njem prav dobro zapisali v novo vero.“

„O, sam se že ne bom, ne znam nič pisati; jaz se samo podkrižam.“

„Tudi podkrižal in prekrižal vas bo,“ odgovori on z nekim porednim smehom, ki ga pa Vrban ni zapazil; samo to se mu je zdelo, da iz prodajalne sèm sliši nekovo kihanje in roganje mladih porednežev, in obrnivši se je videl, da gledajo za njim.“

Ko sta prišla do frančiškanskega mosta, tikoma tam, kjer tiste umazane babe prodajajo neko lužo za kavo, pokaže trgovec Vrbanu v klošter ter pravi: „Tam gori po stopnicah pojdite, kjer je oni križ. Gori na mostovžu vprašajte, kje so pater Felicijan, in pojdite k njim, oni vam vse razložijo in dajo, kar bi radi.“

„Že prav“ — pravi Vrban. — „Bog vam plačaj, ki ste mi razkazali, kam in kje. In ker

ste bili tako dobri, jaz tudi ne bom tako grd, da ne bi dal za frakelj žganega, če ga greste z menoj pit.“

„Hvala — ne utegnem,“ pravi smeje se mladi trgovec.

„I, no, pa sédite tukajle z menoj k tej ženski, ki ima velik lonec te jedi, popijeva vsak eno skledico kofeta, to vas ne bo dolgo mudilo. Lejte, oni starec ga ravno sreblje. Nikar se ne bojte, da bi kaj zapravili, vse bom plačal jaz.“

Trgovec se je naglas zasmeljal in se hitro vrnil nazaj. Vrban pa je gledal srdito za njim in je godrnjal: „Kdo si pa ti, da ne maraš od mene piti ni jesti? I, ti trakovec gosposki ti, da bi midva pri Lipanu pila v naši vasi, in da bi mi ne hotel iz mojega vina napiti, jaz bi ti pokazal in povedal, kaj si proti meni; lase in ušesa bi ti populil in bi ti jih —“

Rekši jo krene Vrban čez most in v klošter. Na stopnicah pa je postal in začel misliti: „Kako čem pa reči? — Da se vpišem zavoljo denarja, tega ne smem. E, že kaj pride na jezik, ali se pa zlažem, saj ne bo tako velik greh, Bog že ve, da vse to storim iz potreščine in nadloge, da se bom potlej ženil.“

Vrhu stopnic sreča Vrban meniha, „čudnega moža“ — kakor je včasih potlej pripove-

doval — „oblečenega v dolgo srajco, iz rjavega sukna izdelano in z belo vrvjo prepasano ter starega kakor zemlja.“ Skoraj bi se ga bil Vrban ustrašil, vendar prišlo mu je na misel: „otepe me ne“, in dobil je toliko glasu, da je vprašal: „Kje so tisti gospod pater Flerjan, ki — —?“ — „Patra Flerjana ni v našem kloštru, morda iščete očeta Felicijana?“ odgovori Vrbanu menih. „Saj ta bo pravi, nemara, ta,“ pravi Vrban in „čudni mož“ ga vede do nekih vrat, kjer potrka ter ga pošlje noter.

Pater Felicijan je bil mož častitljivega lica, po mestu znan gorečnjak v svojem stanu, dober, prijazen človek in eden izmed tistih možakov, ki so neustrašljivo branili katoliško resnico ob priliki, ko so bili neki drugoverniki dali natisniti neko knjižico v slovenskem jeziku z namenom, sebe in svoje verovanje obranjevati in naši deželni veri staviti nasproti. In ravno zato so bili menda poredni trgovci našega nevedno-neumnega Vrbana poslali k njemu. Kako se je moral torej mož čuditi, ko mu začne Smuk takole praviti:

„Jaz sem Vrban Smuk. Slišal sem doma od pota Tihlca, da v Ljubljani vpisujete v tisto vero vašo in da vsakemu daste nekaj denarja na roke. Jaz sem se doma z našim gospodom fajmoštrom — saj vem, da ga poznate, gospoda — nekaj sprl zato, ker mu nisem še vsega

plačal za zvonove. Prosim vas prav ponižno, pater Flerjan — ali Felc — Felcjan, bodite tako dobri in zapišite še mene, jaz se podkrižam, kamor zastavite pero (zdaj stisne Vrban figo v žep, da bi nič ne veljalo, kar bo rekel), jaz bom veroval, kakor me podučite.“

Lehko si je misliti, kako se je mož ustrašil in zavzel, ko je Vrban končal svoj govor. Za-prva je mislil, da se je prišel ta človek iz njega norčevati, in namenjen je že bil odpeti tisti beli pas ter ubogega nevedneža Vrbana prekrotovičiti čez glavo in čez hrbet. Kmalu se je pa uveril, da Smukov stric res ne ve, kaj pravi, in jel ga je podučevati in pridigovati tako, da so se skesanemu Vrbanu udrle solze po širokem, rjavem licu in da je razodel očetu Felicijanu, iz kakšnega namena in na čigave besede je prišel v Ljubljano po denar. Mož mu je prigovarjal, naj se ženi na to, kar ima, naj ne išče denarja po risih, kjer ga ni, in take reči.

„No, vi že veste, vi že veste, jaz pa nisem vedel“ — pravi Vrban; — „saj vere svoje nisem mislil pustiti, le denar in Jerco bi bil rad imel; pa če, ni volja božja, grem pa prazen domov.“

Po poti proti domu je Vrban še enkrat premislil patrove besede, popadla ga je še

enkrat jeza in je zaklel: „Buzarada! V uho me piši ženitev, bogastvo, babnice in Jera tudi! Bom pa sam živel, sam umrl in sam v nebesa šel.“

In res je storil tako.

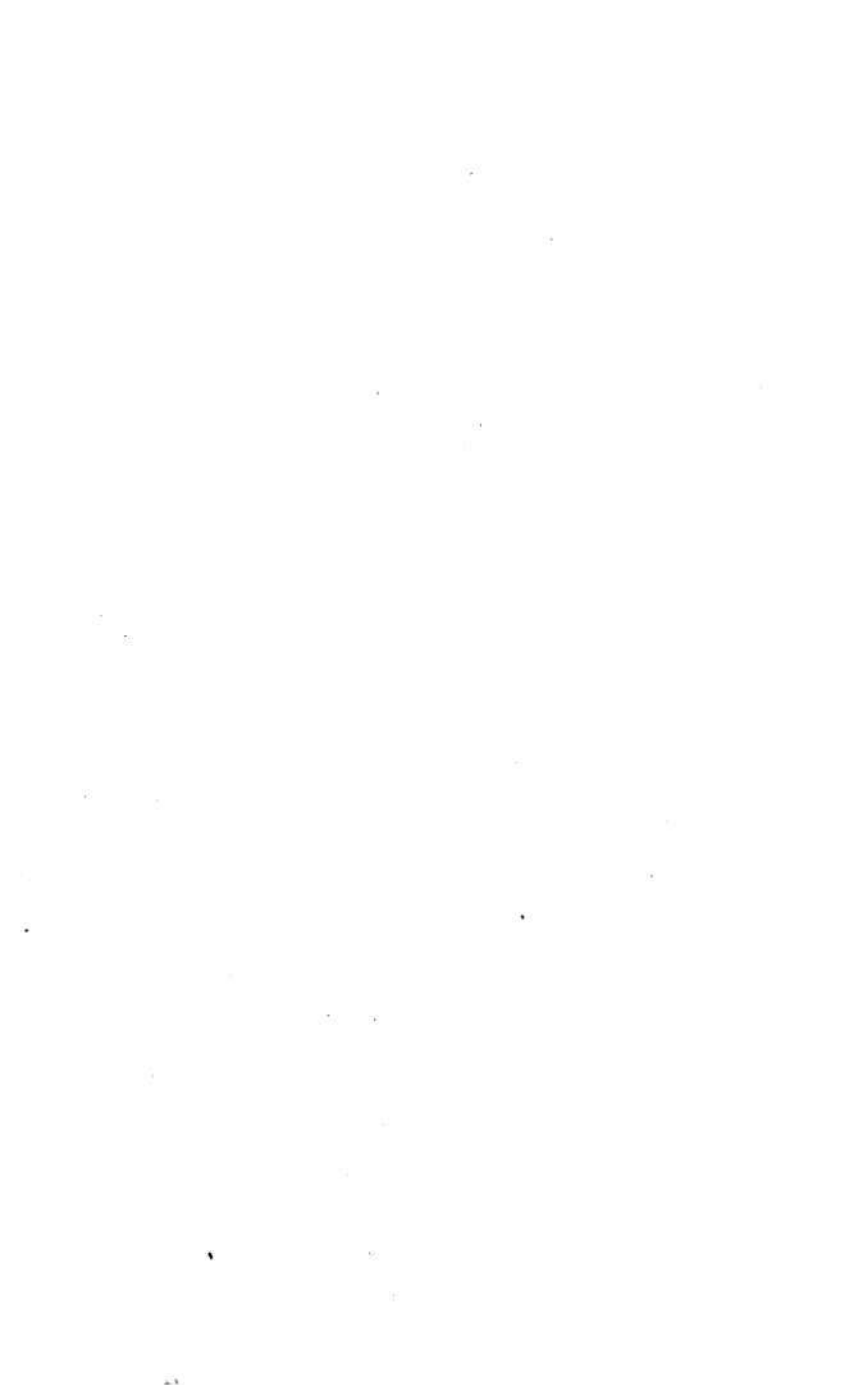
Za črednika je pri sosedih doma stopil v službo in še dandanašnji pase vaške krave, samec, brez žene, tak, kakršen je bil nekdam.

VI.

Grad Rojinje.

Povest za slovensko ljudstvo.

I.

Hudodelstvo.

Leta 1593. meseca junija so se Slovenci zadnjikrat zbrali, da bi odgnali Turka, svojega groznega nadlegovavca, ki dvesto let ni dal deželi miru ne pokoja. Andrej Turjaški, žlahtnik stare rodovine, je bil tisti mož, ki je pod svojo zastavo poklical zlasti kranjske korenjake v obrambo in zaslombo domačije proti sovražnikom, ki so se pod poveljstvom Hasanovim, kakor govori pravljica, k mohamedanski veri odpadlim krščanskim menihom, v velikanskem številu valili skozi Hrvaško. Le malo število vojščakov je mogel Turjaški nabrati med Slovenci; cvet prebivavcev je bil poginil že v prejšnjih stiskah in v brezkončnem bojevanju. Še manjše število so mu poslali Hrvatje na pomoč, tako da je do Siska prišedši imel komaj 4000 mož; Turki so pa bili petkrat močnejši. Tako so se zgrabili in bili slavno bitko pri Sisku, ki se je soseбно zavoljo hrabrega in pogumnega duha, s katerim so se izkazali Kranjci, med njimi pa v prvi vrsti vitez Ravbar s Kravjaka, končala Jugoslovanom na slavo, Turkom v pogubo. Večjidel

so Turki padli ali na bojišču ali se potopili v Kolpi ali pa poginili na begu. Med ubitimi je bil tudi turški poveljnik Hasan sam, iz čigar dragocene obleke so dali napraviti mašni plašč in ustanovili v Ljubljani večno mašo na svetega Ahacija dan, kot obletnico in na večni spomin one zmage, po kateri je imela Kranjska s soslednjimi deželami za zmerom mir pred večjimi napadi turških razbojnikov.

Bilo je kake dni po bitki pri Sisku. Vojska se je razhajala po dovršenih opravkih na vse strani.

Samotno sta jezdila dva vojaka ob Kolpi navzgor. Prvi je bil kakih petinštirideset let star, životen in močan. Obraza ni bil lepega; podolgasto lice in črez mero velik nos sta ga kazila; vendar je sijala možu iz oči neka prijaznost, ki je bila priča dobrega njegovega srca. Jezdil je velikanskega konja, dobro rejenega, in ročnik na meču mu je bil s srebrom in zlatom okovan. Tudi po drugi obleki soditi je moral biti iz plemenite rodovine. To je bil France Rojar, lastnik gradu Rojinja in gospodar petih vasi v zakotnem kraju Dolenjskega. Ko je slišal, da je dežela v zadregi, je bil on prvi z devetimi hlapci, ki se je pridružil trumi, ki jo je vedel Ravbar proti Sisku. France Rojar je bil stare rodovine. Pradedje njegovi so bili iz ljudstva in šele, ko so se posebno v

turških bojih in cesarskih vojskah proslavili, so dobili plemenito ime in nekaj ž njim vred, nekaj pa pozneje imovito domovanje. France nikakor ni hotel biti slabejši od trojih dedov; zato ni pomišljal, kaj mu je storiti: ali varovati mlado ženo doma in sedemletno njeno pastorko, ali opasati meč in pomoči domovini k splošni blaginji. Bil je zdaj drugič oženjen. Od prve svoje žene je imel majhno hčer, ljubo dekelce, ki je imela vso tiho in mirno očetovo naruro. Ko pa je njena mati umrla, je videl France v svoji samoti, da je sila dolgočasno, ako ni gospodinje v hiši, in tudi hčerki bi bil rad dal drugo mater. Zato je, čeravno že postaren, vzel v drugi zakon mlado hčer nekega daljnjega soseda. Ali poslednji dve leti, kar je bil drugič oženjen, je moral sam sebi spoznati, da je bilo med vsemi dejanji v njegovem življenju to poslednje najnespametnejše. Zakaj ne samo, da je bila ženska ohola in prepirljiva, da mu je prinesla nepokoj in nezložnost v hišo, da je bila semtertja celo spačene nature, ampak moral je povrh imeti ženo, ki ga ni ljubila, njegovega otroka pa kot prava mačeha še postrani gledala, čeravno svojih ni imela. Zato ni čuda, da je France rajši pustil po krvavem dnevu svoje hlapce, kar jih ni bilo padlo v boju, vitezu Ravbarju, sam pa se napotil domov z enim samim spremljeavcem.

Poglejmo zdaj še drugega izmed naših bojevnikov. Ta je ravno nasprotnega videza, srednje šibkejše postave, čednega obličja, mladega lica in nekako živih oči, tako da bi bil na prvi pogled človeku poprej všeč, kakor stari njegov tovariš. Opravljen je še skrbneje ko oni. Vendar natančni opazovavec bi bil zapazil, s kakimi lisičjimi in hudobnimi pogledi se je zdajinzdaj oziral na svojega tovariša; bil bi dalje opazil, da nima nikjer nobene obveze ne rane, celo na obleki nobenega vojnega madeža, da je njegovo orožje vse gladko in nepoškodovano. Iz vsega tega se ni dalo soditi niti, da ima dobro srce, niti ne, da je pogumen in hraber v boju. Vilibald Polut — tako je bilo mladeniču ime — je bil Francetu po njegovi prvi ženi nekaj malega v rodu, in ker so mu bili starši brez imovine umrli zgodaj v mladosti, ga je bil vzel on v svojo hišo in ga imel skoraj kakor svojega sina.

„Povej mi po pravici, Vilibald!“ pravi starejši mlajšemu tovarišu. „Kajne, da si šel nerad z menoj v boj?“

„Zakaj?“ vpraša mladenič in gleda v tla.

„Spoznal sem, da bi bil ti rajši ostal pri domu; to mi pa nikakor ni bilo povšeči. Današnji čas mora človek biti za vse; boja se mož ne sme ogibati, kadar ga je treba. Nočem sicer, da bi za vsako malenkost grabil za

orožje, vendar nekaj moškega se te mora prijeti. Tudi v bitki mi nisi bil pogodu.“

„Ali nisem delal tako kakor drugi?“ pravi Vilibald nevoljen.

„Ne vem. Zakaj si stal vedno za menoj in bolj pazil na mene, kakor na sovražnika?“ pravi France in ostro pogleda mladeniča.

„V mojih letih se mora človek vsaj malo bati za življenje. Navas pa sem se moral včasih ozreti, ko ste tako divje in brez premiselka rinili med sovražne vojske.“

„Če ni bilo nič drugega!“ pravi vitez nekako zamolklo.

Oba jezditata potem tiho dalje. Vilibald je delal, kakor bi poslednjih besed ne bil razumel; vitez pa je temnega čela vzpodbodel konja in se zamislil.

„Vilibald!“ izpregovori starejši črez nekaj časa, „zdaj ti bom rekel dve besedi naravnost iz srca. — Ko sem te jaz na prošnjo svoje rajnice vzel v hišo, si bil ti ves drugi. Hotel sem te imeti za sina, in ko bi ne imel svojih sinov, si bil namenjen ti, da dobiš po meni moje ime in imetje. Ko sem se pa drugič oženil, si se ti izpremenil popolnoma. Tako si nekako tih in potuhnjen proti meni, da ne razumejem, kako in kaj. Zdi se mi prav, da me ne vidiš lahko.“

Stari je pri tem govorjenju gledal resnobno predse v konjevo grivo.

Ko je končal, bi bil spoznal kdo tretji na postranskem hudobnem očesu mladeničevem, da je starejši govoril resnico. Vendar je dejal Vilibald:

„To ni res, kar pravite. Jaz vas — ljubim tako, kakor hvaležen človek.“

„Hej, tvoj jezik sam mi priča, da me sovražiš. Težko se ti je izgovorila beseda ‚ljubim‘, zato ker je laž.“

„Morda me pa vi ne morete trpeti in zato tako govorite!“

„Fant! Uči se brzdati svoj jezik; lahko da boš moral še dolgo živeti, in učili te bodo drugi ljudje drugače ko jaz. Kako se predrzneš meni očitati sovraštvo do tebe? Morebiti je bilo to sovraštvo, da sem te, ko nisi imel nobenega človeka, preredit in odgojil, kakor bi te ne bil tvoj oče? Morebiti je bilo to sovraštvo in nestrpnost, nehvaležnik, da sem te že odrastlega obdržal v hiši tudi potlej, ko si očitno pokazal svojo malopridnost in nehvaležnost do mene?“

Te besede je vitez govoril resnobno; mladenič pa jih je poslušal z mrzlim in najnavadnejšim obličjem, kakor bi hotel reči: „Kaj mi je do tega, kar praviš, šema stara!“ Ravno to je staremu še bolj gnalo žolč v kri.

„Vi me samo dolžite, dokazali mi niste še nobene reči,“ pravi Vilibald z isto malomarnostjo.

„Ali ne kaže že to tvoje vedenje proti meni, da trdim resnico? Brez vzrokov jaz ne govorim nikdar. Če boš ti s tako poštenostjo in zvestobo prehodil svet in svoje življenje, bodi vesel; želim ti to iz vsega srca, a ne zaupam ti mnogo. Sicer bi pa moral vedeti in čutiti, da ni meni opravičevati se proti tebi, da ni meni dokazovati, ampak tebi. Povem ti zdaj obenem, da moja hišo zapustiš enkrat za vselej. Star si dovolj, išči si sreče drugod. Ko bi imel kaj srca, bi mi moral biti hvaležen za te dobrote, ki si jih užil od mene. Razloge sem ti povedal, zakaj hočem to imeti, nekatere pa sam lahko veš bolje kakor jaz; zato nečem govoriti o njih.“

Mladenič zopet zaničljivo s strani pogleda svojega dobrotnika in mrmra sam predse: „Najbrž ostanem jaz dlje v tvoji hiši kakor ti, suhoparnik stari!“

„Če hočete že tako imeti, zapustim vašo hišo, ker me videti ne morete,“ pravi Vilibald. „Ali mi dovolite, posloviti se pri milostivi gospe?“

Pri tem vprašanju je vitezu zopet zardelo lice.

„Pri nji nimaš nič opraviti; nič se nimaš meniti ž njo. Da ti tudi to povem, zdi se meni in še izmed služabnih ljudi v hiši marsikomu,

da si imel ti govoriti ž njo več kakor prav. Tega pa jaz ne morem trpeti in že pred vojno sem imel misel, ki sem ti jo zdaj izrekel, da si pojdeš drugam po svetu boljšega očeta iskat. In da boš vedel“ — pravi vitez s povzdignjenim glasom — „da boš vedel, kako te poznam v globino tvojega malovrednega bitja — ti bi bil nemara rad videl, da bi bil jaz poginil v boju; in če hočem izreči najtežjo in najgrenkejšo misel, ki me navdaja že vse dni od boja sèm: ti bi bil sam pripomogel k moji pogubi. Ni se ti treba izgovarjati. Jaz sam želim in verujem, da so moje zares težke sumnje prazne, kakor zelo me že hoče utrijati v njih tudi tvoje čudno vedenje med bojem.“

Mladenič sam je po teh besedah, nekako zamolklo izgovorjenih, obledel, bodisi da hudobnež ni mislil, da bi ga vitez tako globoko pregledal in njegove najskrivnejše namene spoznal, ali pa da se je bal hujšega nastopa Francetove jeze, ker je vedel, da je starejši telesno dokaj močnejši od njega in da v tedanjem času smrtno maščevanje ne bi bilo nič nenavadnega, niti neslišanega. Vendar ni izkušal opravičiti se te strahovite obdolžitve. Starejši jezdec je morda spoznal, kaj je v trenutju gnalo mladeniču kri z lica, ker je dejal:

„Pač bi ti bil marsikdo med nami v prejšnjem in posebno še v sedanjem času naklonil

vso drugo kazen. Ne bil bi te samo spodil iz hiše, ampak — — že veš, kaj imam v mislih. Od mene pa se nimaš bati ničesar. In kadar bom slišal, da si se dobro nosil po svetu, da si spoznal človekovo nalogo v življenju in si prisvojil kreposten in moški značaj, potem imaš pri meni še vedno pribežališče in zavetje bolj kakor vsak drugi. Zdaj sem ti povedal vse in bodi mir besedi. Vrni se z menoj za toliko, da ti dam tvoje reči. Dobiš mojega najboljšega konja in popotnico, potem pa misli in išči, kje te čaka sreča. To je moja zadnja beseda, zato molči.“

Rekši vzpodbode konja in v diru jahata ob tožno deroči Kolpi bližnjemu gozdu nasproti. Solnce je stalo na višku svojega tira in je pripekalo z vso vročino svoje poletne moči. Kraj je bil samotnen; le malokje se je prikazovala gruča hišic, ponižna vasica ubogih slovenskih kmetov, ki se še zdaj niso bili popolnoma otresli prirojenega in v prejšnjih dneh zopet ponovljenega strahu pred starim, strašnim sovražnikom svoje zemlje in vere. Marsikaka ženica je, blagoslov v srcu in na jeziku, izza ogla lesene kočje gledala za jezdečima vojakoma, ki sta tudi pomagala, da so odpodili vraga in tako njeno domačijo in njeno dete rešili iz nevarnosti in pogube. Zopet tam ju je domov jezdeča videla mlada žena in solze so ji polile

tožeče oči, zakaj mislila je: „Če se pač in kdaj neki vrne moj mož poročeni? Kaj počnem reva vdova, in kaj počne dete nama rojeno sirota, ako so ubili njega!“ Ponosno in grozeče pa so v oblake moleli trdni skalnati gradovi po bližnjih in daljnjih hribih in gričih, stanovanja moči in oblasti, pravice in krivice, zaslombe in zatiranja v prejšnjem in ondanjem času, dandanes v razvalu in podrtiji le žalostne priče nekdanjih čudovitih dni. Vrata in druga vhodišča v ta silovita zidovja so bila zaprta, in resnobno je bilo videti koračiti čuvaja nad strmim robom trdnjave ter zreti v daljo po ljubljeni deželi: vse to znamenje, da je bil vrag v zemlji in gospodar grajski z doma.

Tiho sta bila prijezdila naša jezdeca globoko v gozd.

Mislil je vsak sebi; starejši ni hotel govoriti, mlajši pa ali se ni upal, ali pa je bil trdovraten dovolj, da mu ni bilo mar za resnobne in ostre besede, ki bi bile pretresnile marsikoga vse drugače.

Debela hraščina je rastle okoliinokoli, in košate veje so molele na ozko kolovozno pot, po kateri sta se oba vojaka zdaj počasno, zdaj v lehkem diru pomikala dalje. Gladkolistnate bukve so si v vetru šepetale, kako dolgo že ni bilo slišati v gozdu drugega kakor cvileča kola kmetiškega drvarja ali zamolkel

korak temnega oglarja, ki je s sekiro na plečih mimogrede skrivno Bogu tožil svojo revo, sužnost in nadložno pokorščino neusmiljenemu graščaku.

„Tukaj jaz odjaham,“ pravi France Rojar in pokaže na lepo tratino pod hladnim gabrijem, kjer se je stekala voda iz skalnatega jarka in se zbirala v plitvi lužici. „Konja sta žejna, tu se da napojiti.“

Vilibald ni odgovoril ničesar, skočil je še on raz konja, mu snel penaste železne uzdnice iz gobca in ga vedel do vode.

„Konja mi pregreješ; ali ne vidiš, da je ves vroč. Pusti ga, naj se toliko pase, da se ohladi. Potreboval ga boš še po svetu.“ Tako je govoril starec, in videlo se je, da se mu je jeza že nekaj ohladila, zakaj glas je bil zopet prijazen in nekako očetovski. Mladenič je sicer ubogal, spustil konja v zeleno travo; toda na obličju se mu je brala še vedno tista kljubovalnost, in srditi stranski pogledi na viteza niso nikakor bili priča očetovske razmere med mladim in starim.

Rojar je bil vzel vtem iz sedla torbo in razložil nekaj mrzlih jedi po travi, poleg postavil zaprto čašo starega vina in je mignil mlajšemu, naj je in pije ž njim. Molče sta končala svojo pojedino in molče izpila vino do kaplje.

Vilibald je legel vznak v senco, in kmalu se je videlo, da trdno spi. Starec mu je dolgo zrl v obličje in skoraj solze so mu stopile čez trepalnice dol po rjavem licu.

„Morebiti ga sodim pokrivem,“ je mislil. „Ne — gotovo ni moglo pasti jabolko tako daleč od jablane. Njegov oče je bil moj prijatelj; vse bi mu bil zaupal, in kako bi se mogla njegova kri, ki teče po žilah temu mladeniču, tako izprevreči! Preveč sem ga obdolžil. Že iz zahvalnosti mu ne more priti kaj enakega na misel; saj nehvaležnosti nasprotuje človeška natura sama. Ali hočem ovreči besedo, ki sem jo izgovoril? — Preostro tudi nisem ravnal, morebiti je bolje zanj. Naj gre malo po svetu, naj spoznava svet in samega sebe, pa mi bo kdaj bolj hvaležen kakor zdaj in mi bo morebiti na stare dni delal veselje.“

Take misli so se vitezu podile po glavi, ko je gledal spečega mladeniča. A truden od poti in morda malo omočen od močne pijače jame dremati tudi on, in kakor bi mignil, je naznanjalo močno hrkanje, da trdno spi.

Da ne bi bil nikdar zaspal!

Zakaj ta trenotek se vzdigne mlajši tiho s tal. Plaho se ozre okoli. Poslušaj — daleč naokrog je bila gozdna tihota; še ptice in sapice so bile umolknile, kakor bi jih bil strah prevzel grozovitega črnega naklepa, ki se je vzbudil v

mladeničevih prsih. Ozre se Vilibald na spečega dobrotnika svojega, divje mu zasije oko, roka poseže po meč in srdit šepče med ustnicami:

„Pač si presukan lisjak! Prav si sodil. Že doma ti je bilo odločeno, da se ne vrneš iz boja. Zadosti dolgo si živel, naredi drugemu prostor. Ko bi te bila zadela turška sablja, bi mi bilo prav, ne bilo bi meni treba paziti nate, ne bi bilo meni treba skruniti rok. — Je li mogoče, umoriti ga moram! Umoriti? Ali se ne povzdigne iz groba moj oče in — —“ Pri tej misli mladenič otrpne, poslednja zarja človeškega srca se je zasvetila v njem, da ne bi storil strašnega hudodelstva, pa duh peklenske izkušnjave ga v trenutku zopet premaga. „Storiti hočem, kar mora biti! Ona mi je velela, naj ga pustim v boju, naj strežem, da ga ne bo izpod turških mečev, ona mi je velela, ki je njemu poročena, njen bodi greh, jaz sem nedolžno orodje. Hajd — na delo, zmrla roka! Sladko plačilo te čaka doma. In če se ne upaš, izgubiš vse: dom, imetje in srečo.“

Zazvižgala je mečeva ostrina po zraku in priletela spečemu junaku preko glave, težko; smrtno. Kri se je pocedila, junak na tleh je čudno zastokal, kakor v spanju, genil pa se ni. Vdrugo je zavihтел hudodelnik orožje, vdrugo je mahnil, ko zasliši stopinje po gozdu. Poslušaj, in čuj! to so človeške stopinje. Brž v beg!

A izpričevalo mora imeti, da je starec mrtev. Pa kaj? Glava je bila ubita, kri se je cedila, in genil se ni! „Mrtev je,“ pravi mladi vojak, ostroge so bile hitro v konjskem boku, in kakor strela je klopotal konj po poti dalje in dalje.

II.

Drvar in njegov sin.

Preteklo je nekaj minut, ko stopi iz gošče kakih dvajset let star fant. Bil je slabo oblečen, v hlačah in srajci iz debelega platna; na nogah je imel lesene cikle in do kolena ne drugega obutala kakor svojo rjavo kožo. Preko ene rame mu je visela raztrgana in zašita halja do stegna, na drugi rami pa je nosil na dolgem toporišču nasajeno težko sekiro. Začrneli obraz in svetle oči so ti kazale gozdnega sina, širokopleča postava kakor tudi velikanska žilnata roka pa sta pričali, da je korenite telesne moči.

„Ko bi bil le za deset stopinj hitreje noge predeval, da bi bil videl, komu se je tako mudilo! Presneto je nekdo hitro jezdil tod,“ tako je dejal mladi mož in se ozrl po tratini. Zagledal je najprej Rojarjevega konja.

„Konj! Šent naj me potiplje, če ni tudi kak človek blizu. Morebiti se je skrnil!“ reče mladenič, spesne sekiro z rame in jo trdo poprime.

„Jezus, Marija pomagaj! Mrtev človek je tu pod hrastom!“ pravi dalje, zagledavši Rojarja v krvi. Dasiravno je bil korenjak za dva moža, vendar ga je pri tem pogledu obšel strah in nehote je stopil tri stopinje nazaj. Brž se je obrnil v hosto, odkoder je bil prišel, del roko na usta in zaklical, da je daleč odmevalo med drevjem:

„Oče! Oče!“

Že blizu se mu oglasi drugi manj krepak glas.

„Brž, brž stopite!“ vpije mladenič in v svesti, da mu je oče že blizu, stopi bolj srčan ubitemu bližje. Odpre mu železni naprsnik in položi roko na srce. Še je bilo. Ko pa razgleda pod razklano polovico čelade presekanu črepinjo in vidi, koliko krvi je ranjenec že prelil, pravi sam pri sebi: „Ta ne bo dolgo dihal in ne bo več gledal, kako solnce vzhaja.“

„Kaj pa je, Štefe?“ vpraša oče in prisopiha iz gošče. Bil je mož že sivih las, vendar povsem podoben sinu, razen da ga je bila starost že toliko uklonila, da ni nosil glave tako pokonci in da je bil videti malo manjši. Imel je na rami še težjo sekiro kakor Štefe, znamenje, da mu žuljava roka, čeravno ostarela, vendar še ni otrpnila.

„Tukaj je ubit človek, oče! Malo še diha,“ pravi Štefe.

„Bog in vsi svetniki na pomaganje! To so storili Turki! So že spet v deželi! Te dni je bil boj, zmagali so gotovo in zdaj smo izgubljeni.“ Stari drvar sklence roke in kakor Boga na pomoč proseč pogleda proti nebu.

Če so ga ubili Turki, oče, je bil gotovo en sam. Jaz sem dobro slišal, da so samo štiri podkve bežale tod po poti.“

„Nič ne verjemi,“ pravi stari. „Jaz sem jih že videl v tvojih letih. Kjer je eden, tam jih je še več blizu; posamezni se ne razhajajo. Le brž beživa domov, če ne, ne boš videl svoje matere, ali pa se ti morebiti primeri, kar se je že nekateremu, da ne boš hodil dolgo po kranjski zemlji.“

„Kaj naj pa počnem s tem človekom? Mrtev še ni, morda bi se mu dalo pomagati?“

„Pomagaj najprej samemu sebi. Temu ne moreva storiti drugega dobrega, kakor če ga pokopljeva, kar pa ne bo zamujeno, če naju ne bo treba pokopavati prej, kakor bi mislil. Le urno domov!“ reče stari.

Štefeta je zdaj obšla tudi bolj očetova misel, jel se je bati za očeta in mater in sestro.

„Oče, jaz tečem domov. Gotovo bodo vedeli, če so res Turki že tukaj. Vi pa pojdite po poti pa dobro pazite, in kjer so uglajene kolo-voznice, ogledite, če je kaj sledí. Če ne boste opazili ničesar, pridite semle nazaj. Jaz še

vedno malo mislim, da jih ni, da sem slišal samo enega. Precej pridem nazaj, če ni nič, in vam zakličem, vi pa meni.“

Rekši izgine Štefe na doleno stran poti v hosti. Klopotajoče cikle so se slišale nekaj časa, ko je mladenič tekkel čez suho brst in gosto grmovje. Stari drvar pa jo je krenil po poti, odkoder smo poprej videli prijezditi dva bojnika. Tiho je stopal, držal sekiro pod pazduho pripravljeno, oko pa mu je bilo daleč pred korakom ter je ogledalo varno in skrbno vsako grmičje, vsako drevo, vsak ovinek. Pri najmanjšem oglasku je dedec postal in poslušal.

Zopet je bilo vse tiho v samotnem gozdu. Le konj je oddaljen mirno mulil travo — ne vede, da mu gospodar v nesvesti in smrti blizu leži pod košatim drevesom, udarjen od hudobnega nevhvaležneža; zdajinzdaj se je slišalo dolgočasno brglezovo kljuvanje po trdi hrastovi skorji, kateremu je odgovarjala v senčnatem višku samotna žolna s svojim otožnim grlom.

Ranjencu že ni več kri tekla iz rane. Ker se je bila sčasom zasukala senca toliko, da je prišel ležeči na solnce, se je narejala po obleki in obličju krvava strjena skorja. Dolgo časa je bilo preteklo. Naposled je prišel stari drvar zopet nazaj. Toda po hitrejšem in brezskrbnejšem koraku soditi so bili vsi njegovi strahovi izginiti, moral se je prepričati, da je bila nje-

gova bojazen prazna, da Turkov ni čutiti in da je kak domačin pobil viteza. Prvo delo je bilo starcu, da je potegnil ranjenca zopet v senco, drugo pa, da mu je pregledal rano in opravo. Našel je pri njem mošnjo napolnjeno in iz tega je sklepal, da navaden razbojnik tu ni roke iztegnil po njem. Videvši lepe denarje, je mislil nehote na bogato plačilo za pogreb, če vitez umrje. Vendar si je izbil to iz glave in rekel: „Bog in sveta Barbara mi nakloni srečno zadnjo uro! Do sivih las sem pošteno živil sebe in svoje otroke, pred grobom me Bog varuj hudobnih želja. Svojemu bližnjemu ne bom želel smrti. A čudna je ta reč kakor pokresni sneg, da se tak korenjak ni nič branil, ko ima meč v nožnici in nož za pasom, in še v sedlu vem da tiči kaka tistih neznanih strelb, kakor jih je izumil novejši svet, da nas Bog varuj groma in bliska! Še jaz, kakor sem jih sedemdeset, bi se ne dal vsaki šljevi potolči na travo. Ta se je pa pustil enemu meni in tebi nič mar, saj se vso pot sledita samo dva konja.“

Tako je govoril starec sam zase in prinesel vode v svoji kapi, od bukove gobe umetno raztegnjeni in izdelani, ter je močil in izpiral ranjencu senci in rano. Vendar pri vsem svojem trudu se vitez ni dal obuditi. Edino znamenje, da je še življenje v njem, je bilo to, da se je

semtertja lehno zgenil in da je obledelo lice včasih nekaj zardelo.

V tem trenutku se zaslišijo koraki in razgovor dveh mož, ki sta se naglo bližala kraju. Po govorjenju in hoji spozna starec svojega sina, in ko stopita dva moška na svetlo, vzklikne stari drvar vesel:

„Menda te je Bog prinesel, Črtek!“

„Kdo pa me bo nosil,“ odgovori mož, ki mu je veljal klik. Bil je ta novi prišelec Črtek, majhen možak, droban in suh. Male, svetle oči so vedno namežikovale, kakor ne bi hotele videti gostih peg po grbavem nabranem licu. Na glavi je imel od lisičje kože nerodno skrojeno kučmo, ki je visela na levo uho. Spodaj pod nogami si zastonj iskal obutala, Črtek je rajši hodil bosonog. V desnici je na trti privezano nosil še krvavečo vidro in železen obroč s tremi ostrimi žreblji. Težko bi bil današnji dan človek spoznal to okorno orodje za „lisico“ ali past, in vendar so krvave proge po obroču in zobeh bile očitna priča, da si Črtek s tem hitro dobi mesa za v skledo. Ob boku na desni strani je pol v usnjatih hlačah tičal skrit komolec dolg nož v nožnici, takšen kakor so jih nosili slovenski kmetje po nekaterih krajih zavoljo časti in za brambo še pred tridesetimi leti.

„Ta je eden iz gospode, maček te potiplji; ko bi vedel, da je tako hudoben in nevoščljiv kakor naš lakomnik, letá iz grada, ne bi se ga doteknil,“ pravi Črtek, videvši ranjenca. „Kaj naj počnemo z njim? Mrtev še ni, da bi ga pokopali. Pa tudi mislim, če ga jaz vzamem v roke, če mu izperem udarce ter ga namažem z lisičjo in polšjo mastjo pa s kakóvo rožo, da mora potlej živeti, ko bi tudi silil v pekel, kamor pojdejo menda vsi gosposki ljudje, ki menijo, da kmet ni človek.“

„Pusti zdaj svojo togoto na gospodo; pomagaj, da moža spraviva domov; tu ne bo ležal. Morebiti bi bil še umrl tu v hosti, ko bi ga ne bila našla s Štefetom. Turkov ni čutiti nikjer,“ je dejal drvar.

„Turkov? Kaj še! Kaj ne vesta, da so že včeraj povedali, kako so jih potrli naši in hrvaški možje? Jaz pravim, da jih ne bo več, in nikoli boljšega ko to, zakaj ti tatovi so še hujši kakor naši volkovi in naši gospodje, ki poštenemu človeku branijo žival loviti in pobjati, ki jo je Bog ustvaril za potrebne ljudi, pa ni nič razsodil ne rekel, da jo sme jesti samo graščak!“

„Jaz sem bil ves v strahu že blizu doma tekel, čeravno nisem verjel, kar so trdili oče. Zase se nisem bal, naj bodo Turki doma ali tukaj, ali za mater in sestro! Dobro, da

sem vas dobil, Črtek! Ko bi vas ne bilo, bi bil tekel do doma in še bi morda ne bil nič zvedel, ampak domače ljudi bi bil pripravil v nepotreben strah," govori Štefe, ki je bil vtem dva kola s trtami prevezal in počrez prepel zelenih vej.

„Vidva ves teden po gozdu rijeta in drevje izpodjedata, zato pa ne vesta nič, kaj se godi okrog," pravi Črtek in tiplje ranjenca po glavi in po okrvavljenih krajih života. „Jaz pravim, da ne bo umrl, valjal se pa bo valjal lep čas, preden bo stal na svojih nogah. Pa ga nesimo v kočo, če je prav eden hudih gospodov, naj se okreva in spozna, da ima kmetiški človek tako srce ko on, ali pa še boljše. Morebiti bom jaz tudi kdaj tako bolan ležal, da bo prežala smrt na moje kosti, in tačas mi bo tudi povšeči, če me kdo zavleče v posteljo ali mi sname kapo z glave.“

„Bolnikom streči in mrtvece pokopavati je telesno dobro delo in Bog ga povrne," pravi drvar.

Za tem poprimejo vsi trije možaki Rojarja in ga deno na nosilnico, ki jo je bil zgotovil Štefe. Oče in sin primeta vsak na enem koncu za kola, Črtek pa ujame konja in vsi trije odidejo z ranjencem in konjem po ozki, komaj razločni stezi pod gostimi bukovimi vejami proti vodi navzdol.

III.

V gradu.

Na nevisokem okoliinokoli z zelenim poljem omejenem hribcu je stal neznaten gradič Rojinje. Proti zahodu so ga varovali visoki skalnati skladi iz stvarnikove roke; na drugi strani pa, kjer se je laglje prišlo do zidanja, ga je branil globok prekop in visok zid. Posestva okrog ravno ni bilo veliko; vendar Rojarji, umni gospodarji in mirni gospodje, so znali v tihih časih varčno in pametno živeti in so si tako napravili lepo imetje v drugem blagu. Pohlevne vasice okrog, ki so imele v Rojinju tlako delati, so bile zadovoljnejše s svojo gospodo, kakor kmetje mogočnih plemenitnikov. Zato pa je puhtela tudi marsikatera molitvica v poletnem večeru iz nizke kočice proti nebu, naj Bog srečno privede dobrega gospoda Rojarja in njegove hlapce, vaške mladeniče, iz turške vojne.

Solnce je stalo že na robu v zapadu, in zmerom večje in večje so narastale sence sadnega drevja pod gradom. V prostorni izbi v zgornjem nadstropju je na oknu slone v mislih utopljena grajska gospa Rojarjeva zrla v daljo. Bila je ženska kakih štirindvajset let stara, krasno oblečena in nenavadne telesne

lepote. Njene oči so bile obrnjene proti gozdu, odkoder je poglavitna pot držala proti gradu. Morebiti je pričakovala moža? Težko, zakaj znano je bilo vsem, celo služabnikom, da se ne meni veliko zanj. Ali težko je človeku videti v srce, zato ni nobeden mogel vedeti, kaj je tedaj želela v srcu.

Za njo je na stoličku slonelo nežno, sedemletno dekletce. Žalostno je pobešalo glavico in v velikem modrem očescu se je bleščala tiha solza. Bila je to Anica, Rojarjeva hči iz prvega zakona. Večkrat je že dete vprašalo svojo mačeho, kdaj pač pride ljubi oče domov. Ali mačeha, namesto da bi bila tolažila hčer, ji ni odgovarjala nič, ali pa ji osorno rekla: „Turki mu bodo glavo odsekali in morebiti ga ne bo več.“ Dasiravno dekletce tega mačehi ni verjelo, vendar je pustilo svoje navadne igre pri miru in je tiho ihte sedelo sredi sobe in morda obračalo nedolžno oko proti nebu in molilo, da bi ne bilo res, kar pripoveduje huda mati.

Zdajci zapazi mlada žena z okna posamnega jezdeca, prišedšega iz gozda. V mraku ga oddaleč ni mogla razločiti. Zdel se ji je velik; morebiti je mož njen, je mislila in prebledela. Ko pa je pridirjal bližje, je spoznala, da to ni Rojarjeva nespretna podoba; spoznala je — in oči so ji jele strastno sijati in nemirno se je iztegovala čez okno —: to je Vilibald sam.

Naglo je zaprla okno in skozi duri vunkaj je tekla po stopnicah dol na dvorišče. Malo dekle je mirno dalje sedelo in ni zapazilo ničesar, kar je mater tako čudovito genilo.

Nanagloma se zdaj po gradu raznese od ust do ust strašna novica, ki jo je prinesel Vilibald, da je gospodar France Rojar od Turkov ubit obležal na daljnem polju. „Drugi dan po bitki sva se napotila domov“ — tako je pravil mladenič strmečim hlapcem — „in sva bila že dobro daleč od bojišča. Kar naju zajame velika tolpa turških begunov, braniva se na vso moč, on pade, jaz pa sem komaj ušel.“ In kako bi bilo mogoče, da bi ljudje ne verjeli mladeniču?

Le ena oseba v gradu ni verjela mladeničevi besedi, namreč žena Rojarjeva. Hinavsko se je sicer silila hudodelnica na jok, dokler so jo drugi ljudje videli; ko pa sta bila z Vilibaldom sama, je obrisala posiljene solze in vprašala:

„Torej ga res ne bo več nazaj? Ali dobro veš, da je mrtev?“

Glas se ji je pri tem vprašanju tresel in lepo lice je čisto izgubilo rdečo barvo, zakaj vest ji je očitala njeno strašno krivdo.

„Moj meč ti je priča, moja roka in moje oko, da ti ne pride nikdar več živ v sobo.“

„Tvoj meč?“ povzame ženska in strah ji pretrese ude. „Kaj? Ti vendar nisi s svojo roko — — —?“

„S svojo roko,“ reče mladenič, kakor bi pravil kako navadno reč — „jaz sem ga moral usmrtiti, ker se Turkom ni dal. Zares to ni bilo lahko delo in varno tudi ne, vendar storil sem vse zavoljo tebe in tvoje besede.“

„Nesrečnež! Tega jaz nisem velela!“ — vzklikne ženska in pade na sedež ter pokrije blede lice; v vsej strahoti in grozovitosti ji stopa njena in njegova hudobija pred oči.

„Nisi velela? Kaj pa so pomenile besede, ki si mi jih pri slovesu šepnila na uho? — Pridi sam domov! si mi rekla. Jaz sem se zatajil sam in človeško čuvstvo v sebi, da sem izpolnil tvojo željo. Prišel sem sam domov, kakor si mi velela.“

„Proč, morivca te jaz nisem hotela! In zdaj še na mene odrivaš strašni krvavi greh!“

„Če bi se bala greha, zakaj nisi ljubila moža, zakaj si se obetala meni? Pač si neumna. Kaj ni vseeno, ko bi ga bili Turki ubili, ali če sem ga jaz enkrat udaril? Mrtev bi bil tako ali tako. Zdaj ga ni, ne misli nanj, ampak kar si želela in sem jaz želel, to se zdaj lahko izpolni. Zdaj se lahko vzameva. Svet mora verjeti, da je padel pod turško sabljo.“

„Ali kaj, če pride na dan? Kaj, če ljudje zvedo, da si ti pobožnik?“ pravi ona s strahom.

„To ni mogoče, žive duše ni bilo blizu. Drevje ne more govoriti, to je prazen strah,“

pravi Vilibald, a poznalo se je, da je bilo tudi njega groza te misli.

„Ali morda ga nisi do mrtvega, o kaj bi bilo, ko bi bil ostal živ in prišel nazaj?“ govori ona.

„Če ni iz kamena njegova glava, se ne more vzdigniti nikdar več. Ne straši se, ni treba misliti na to. Bo že vse prav, in srečna bova živela brež njega. Ko bi ga ne bil, moral bi bil iti jaz in morebiti tudi ti po daljnem svetu za kruhom, zakaj vedel je vse, kaj je med nama. Po poti mi je prepovedal, nikdar več stopiti predte in v njegov dom. Tako vidiš, da sem to moral storiti v tvojo obrambo. Pred vsem svetom bi te bil postavil v sram,“ je govoril Vilibald.

Dokler ima človek krščanske misli dobrega vedenja, dokler se ravna po pravilih in postavah, ki mu jih je Bog sam vsadil v njegovo naturo, in ne pozabi zlatih naukov, ki mu jih je pobožna mati vcepila še v mlado srce: dotlej se varuje hudobije in se ustraši zlega, nepoštenega namena; dotlej ne more zapopasti in razumeti, kako nekateri lahko tako zataje vsako čuvstvo ljubezni do bližnjega in strah pred božjim maščevanjem, da store grozovito krivico. Ali kadar se človek vda poželjenju in strasti, tedaj oglušči in oslepi. Potlej zatere tisti glas, ki mu veli: to je prav in to ni prav,

on ne posluša vesti, ne vidi smrti pred seboj, ne misli na posmrtno življenje.

Le eno je, kar vidi, kar hoče doseči, in to je: svoje poželjenje. In ako je strast dosegla najvišjo stopnjo, ne mara potem za nobeno postavo, vsakega dovoljenega in krivičnega pripomočka se poprime, da premaga vse zavire ter zadrege in pride do svojega namena. Lehko se taki ljudje začasno utolažijo in si za nekoliko časa upokoje vest, toda Bog je naredil, da imajo vednega sodnika sami v sebi, da jim vest nikdar popolnoma ne zaspi.

Tako sta se tudi naša dva mlada človeka kmalu znala utolažiti in sta si delala celo upanje, da bosta srečno živela.

Čudno se je sicer zdelo Rojarjevim hlapcem, ko so prišli iz boja in niso našli gospodarja že doma. Vendar se jim je videlo lahko mogoče, da je drhal raztepenih Turkov udarila na dva samotna vojaka in jim usmrtila ljubega gospoda. In tako ni nihče slutil vnebopijoče krivice in hudobije.

Nekaj tednov pozneje je bilo v okolici slišati, da Rojarjeva vdova posebno rada vidi rejenca svojega prejšnjega moža in da ga misli vzeti v zakon. In ker se je znal mladi človek ljudem prilizniti in prikupiti, niso imeli nič govoriti zoper to; mnogo jih je bilo celo, ki so mladeniču privoščili to navidezno srečo, ker

so ga imeli za poštenega, nič nápačnega človeka. Samo nekaj je bilo, kar ljudem ni bilo všeč in česar marsikdo ni verjel, namreč govorica, da nova dva zaročenca ne moreta videti hčerke Rojarjeve, Anice.

To ubogo dekletce res ni imelo nobene vesele ure več, ko je slišalo, da očeta ne bo domov, da je umrl v daljnem kraju. Saj po materini smrti ni imelo nobenega človeka, do katerega bi se obračalo z zaupljivo ljubeznijo; le oče ga je ljubil kakor svoje oko, mačeha se že poprej ni veliko menila za otroka. Zdaj, ko so se okolnosti tako izpremenile, je bila deklica popolnoma zapuščena. Nihče ni vprašal po nji, nihče ji ni brisal nedolžnih solz z mladega lica, celo stara péstunja je morala pobrati svoja kopita in iti iz graščine, ker se je predrznila pritožiti pri gospe, da je otroku slabo in da ne bo dolgo živel, če se bo tako malomarno ravnalo ž njim. Od dne do dne so bolj ginile rdeče rožice z dekličinih lic, tako da je stari služabnik Jernej, ki se mu je Anica smilila, dostikrat z glavo majal in nevoljen pravil nekaterim svojim tovarišem, da današnji dan ljudje nimajo nič srca in da, če tako pride, mora naposled uboga, zapuščena in zametovana hči rajnega gospoda še poginiti.

„Ej, ko bi bil rajni gospod tako vedel, da se bo po njegovi smrti tako slabo godilo

otroku, nikdar bi se ne bil dal Turkom ubiti, ampak naj jih je trideset prišlo nanj, bi jih bil rajši edenintrideset potepel in pognal," rekel je stari Jernej svojemu prijatelju Tonetu na uho.

„Menim!“ — odgovori Tone. „Ali bi bil pa doma ostal. Pa kaj čemo, človek ne ve, kje ga čaka nesreča in ne more drugim gledati v srca. Kdo bi bil pred letom mislil, da je ta Vilibald, tako nehvaležen, kakor se zdaj kaže proti dekliču, ki je dober in tih kakor angel iz neba.“

„Kdo mislil!“ je šepetal Jernej. „Povem ti, Tone, da jaz nisem samo mislil, ampak sem tudi vedel. Jaz sem že trd in star in napol brljav, pa sem vendar napol izvohal, da sta si z gospo več kakor je prav.“

„Zakaj pa nisi gospodu povedal, morebiti bi bil ostal doma?“

„Saj sem ga opomnil, ravno preden se je napravljal na vojsko. Pa meniš, da je verjel? Prav nič, ti pravim. Beži, čenča, beži, tako mi je dejal, in na vse to sem jaz ostal čenča — res je tako,“ pravi Jernej žalosten.

„Ej, saj je Bog še živ!“ pristavi Tone.

„In pravijo, da je Bog oče sirot, kar je tudi res. Zatorej bo že on vse zapeljal na prave kolovozne,“ pritrди Jernej.

„Midva morebiti že poprej umrjeva, preden tega dočakava, zakaj na koncu sva.“

„Umrjem res, umrjem, morda prej kakor mislim,“ pritrudi Jernej, „ali vodo jima še skalim pred smrtjo. Le meni verjemi, ta naš mladi gospod se zna ljudem res pridobrikati, pa ni za pol polovičarja na njem. Star sem in ljudi poznam in vem, da — samo tebi povem to besedo — on bi najrajši videl, naj bi Anica umrla, da bi potem on imel vse, in tako tudi babnica — Bog mi greh odpusti, da svojo gospodinjo natihem tako imenujem. Ali jaz jima skalim vodo. O Božiču grem proč. Še vem, kje je Rojarjeva rodovina v četrtem kolenu rajnemu gospodu v krvi. Tja pojdem in vse povem, kako svet pelja in misli. Ko bi imel noge vleči do konca sveta, jaz pojdem, boš že videl.“ —

„Ti si že mož!“ — reče Tone, „prav praviš, naj še svet ve, kar veva midva. Kadar pojdeš, dam jaz za vrč vina, da ga izpijeva za popotnico.“

Tako sta ugibala stara dva poštenjaka in se razšla vsak po svojem opravku.

IV.

V koči pri Kolpi.

Poletje je bilo preteklo. Hladni dnevi so pregnali vročino pasjih dni, in mrzla burja je piskala okrog nizkih streh po slovenski deželi. Kmet je boje se zime in snega zadnje poljske

pridelke pospravljaj v shrambe in proti mraku že rad zahajal v gorko zakurjeno izbo.

Blizu Kolpe je samotno stala kočica našega drvarja. Na nerodnih, pol obtesanih brunih in bornem skladu, kakor tudi na luknjati slamnati strehi se je videlo, da so bili stanovavci tega pohištva že iz starodavnosti ubogi ljudje, ki od roda do roda niso drugega prosili Boga, kakor: „daj nam vsakdanji kruh, za drugo že pretrpimo in prebijemo do smrti.“ Iz konca hiše je bil prislonjen s protjem opleten hlev, v katerem je stala marogasta, stara krava in nekaj koz, nad njim pa je bil oder obilo z mrvo natlačen, in to je bilo vse blago revne družine.

Hišica je stala na jako prijetnem kraju. Za hrbtom so se dvigale visoke skale in vrhu njih se je začel prostoren gozd, v katerem so že od njega dni drva sekali očetje iz kočice pri Kolpi za tri ure oddaljeni grad in za to delo dobivali po nekaj meric žita in drugega živeža. Pred kočico pa in na obe plati se je razgrinjala lepa tratina do vode. To je bilo drvarjevo polje in travnik in pašnik.

Solnce je bilo že nizko, in zapadni gozd je čimdaljebolj zasenčeval zeleno tratino in skalovito pobrežje.

Pred drvarjevo hišo je na leseni klopici sedel velik mož, ki se mu je že po obleki poznalo, da ni gospodar te borne bajte. Bil je

v lice bled in zelo shujšan, očitno znamenje, da je ravno vstal od dolge bolezni. Preko čela je bil obvezan s tenko rutó in črez prsi je skrbno zategoval velik plašč, da bi se zavaroval večernemu hladu in leški pa precej mrzli sapi. Pred njim se je v travi pasel velikanski konj, ki ga je mož z neko všečnostjo gledal, kako hiti muliti napol velo travo.

Bravec je morda že ugenil, da to ni nihče drugi, kakor France Rojar, gospod iz Rojinj.

Po dolgi bolezni je vitez danes vprvo vstal z ubožne postelje. Vsi so trdili, da bo umrl na svojih ranah in mrzlični bolezni, ki se ga je bila polotila zavoljo preobilega odtoka krvi; le stari sosed Črtek je tolikanj zaupal na svoje polšje, lisičje in druge masti in svoje rože, s katerimi je zdravil bolnika, da je vedno pričal, prej nego pride zima, pojde tuji gospod že lahko domov. In kakor vidimo, se stari ni zmotil. Poslednjih štirinajst dni ga celo več ni bilo k bolniku, ko je videl, da ni nevarnosti več, in da ga natura sama popolnoma zaceli in ozdravi.

Kakor vsak novo ozdraveli človek, tako je tudi Rojar z veseljem, dejal bi vnovič rojen ogledoval nebo in živahno okolico, vendar so to veselje kalile druge misli, ki so mu nehote in vedno silile v glavo. Mislil je na dom, na ženo, na otroka in — morebiti na svojega

pobojnika. Ni si še zdaj mogel popolnoma razjasniti, kaj je pač moglo nekdanj tako dobrega mladeniča, ki mu je moral hvalo vedeti za toliko, kaj ga je moglo navesti v tako strašno hudodelstvo. Mislil si je vsakovrstne reči, našel je tudi pravi vzrok, pa zopet si je vse ovrigel in jel je dvomiti, če je res, kar je doživel, in skoraj je menil, da so vse to le sanje, da kaj enakega ni mogoče v človeškem življenju.

„Ali se ne boste prehladili, gospod?“ — S tem ogovorom zbudi Reza, mlada, lepa deklica, drvarjeva hči, Rojarja iz grenkobnih njegovih spominov in iz premišljanja. — „Ali bi ne bilo bolje, da bi šli na gorko, zunaj je hladno.“

Gospodu se je blede lice nekaj razjasnilo; zakaj dekcle se mu je bilo zelo prikupilo s svojo ljubeznijo in pripravnostjo, ki jo je lahko videl v postrežbi v vsej dolgi bolezni. Ta nova skrbljivost ga je genila in dejal je:

„Ne, deklica ljuba, hlad mi dobro de. Sedi tukaj k meni, mati že sama skuha večerjo, pa mi kaj povej.“

Dekle je zardelo, se približalo, pa ni vedelo, ali bi bilo prav ali ne, sestiti k visokemu gospodu.

„Kaj boš rajša storila,“ jo vpraša vitez dalje, „ali se boš možila tukaj doma, ali pojdeš z menoj k moji hčeri v moj grad?“

Deklica ni vedela, kaj bi rekla, naposled pa je dejala: „Saj nam niste še povedali, da imate hčer.“ Dasiravno je namreč Rojar štiri mesece bolan ležal v drvarjevi hišici, vendar ljudje niso zvedeli ne kdo, ne odkod je, celo ne, kdo ga je pobil. Nekoliko se niso upali povpraševati, z druge plati pa gospod ni hotel rad razkladati na zvedave besede in je vselej govorico zasuknil, če je kdo začel besediti o tem.

„Pač imam hčerko, dobrega srca je kakor ti, in če ji povem, da si mi ti v moji boleznih stregla, te bo imela rada,“ reče Rojar in poluglasno vzdihne.

„Ali je toliko stara, kakor jaz?“ vpraša deklica, ki jo je neko veselje obšlo, če je mislila, kako lepo se mora živeti v gradu.

„Mlajša je od tebe, pol otrok še.“

„Oh, kako se bosta z materjo veselili, ko pridete zdravi domov,“ reče deklica, pa pri tej priči se ustraši in kesa, da je to izrekla, zakaj gospodov obraz zatemni in obrvi se čudno zvlečejo na čelu. Rojarju je morebiti pri dekličinih besedah prišlo na misel, kaj najde, ko pride domov; morda je mislil, kako strahovito se bo maščeval nad svojim pobožnikom; dekle pa je mislilo, da je gospoda razžalilo, ker je rekla njegove hčere materi „mati“ in ne „gospa“, kakor bi se moralo reči po njeni uvidnosti. Vsa v zadregi je ravno mislila, kako

bi poravnala svojo namišljeno nerodnost, ko gospod sam izpregovori in vpraša:

„Kdo je leóni tam v čolnu?“

Po Kolpi je plaval čolnič, in v njem je stal majhen mož, ki se v mraku ni dal razločiti ne poznati.

„Oj, to je gotovo stric Črtek,“ je vzkliknilo dekle. Ko je čolnič dohajal bližje in bližje in se je na ugibih veslačevih poznala mala, suha podoba Črtkovega strica, je videla drvarjeva Reza, da še dva druga možka sedita v čolnu, ki ju je lahko poznala, da sta oče in brat Štefe.

„Kako je to, da tega moža, ki mu praviš Črtek, že tako dolgo ni bilo blizu?“ vpraša Rojar.

„On gre vsako jesen po svetu,“ pravi Reza, „Ljudje ga daleč po deželi poznajo in pravijo, da vse ve, kaj pomaga za to in to bolezen. Vselej prinese obilo denarja domov in ve mnogo povedati, kaj in kako se godi po drugih krajih.“

Vtem so bili stopili možaki iz čolna na trato. Črtek je privezal svoj čolniček, in ker je Rojarja v večernem hladu pretresel nekak mraz, je šel v kočo, kamor so šli za njim tudi drugi.

Kmalu je sedela vsa družčina, Rojar, Črtek in drvar. Črtek je jel praviti, kako je s culo na rami in palico v roki popotoval po bližnjih

in daljnjih krajih soseščine, koliko je v tej ali oni krčmi prodal svojih zdravil, kako ga ljudje povsod radi vidijo, kako je nekemu graščaku, ki ga je ravno lansko leto hotel zapreti kot goljufa in sleparja, letos ozdravil lepega konja in mu tako „prav pod nos dal“, itd.

„Pa tudi lepo svatovščino sem videl!“ je dejal Črtek, ko je že močno vse povedal.

„Kakšna je bila?“ ga vpraša stari sosed.

„Le počakajte, vso pravljico vam povem, kakor sem jo slišal,“ pripoveduje Črtek. — „Neki kranjski gospod, precej daleč od nas — jaz bi vam lahko z imenom povedal njegovo graščino, pa saj ne veste, kje je — ta je bil tako pameten, da se je šel drugič ženit, čeravno je bil, kakor se govori, že póstaren. Vzel si je še celó mlado ženo in ni mislil, kaj pravi govorica, da staro in mlado ne gre v eno malho. Žena ga ni marala dosti, in ko je vstal to poletje turški boj, ga je silila na Turka, češ, naj starec ostane na bojišču. In res je bil gospod že spet tako pameten, da je ženico ubogal in šel na Turka. Kakor se je primerilo že nekateremu poštenemu človeku, tako tudi njega ni bilo več nazaj. V boju je starec tako mahal in tolkel okoli sebe, da je izteknil smrt. Turek ga je prebodel črez trebuh črezinčrez, da ni dihnil nikdar več. No, to se je doma povedalo, in babnici je bilo prav povšeči in vzela je

precej drugega. Kaj menite koga? Rejenca svojega moža. Brž za nekaj mesecev je prišel duhovni oče menih iz nekega kloštra in ju je poročil. Jaz sem bil naletel ravno na poroko.“

Rojar, ki poprej ni poslušal mnogo Črtkovega pripovedovanja, ampak po svoji navadi zamišljen sedel, je vzdignil pri tej poslednji pripovedi glavo in vedno bolj je bledelo njegovo lice, živahneje so se mu svetile oči.

„Kje je bilo to?“ je vprašal s takim glasom, da so ga vsi preplašeni pogledali.

„Saj res,“ pravi Črtek, „vi boste morda vedeli za kraj, če ste že dosti hodili po deželi. Na Rojinju se pravi gradu.“

Vitez pokrije z dlanjo obraz in se nasloni na mizo. Bilo mu je hujše in težje kakor tačas, ko ga je potuhnjeni morivec mahnil po glavi. Kri mu je vrela po možganih in globoko je vzdihnil, kakor bi umiral. Črtku, ki je hotel na dolgo in dobro popisovati, kakšno je bilo ženitovanje, je zastala beseda v goltancu, in ustrašeni so domači vpraševali gospoda, ali mu je slabše in mu dajali razne svete.

Toda to ni trajalo dolgo. Rojar se ohrabri, vstane, gre dvakrat po izbi gorindol, postoji naposled in reče: „Jutri zjutraj grem.“

Zastonj je bilo, da je Črtek z glavo majal in dejal: „Če greste že zdaj na pot, se vam povrne bolezen.“ Zastonj so ga pošteni drvar-

jevi ljudje s strahom prosili, naj ostane še nekoliko dni, da se okrepi. Vsega tega gospod ni poslušal, ostal je pri besedi, da drugo jutro odjezdi; pristavil je samo to, da naj ga Štefe spremlja, kar sta tudi privolila oče in mati, čeravno se nista rada ločila od sina, ki jima je bil podpora na starost. Vitez jima je obljubil, da lahko pridejo ali vsi za Štefetom, ali pa da se ta vrne k njima, ako jim ne bi ugajalo seliti se na njegovo lastnino, kjer jim bo življenje laglje in brezskrbnejše. Tisto ponudbo je napravil tudi Črtku. Staremu lovcu so prišle solze v oči, vendar je zmajal z glavo in dejal: „Mislil sem včasih, da so vsa gospoda brez srca; vi ste pa dobri, kakor zdaj vidim. Ali jaz bi najrajši tu pri svoji vodi umrl in si ne želim z vami. Obiščem vas, obiščem, če mi poveste, kje je vaš grad. Bog vam daj še dolgo zdravje in srečo.“ Črtek ni hotel nobenega denarja vzeti od viteza, rekel je: „Kadar mi ga bo treba, tačas pridem ponj.“

Rojar je ležal poslednjo noč v gostoljubni, preprosti koči, ki ga je otela smrti; toda spati ni mogel. Misli na dom, na reči, ki so se po Črtkovih besedah tam prigodile, so mu podile spanec z oči.

Drugo jutro se je poslovil od preprostih, priljubljenih mu ljudi in je odpotoval na konju, Štefe ga je spremljal peš vstric njega hode.

V.

Čuden dogodek na Rojinju.

Na gradu Rojinju se je bila res prigodila tista izprememba, ki jo je Črtek slišal na svojem popotovanju. Vilibald je bil vzel vdovo ali bolj prav ženo Rojarjevo, katerega so imeli vsi za mrtvega. Dosegla sta bila ta dva človeka svrhu svojih naklepov; vendar tega pravljica ne ve povedati, ali sta bila v resnici srečna in zadovoljna. Lehko si je misliti in bržkone bi se človek ne motil, če bi rekel, da jima je v najlepših urah prišel mrtvi gospod kot strašilo pred oči in spomin njunega medsebojnega hudodelstva jima pač ni mogel sladiti spanca.

Bilo je kaka dva dni po prigodku, ki smo ga povedali v prejšnjem odstavku, ko se je na Rojinju nekaj pripetilo, česar ni bilo slišati vsak dan. Anice je namreč nanagloma zmanjkalo v gradu. Nihče ni mogel vedeti in misliti, kam bi bila mogla sama pobegniti še otroška deklica na tako mrazen dan, ko je začela jesenska burja celo sneg nametavati.

Stari služabniki, ki so se še vedno hvaležno spominjali prejšnjega gospoda in zavoljo tega milovali ubogo, zdaj toli zapuščeno deklico, so jeli zdaj vedno očitneje godrnjati in so se tembolj jezili, ker nista hotela ne gospod ne gospa

nikamor poslati otroka iskat, ampak sta oba malokatero govorila o tem, kakor ne bi bilo nič posebnega, in če se je že kateri zmenil o tem, se je grozil kaznovati deklico, kadar pride domov.

Popoldne tistega dne je šele hlapec Jernej, ki ni imel od straha ne miru ne počitka in je krepko rentočil na gospodo, zvedel od stare dekle, da je Anica poslednje dni vedno jokaje govorila o očetu, ter da ji je pravila, kako se ji je že večkrat sanjalo, da je očeta srečala v hosti. Starka je potem, da bi ubogo deklico utolažila, vedeževala iz teh sanj, da oče najbrž ni umrl, ampak da so ga Turki ujeli in da se vrne. Iz vsega tega je Jernej po svojem naravnem razumu sodil in ugibal, da je najbrž brezumno dete šlo res očeta iskat tja, kjer ga je videlo v sanjah.

Ko je Jernej ravno delal take sklepe in jih na dvorišču razkladal svojim tovarišem, je prišel novi gospodar Vilibald skozi vrata. Jernej stopi torej predenj in ga vpraša, ali ne bi bilo dobro, da bi šla kaka dva hlapca malo pogledat po okolici.

„Ni potreba,“ odgovori gospod, „saj ni dve leti staro. Kadar jo bo zeblo, že pride domov; saj ve, odkod je šla. Ali nimaš drugega dela?“

To se je staremu služabniku zdelo vendar preveč; zavnelo mu je kri in je dejal:

Jaz in mi vsi ne vemo za boljše delo, kakor da poiščemo hčer rajnega svojega gospoda. Njen je grad in mi vsi.“

Vilibald je svetlo in jezno pogledal starca. Ko bi bil ta sam, bi bil morebiti čutil njegovo jezo. Ali zdaj je gospod videl samo temne in srdite poglede svojih hlapcev, premagal je za hip srd in dejal:

„Pojdi, kamor hočeš, s teboj tako ni veliko opraviti, če si doma ali te ni. Ne maram, če te ni več.“

„Od svojih mladih kolen sem bil v tem gradu,“ pravi Jernej. „Poprejšnji gospod je bil tak, da ga ne bo več enakega na Rojinju, pa me je rad imel. Če se vam zdim drugačen, pa pojdem, toda poprej moram še najti otroka. Dajte nam tri konje, jaz sem star in Tone in Vrban, ne moremo hoditi, posebno ker se mudi. Dekle zmrzne, in vi boste vse imeli na vesti — ne jaz.“

„Ti pes, tako se govori z menoj, poberi se mi za vselej! Čakaj, ti bom že dal konja,“ je rjul srdit mladi gospodar in potegnil bodalo; toda trije koreniti hlapci so molče pa s svetlimi očmi stopili pred Jerneja.

Razkačen je odšel gospodar v grad in zažugal hlapcem: „Jaz vam že posvetim.“

„Zdaj gremo službe iskat,“ reče eden upornikov.

„Poprej pa še otroka rajnega gospoda,“ pravi Jernej.

„Če se poprej poberemo od tega volka, bolje je,“ pristavi tretji.

„Jaz tudi mislim, da te ne pozabi, in verjemite mi, med našimi tovariši dobi ljudi, ki nam pojdejo za kožo,“ pravi Vrban.

„Nič se ne bojte,“ reče Jernej. „Dosti je še poštenih gospodov, službe se ne manjka. Naš volk ima pa tudi dannadan manj prijateljev. Saj nismo ničesar storili. Le složni bodimo, pa se bo nas bolj bal, kakor mi njega.“

Še tisti večer je potem četica hlapcev zapustila Vilibaldovo službo in stanovanje.

Ko se je popolnoma zmračilo, je potihnila burja; ali sneg je zmerom gosteje naletaval izpod neba in za pol komolca na debelo ga je nametlo. Tudi je bilo precej hladno pod milim nebom, in vsakdo se je pomeknil najrajši že v gorko izbo in sédel blizu zakurjene peči.

Pravljica nam je ohranila čudovit obraz iz te noči. Pravijo, da je v gozdu, malo oddaljena od poglavitne poti, stala samotna smreka. Sneg, ki je bil pregrnil že povsod svojo odejo, je ostajal in se obešal v debelih plahtah po gostih, zelenih vejah in je tako puščal suho, nepokrito zemljo ob deblu okrog smreke. Na mahu pod smreko pa je čepela uboga deklica še otročjih let, grajska hči. Solze so ji bile zmočile lice

in lahko obleko; vendar ko je noč razgrinjala čimdaljebolj črna krila, ni moglo révišče že več jokati, le zdajpazdaj je zaihtelo in s slabim glasom klicalo ljudi, zlasti očeta. Mladi ročici sta ji vedno bolj plaveli in tresla se je vsa od mraza, kakor šiba na vodi. Vendar nihče ni odgovoril na otročji klic, vse je bilo tiho; le lehkó šumenje na suho listnato grmovje padajočega snega, lajanje izpod skale prišedše lisice v daljavi in grozovito tuljenje ponočnega volka se je zdaj tu zdaj tam oglašalo v smrtni strah ubogemu otroku.

Ravno zdaj bi bil človek skozi redko grmovje in drevje zapazil v nočnem mraku dve črni podobi, ki sta se vedno bolj bližali kraju. Smreka ni stala več nego za dober streljaj od pota navzgor. Bila sta dva popotnika, eden na konju, drugi peš. Konj je gazil sneg v célo in spehan je koracal sopotnik po konjskih stopinjah. Oba sta bila zavita in zavarovana pred mrazom: jezdec v velik plašč, ki je pokrival še pol konja, pešec pa v veliko plahto, ki mu je segala do peta.

„Če si truden, sédi na konja za menoj!“ pravi jezdec in ustavi konja.

„Ne grem na konja, gospod,“ odgovori oni, „saj sem vam že dejal, da nisem vajen sedeti na konju, bolj brez skrbi stopam s svojima nogama. Sneg je tudi čimdalje večji;

ko bi oba sedela na konju, ne bi mogel gaziti in še v kake zamete vas zanese potem. Le jezdite sami, jaz nisem truden.“

Pomikala sta se potlej počasi dalje. Že sta šla mimo velike smreke in nobenega glasu nista slišala, bodisi, da sta si bila preveč ušesa zadelala s plašči, ali pa, da je bil otrok v dve gubi zlezal in bil od zmrzovanja in straha nesvesten. Ali komaj sta bila prišla štirideset korakov dalje, ko jezdec obdrži konja in vpraša tovariša:

„Ali nisi ničesar slišal?“

„Slišal sem, to je mlada lisica,“ pravi mlajši tovariš šepetaje. Poznalo se je na glasu, da sam ne verjame svoji besedi. Štefe — zakaj on je bil in Rojar — je slišal dosti od Črtka in svoje matere o divjem možu, kako ljudi straši in celo zavaja na napačno pot, zato ga je bilo vrlo strah.

„Meni se je zdelo, da čujem otroški jok,“ reče Rojar in posluša.

Vse je bilo tiho.

„Kako bi otrok prišel v gozd, gospod! Jaz vem, da mlada lisica ali divji maček včasih ravno tako vpije ko majhen otrok.“

Zatem sta šla dalje. Črez nekaj časa vpraša Štefe: „Gospod! Ali pojdeva še daleč po hosti? Volkov je dosti in če začutijo vašega konja, imava še veliko sitnosti.“

„Nič se ne boj, v pol uri sva v krčmi.“

„O jaz se ne bojim zase. Ali vi ste še bolelni in mraz bi vam utegnil škodovati.“

Črez četrte ure sta prišla na plano. Raztezalo se je pred njima ravno polje s hribci in griči; toda ločiti se ni dalo drugega, kakor tampatam v daljavi kaka brleča lučca iz tihe hišice kmetiškega gospodarja.

Rojar je nekoliko postal in razbiral bleščeče luči. Sneg je bil zopet malo jenjal. Lehko je razbral, kje stoji njegov grad; toda niso ga obhajala tista čuvstva, ki milo pretresajo človeka, ko po dolgem bivanju med tujim svetom in tujimi ljudmi zopet oddaleč zagleda mili domači kraj, svojo rojstveno hišo, prebivališče svojih ljubih. Zapustil je bil Rojar tam ženo in milega otroka in zdaj je vedel, da je žena drugemu roko dala v zakon, drugemu in sicer hudodelcu.

In kaj je ž njegovim otrokom? Bog je vedel, oče ne!

VI.

Gospodar in hlapci.

Dobre pol ure od Rojinja je na samoti stala hiša, večje poslopje, kakor so bila kmetiška sploh, toda ne mnogo lepše. Zakaj samo spodnji del hiše, to je podstava, je bil zidan, drugo pa je bilo leseno. Ker je stala tik pogla-

vitnega pota, so imeli lastniki krčmo in so si bili pri tem sčasom tako opomogli, da so se oprostili vsakršne posebne podložnosti graščakom, in zdanja krčmarica, Mica Trobljevka, je kaj rada poudarjala, da je samasvoja in da že rajnemu njenemu ni bilo treba ne plačevati, ne tlačaniti na Rojinju, kakor so morali njeni sosedje v obližju.

Luč, ki je bleščala skozi nizka okna, in govorica več glasov, ki se je slišala iz hiše, je oznanjala našima popotnikoma, da je še nekaj ljudi pri vinu. Štefe potrka na vrata, in kmalu se je v veži videla luč, zapah se je odrinil in krčmaričin odrasli sin je popotnika povprašal, ali gresta v hišo, ali naj konja postavi v hlev.

Ko sta stopila neznana moža v hišo in stresla s sebe sneg, so utihnili možakarji pivci okrog omizja in gledali, kdo sta. Mlajši jim je bil čisto neznan, starejši pa je bil tako v plašč zavrit, da se mu ni dalo videti v oči. In ker sta sedla blizu kurjene peči, kjer je bilo napol tema, se niso več zanja brigali, čeravno se je nekaterim dozdevalo, da mora biti leoni v plašču več ko navaden človek.

„Mrzlo je zunaj,“ reče rejena krčmarica Trobljevka potem, ko je nanesele novemu gostu in njegovemu tovarišu pijače in nekaj preskrbela za večerjo.

„Mrzlo,“ odgovori Rojar nakratko.

„Debel sneg bo zapadel,“ govori ženska dalje, ki bi bila, zvedava in radovedna kakor vse babnice, prav rada počasi zvedela in izprašala, kdo je ta gospod, kaj hodi in kam. Zato je tudi prižgala še eno leščerbo in postavila na mizo. Toda Rojar ni bil pri volji govoriti in tudi ni hotel, da bi ga bila zdaj spoznala krčmarica, ki ji je bil prej dobro znan. Odrinil je torej luč na drugi konec mize in se je zopet zavil, čeravno ni bilo mrzlo. Krčmarica je kmalu uvidela, da se gospod neče podati v pogovor; zato je šla k drugi mizi, kjer so bili prejšnji pivci že spet v živem posvetovanju.

Bili so ti pivci štirje možje, in Rojar je čude se spoznal tri hlapce iz svoje graščine. Čudil se je, da so bili ravno taki, ki jih je on posebno rad imel zavoljo tega, ker niso pohajali okrog; čudil se je pa še bolj, ker je videl velike, navezane cule na klopi, kar je menda pomenilo, da so popustili službo. To mu je potrdil tudi ves pogovor, ki so ga imeli.

„E, saj je Bog še živ, pravim jaz,“ govori starejši.

„To je vse prav in res, Tone!“ se oglasi drugi, „ali jaz pravim: Bog bo že svojo napravil; jaz in ti in mi vsi pa moramo zdaj tudi sami pomagati, da si dobomo službe.“

„Kaj bi zdaj to mislil!“ reče tretji, „zdaj pij, ti si na vrsti. Jutri vstanemo, pa jo mahnemo kam.“

„Bog daj, da bi zalotili takega gospodarja, kakor je bil rajni stari.“

„On je bil zmerom pameten, samo trikrat ne. Pa naj mi kdo reče, da ni taka,“ pravi drugi.

„Jaz pravim, da ni res. Rojar je bil mož nikoli brezumen, zmerom pameten in dober in pošten. Ta golobrada šljeva ni vreden, da bi na gnoju ležal, ki ga naredé Rojarjevi konji. Zmerom je bil pameten,“ vpije Tone, ki ga je bilo vino že razgrela.

„Trikrat ni bil pameten,“ trdi oni s krikom in vikom. „Le poslušaj ti mene. Najprej ni bil pameten, ko je to babo vzel. Ona ni bila zanj, pa je. Drugič je bil več ko neumen, ker si je v hiši izredil gada, tega Vilibalda — ko bi prišel sem, brž ga počim za uho, če me prav zapro — tretjič je bil pa še najbolj neumen tačas, ko se je dal Turkom ubiti, kakor pravi tudi Jernej.“

„Če pa tako misliš, dobro govoriš,“ pravi Tone. — „E, Bog te! Gospod Rojar poprejšnji je bil ves drugi. Naj bi se mu bil kdo tako postavil, kakor smo se mu mi danes, ko je hotel Jerneja udrihati, nikdar bi ne bil današnji večer takole pil tu, kakor mi zdaj.“

„Šljeva je šljeva!“ reče četrti.

„Ali zakaj je šljeva? Zakaj se ne upa nič storiti? Zato, ker mu vest pravi, da ni nič vreden. Ko bi bil danes vedel, da ima on pra-

vico na jeziku in v dejanju, bi bil že drugače stopil na noge. Tako ga je pa grizlo, češ, saj bi res moral storiti, kar pravi Jernej. A prišteval je ta potuha še druge reči, to si že mislite.“

Tako je govoril Tone in poklical še vrč vina.

Tuji gospod pri mizi tik peči je pri tem razgovoru dva pota tako vzdihnil, da ga je krčmarica gledala in hotela vprašati, ali je bolan, ali kaj. Ker je slonel tih ob mizi ter ni ne pijači niti jedi delal veliko škode, jo je potrjalo še bolj, da mora biti bolan. Toda nadlegovati se ga ni upala in je rajša čakala, da bo kaj zapovedal. Bravec lahko razume, da je imel Rojar vzrok, zakaj je sedel otožen, pobit in potr.

Genilo ga je v njegovi žalosti samo to, ker je videl, da je pri svojih ljudeh še v dobrem spominu. Več ko enkrat ga je bila volja vstati in stopiti med hlapce; ali vselej ga je odvrčal neki pomiselk, bodisi da je hotel več zvedeti poprej, ali da je imel vse drugače načrtano, kako bo delal, ali da se je bal, če ga bodo hlapci spoznali ali ne, ker je bil od poslednje bolezni še shujšan in so bili preveč v veri, da je mrtev.

„Kje je neki Jernej tako dolgo?“ pravi zopet Tone.

„Išče menda, pa ponoči ne najde nič,“ reče drugi.

„Saj jaz pravim, to vse je čudno, da se tako mlado zaleti; ali tako nevarno in grozovito vendar še ni, kakor si misli Jernej. Meni bi bilo tudi žal, ko bi se izgubilo, saj sem imel punčeta še sam zares rad. Ali jaz pravim, da ni mogoče, da bi se izgubilo. Kje v kakóvi hiši tiči, pri kakem kmetu. Saj ubožici ni bilo prebiti. To so voleje, to niso ljudje. Tako jo gledajo, kakor bi bila z materjo priberačila.“

„Revica!“ — pravi krčmarica. — „Meni se smili. Res ne more biti otroku doma dobro, da se v takem vremenu spusti od hiše! Jaz ne vem, če ti ljudje mislijo kaj na Boga in na poslednjo sodbo ali nič.“

„To jima še na misel ne prihaja; ti pa jaz bova na sodbi, onadva ne, tako si menda misli ta potuha in hudoba.“

„Otroče je bilo menda že napol z uma,“ pravi krčmarica dalje.

„Kaj bi ne bilo! Saj je malo revico ona tako pogledovala, kakor bi imela hude oči, on pa še grše. Otrok pa tega ni bil vajen, dokler je bil prejšnji gospod Rojar živ in zdrav doma.“

Rojar v svojem zamišljenju ni poslušal vsega tega pogovora, šele ko je slišal, da zopet imenujejo njegovo ime, je povzdignil vdругič glavo in poslušal. Toda zdajci so zašli

na druge manj važne pomenke, pri katerih so počasi za vrstjo po klopeh polegli in pospali tako, da je ostal naposled sam Tone, ki je krčmarici razkladal zdaj to zdaj to. Tudi vitezov spremljevalec Štefe se je bil utrujen dolgega pota zleknil po klopi. Krčmarici se je menda zdelo že pozno in škoda svečave, zakaj opomnila je viteza, da lahko leže, kadar hoče na posteljo, katero mu je bila vkup znesla tik peči. Tudi starega hlapca Toneta, ki je znal povedati še vedno kaj novega, ni več tako rada poslušala in je z večkratnim zdehanjem hotela naznaniti, da snoči ni dosti spala, in da se olje ne dobiva zastonj. Pa kakor se je videlo, naša dva gosta nista bila s krčmarico enakih misli, niti zastran draginje borne svečave; zakaj tuji gospod je kakor vkljubo zamišljen slonel in slonel. Tone pa je polagoma srkal kapljico iz vrča.

„Nekdo trka,“ pravi Tone, „pogledi, pogledi, to bo Jernej.“

Žena-gre odpirat, in res stopi stari Jernej v stanico. Na obrazu se mu je bralo, da je žalosten in potr. . . .

„Ni nič?“ vpraša Tone in mu pomoli pijače.

„Kaj bo, kaj bo, o Bog v nebesih! Otroče bo zmrznilo. Že leto in dan nisem toliko prehodil, pa vse je bilo zastonj. Kakor bi se v zemljo vdrla.“ pravi Jernej.

„Bo že Bog dal, da bo vse prav. Najbrž je na gorkem, kakor mi. Saj ni že brez vsega uma,“ reče mati krčmarica.

Vendar poštena Jernejeva duša se ni dala utolažiti. Ljubil je mladenko, kakor bi bila njegov otrok. Srpo je upiral v mizo oči in nekaj časa molčal. Potem pa se je naenkrat sklonil pokonci in staro trhlo lice mu je zažarelo.

„Za Boga?“ — je rekel in jezno udaril ob mizo, „če se dekletu kaj zgodi, potlej pa se morda kaj pripeti, kar se ne sliši vsak dan. In pa jaz pravim, da se stari gospod France Rojar, tudi če trohni na Turškem, vzpne iz groba, ko mu na onem svetu povedo, da sta njegov rejeneč in žena vzrok, da je njegova hči v gozdu zmrznila — v grobu se obrne in pride temu vražjemu Vilibaldu kosti trest.“

Zdaj je vstal tujec izza mize pri peči. Šele besede Jernejeve so mu razjasnile strahovito novost, o kateri je teknel pomenek tu med ljudmi. Bled in strašan je stopil pred Jerneja in s čudovitim glasom vprašal: -

„Kaj praviš, kaj je z mojim detetom?“

Jernej, Tone in krčmarica so preplašeni pogledali neznanca.

„Jezus, Marija!“ zavpije Jernej, odpre usta in oči, in ko bi se bil spesnil strop nad njim in zgrudil vrhu njega, ne bi se bil mogel bolj ustrašiti. Zakaj spoznal je lice, podolgasti obraz,

obleko, velikansko postavo — ves njegov stari gospod je stal pred njim. Toda Jerneju ni nikdar prišlo na misel, da bi bil še živ, mislil je torej zdaj, da je na njegov klic zares vstal vitez iz groba, da je to njegov duh. Rojar je videl to splošno otrplost, spoznal je hlapčevo vero, zato je dejal z rahlejšim glasom:

„Jaz sem, gospodar vaš; niso me ubili Turki! Govóri, kaj si dejal, kaj je z mojim otrokom?“

Zdaj je šele začela kri zopet navadno teči po žilah, skočil je on in Tone pokonci in poljubovala sta gospodu roko. Vendar je moral Rojar še enkrat vprašati, preden je zvedel, kaj je ž njegovo hčerko. Kakor z uma je dirjal po izbi gorindol in vzdihoval: „O Bog, Ti me kaznuješ strašno! Zadnje upanje, ki me je vleklo domov, zadnja tolažba, ki me je vezala na življenje, tudi to si mi vzel! Zakaj mi nisi dal umreti? Ali ni vse drugo že dosti strašno?“

Zdajci obstane. Na misel mu pride, da je v gozdu slišal nekov otročji glas, ki ga je njegov spremljevalec imel za krik mlade lisice. Iskra upanja ga prešine, naglo ogrne plašč, pripaše meč in reče hlapcema, naj gresta ž njim.

Dobro uro pozneje se vrnejo trije možje v krčmo. Rojar prinese nesvestno, napol zmrzlo dete v naročaju. Krčmarica je bila v tem vzbudila druge speče hlapce in jim povedala skoraj

neverjetno novico, da je stari gospod z Rojinja živ in cel prišel iz vojne. Rojarja so le-ti sprejeli z veseljem in vriskom.

Rojar ni mogel do konca poslušati, kar so mu zvesti služabniki pravili o domu. Čutil se je od dolgega pota, premraženja in bridkih izkušenj poslednjega časa tako potrtega, da se ni mogel več držati na nogah.

Ko je prepovedal hlapcem, da ne smejo pred jutrom razoznaniti njegove vrnitve, in ko se je prepričal, da sta krčmarica in Jernej vse storila, kar je bilo treba ubogemu otroku, kateri tudi potem, ko je malo k sebi prišel, ni precej spoznal očeta — je legel Boga proseč, naj bi ga še vsaj nekaj časa obranil bolezn, o kateri se mu je bilo po pravici bati, da se po tolikem dušnem in telesnem trpljenju povrne, tembolj, ker še ni bil popolnoma zdrav.

Vendar navzlic vsem prepovedim se je kakor blisk razvedelo drugo jutro ne samo v gradu, ampak tudi po vaseh in posameznih hišah daleč okrog, da se je prvi mož gospe na Rojinju vrnil.

Zvedavo so ljudje pričakovali, kaj se bo posihdob godilo na Rojinju. To se ve, da ni nihče slutil, s kako hudobijo je prišel Vilibald do tega mesta, in so zato mislili, vse se bo dalo izlahka poravnati, stari bo stopil v svoje prejšnje pravice, mlajši pa se bo moral umekniti.

VII.

Veselejša leta.

Kaj je France Rojar pravzaprav namerjal storiti z Vilibaldom in svojo ženo, kadar pride na dom, tega ne vemo gotovo. Pravljica nam pripoveduje dvoje: prvič pravi, da je imel namen na strašen način se maščevati nad svojim pobožnikom, svojo ženo pa najprej preizkusiti, ali je bila tudi ona v zvezi in zmenku z morivcem, in jo potem vtekniti v kakov samostan v vedni zapor, sosebno ko je slišal, kako brezsrčno in neusmiljeno sta ravnala z nedolžnim njegovim detetom. Pa če pomislimo, da se je vitez v vseh dejanjih, kar nam jih je ohranila pripoved, izkazoval dobrosrčnega in nikakor ne maščevalnega in nekrščanskega, bomo rajši verjeli drugemu, kar ljudje pripovedujejo, namreč, da je hotel Vilibalda samo iz hiše pregnati, ženo pa kje preskrbeti in ji dati priliko, da bi se spokorila.

Vendar ni mu bilo treba storiti ne tega ne onega. Ko je prišel s svojo še bolno hčerjo na Rojinje, ni našel nobenega, da bi bil ali ostro ali krščansko postopal ž njim. Vilibald in žena sta bila, začuvši jima neprijetno novico, nana gloma in tiho pobrala nekaj dragocenosti in pobegnila. Nihče ni vedel kam.

Izprva bi bilo morda še mogoče priti jima na sled, ko bi bil Rojar hotel zahtevati kakega opravičevanja od njiju; toda ni se moglo to zgoditi, tudi ko bi ga bila volja. Zakaj komaj je bil na domu, že ga je bilo vrglo zopet na posteljo.

Že so ljudje ugibali, da pride prejkone grad Rojinje kmalu na tujo rodovino, ker je tudi Anica od tiste čudne noči sem zelo bolehal. Pa prišel je v zdravilstvu učen menih, in ko so je jela bližati spomlad, so že hvalili Rojarjevi podložniki Boga, da je stari, dobri gospod zopet na nogah. Še prej ko oče pa je bilo ozdravelo dekle, katero je v očetovem naročju kmalu pozabilo hude mačehe in nemilega očima.

Počasi so Rojarjevi sosedge in prijatelji zvedeli vso dogodbo in črno nehvaležnost Vilibaldovo in so viteza pogostoma obiskovali. Tako je stari vedno bolj pozabljal svoje grenke izkušnje. Čas in premišljevanja, kakor tudi njegovo dobro srce, so mu dannadan bolj hladili srd in togoto na sovražnika. Celu hudo se mu je nekako storilo, kadar je pomislil, da morda tista žena, ki je s sveto vezjo njemu poročena, čeravno je morebiti vse zaslužila, nadlogo in revščino trpi v daljnem svetu. Zato je pozvedoval in popraševal po nji in po Vilibaldu, toda njun sled se ni dal daleč iskati in ves trud je bil zastonj.

Preteklo je tako več let. France Rojar po vrnitvi iz bitke pri Sisku ni bil več tisti trdni, koreniti mož kakor poprej, ampak vidno se je staral. Lasje so se mu čimdaljebolj belili, zastavna in močna njegova postava se je jela od leta do leta bolj ključiti in vedno manj ga je bilo videti.

Lehko si je tudi misliti, da ni bil v družbi več tisti veseli mož ko poprej, da je opustil lov in vsakršno zabavo, kakršno je ljubil nekdej, in da je bil tih, zamišljen in resnoben starec, ki ni iskal družčine ne veselja razen enega, ki ga je imel doma, in to njegovo veselje je bila: hčerka.

Anica je vzrastla v lepo devico. Bila je očetu to, kar nam je vsem oko in še več. Zato pa mu je bila edina skrb, da bi izredil iz nje krepostno, pobožno deklico, ki bi bila vredna hči poslednjega Rojarja. Morebiti je kdaj starec vzdihnil sam pri sebi v kaki tihi uri, da mu Bog ni dal sina, ki bi bil ž njegovim imetjem hranil na svetu tudi njegovo ime; toda tega ne moremo kar naravnost reči, gotovo je le to, da je bila želja radi Aničine prihodnosti letá, da bi sama čednostna dobila poštenega mladeniča v zakon, ki bi ji bil po njegovi smrti izdatna bramba in zaslomba.

Da dobi zeta prav lahko, to je Rojar dobro vedel. Anica je bila najlepše dekle v okolici,

in kakor se je videlo, bi si bil nekateri mladenič med kranjskimi velikaši štel v srečo, krasno Rojarjevo dobiti v zakon, morebiti toliko bolj, ker je bila edina hči in edini otrok in je bilo zagotovo pričakovati, da bo imela za doto vse imetje, kar ga je bilo na Rojinju. To imetje sicer ni bilo posebno veliko, kakor smo že povedali, vendar je veljal Rojar zlasti med manjšimi in srednjimi plemenitaši za precej bogatega. Znano je pa, da je bogastvo tista reč, ki očetom najbolj ugaja, kadar ženijo sinove.

Ni mu bilo treba dolgo čakati. Pa kakor je v vsej Rojarjevi usodi bilo zmerom kaj nenavadnega, tako nam tudi pravljica v kratkih obrisih pripoveduje, kako sta se Rojar s svojim poznejšim zetom in Anica s svojim možem prvič seznanila po nenavadnem in čudovitem potu.

Obiskal je Rojar nekdam daljnje svoje sorodnike in je vzel s seboj tudi Anico. Tačas pa kraji po naši domovini niso bili tako varni za popotne ljudi kakor dandanašnji. Po samotah in gozdih je bilo vse polno klatežev, ki so živeli samo od tega, kar so s silo vzeli drugim ljudem. Živeli so pa taki ljudje takrat toliko laglje, ker gosposke niso bile nikakor tako urejene kakor današnji dan. Graščak je bil samolastni gospodar pravice in postave na svojem zemljišču, ali dostikrat ni mogel ali ni hotel, ali se

ni potrudil, da bi potrebil take nemirne in brezpostavne ljudi.

Ker je bilo ravno tačas mnogo slišati o razbojnikih in njihovih nadlegovanjih, je bil vzel Rojar precejšnje krdelo oboroženih hlapcev s seboj, sosebno, ker je šla ž njim hči in jo je hotel obvarovati vsakršne neprijetnosti in nepotrebnega strahu.

Srečno je bila prišla četa na samotni gradič na spodnjem Dolenjskem in po nekaterih dneh se je vračala zopet nazaj.

Bilo je zvečer poletnega dne, ko so jezdili potniki skozi nizko hosto, komaj dobre štiri ure še od Rojinja. „Nocoj gremo do doma,“ je rekel stari Rojar in je z očetovsko ljubeznijo utolažil bojzani in odsvetne opombe svoje hčere, ki je jezdila tik njega.

Čeravno se je v zahodu še označevala zadnja bleščeča proga večernega solnca ob vrhovih daljnjih hribov, je svetil že mesec v vsej krasoti na vzhodnem nebu, tako da so posamezni razrastli gabri in sive skale, dvigajoče se ob jarku samotnega pota, kaj čudno zasenčevale nekatera mesta nalahko vzveženega klanca, po katerem so jezdili popotniki. Dva hlapca, starega Jerneja in mladega Štefeta, ki ga zdaj tudi nahajamo v vitezovem spremstvu, je bil Rojar komaj pred dobro četrto ure poslal naprej, da bi doma na gradu napovedala njihov

prihod in ukazala pripraviti večerjo za trudne prihodnike.

„Tod bi samemu ne bilo varno hoditi v mraku,“ je rekel eden hlapcev tovarišem.

„Jaz ali ti bi šel brez skrbi, ker nimava nič,“ odgovori oni, „pa je vendar res pripraven kraj za tiste, ki radi človeku pogledajo v žepe.“

Vtem so bili prišli ravno na vrh klanca, ko srečajo spehanega kmetiškega moža, ki jim je ves v strahu bolj kazaje kakor z jezikom pravil, da doli v dolini je šest razbojnikov udarilo na tri popotnike. Na Rojarjevo povelje so hlapci hitro pognali, in ko bi trenil so zagledali boj med več ljudmi na sredi pota. Dva sta bila še na konju, eden pa je bil že padel s sedla in se je samo še kleče branil dvema drugima, vtem, ko sta onadva štiri druge že komaj odbijala. Po kriku in klicu na pomaganje so spoznali hlapci svoja tovariša Jerneja in Štefeta. Razbojniki, videči nove sovražnike, so se naglo umeknili, in ko je Rojar s svojimi prišel na mesto, je videl, da je tretji med borivci mladenič kakih triindvajset let, ki se mu je že po vnanji opravi poznalo, da je višjega stanu. Imel je nekoliko razbito glavo, vendar je s Štefetovo pripomočjo še prišel na konja in se je ganjen zahvaljeval Rojarju in sosebno dvema hlapcema za pomaganje ravno o pravem času. Bil je to Peter Koren, sin precěj imenitnega

graščaka v deželi; z veseljem je sprejel Rojarjevo ponudbo, naj gre to noč na Rojinje ž njimi.

Jerneju je tudi malo kri tekla iz rane preko čela; vendar se ni zmenil za to, in čudno je bilo, da je bil nekaj v misli vtopljen ter da ni po svoji navadi hotel praviti, kako se je branil in kako je mahal.

Precej pa, ko se je Rojar zmenil nekoliko s tujcem, je poklical Jernej gospoda na stran in je skrivnostno dejal, obrisavši si kri z lica:

„Gospod, kaj menite, koga sem videl med temi hudniki? Kdo me je mahnil po čelu, kaj mislite?“

„Kri ti teče!“ je dejal Rojar, ki je starca posebno rad imel in je šele zdaj zapazil Jernejevo rano. „Obveži se najprej.“

„O nič ne de, malo je prasn timer, drugega nič; vsi ti ljudje so za nič; pa kaj pravite, kdo je bil?“

„Kako li bi to vedel! Ali si morebiti ti katererega poznal?“

„Poznal sem ga, poznal, in tudi vi bi ga bili spoznali, dasi je raztrgan in star videti in suh in grd. A jaz ga nisem še zgrešil. Bil je — Vilibald.“

Rojar je ostrmel. Čudno ga je presunilo. On med razbojniki?

„Ti si se motil,“ odgovori hlapcu.

„Motil? Ne ne, jaz imam res stare oči, gospod, pa dobre. Komaj dvajset stopinj sva bila

oddaljena, ko so padli na onega gospoda tukaj, in precej ko sva zagnala krik in se je ta človek spustil proti meni, se mi je zazdelo, da sem ga že nekje videl. Ves on je. Vselej je bil boječ in neroden v orožju in še zdaj je takov; zato se je mene lotil, najstarejšega, češ s tem bom že opravil. Ko je roko vzdignil, tedaj sem se jaz toliko odmeknil, da ni konj stopil v jamo, in tačas ga je malo mesec obsijal in še zdaj mi je pred očmi, precej sem ga spoznal. Da, Vilibald je, Vilibald! Jaz bi mu bil že utrnil eno, da bi jo pomnil do sodnega dne; ali z menoj je pri kraju, nisem več trideset let star.“

Rojar je nekaj časa molčal. Torej tako daleč je zašel ta človek, si je mislil.

Nekdaj je bil njegov ljubljenec, ničesar ni pogršel; dasiravno brez staršev, je bil vendar našel v njem drugega očeta, in vsak človek je pričakoval od tega tihega mladeniča najboljšega moža v vsakem oziru. Kako se pač more človek zmotiti v svojih razsodkih! Ravno tisti mladenič, čigar telesni lepoti se je vsakdo čudil, kdor je prišel na Rojinje, o čigar bodočnosti se je moglo ugibati le dobro, ravno tisti je bil zdaj med izvržki vsega ljudstva, tisti, ki ga je ljubil on in kdor ga je poznal, je bil zdaj sovraštvo in mržnja vsakemu poštenjaku. Tako se razširja hudobija od stopnje do stopnje in težko se je

vrniti človeku zopet na pravo pot, potem ko jo je že tolikanj zgrešil, da je ne najde izlahka več.

„Torej meniš, da si ga dobro poznal?“ povzame še enkrat Rojar.

„Saj vam pravim,“ reče Jernej; „zakaj če ravno je ves drugačen na životu in obličju, imam vendar ves njegov obraz tako v glavo vtisnjen, da bi vse zastavil na svojo besedo, da ni bil nihče drugi kakor on.“

„Le tiho bodi,“ pravi Rojar „ne pravi nikomur tega.“

O, ne bojte se, nisem babji! Zato sem vam povedal na tihem. Pa če se bo kaj klatil tod okrog, ga spoznajo tudi drugi, in videli boste, kako bo kmalu vsem ljudem na jezikih,“ reče Jernej.

Rojar je potem počakal Petra Korena, ki se je bil vtem že seznanil z gospodično Anico, kateri je nova tovarišija hitro prepodila prejšnji strah.

Ker se je izkazalo, da je bila mladeničeva rana vendar hujša, kakor si je sam mislil, je ostal na gradu dlje časa, kakor je bil izprva namenjen.

Prikupil se je vtem staremu gospodarju in hčeri njegovi tako, da ga je prvi rad poslušal, ko je pri odhodu boječe poprašal, ali bi mu hotel dati hčer v zakon. Ker je prišel nekaj dni potem tudi oče Korenov na Rojinje in

ponovil sinovo prošnjo, je privolil vitez z veseljem v zvezo, in svatovščina je bila določena na prihodnjo spomlad. Preden je pa sneg zapadel in skopnel, sta se dogodili še dve reči, katerih bravcu ne smemo zamolčati, ker nam razjasnujeta poslednjo usodo nekaterih ljudi, ki smo jih bravcu že poprej postavili pred oči.

VIII.

Zasluzena kazen.

Prerokovanje starega Jerneja, da se kmalu razve, kdo je med tatovi in razbojniki, se je uresničilo kaj naglo. Ta in oni je videl Vilibalda v tem okraju in je to reč, kakor nezaslišano in neučakano novico pravil od soseda do soseda. Več predrznih napadov je pripravilo prebivavce po okrožju v strah, tako da so se Rojar in drugi graščaki okrog na vso moč trudili dobiti nemirneže v roke. Tega sicer niso mogli, vendar njih trud je obrodil vsaj toliko dobrega, da so razbojniki izginili iz kraja in se pomeknili višje. Lehko se da misliti, kako je bilo Rojarju težko pri srcu, ko je zagotovo vedel, da se nahaja med temi ljudmi eden njegove rodovine.

Kmalu so povedali, da so se ti razbojniki prikazali blizu Višnje gore, mesteca pet ur pod Ljubljano. Že več strahovitih umorov so ljudje

naštevali in dostavljali: Višnjanje imajo vislice in hude roke, in vsake stvari je svojčas konec.

Vemo, da bravec ni še pozabil drobnega, priletnega možička, Črtka, lovca in malega kupčevavca od Kolpe, ki je, kakor je sam rad povedal, nekdanj Rojarju s svojo zdravilno umetnostjo tako uspešno pomagal na noge. Ker je poteklo v naši povesti že več let, kar svojega poštenjaka nismo več srečali, bi utegnil morebiti kdo vprašati, kaj je ž njim? Ali še živi, lisičja duša? Na to odgovarjamo, da še, in glej, ravno na potu proti gorenji strani ga srečamo. Izpremenil se ni dosti, samo lice se mu je še bolj zgubančilo in lasje so mu skoraj popolnoma osiveli. Ali svojega veselja, s culo na rami hoditi po svetu in barantati — ni popustil, čeravno je včasih tožil, da ga noge zapuščajo in da niso več tako lahke kakor „njega dni“. Rojar je bil precej po svojem prihodu na grad odločil njegovim sosedom drvarjevim lepo zemljišče pod gradom, in takoj so se bili preselili tja gor. Iz hvaležnosti do Črtka je bil gospod tudi njemu ponudil kočjo in lep kos zemlje, ali Črtek je pomislil, da se na stare dni ne bo dobro ukvarjati z zemljo in da bo zmerom najbolj vesel, če ostane na svojem starem domu, če lovi ribe, vidre, lisice in polhe in včasih roma po božjem svetu, zato ni ničesar vzel od Rojarja; samo to si je izgovoril, da se sme

oglasiti kadar hodi mimo. Tudi to pot se je bil oglasil pri svojih prijateljih, zadovoljni in srečni drvarjevi družini, in na gradu; in prav dobro se mu je godilo.

Prišel je bil Črtek v mraku do mesta Višnje gore. Pa meščanje že odnekaj malo bolj ošabni kakor navadni ljudje, mu niso bili nič po volji, ker niso hoteli nič kupovati od njega. Zato jim pa naš možec ni bil posebno prijatelj in niti ni hotel v Višnji gori prenočiti, čeravno je bil star Višnján tako prijazen, da ga je opomnil, naj nikar ne hodi v pómroku in sam skozi hosto in klanec Stehán, ki se vzdiguje na severni strani višnjanskega mesta in je zavoljo svoje samotnosti in obraslih hribcev potniku neljub, že kar Slovenec hodi črezenj.

Črtek je na to opombo namežiknil, z ramo pomajal, pomislil pa rekel: „Veste, vi očanec višnjanski, kdo ima moje življenje in moj denar v rokah? Bog! Če on hoče, izgubim oboje, ali naj bom v Višnji gori ali v hosti. Jaz že petdeset let hodim, pa me ni še noben razbojnik ustavil, in še zdaj sem cel.“

Po tem čudnem odgovoru jo je mahnil navzgor po poglavitnem potu proti Stehanu. Po potu pa je vendar začel premišljati, da, ko bi mu pobral kdo bôre iz žepa, bi potem ne bilo soseбно zdravo po tujih potih klavzati, zato

je skrban potisnil mošnjiček — ne v golenico, ker je mož hodil bos, ampak — pod kučmo.

Na vrhu klanca, kjer stoji zdaj na Peščénjaku več koč ob veliki cesti, je bila v tedanjem Črtkovem času ena sama krčma, za pešce in tovarnike, zakaj tačas ni bila dežela preprežena z gladkimi cestami in voznikov ni bilo toliko kakor današnji dan. Tukaj je naš možec še enkrat preudaril, ali bi ostal, ali bi šel črez klanec. Noge mu niso bile še čisto nič pešljive, noč je bila tudi svetla, in sklenil je mahiniti dalje. Pa komaj je prišel do tistih vzvišenih jarkov na klanecu, ki še dandanes stoje ob veliki cesti in kjer ljudje kažejo: tukaj so bile vislice, tu so Višnjanje obešali svoje hudodelnike — tam so Črtku tako lasje vstajali, tak strah ga je obhajal, ko je v mesečini videl dva gola kola navpik in enega počrez, da se je nemudno obrnil nazaj v krčmo.

Tam je pri pijači našel samo dva človeka, ki sta imela svoje pogovore in sta se mu zdela posebno odurna. Eden je bil še mlad in nekaj bolje opravljen, pa ko mu je Črtek po pošteni stari navadi piti ponudil, ni pil, samo njegovo culo je gledal. „Ko bi bil ti kak potepuh!“ je mislil Črtek, „oni poleg tebe pa tvoj brat; prav prav takšen je kakor levičnik pri Kriščevem križu.“

Odkazal je krčmar našemu potovavcu ležišče v senu. Črtek se je zaril in zakopal in brž zaspal. Culo in kučmo s pohlevnim svojim imetkom pa je del pod glavo. Ni dolgo dremal, ko prideta tudi ona dva pivca iz hiše spat. Ne ve se, ali sta bila tako pijana, ali je bil Črtek res tako zarit v mrvi, da ga nista videla; pogovarjala sta se med seboj, kakor bi bila sama.

„Meniš, da ima kaj?“ je rekel mlajši.

„Ima, ima!“ odgovori starejši, ki ga je bil Črtek primeril levičniku pod Kriščevim križem. — „Jaz sem dedca že videl, nekaj prodaja, pa skop je; kolikor toliko dobova. Saj tega se ne boš bal, primeš ga za tisti suhi vrat, stresneš in po njem bo kakor po vrabulji.“

Črtku je prihajalo vroče. Čeravno je bil že star, daviti se dati ga vendar ni bilo volja. Prijel je za nož, ki mu je tičal ob stegnu in si je mislil: „Hvala Bogu, da me še nimata.“

„Saj za kaj večjega nisi res zanič, zato ker si od gosposkih ljudi. Onidan nas je bilo veliko vkup, lahko bi bili udarili na grad Rojinje, pa si ti vse skazil.“

Drugi je nekaj odgovarjal; ali Črtek je bil že toliko gluhi, da ni slišal vsega daljnjega pomenka, zato ga ni povedal pozneje nikdar in tako ga tudi pravljica ni ohranila. Z velikim veseljem pa je zaslišal kmalu, da sta huda grozovca začela debelo smrčati. Polagoma in kaj

skrbno se je mož izkopal iz mrve in je po vseh štirih lezel proti lestvi. Ker mu je šumelo pod rokami in nogami, je moral vsaki tretji bibolez postati in na ušesa vleči, če ga onadva nista začutila. Srečno je dotipal lestvo in napol pogumnejši je hitel kopaliti z odra dol. Lestva je bila stara, in dasiravno je bil naš Črtek prav lahkega života, je vendar hotela nesreča, da se je že spodnji klin hrešče ulomil, ko je Črtek s svojo boso nogo stopil nanj. Na šum planeta speča dva pokonci, in Črtek se tako prestraši, da izgubi culo in kapo z mošnjičkom, v katerem je hranil vse svoje zdanje imetje. Pa bil je zdaj pod lopo odzdočaj in onadva gori, torej na boljšem. Zato se ne pomišlja in ne oprezuje dolgo, ampak si misli: da bi te, tudi staro življenje je zame in še za koga več vredno ko tri mošnje; udere jo na cesto in navzdol proti Višnji gori. Kakor je pozneje Štefetu pravil, si ni še sam nikdar zaupal, da bi bil na stara leta tako urnih nog, kakor se je izkazalo tačas. Ker je mislil, da sta mu onadva potepina morda precej za petami, je tekel nepretrgoma do mesta.

Po sreči je našel tu v županovi hiši še luč in je potrkal. Tačasni mestni župan, dolg mož velike veljave, je dal na Črtkovo poročilo, da sta v krčmi „na vrhu“ dva razbojnika, brž veliko krdelo možakov, vsakovrstno oboroženih, sklicati na nogo in je Črtku obljubil, da dobi

nazaj svojo culo in kapo, ako mo $\check{z}$ je ulove te prekanjene hudodelce, ki jih je bil ves sodni zbor, z višnjanskim gospodom graščakom vred, že davno namenil za vislice.

Črtek sicer ni hotel iti z lovci, pa u $\check{c}$ akal je, preden je bilo dve uri, to sre $\check{c}$ o, da so privedli razbojnika uklenjena in povezana v mesto ter da so mu prinesli njegovo imetje nazaj, kar je Črtka posebno veselilo, zlasti ker bi se mu sicer vse $\check{z}$ ivljenje to $\check{z}$ ilo po stari, iz pol $\check{s}$ jih ko $\check{z}$ ic se $\check{s}$ iti ku $\check{c}$ mi, ko bi mu bila prišla v pogubo.

Še današnji dan stari ljudje hvalijo tiste $\check{c}$ ase, ko je šla kar naglo glava za glavo in ko sodba ni trajala leto in dan. Znano je bilo po vsej okolici, da je bilo že ve $\check{c}$ ljudi umorjenih in oropanih v klanecu Stehanu za Višnjo goro, in sodniki so znali ujeta dva klate $\check{z}$ a kaj hitro pripraviti do tega, da sta izpovedala, kdo in kaj sta in koliko hudobij sta že po $\check{c}$ ela. Zato se niso dolgo obotavljali, ampak kmalu se je iztekla sodba, da bosta v strašen vzgled vsem poštenim in nepoštenim ljudem obešena na višnjanskih vislicah vrhu klanca.

Eden teh dveh pa je pred smrtjo še povedal re $\check{c}$ i, ki jih moramo obkratkem ponoviti bravcu.

Ko ga je sodnik vprašal po imenu, se je sam imenoval: Vilibald Polut. Vdal se je,

da je bil nekdanj malo časa s hudodelstvom dosegel gospodarstvo in zakon na Rojinju, da je na nepričakovano poročilo o Rojarjevi vrnitvi izvedel njegovo in svojo ženo v Ljubljano, da pa tam skrit kmalu ni imel ob čem živeti, da se je v siročini vedno tožeče žene naveličal ter jo naposled popustil v največji revščini. Kje je zdaj ona, kaj dela in ali še živi, tega ni vedel; on sam je potem, ker je živeti moral, delati ne znal, prositi ne hotel, zašel v družčino, v kateri smo ga našli. Kazal je pred poslednjim časom nekaj spokornosti, toda ne dosti in nikakor ni hotel, da bi bil prosil Rojarja pred smrtjo odpuščanja.

Malo dni pozneje je na hribu pri Stehanu tik poti na grozovitih tramih viselo Vilibaldovo truplo, in star menih iz bližnjega kloštra, ki je oba obsojenca pripravljaj na smrt, je govoril množici in kazal, kako lahko postane človek — slika in prilika božja po duši — v eni uri podoben peklenskemu duhu, kako potem hudobija naraste od stopnje do stopnje.

Toda nočemo se dalje ustavljati pri tako neprijaznih dogodkih; vrnimo se rajši v grad Rojinje nazaj, morebiti nas tam čaka kaj veselega.

IX.

Konec.

Zima, ki se je zdela dvema človekoma posebno dolga, je vendarle potekla, in priprave za, svatovščino so se bilo na Rojinju že pričele. Nevesta Anica je bila nenavadno tiha, pa videlo se ji je z lica, da je srečna in veselega srca.

Kadar je stari Rojar videl veselega dekliča, kako radostno je pričakovala znamenitega dne, se mu je razbistrilo oko in nehote se je domislil svojih mladostnih let, ko je pred seboj gledal samo lepo zeleno bodočnost, ko si je sanjal srečno, neskaljeno življenje. Ali koliko bridkih ur mu je prineslo to življenje, koliko razločka je bilo med resnico, ki jo je videl za seboj, in upanjem, ki ga je zidal nekdej! Tako so se mu vesele misli mešale z otožnimi.

Še bolj pa ga je potrlo, kadar se je domislil sramotne smrti svojega nekdanjega rejenca, ki je nekdej prebival pod njegovo streho, užival njegovo ljubezen in mu bil celo v rodu. Zdelo se mu je, da je s tem osramočen on in njegova poštena hiša, da sta osramočena njegova hči in zet. Nikdar ni sicer govoril o tem niti z domačimi, niti z drugimi, pa mislil je toliko več sam. Dalje je preudarjal Vilibaldovo izpovedanje o njegovi ženi; ugibal je, kje je

zdaj, da morebiti ona še živeča tudi skruni njegovo ime, ali da se za svoje pregrehe v nadlogi in uboštvu strahovito pokori. In vendar je bila ona njemu zaročena, bila je tista žena, ki jo je ljubil, ki ji je bil že davno odpustil pregreho!

Hči je sicer videla, da je očetu nekaj težkega na srcu, pa kaj, tega ni mogla popolnoma razumeti. Stregla mu je z vso otročjo skrbljivostjo in prijaznostjo, ali ni ji bilo mogoče za dlje časa razveseliti dobrega starca.

Bilo je dan pred svatovščino. Solnce se je nagibalo za goro. V gradu je vse vrelo in šumelo. Nevesti je bilo nekaj od veselja in pričakovanja, nekaj pa iz čudnih čuvstev, ki vsakega človeka presunjajo, kadar stoji na prelazu v drugi za življenje določen stan, kaj tesno pri srcu. Da bi se torej iznebila tega sitnega stanja in da bi ji potekel čas, se napoti v dolino proti vasi.

Precej pod hribom, na katerem je stal grad je bilo precej obširno poslopje ž njivami in vrtom za hišo, ki jo je bil dal Rojar novopriseljenemu drvarju od Kolpe in njegovi družini, našim starim znancem. Grajska hči je posebno rada imela ljudi, ki so ji bili oteli očeta smrti, kakor je sam rad pravil. Dostikrat je sedela pri tej družini, ti pa so jo, pozabivši razločbe stanu, imei za ljubega domačega gosta.

Tudi to popoldne se napoti Anica tjakaj. Pa komaj pride v dolino, zagleda tik pota raztrgano beračico. Bila je dolga ženska, ne ravno stara, ali suha do kosti in bleda ko smrt. Sedela je na jarku, v rokah držala palico in zdajpazdaj potegovala sapo globoko vase. Dekle ji ponudi dar, beračica povzdigne oči, srepo in odurno gleda deklico, pa ne iztegne roke, da bi sprejela ponujani dar, niti ne reče besede. Anico nekako čudno preleti, položi dar pred njo in hitro odide proti hiši. Bilo jo je tuje beračice skoraj strah.

Komaj štirideset stopinj je storila gospodična in bila je pred hišo svojih preprostih prijateljev. Vsa družina, stari, zdaj že beloglavi oče, mati in hči Reza, ki je bila že iz let prve mladosti, je sedela pri večernem delu na zeleni travi in klopci pred durmi. Zagledavši grajsko hčer so jo vsi trije pozdravljali v enem glasu ter obenem popraševali, kaj počne Štefe, ki je bil v grajski službi, in kdaj pride dol, in voščili so gospodični, novi nevesti, lepo, stano vitno srečo s prihodnjim gospodom. Zardela je gospodična in se ljudem zahvalila, potem pa zasuknila govor na druge reči in opomnila beračice, ki jo je na poti tako ostrašila.

„Saj se od tukaj vidi, glejte, še zdaj čepi tam pri mejniku na jarku! Že od srede popoldne jo vidim. Zmerom ima oči obrnjene v

grad,“ pravi stari grajski pristavnik, prejšnji drvar od Kolpe.

„Mora biti z uma ali pa bolna,“ reče mati.

„Ali pa nič vredna, reci,“ pristavi stari.

„Ali greste tja k nji poprašat, kaj ji je?“ vpraša Anica, ki se ji je tuja beračica smilila, čeravno jo je bilo nekako groza pred njo, da sama ni vedela zakaj.

„O le pustimo jo čepeti, ljuba gospodična! Ko se zmračí, že sama pride, ako ji ni Bog pameti vzel. Če je pa blazna, ji ne moremo nič pomagati in ji storimo največjo dobroto, ako jo pustimo primiru,“ pravi oče.

Pogovarjali so se potem še druge reči. Ko je nastopil mrak, se je odpravila Anica zopet gor v grad; ker je videla, da beračica še čepi tam, jo je bilo strah samo iti mimo nje, ker je zatrdno menila, da mora biti blazna. Spremil jo je torej stari pristavnik blizu do gradu.

Nazaj grede ni več našel beračice pri stezi, ampak prisedši domov, jo vidi sedeti na vežnem pragu svoje hiše.

„Kaj bi radi, ženska?“ je vpraša drvarjeva žena.

„Da bi kam legla, zelo sem trudna,“ odgovori tujka s slabim glasom.

„Kako je to, da ste trudni, saj ste ves dan skoraj samo sedeli? Ali ste bolni?“ pravi hišni gospodar.

Beračica odkima, da ni bolna; pa na obrazu, glasu in vsem životu je bilo videti, da je bolna. Gospodinja ji je hotela brž postlati, toda njen mož je bil oprezen in je svoji ženici na uho pošepnil: „Kaj si neumna? Vsa razcapana je; še kaj živali in mrčesa bi utegnila zanesti v hišo. Mrzlo ni na slami v lopi, in da je ne bo zeblo, se ji dá gorke večerje in odeje.“

In ker je imel stari mož še to slabost, da je veroval tudi malo v prazne reči, kakor tačas ljudje skoraj sploh in še današnji dan nekateri neumneži, je tudi dostavil:

„Bog ve, jaz ne, če nima ženska še kakih drugih muh. Da ni blazna, to se vidi. Morebiti zna več kakor mi vsi in bi nam še kaj naredila, če spi v hiši. Kdo ve, ali je res tako slabotna, kakor mi vidimo s svojimi neučnimi očmi.“

Tako je bilo določeno, in beračica je šla spat v lopo na slamo. Pa gospodar, ki jo je spremljal, ta je videl, da komaj komaj še predstavlja noge. Ko ji zanese potem Reza večerje, je ni mogla več použiti, in vse tri hišne ljudi je jelo skrbeti, da ne bi ženska na smrt zbolela v njihovi hiši.

Vse je pospalo.

Pes je okrog polnoči jel strašno lajati okrog hiše.

Gospodar se zbudi in ker se mu je pasji nemir zdel zelo nenavaden, je vstal, prižgal svetilnico in šel iz hiše.

Slišal je stok in ječanje iz lope, kjer je ležala beračica, sicer pa okoliinokoli hiše ni bilo ničesar. Pogleda k ženski in se prestraši, ko jo najde vso višnjevo v obraz. Oči so se ji bile vidno udrle in kakor iz stekla so se čudno premikale semintja.

„Za božjo voljo, umrla bo!“ pravi starec in teče klicat hčere in žene.

Ko prideta še tedve blizu, je bila bolnica mirnejša, mislili so, da ji odleže. Čudno je pogledala tri pred seboj stoječe osebe, pokazala na zlati prstan, ki ji je bil na desnici, in velela, naj ga izroče Rojarju; potem je poprosila duhovnika. Duhovni gospod še v noči pride in jo izpove.

Precej potem pa je otrpnila, in preden je Reza prinesla mrtvaško svečico in molek za rožni venec, je začela tujka — umirati.

Navsezgodaj je drugo jutro v cerkvi pod gradom tik vasi zapel mrtvaški zvon. Goste, ki so bili na Rojinju pripravljene na svatovanje, kakor tudi kmetiške ljudi, vse je osupnil ta glas, zakaj vsak je mislil, da se bo slišalo na ta dan le veselo zvonjenje.

Prišel je stari pristavnik v grad, pa ne samo obiskat svojega sina Štefeta in gledat

priprav za pirovanje, resnega lica je vprašal po starem gospodu in je temu skrivnostno naznanil, da je v njegovi hiši umrla neka ženska, ki je ob smrti uri imenovala še njegovo ime.

Precej potem je naglo odjezdil Rojar s starcem na njegov dom.

Stopivši v hišo, kjer je že ležala mrtva in je stalo nekaj ženic okrog nje, je pogledal prstan, ki mu ga je dala Reza, rekši, da ga je imela beračica in rekla dati njemu: bil je njegov prstan. Vsa barva je izginila Rojarju z lica. Migne, naj ljudje odidejo. Odgrne s tresočo roko prt z mrtvaškega obličja — in — spozna v tem koščnem obrazu sledove in obrise — svoje nekdanje lepe žene.

Kolena se starcu pošibe, pade na tla in on, ki od otročjih let ni poznal solze, se je zjokal pri tem pogledu na ves glas; debele solze so se udirale po velem licu na prsi, ki so izkusile toliko grenkobe na svetu.

Svatovščina je bila odložena za več tednov.

Gostje, ki so prišli na pirovanje, so morali zdaj pogrebovati. Bil je torej po Rojarjevi naredbi veličasten pogreb, ki se ga pa sam zavoljo bolehnosti ni udeležil.

Nekaj mesecev potem je bila poroka. Na gradu Rojinju je bil odsihdob nov gospodar, s katerim pa so bili služabniki in podložniki v okolici ravnotako zadovoljni, kakor poprej s Francetom Rojarjem.

Rojar sam pa ni dolgo gledal sreče svoje hčere. Poslednji žalostni dogodki so ga bili tolikanj potlačili, da se je naglo in vidno od dne do dne bolj bližal grobu. Preden je učakal, da bi mu bil porojen prvi vnuk, se je preselil tjakaj, kjer človeka ne teže nobene skrbi in zadrege več, kjer kraljujeta večni mir in večna resnica.

Anica je s Petrom Korenom dolgo let živela v sreči in zadovoljnosti; in kadar je govorila s svojimi otroki, jih je rada vodila dol v dolino na tih grob rajnika, potem pa se je rada oglašala v grajski pristavi, kjer so po Štefetovi ženitvi prebivali tudi srečni ljudje in med njimi stari Črtek, ki se je bil naselil k starim prijateljem, ko ga noge niso hotele več nositi po svetu, popustivši svoje lisice in vidre in ribe od Kolpi; ta jim je prav mnogo pravil o Rojarju in o svojih izkušnjah po slovenski deželi.

Urednikove opombe.

Spomini starega Slovenca ... Slovenske večernice. XII. zv. 1865. — Ta spis je ponatisnil Levec v II. zv. svoje izdaje Jurčiča (l. 1884.) z naslednjim „Pripoménkom“: „Opravičiti se mi je tukaj, zakaj sem Pajkove „Spomine starega Slovenca“ vzel med Jurčičeve spise. Sedanji župnijski oskrbovatelj v Tržiči, čestiti gospod Fr. Špendal, rojak, sošolec in prijatelj Jurčičev, seznanil je našega pisatelja, takrat še gimnazijalnega dijaka, s svojim dedom Andrejem Pajkom. Kakor sploh z vsemi kmetskimi originali v zatiškem okraji, tako je Jurčič v mladih letih posebno rad občeval z zgovornim starim Pajkom; shajala sta se večkrat na Špendalovem domu, pri Tičku« na Polji, kjer je bila omožena še zdaj živeča hči Pajkova, Marija; časih je Jurčič obiskal Pajka tudi v Zatičini. Živo so zanimali mladega Jurčiča usodepolni dogodki, katere je stari Pajk pripovedoval iz svojega življenja: zato ga naprosi, naj spiše svoje spomine. Pajk res sede ter v svojem šest in sedemdesetem letu napiše 121 strani v osmerki obsežen rokopis v slovenskem jeziku, a z nemškim naslovom: „Lebensbeschreibung des Feldwebels Andreas Pajk von Pösendorf.“ Jurčič je v Pajkovem rokopisu popravil slovniške in tudi nekatere zgodovinske napake, uredil gradivo ter na novo prepisal in družbi sv. Mohorja poslal Pajkove spomine. Sploh je Jurčičeva zasluga, da je dal te spomine tiskat. Č. g. Fr. Špendal, čegar lastnina je zdaj Pajkov rokopis, bil je tako prijazen, da mi ga je poslal v porabo. Videl sem iz njega, da Jurčič v „Spomilih starega Slovenca“ ničesar ni svojega pridejal, ampak da je mnogo stvari j

izpustil; toda oblika, v kateri so „Spomini“ zagledali beli dan, ta je vsa Jurčičeva, tako da se „Spomini“ smejo imenovati skupno delo Pajkovo in Jurčičevo. To je priznal tudi Jurčič sam s tem, da je polovico nagrade, katero mu je bila poslala družba sv. Mohorja, odštel Andreju Pajku. Andrej Pajk je umrl 8. decembra 1871. leta v Zatičini; čakal je tedaj redko starost 82. let. Do svoje sive starosti je ohranil veselje do francoskega jezika, katerega je posebno gladko, dasi ne slovniško pravilno govoril. Večkrat je v poznih letih prebiral še francosko slovnico, in ko ga je njegova hči Marija vprašala, čemu li se star mož ukvarja s francoščino, rekel je: „Ravno tako se mi zdi, kakor bi se s Francozi kregal“. Izmej njegovih otrok jih živi še četvero: Marija, omožena Špendalova, na Polji; Andrej, posestnik v Zatičini; Alojzij, krčmar na Hudem; Jožef, čevljar v Višnji Gori. Te črtice o pokojnem Pajku sta mi povedala č. g. Fr. Špendal v Tržiči in g. Aleksander Hudovernik v Zatičini. Obema se lepo zahvaljujem na njiju prijaznosti.

Fr. Levec.“

Ta „pripomenek“ je sestavil Levec na podlagi naslednjih dveh prispevkov:

1. „Andrej Pajk. — Andrej Pajk vulgo Jakš porodil se je l. 1790 [prav: 1789!] na Hudem pri Zatičini h. št. 11. Obiskoval je v prvo šole v Ljubljani, potem pa v Novem mestu, kjer je doveršil tretjo latinsko šolo. Umrl je 8. decembra 1871 v 81. letu svoje starosti v vasi Gaberji pri Zatičini. Prišedši od vojakov, bavil se je Pajk mnogo s čebelarstvom in je bil kot izvrsten čebelar znan. V svojej starosti nabiral je mravljinčna jajca in rezal je šibe, da si je preskrbel, kar je potreboval za svoje življenje. Štiri leta pred svojo smrtjo je popolnoma oslepel. Od njegovih otrok žive še Marija omožena Špendal, Andrej, posestnik v Zatičini, Alojzij, krčmar na

Hudem, in Jože, črevljar v Višnji gori. — Ranjci Pajk bila je jako interesantna prikazen. Zgovoren, kakor je bil, povedal je vsacemu rad, kaj je skusil na svetu in ponosen je bil na to, da je toliko sveta obhodil. Spominjam se še iz otroških let, kako mi je Pajk večkrat pravil svoje dogodke. Kot vojak naučil se je nemškega, francoskega in ruskega jezika. Ko je bil 70 let star, prebiral je še francosko slovnico in ko ga je njegova hči Marija prašala, zakaj se s francoščino še na svoje stare dni muči, odgovoril jej je: „Ravno tako se mi zdi, kakor da bi se s Francozi kregal.“ Vse, kar je doživel na tujem in domačem zemlji, zapisaval je vestno v svoj dnevnik in po tem Pajkovem dnevniku sestavil je tudi Jurčič svoj spis za družbo sv. Mohorja. Pajkova hči Marija zagotavljala me je, da Jurčič ni natančno posnel Pajkovega rokopisa, kajti ta rokopis obsega mnogo več, kakor kar je objavil Jurčič v Večernicah Moh. družbe. Ta rokopis sedaj hrani g. Fran Spendal, župnik v Tržiču. — Jože Spendal posestnik na Polji pa hrani podobo, ktera nam predstavlja dogodke iz Napoleonovega vojskovanja. Ta podoba obsega štiri podobe in k vsacej tej podobi zapisal je nekaj Pajk svojeručno...“ [Aleksander Hudovernik, dijak v Zatičini.]

2. „Dragi prijatelj!

Srčno rad Ti izpolnim Tvojo prijazno prošnjo, in ker bi bilo vsako moje pisanje o mojem starem očetu Andreji Pajk prekratko, Ti pošljem, ker si pošten, v originalu vso ‚Lebensbeschreibung‘ starega Jakša, da si ž njo kratkočasiš Božične počitnice. Prepričal se boš, da je bil moj stari oče pisatelj in da morda pred njim še nihče ni take zgodovinske povesti v dežel poslal. Jurčič je popravil slovniške in tudi nektere zgodovinske napake in ima zaslugo, da je vojaške dogodke Pajka spravil v tisk; original je pa ta lastnoročno pisana ‚Lebensbe-

schreibung⁶, ktera je zdaj moja lastnina. Hudovernikove črtice so pomanjkljive in tudi ne resnične. Stari Jakš ni bil sicer bogat, vendar je bil tudi na stare dni dobro preskrbljen. Imel je kota 60 gld. in pri čebelah si je tudi nekaj zaslužil. Ko pa ni mogel več opravljati čebel, skrbeli so zanj otroci in posebno mati moja. Mravljinična jajca je sicer tudi sem ter tje nabiral, ker je imel tudi ptiče rad, in je rad tudi grajšinskim gospodom postregel z jajci, dobil pa zá-nje ni nikoli nič. Rezal je tudi morda šibe, pa s tem se ni živel. Bil je namreč „universalgenie“, da malo tacih in je marsikaj počel sebi in družim v kratek čas in postrežbo. Francosko je govoril prav dobro in je celo mislil, da zna malokdo bolje. Na moji novi maši sta bila sedanji škof Pogačar in Dr. Kulavie; stari Jakš je govoril ž njima francoski in meni je izrekel svojo sodbo o njima: ta (Pogačar) dobro govori, ta-le pa (Kulavie) pa se še le uči. Se ve, da sta znala oba bolje francosko, kakor Jakš, pa je vendar on veliko hitreje govoril od onih, in splošna sodba je bila (namreč kmetiška), da Jakš zna bolje govoriti kakor gospoda. Pa je res gospoda naučila slovnica, stari se pa ni zmenil za vsacega kozla slovniškega.

Rokopis Ti pripustim v porabo in če bi se večernice še enkrat natisnile, smeš iz njega vse porabiti, razun jamranja, ktero se sem ter tje nahaja in ni oprarčeno, ker se staremu ni slabo godilo na njega stare dni. On jamra, kakor jamrajo sploh stari ljudje. Starega Jakša bi se na stotine prodalo med ljudstvo. Berilo to je kratkočasno in poučljivo. Rokopis pa mi moraš nazaj vrniti. Kar g. Hudovernik piše o podobi, ktero hrani moj brat Jože, je vse resnično.

Ti voščim vesele praznike ter ostajam

Tvoj

stari

V Tržiču, 12/12. 883.

Fr. Špendal.“

Posestnik Pajkovega rokopisa Špendal je umrl kot kanonik v Novem mestu dne 30. III. 1915. Od njega je prešel rokopis v last njegove nečakinje Amalije Špendal na Jesenicah. Ta gospodična je bila tako prijazna, da mi je po vnetem posredovanju g. kan. Žlogarja posodila rokopis, iz katerega ponatiskujem tu v primerjanje gradivo, ki ga je Jurčič obdelal kot 9. poglavje (od str. 48 dalje v tej knjigi):

[Str. 57] „Na vezher pridem supet, s mojimi Transportarji na Plaz Minskij, Komendant jen moi Leutnant, she snami veselo na Borisova marshierata, preden u imenovano Meisto pridemo, smo imeli 4 Marshe Lager; kir je sa minasha slabo blo, smirai smo sheleli, debi skorei Regmt. doshli u tih 5tih Marshih, tezhe po moji Meinungi ena Wodo ta sim u Borisovi vidu — . tukéi naš zhes sidan Most, ob polnozhi, denejo. de smo u naredenih Grabnih stali do maligo Dne — na levimo Fligelni, (sa polsko trumo k je neikai Ur od nas stala, pa nisimo nizh veidli) she tema je blo, she flisig strelema na velki Drein Ruisu, kar na enkrat stopije Ruksi s Kanoni na nash grabnizhek, sazhnejo na Most strełati, Lukno u Sidanimu Mosto, se she vidi velik Drein pride veliko shivo Kopiza se naredi, bilo je Stokeine u kopizi, krizhaine tergaine na Kobizi — . pridem srezhnu zhes ta velika kopiza — . she je blo lahko, ob obedvejah straneh Lukne iti — . al kadar jest na konzi Mosta nasai pogledam. she nobeden zhlovek, sa nami ne more — . pridem na velki Plaz, vidim shtrashnu veliko shtivilo, usake Sorte Vosove jen Coroze, preberjene jen sprasnene, mogli smo po stranah zhes Verte hoditi, jen pruki Smolenski marshierati, od usih strani so Soldatje na zeista hiteli, jen snami pruti Smolenskij shli; komei pridema pol Ure delezh, sazhne se tam, nasai od Borisove supet s Polaki shtrashna Batallia — . Kanonade shlishima she zhes Poldan: posnu she naredjima Lager, pa en

Soldat drusiga posnal ni * Kar sagledam, enga kervaviga polskiga Sharshenta — ga uprashem, jakshe bilo u Battalij? ta mladi mi poveda, 15 disenz | od nas fabili: 15 Disenz odjehali, potem sim preprizhen, de od Borisove, do Beresine, glih takrat k je Most resbit bil, so Polaki ta douga Batallia dershali — . jen glih u teh Dneh 2 Mosta Beresina delali — . u meihnih Dneh. sim she na Mostove gledau 2 dni koku bi zhes, pershou, pa eden je bil she prozh, se je uderl bil, oh kakshna Nesrezhe je nam, tukei bila k smo, en sami Most, satolkei ludi imeli * — . * stega Logerja stem, kervavim Shershentam, grem do Shtazona tukei u Goisdu, so bille od Rufsu nashim popushane dobre s Desk narejane Barake jen Magasini — bil je she tukei ta drugi sneh meihen, poušod nas je bilo use pouhno, mal katir je kei kruha imel . . . .

Tukei pride od Smolenske, nasai franzoska truma, katera je u Moskawi bila; naredil se je, tak Drein, de ni sa popisati, eden | ta drusiga kreiga, usaki najaveln, k namore frei hoditi, od veliziga Dreina, jen k ima malo u Tornistru Shivesha — . Zhes 2 dni u Borifovi dobim nashigo Majorja, k je Adjutanta, uprashal fombien Om wuš ave a Report? i. a rapondü wen jenť Om, baš ift 25 Mosh, pa ni nikol nobenga vezh vidou, savol shtrashniga Dreina, k bi biu jest tako veidil, bi bil svojiga Brata, Antona smerai sa Roke dershal — . Koker hitro u Boriovo pridem, grem na Quartir, kir sim ta dan, pred Batalia na Quartirji bil, u temu Zhasi sim 2 Koina dobil, snanu mi je blo, kai Shid ima (Šube) poušod je blo use otpertu, Ludi pa nizh u Meisti grem u Skeden, nabashem si velka Mauha Tobaka u Peresih, u Kambri dobim enmal kruha 2 Perta teshke shide, enga beliga mozhnu is slatimi franshomi jen Zoffi obdan, ta drugi Srebern, tu Shidi per svojih Molitouskih opraukih nuzojo — ta teshko Robo, denem na Koine | na Plaz pridem,

na vidim, ne enga Vosa katir so popreishni teden, tukei u Borisovi, blisi restreleniga sidaniga Mosta prekuzejni bili — potem h Mosti pridem, pokashem tisti velki zerkveni Kluzh od Minske, rekou sim jesno: she pridem nasai, magasin Kluzh, je per meni ! u Mauhi — . (al kai nuza use drugazh je pershlo.) od Meista grema enmeihno na desno, po zeisti mali, kar vidim, de Kavalerija Koine, per kolizhkih pervesane popushejo, hnam u Drein gredo, Plehaste Obleko, prozh mezhejo, Astroge Oroshje tudi tako — . U 2-jah Urah pridem do malga Borshtika na Beresina, blisi Mostov, she je bil, ta pretezheni Nozh tretji mali Sneg padel, ta nash velki Drein, se pertisne, she k vezhim pruki Mostam jest na Moste gledam is hojoviga Borshtika, kar sposnam de se je ta levi Most uderl, de nobeden Zhlovek vezh zheshn na gre, Drein she vezhi perhaja, kou sim imou dosti dreina, sim Ogn pershgau pa mlade Hoie niso, htele goreiti ne Plemena dati, kar szagol sim nad Kurjavo — . popadem, moi minskouski teshki kluzh, jen ga prozh vershem. | tud ta, 2 draga zeremonske judouske Tishtuha, tukei popustil, ah kulko sim pozeisti proz popusheniga jen drasiga Blaga vidu (u Moskavi so Franzosi, 14 dni plindrali, do Beresine Blago prozh — sam zuker sim per Nih pomalim vidou.) 45. Mil neikei od Meista so bile 2 Batalie. an der Moskua, jen Borodina 7mi September 12ga Leita. 25000, od obedveh Mertvih, ta 15. g. Sept. je Ruski Gubernator, Rostopschin popustiu, Moskouo, noter use perpraulenu, sa shtrashno veliko M. sashgal Polovizo, Meisto, koker pravijo 5000 Hish je sgorelo — . nad 100 krajih je sazhelo Mesto goreiti ta 16. ga Septembra, ta drugi Dan. koker je Napoleon noter u Meisto pershou. Sam Pepel imajo Franzosi, sa Spomin od Moskawe —) . moi spomin je pa, od Smolenske nasai — ; pa od Borisouske Batalie, jen tiste shive Kopize na Mosti, u Borisovi, kader sim pa supet, od Smolenske,

sta veliko franzosko Trumo, se nasai vernil pruti Beresini, vidim de na Mosto Borisouskimo, ne ene Dushe ni, koker tudi na Plazi nabenigo Vosa ne, te Dni k sim jest pruti Smolensky shou je blo, use pos prauleno — pa navem al je shlo na veliko Zeisto ker sem Batalia prestau, jen potem, do poldan she bol. Kanone poshlushou, al je shlo to, po mali Zeisti na Beresina, mislim de povelki Zeisti ne, kir je tam Batalia s Polaki sgubiena bila (ta Batalia per Borisovi je segla lahko do Beresine, kir sim od Bor. do Mostu Beresine pershou u 2.jeh Urah, na guni strani Vode sim pa 2 dni rusko Germeine, samu na Vezher shlishou — is Borshtika k Ogn nezhe goreiti, grem smoimi Koini jen Blagam ene 1000 korako, do Hish katere so bliso Mosta; gledam kai se na Mosti. godi — mislim, moi Bog! nikdar na bodem na Most pershou — grem jen silim od strani gor, zhekam 4 Ure, truden postanem, grem k hishi, na verti pershgem Ogu, pokashem ene, tobakove Peresa, hitro prodam, k drusim rasglasijo soldatje de se Tobac dobi, sdei se sazgne mojo prodaine 2 Peresa sa Desetiza. — na Mauhi sedim, terdo jen koraishnu se naredim (de mi niso prozh useli —) hmal prodam, jen dosti Dnarje (Rubli.) imam — ta teshkih Pitak pa nisem htel, sa tobak jemati, k bi bil kdo pa Shemle prodajou, sa en Luidor prou lahko, ai u Shelesnimo Kurniko, bi bil mogel ta prodaja delati, de bi ga na bili, pomendrali. — vidil sim dostikrat, veliko kopiz, na Marshi Ludi, do smerti pomendranih, kir kol so kakshen Shivesh u Magasinih naidli, posebno pa per Wilni jen na drusih krajih kir so Kafsawagne resbijali — pa niso delezh (ti shivi) Promosheine nesli — kir Nih je shtrashna Sima is sveta u Wezhnost preselila — kir je bila teshka mauha, Shalodez pa prasen! Jest sim tudi ob moi, sdragim Blagam, nabasanim Tornister pershou, kir je tulko Kavalerije, zhes moi Ogn tam na Verti, perjeisdarilo, jen tam, na Most priti zhakali —

tu je bilo pa sastoin Koinikam zhakati, jen tudi dostim Peishzam toko — . Jest pa toko srezhen Zhlovek, sim kumei is strani Mosta, she le, ta tretji Dan, zhes Most perhou. bravo! sdei sim doma mislim. tu je blo mislim, konz Me. Novembra 1812. Preden zhes Most grein, pogledam she na Tiste; k so u ti sbresdani, shē enmalo ledeni) Vodi leshali mertvi, na obedveh straneh Vode! Bog se usmili zhes nih Dufho, morbit tudi moi Brat At. med Nimi pozhivo. tam pred mostam tukei tudi sagledam u Dreinu, nashiga Majorja (Comandanta) Hlapza (tuje Бурцѣ) N. Devetak od Gorize doma, 2 Majorjevo prestradana Koina ima, rezhe mi, jest nigdar na bodem na Wilna pershou; vozhem shiuleine vagati, Koine skupei svesati, sa Grive se perjeti, jen zhes ta ledena Vodo plavati — reis je toko narediu — pa dobru vem, de mu ni blo dougo, na Sveiti biti — . . . sei verjamesh moi lubi Bravez, de jest nisem ustani polovizo popisati — kir sim she 74 leit star, jen dudi ne dosti veiditi, kar se je godilo pred 51mi leiti — k bi ne bil shē na pol sleip, bi jest en malo bolshi popisoval.“

Stari Jakš je bil začel pisati svoje „Spomine“ v gajici, ki pa mu ni šla gladko od rok; komaj kakih 30 strani svojega rokopisa se je otepal s strešicami na č, š, ž. Od 31. strani dalje ga je premogla od mladih nog priročnejša mu bohoričica. Ves njegov rokopis obsega 120 strani tekočega teksta in 2 strani dostavkov. Na koncu 118. strani rokopisa se je avtor podpisal: „And. Pajk, m. p. Fl. ruškij vulgo“. Prihodujo (119.) stran je popisal vso z dolgim nemškim naslovom svojega delca; na 120. str. je naštel province in dežele, ki jih je prehodil. Na koncu iste strani stoji kot zaključek vsega rokopisa: „А. В. Ситтиѣ am 4. Април 1863 naredu“. Pajk je torej popisoval svoje doživljaje, kakor pravi Jurčič (prim. str. 85 te knjige) — „celo zimo“ 1862 — 1863 in končal svoj spisek dne 4. aprila 1863. S tem se tudi

sklada Pajkova trditev (na koncu citata iz njegovega izvirnika gori), da je sestavil svoje memoarje „she 74 leit star“. Jurčič je v svoji redakciji pomeknil Pajkovo starost za dve leti dalje, pišoč na koncu „Spominov“, da jih je pisal Pajk „v šestinsedemdesetem letu svoje dobe“. Morebiti je Jurčič to storil zato, ker jih je on l. 1865. priredil za tisek, ali ker so v avgustu istega leta pri Mohorjevi družbi izšli (gl. Slov. glasnik“, 1865, str. 254). Dotiskani pa so bili že v maju 1865, kakor je poročal Janežič v svojem leposlovniku istega leta str. 159.

Po Levčevem sporočilu je popisal Pajk svoje avanture na Jurčičevo prošnjo. A zanimivo je naslednje: v svojem „Dnevniku“ zabeležuje Jurčič pod datumom „sreda 5 avgusta 1863“ (torej v času, ko je imel Pajk svoj spisek že dogotovljen) svoj obisk pri starem Jakšu, a ne omenja rokopisa niti z besedico. Zapisuje si samo tole: „V ponedeljek sem bil šel s Š[pendalom] v Zatičino k staremu Jakšu. Kaj je doživel mož! Vse sitnosti ubogega študenta pretrpel, vse soldaške domače zgodbe izkušal, komaj iz soldaščine prišel, goske lovil, moral spet nazaj in hajdi gor na Rusko pred Smoleusk, kjer je bil v bitki in lazil po mostu črez kopico mrtvih. Skoro vsi tovariši pobiti. Koliko potlej nazaj grede mraza in lakote prebil s francosko armado! Pri strašni Berezini še dovolj srečno s pomočjo nekega Prusa sebe in konja prinesel črez most, potem ko je dva dni čakal. S strani prišel v vlak. Potem konja dal nekemu Nemcu častniku za 50 frankov. Prišel do dveh konj in dveh hlebov in do lepega koca. A koc mrzel ko rešeto ker zmrznjen in še ponoči ukraden. Koc, enega konja in en hleb so mu vzeli po sili tovariši. S konjem pride v bajto, ga priveže v veži in se prignete v bajto k ognju. Notri zmrznili trije majorji, ker se je bilo težko greti. Drugo jutro ni bilo konja, ker v veži vse gorelo od ognja. Hiša vnela in nismo mogli vun, ker je hotelo biti vse kmalu pri vratih. Trije častniki sežgani. Rusa

prismojenega dobil in mu velel: pojdi po drv. Kazaki večkrat med nas prigrmeli, katerega ugrabili, pa spet odbežali; a še ti so jim večjidel ušli. Kazaki slabi vojaki. — Že na pruski zemlji vjet blizu Danziga in na Litovskem puščen pri kmetih. Kazaki so me bili skoro slekli, hoteli me ubiti, papirje moje razmetali, a ko odšli, jaz pobral šolsko izpričevalo novomeško, ki mi je dobro služilo. Kmetov se bal. Kmalu se navadil jezika in šeg in dela. Baba me izpraševala, ali imam mater, očeta, ljudje: kje sem doma? Jaz: Tam v kotu med turškim in laškim krajem. Oni: Ali je tudi pri vas morje? Jaz: Tudi. Potlej so se kmetje menili o meni. Lupil se po vsem životu. Izpričevalo mi dokazalo, da sem Avstrijec in potlej prišel v Ljubljano etc. — — In letá toliko izkušeni mož je star že 74 let. Jaz ne bom gotovo pol toliko prestal, a vraga, da bi vsaj pol toliko časa živel. Kdo mi je porok? Bog ve. Morda — —“.

Ker torej Jurčič po svojem prvem obisku pri starem Jakšu dne 5. avg. 1863 še nič ne govori o Pajkovem rokopisu in si celo sam obkratkom beleži v „Dnevnik“ vsebino starčevih pripovedovanj, je verjetno, da je dobil Pajkov rokopis ob kakem poznejšem obisku starega vojščaka v drugi polovici 63tega leta in ga v tem času priredil za izdajo ali pa še verjetneje tekom leta 1864.

Tihotapec. To povest je začel priobčevati urednik Janežič dne 1. januarja 1865 v svojem „Slov. glasniku“, kjer se je dne 1. maja končala, podpisana šele na koncu s polnim imenom pisatelja-osmošolca. Nastala je torej po vsej verjetnosti 1864 takoj za „Domnom“. In ni brez zanimivosti, da je dobil mladi pisatelj pobudo zanjo isti dan kakor za „Domna“. Dne 12. avgusta 1863 popoldne si namreč zapisuje v „Dnevnik“ o nekdanjem prisilnem novačenju in lovu na kmetiške fante (glej „Urednikove opombe“ k „Domnu“ v I. zv. te izdaje), potem ko si je bil že dopoldne istega dne zabeležil naslednje:

„Tudi o hrvaških kontrebantarjih, ki so hodili poprej po Kranjskem, mi je pravil [Štentov Jože]. Tisti dolgi Peter je bil nekda j pri Ivarju - mi je pripovedoval Jože - pa jaz sem bil tudi. Pa sem ga vprašal, če je že kdaj cvrl (bežal). ‚O nekaterokrat, mi je rekel dolgi Peter. Nekoč so bili na Vrhéh, pa jih je Buže - krojač, ki dela le irhaste hlače - izdal lebljajtarjem. ‚Ležali smo u bukovju - je pravil Peter - ja sam dignuo glavu, da pogledam, što ti je vrag crnoga pasa, koji je izza meje prolazio i nas lajao. A kad sam glavu dignuo, evo ti živoga vraga, za mejo leži. I on me je spazio i moj klobuk, a mi ga nismo čakali, nego cvarli, i ne jednoga niesu uhvatili.‘ Potlej sem ga vprašal, ali je kaj hud na Bužeta, ki jih je bil izdal. Čeravno je bilo že deset let tega, vendar se je stari Peter še ves tresel od jeze, ko se je spomnil na izdajavca; pesti so se mu delale in zobje so škripali, ko je pripovedoval, kako so ga bili potlej neusmiljensko premlatili. - Doli le za Dobom nekje je Trlep, krčmar. K njemu so se shajali Hrvatje kontrebantarji, pri njem so pili in jedli in prenočevali, včasih plačali, včasih ne, kakor se jim je zdelo. Neki večer so se spet skregali z njim, namesto da bi mu bili plačali. ‚Čakaj, hudič, ti bom že zasolil,‘ je dejal Trlep in jih je šel izdat lebljajtarjem. Polovili so vse. Dve leti jih potem ni bilo, bili so zaprti ali v Zagrebu ali v Karlovcu, kaj jaz vem, kje, nemara v Karlovcu. Črez dve leti pa potrkajo nekoč po noči pri Trlepu na vrata. ‚Dobar dan, otče Trlepov!‘ Bog daj dober dan. ‚Bogme, dajte nam vina i kruha. Precej, precej. Pili so in jedli in molčali. Trlep jih je spoznal; bili so vsi tisti kakor tačas, a zdaj je bila noč, krčma na samoti. Trlepu so se tresle hlače, kolena šibila, v glavi se mu je hotelo zvrteti. ‚Otče Trlepov, hodite simo; znate li, što je bilo danas dve godine?‘ E, jaz sem pozabil, ne vem, da bi bilo kaj posebnega, jeclja

Trlep. ‚Vi ste zaboravili?‘ zateguje Hrvat. ‚A mi nismo zaboravili, pobrinuli ste se vi, da nismo mogli zaboraviti,‘ grohoče se drugi. Trlep je obledel, moral se je nasloniti ob mizo, rekel ni nobene. ‚Mi dobro znamo, bogme, dobro.‘ In tudi Trlep je précej znal, zakaj tako neusmiljensko so ga jeli z gorjačo udrihati po hrbtu, da je kmalu padel in so oni menili, da ima dovolj za zmerom. Potem so zapalili ‚kuću i hlev i pod i ništa nisu pustili‘. Trlepa so napol mrtvega izvlekli iz ognja. — To je ena. — Pri Bolku na Muljavi je služil hlapec Lekanov Jože, trden človek. Peljal je nekđaj gnoja na njivo; kar ga srečajo štirje lebljajtarji in, ker je ravno tobak kadil, ga vprašajo, kakšen tobak da ima, ali c. opaldarski ali hrvaški. Jože jim je podal mehur, dasi bi bil rajši vsakega dvakrat za uho cvrknil; zakaj imel je kontrebantarskega, in to je bilo ostro prepovedano. ‚Vi imate kontrebantarski tobak,‘ pravi lebljajtar, ko poduha tobak. ‚I hudiča!‘ se robato huduje Jože, ‚ti poznaš kaj, ti, nos si pojdi osnažit, nos, potlej mi pridi tobak duhat, prokleta motika ti hudičeva.‘ A vse ni pomagalo drugega, kakor da so bili še hujši in bolj razkačeni. ‚Vi ne boste peljali gnoja do njive, greste z nami k Bolku.‘ Bolek je imel namreč krčmo, bil je mož suh, star pa hud in je več veljal pri gospodi kakor dve soseski, baje zato, ker je škricu pri poliču pogledal vselej malo črez prste, to je: prav malo računal ali pa nič, ker se mu je morda nekaj vredna zdela že ta čast, da prihajajo k njemu pit. Veliko jo tudi krčmarjev — mimogrede naj povem — ki menijo, da morajo pobirati štivro od suknje, zahtevajoč torej od takega več, ki nosi dolge hlače in ima zaplato, visečo od hrbta po stegnih, kakor od kratkohlačnika in golorokega kmeta. Graničarji niso vedeli, da je ta hlapec Bolkov, in so ga peljali tja. Bolek je sicer zavihnul usta malo na stran, zaklel in zarežal kakor pes, ako mu ni kaj povšeči, a rekel ni nobene. ‚Gospodi se

moram uklanjati.' Zato ni ugovarjal, da bi bili odpeljali hlapca. Hoteli so ga ukleniti. Tega pa Jože ni pustil kar tako, bil je trden, junak, da nobeden otovrej v vasi, in se tudi dveh lebljajtarjev ni ustrašil. Ko sta torej dva stopila k njemu, da bi ga zvezala za roke, otrese oba dva po veži, vsakega z eno roko. Eden je padel v pomijak, drugi pa v pepeljak. Gospodarju se je dobro zdelo, da ima takega hlapca, in je dejal: 'Pri moji veri, Jože, tiček si.' Cesarski služabniki pa so bili razsrjeni. Vsi štirje planejo nanj in se mu obesijo za roke, za rame, za vrat. On pa suje na vse strani, se široko postavi, in živa duša bi ga ne spravila na tla. Eden lebljajtarjev mu odtrga uhelj pri srajci. Dozdaj se je branil in otresal le bolj tjavendan, ne zares. A zdaj, ko je videl, da ga trgajo, ga popade jeza, sune s pestjo prvega v rebra, da je kar padel, pa se ni genil več in je komaj dihal. 'Hudič, če si za kaj, me zveži, cap pa ni treba trgati z mene, jih nimam preveč,' vpije hlapec. A zdaj potegnejo drugi trije sablje, obrnejo ostrino narobe in ga začno krišpati po plečih, po glavi, da se je zvijal. Zdaj popade tudi starega jeza. Stopi v hišo po železen štremlj od vage, ki je imel kakovih deset funtov. 'Če se pa bomo, pa se dajmo,' pravi, zavrti štremlj in mahne prvega po rami, da mu je omahnila roka, tako tudi drugega, in kmalu so šli lebljajtarji v kraj s sabljicami vred pred njegovim okroglim orožjem na verigi. 'Pri moji veri, če ste za kaj,' je govoril jezen Bolek, 'uklenite hlapca, ako je kaj naredil, tepeno pa moje družinče v moji veži ne bo, nihče ga ne bo tepel. Jože, ti pa pojdi gnoj vozit. Čakaj, poprej ti dam še kozarec vina in pa obveži se, malo si krvav.' Konec vsega je bilo, da je bilo lebljajtarjev sram in da so izpili dva bokala vina, ki jim ga je dal Bolek zastonj, in niso o vsem tem nič povedali gosposki. Vedeli so namreč dobro, da je Bolek pri nji dobro zapisan. — Nekoč je prišlo

več lebljajtarjev na Korinje. Korinjci so menili, da prihajajo preiskovat in pozvedovat po tobaku, kupljenem od kontrebantarjev, da bi potem ljudi zapirali ali v denarno škodo pripravili. A s Korinjci se ni šaliti. Jeli so se zbirati na vasi, gledali so postrani in hudo graničarje, kakor bi jim hoteli dati uroke. Naposled, ko so se res spustili proti neki hiši, je letelo kamenje nanje; zlasti hude so bile baje ženske in mlade deklice. Nazadnje je letelo tako gosto kamenje nanje, da so se morali pomekniti iz vasi. Durch des Feindes Zagen wächst des Gegners Mut. Ljudstvo za njimi s kamenjem zmerom dalje in dalje iz vasi. Graničarji so jim prigovarjali, naj bodo pametni, saj jim ne bodo ničesar prizadeli. Ljudje pa so vpili še hujše: „Ubijte jih hudiče!“ In zmerom debelejše kamenje je padalo lebljajtarjem v hrbte. Obrnili so se in so jeli streljati. Précej je padel en Korinjec, Godec po imenu, mrtev na tla. Videvši smrt, so Korinjci ostrmeli in zbežali. — Godec je prišel baje ob letu potem nazaj k bratovemu sinu, ko je ta ležal na kozelcu na mrvih, in mu rekel: „Kjer sem bil jaz ubit, ondi postavite znamenje.“ Bratov sin pripoveduje in na Boga trdi, da se mu ni sanjalo, ampak da je popolnoma razločno čul, ko je prišel mrtvec, da je mesec svetil, da ga je poznal in sta se dalje časa menila. Šele potem da ga je bilo strah. — Res so Korinjci précej zatem sezidali znamenje na mestu. Torej je to povestnica nekega znamenja.“

Pod Ivarjem (pravzaprav: Njivarjem) te Jurčičeve beležke je razumeti nekaj jako trdnega kmeta na Oslici pri Muljavi. Posestvo te hiše je danes skoraj vse že v drugih rokah. Zadnji gospodar, Ivarjev Janez, je bil namreč nekoliko slaboumen in je spravil grunt pod nič. Sedanji gospodar hiše, originalen starec, ki se še danes oblači po starem v irhaste hlače, platneno srajco, telovnik s srebrnimi gombi in črevlje „z lecmi“, imajoč baje rumenjake v peharju, se je zastonj trudil, da bi zopet

vzpostavil kmetijo. — „Tisti dolgi Peter“ Štentoyega Jožeta je najbrž model Jurčičevega „hudega Ivana“ v predelani figuri; v originalni podobi se omenja skoro gotovo ista oseba na 129. str. „Tihotapca“ kot „krivonogi Peter“. Prvo idejo za Frtnatka Tekmeca je dal Jurčiču pač ta Buže, krojač irhastih hlač z Vrhov, izdajavec tihotapcev; vrhutega mi je pravil Jurčičev brat Anton, da je naslikana ta oseba tudi po nekem resničnem mešetarju iz Suhe Krajine, ki ga je on poznal. — Bolkova hiša stoji še danes na Muljavi, a gostilnico je že takoj po smrti gori omenjenega starega Bolka njegova žena, nekdanja lepa Koželjeva Katrica z Vrhov, opustila in ostavila po svoji smrti sinu, sedanjemu gospodarju Mihu, zadnjemu svojega rodu, samo hišo s par njivicami. — Pretep graničarjev s tihotapci v Rebrnikovi krčmi izvaja svoj postanek verjetno iz pretepa Lekanovega Jožeta; besede Bolkove, naslovljene na graničarje spominjajo zelo na Rebrnikove v 5. pogl. „Tihotapca“. — Postransko osebo Godeževega Tončka je naslikal Jurčič po nekem Godčevem Tončku z Oslice, ki se ga stari rod okrog Muljave še danes dobro spominja. Bil je veseljak, ki je znal prav dobro peti — Jurčič je zapisal od njega, kakor pravi v svojem „Dnevniku“ dne 13. avg. 1863 štiri narodne pesmi — in je bil sploh za družbo kaj zabaven in povsod priljubljen. Njegova najhujša kletev je bila: „Pri moj baš!“ Rad ga je tudi pil in malo vinjen prepeval: „Marija Rožica . . .“ Besedo „rožica“ je imel vedno na jeziku. Ko se je vračal iz gostilne domov, je imel navado reči: „Zdaj grem pa k svoji rožici.“ — Izmed kmetov nosi Dlek nekoliko izpremenjeno ime Bleka iz Črnelega, in v Golmanu vidi brat Anton kmeta Kocmana z Muljave. — Izraz „vudlati“ je vzet iz Jurčičeve beležnice 1864—5.

Juri Kobilá. — Povest osmošolca Jurčiča, izdana v „Slovenski vili“, ki sta jo izdala in spisala s sotrudnikom

F. Marnom Jurčič in Celestin. Na svetlo je bil dan ta almanah okrog Velike noči 1865. V njem so se vrstile pesmi in povesti obeh izdajateljev in sotrudnika. „Juri Kobila“ je otvarjal pripovedni del in bil natisnjen na straneh 4—42. V pisateljevi zapuščini se ni našlo nič podatkov in beležk, iz katerih bi se dal razlagati postanek te povesti.

Dva prijatelja. — Ta povestica, izšla v „Slovenski vili“ na straneh 93—112, je nastala in bila napisana obenem s prejšnjo povestjo po zimi 1864—65. Za politično modrovanje, ki ga polaga mladi pisec na jezik svojemu „staremu sopotniku“ (prim. str. 250 252 te knjige), si je bil zabeležil Jurčič v svoj notes iz l. 1864. — 5. naslednje misli: „Izgubili so vse ideje o političnih razmerah in v svoji samopridni pameti ne poznajo nobene domovine, kakor že tudi trdijo, da so domorodci, ampak mislijo: ubi bene ibi patria. Kdor te plača, bodi mu zvest, naj hoče karkoli, naj misli dobro ali slabo. Ti možje ne preudarjajo, kdo izmed borivcev ima pravico na svoji strani, ti možje ne časte zveze svete prirode... in velja jim, kar pravi učenj Hugo Grotius: „Nullum vitae genus est improbius, quam eorum, qui, sine causae respectu mercede conducti, militant.“ Na prihodnji strani iste beležnice si je notiral Jurčič naslednji aforizem Lujize Pesjakove iz „Novic“ z dne 19. X. 1864, str. 342, ki ga je morebiti nameraval tudi porabiti v tej novelici, česar pa pozneje ni storil:

„Nasprotnika ne zaničujte,
ki z golim mečem se bori;
zavratnika le osramujte,
ki po zvijačah vas mori.“

Malo dalje sledi v notesu Horacijev verz, vpleten v pričujočo povestico na str. 253. te knjige. Tri strani dalje se nahajajo v beležnici vpisane tele osnovne misli, spre-

jete potem v razmišljanje „starega sopotnika“: „Absolutizem. S takim nevretnim vladanjem izgubi narod skrb za vse, zavednost samega sebe in svoje narodnosti, politični takt, spoštovanje do zakona, ljubezen do javnih koristnih naprav, priznanje potrebe javnega miru — obenem: veselo ponosno ljubezen do domovine, to korenino vsake velikosti, vsake kreposti narodove! — Katero domovino boš ljubil, če svoje ne. Kdor je Kranjec, ljubi kranjski narod, kdor ljubi narod, ljubi njegov jezik, kdor ljubi jezik, ga podpira, lika, mu pomaga na višjo stopnjo, ergo . . .“

Vrban Smukova ženitev. — Slovenski glasnik, 1865, prva polovica v 7. števil. dne 1. julija, druga v 10. števil. dne 1. oktobra. — O originalu, ki je baje služil Jurčiču za model tega Vrbana, mi je pravil lani in letos pisatelj brat Anton, da je bil to možiček, ki se je malo potepal, malo pa je prosjačil po Dolenjskem. Hvalil se je, da zna nemško. In če ga je kdo pripravil do tega, da je razodel to svoje znanje, se je odrezal z vedno istim, svojim edinim „nemškim“ stavkom: „Kajn šisen curisen, tinktonken zin fraj unt maver encvaj!“ Glavna njegova slabost je bila, da ni prenašal mijavkanja. Zato je imel, čim se je pokazal v kaki vasi, trop mijavkajočih otročajeve za sabo. Iz te potujoče prikazni je napravil Jurčič iz svoje domišljije posestnika bajte, kravice in laza in nazadnje vaškega črednika. Pridružil mu je krojačka Šnofeta in vaškega pota Tihlca. Zadnjemu je položil na str. 294 in zlasti na str. 296 na jezik celo kopo narodnih pridevkov in primer, ki jih je bil prej nabral in zabeležil v svoj notes iz l. 1864—5. Napr.: „Takšno brado ima, kakor bi jo bile miši vkup znesle“ (294). „Bom še prezgodaj umrl, saj sem suh ko sušilna lesa.“ „Brez skrbi živim, ko čmrlj pod mahom.“ „Pamet boljša ko žamet.“ „Ne da se uničiti kakor hren v razboru.“ Vrhutega je tu porabil iz istega notesa Lukove, že v „Ured-

nikovih opombah“ I. zv. te izdaje (str. 498) navedene izreke: „Ne znam brati drugega ko svoje hiše numaro 16.“ „Jed s križem zabelim, s figo zaroštam.“ (Glej spredaj str. 296—7.) — Izraz „kuzmáti“ (zadnja beseda na str. 294) si je bil Jurčič zabeležil v prvi svoj ohranjeni notes iz l. 1864—5.

Grad Rojinje. — Slov. večernice, XIII. zvezek, 1866. To ljudsko povestico je napisal Jurčič po mojem mnenju o počitnicah 1865 kot abiturijent. Dne 1. III. 1866 je Janežič v „Glasniku“ (na str. 117) javil, da je „že v natisu“. Izšla je prve dni julija 1866 (glej „Slov. glasnik“ 1866, str. 275). — Za pozorišče te zgodbe ženske nezvestobe si je izbral mladi pisatelj grad „Rojinje“ in za vir „pravljico“ o tem gradu. Ljudstvo okrog Muljave si res pripoveduje, da je stal četrť ure nad Kravjakom in malo dalje nad sosednjim mu Mačerolcem, nad Muljavo eno uro hoda grad Roje; o kaki nezvesti graščakinji pa ljudska pripoved ne ve ničesar. Torej je potekla fabula docela iz Jurčičeve glave. Pač pa je še danes živa ljudska povest o vislicah na Peščénjaku, klancu med Višnjo goro in Šmarjami, čigar južno, višnjansko pobočje se imenuje Peščénjak, severno, šmarjijsko pa Stehàn. Na prevalu stoječa krčma, ki v nji prenočuje Črtek, se zove že izdavna „pri Martáncu“.

*ulacem
(Falno)*

442
NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000421890

